

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Evolució del territori de Les Corts des de l'època medieval fins a l'actualitat

Antoni Brengaret i Framis

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

EVOLUCIÓ DEL TERRITORI DE LES CORTS DES DE L'ÈPOCA MEDIEVAL FINS A L'ACTUALITAT

TESI DOCTORAL

ANTONI BRENGARET I FRAMIS

DIRECTOR i TUTOR: DR. JOAN RAMON TRIADÓ i TUR

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

UNIVERSITAT DE BARCELONA

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA DE L'ART
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA
PROGRAMA DE DOCTORAT: HISTÒRIA I TEORIA DE LES ARTS

BARCELONA, 2016

A la memòria del meu pare...

Joaquim Brengaret i Amer, empordanès de Verges, mort injustament el mes d'agost de 1938 a la batalla de l'Ebre, tal com consta el seu nom en un dels plafons del monument erigit a la memòria de tots els que s'han pogut trobar que hi van caure, situat a l'indret de les Camposines, a Gandesa.

Joaquim Brengaret i Amer va ser un gran humanista, defensor de la llibertat, la germanor i la pau.

AGRAÏMENTS

Vull agrair en primer lloc al meu director de tesi, el Dr. Joan Ramon Triadó i Tur, per tot el seu suport i confiança que m'ha dedicat en tots aquests anys d'investigació doctoral i de formació acadèmica. Sense la seva ajuda no hauria arribat al final de la cursa i, sobretot, no hauria pogut desenvolupar la investigació i l'experiència realitzada fins avui.

També he de dedicar un especial agraïment al Dr. Pere Salabert i també als Drs. Josep Moran i Montserrat Pagès, pel seu suport i les facilitats que m'han donat en tot moment, així com a la ex directora de l'Arxiu Històric Municipal del Districte de les Corts, Pilar de Luna. Gràcies també als responsables actuals de l'Arxiu Històric, Germà Ituwate i Montse Rius i Ramonet; a l'arquitecte Pere Poll i Barberà; al Dr. Josep M. Casasús i Guri; al polifacètic director de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Remei, Santiago Mach i Porta, així com a la professora Tània Alba i a la Maria Moreno, becària de la Comissió Acadèmica d'Història i Teoria de les Arts de la Universitat de Barcelona, per la seva eficàcia en les comunicacions i respostes immediates a totes les consultes.

Vull fer arribar el meu agraïment als directors que he tingut al Departament d'Història de l'Art, Lourdes Cirlot, Mireia Freixa, Gaspar Coll, i l'actual Rosa Terés i Tomàs; als secretaris Pere i Montse, i a tots els becaris, i en especial a tot el grup de doctorands amb els qui he compartit moltes experiències educatives i amb els que he consolidat una veritable amistat.

Donar les gràcies també a tots els veïns de les Corts que amb la seva col·laboració m'han aportat una informació de valor incalculable per a la realització de la investigació; sobretot a Carme Solà i Ejarque i a l'enginyer Carmelo Rodríguez i Escolà, que m'han ajudat a navegar per la memòria històrica, primer del poble i després del barri.

Gràcies a tota la meva família, en especial a la meva esposa Mercè Piera i Ricart, per la paciència i comprensió manifestada en tot el temps que m'ha absorbit la dedicació per poder realitzar aquesta tesi.

RESUM

Aquesta tesi s'ha realitzat partint del títol "Evolució del territori de les Corts des de l'època medieval fins a l'actualitat" basant-nos sobretot en un treball de camp. Hem resseguit tots els indrets de l'antic poble de les Corts, avui districte de la ciutat de Barcelona, des de la Torre Rodona, construïda al segle X, fins el dia d'avui per poder deixar constància del que havia sigut i del que realment és el barri de les Corts en els moments actuals.

S'han resseguit tots els llocs allà on havien estat ubicats els masos i els que es podien considerar aleshores casals o palauets. També alguns carrers que, desgraciadament, ja no hi són, així com els monestirs i edificis religiosos, indústries i espais culturals, centres assistencials i de lleure; tot plegat investigant fotografies antigues i d'altres actuals que sortosament avui encara existeixen. Hem intentat localitzar a totes les persones grans nascudes abans de l'any 1936 que encara viuen en el barri, a les qui donem les més absolutes gràcies per l'atenció que han tingut al rebre'ns, obrint-nos les portes de casa seva i poder entrar en els seus arxius i col·leccions particulars de documents i altres referents, que acrediten tot el que ens han explicat. En tot el procés de recerca d'aquesta tesi ha sigut importantíssim el poder refer les situacions i el que havien sigut les instal·lacions industrials i artesanals de moltes de les indústries i tallers establerts a les Corts.

Important s'ha considerat poder relacionar alguna part del mobiliari i els estris necessaris utilitzats al final del segle XIX i començament del segle XX, molt particularment basant-nos en els existents al Monestir de Pedralbes que coincidien amb els utilitzats a la majoria dels habitatges. Ha sigut molt just poder citar persones que han realitzats escrits i investigacions referents a les Corts, de les quals moltes encara viuen i publiquen cròniques actuals.

Per poder realitzar aquest estudi s'han consultat els màxims arxius històrics de la ciutat de Barcelona i en altres indrets de Catalunya. També la bibliografia existent sobre les Corts, que tot i sent escassa, ens ha permès elaborar la màxima informació imprescindible per dibuixar, definir i aprofundir una història cronològica del que ha sigut i és avui dia les Corts.

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	13
1. LÍMITS HISTÒRICS I LÍMITS ACTUALS DE LES CORTS	23
2. LES MASIES DE LES CORTS.....	43
Zona de la Riera Blanca.....	57
2.1. Can Cuyàs o Can Berra.....	57
2.2. Ca l'Estela.....	59
2.3. Can Custó.....	60
2.4. Can Baldiró	63
2.5. Cal Feliu.....	64
Zona de Santa Cília i Bederrida (eix de la Riera Blanca i la Riera de Pedralbes).....	67
2.6. La Torre de Santa Caterina	67
2.7. Mas Pedralbes	70
2.8. Can Duran de les Escales.....	72
2.9. Can Canet de la Riera	74
Zona de les Finques Güell	77
2.10. El Palau Reial i el seu entorn	77
2.11. Can Granota	81
Zona del Camí de la Torre Melina.....	83
2.12. La Torre Melina	83
2.13. La Torre Girona	84
2.14. Can Simó.....	85
2.15. Can Carreres	86
Zona del Torrent dels Morts (actual carrer de les Corts).....	87
2.16. Cal Coix	87
2.17. Can Sòl de Dalt o Mas Corts	88
2.18. Can Macalon	90
2.19. Can Grau	92
2.20. Can Farinetes	94
2.21. Can Closetes	98
2.22. Can Ramon de l'Ull	100
2.23. Can Calona o Calopa	102
2.24. Can Múxiga o Can Duran o Feló	103

Zona de l'entorn de la Travessera	107
2.25. Can Taner	107
2.26. Can Sòl de Baix	109
2.27. Cal Nena Cases de les Corts	111
2.28. Can Xica d'en Guerra	114
Zona de les Terres del Mas Vinyals	117
2.29. El Mas Vinyals	117
2.30. Can Rosés	118
2.31. Can Barceló	120
2.32. Can Cases	123
2.33. Can Closes	125
2.34. Can Raspall o Llavallol	127
2.35. La Torre dels Agustins	129
2.36. Can Xica d'en Lletjós	131
2.37. Can Ferrer de la Creueta	132
2.38. La Torre del Pla	136
Zona del Torrent de Can Feu al Torrent de Ballesca	139
2.39. Can Vidalet	139
2.40. Can Cuyàs o Gasparó	140
Zona de la Travessera Vella	145
2.41. Can Sangés	145
2.42. Can Bruixa	147
2.43. Can Novell	151
2.44. Can Guerra	152
Zona del Torrent de Can Feu	155
2.45. Can Feu	155
2.46. Can Segalar, Torre Parladé o Torre Víctor	156
Zona dels Masos de la Partida de Canyelles	159
2.47. Mas Pagés	159
2.48. La Torre Gran o Can Raspall	160
2.49. Mas Jordà	162
Zona del Torrent de Can Freixes o Camí de Pedralbes a l'Hostal de Sants	163
2.50. Can Bacardí	163
2.51. La Torre Rodona	165
2.52. Can Planes o Freixes	167
2.53. Can Cavaller	169
Zona de la Riera de la Magòria i el seu entorn	171

2.54. Can Negre	171
2.55. Ca n'Orlando.....	172
2.56. Can Perot.....	173
2.57. Can Tarragó	174
2.58. Can Poc-Oli.....	174
2.59. Can Balasc	175
Zona de l'antic camí de Barcelona a Sarrià	177
2.60. Can Sagristà del Pla	177
2.61. Can Batllori.....	178
2.62. Can Cusó o Deliri	179
2.63. Can Malanit.....	180
3. EL MONESTIR DE PEDRALBES	183
3.1. L'estructura del monestir al S. XVII	185
3.2. La vida en el monestir	188
3.3. El Museu-Monestir de Pedralbes.....	195
3.4. L'evolució del monestir de Pedralbes al llarg de la història.....	201
4. LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DEL REMEI DE LES CORTS.....	209
4.1. Les pintures de l'església parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts, autoria i anàlisi iconogràfic	212
4.2. El campanar de la parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts.....	218
5. EL CEMENTIRI DE LES CORTS.....	225
6. LES INDÚSTRIES DE L'ANTIC TERME DE LES CORTS I ACTUAL DISTRICTE MUNICIPAL.....	229
Inventari d'indústries a les Corts.....	229
6.1 i 2. La bòbila de Can Feu i la bòbila Amat	234
6.3. Can Calona.....	235
6.4. La Textil Corsetera, SL.....	235
6.5. Fiat Hispania, SA.....	236
6.6. Cristalleries Planell, SA.....	238
6.7. Sociedad Anónima Metalogràfica (SAM)	257
6.8. Roda i Cia. "El Bolado"	259
6.9. Narcís Deu/Josep Deu i Cia.	263
6.10 a 15. Juan Blanch; Casarramona, J.E.; Joan Duran; Andreu Casaus i Cia.; Amadeu Carné; Tapias i Pujol	263
6.16. Bòbila Framis.....	265
6.17. Bòbila Crehuet	279
6.18. Pàniker, SA	280
6.19. Bonell Germans, SA	283

6.20. La Alimenticia Española, SA	283
6.21. Indústries d'alumini Salvador Blasi	284
6.22. Josep Deu i Cia.	285
6.23. Cat & Co.....	290
6.24. Anglès, Rull i Cia.	292
6.25. Renaud i Germain.....	292
6.26. Regordosa i Fill	293
6.27. Amador Famadas, Afa, SA.....	294
6.28. Serra Capel	295
6.29 i 30. Serra i Cia. i Pérez Mañanet i Fills.....	297
6.31. Haugron Cientifical, SA	299
6.32. Societat Anònima Indústries d'Alumini Saida	302
6.33. Inter-Grundig.....	303
6.34. Fàbrica Botons Valentínez o López Rodó; Saimesa; Industrial Perp, SL	305
6.35. Indústries Jarque	307
6.36. Taller Mecànic TAM.....	307
6.37. Indústries Benet Campabadal, SA	308
6.38. Teixits Antoni Puig.....	312
6.39. Productes químics Pàniker.....	312
6.40. Bòbila Perelló o Macians.....	312
6.41. Bra, SA	314
6.42. Castells i Cia. SL, Vda. de.....	317
6.43. Sociedad Anónima de Industrias Mecánico Eléctricas, SA, Saimesa	321
6.44. Gràfiques Torres	321
6.45. Ribas i Català.....	324
6.46. Compañía de Industrias Transformadoras del Azúcar (Cita)	325
6.47. Ecmesa.....	327
6.48. Lucta, SA	328
6.49. Inibsa	332
6.50. Corberó	332
6.51. Fàbrica de pisos	333
6.52. Impremta i Editorial Altés	334
6.53. Productes Químics Llopis i Cia. "El Vidriol"	337
6.54. Marquès i Companyia.....	340
6.55. La Unión Corchetera	340
6.56. Perles Majòrica (HOECHTS).....	341
6.57. Laboratorios Hubber.....	341

6.58. Meyenhoff.....	341
6.59. Gràfiques Civit.....	342
6.60. Can Batlló	342
6.61. Companyia del Gramòfon Odeon, SAE	345
6.62. Editorial Ramón Sopena	349
6.63. Damians	350
6.64. Salvat Editores	350
6.65. Perfums Font i Companyia, SC	351
6.66. Silvestre Pujós.....	351
6.67 a 72. Prats de Marià Soley; Josep Rovira; Hules i Encerats Ramón Barnet; Transformació de Ferros Josep Molera; Sabons Torres	351
7. ELS CENTRES ASSISTENCIALS I EDUCATIUS DE L'ANTIC	
TERME DE LES CORTS	353
7.1. Els centres assistencials	353
7.1.1. L'Hospital de Sant Joan de Déu	353
7.1.2. L'Institut Frenopàtic	356
7.1.3. Asil i Col·legi del Bon Consell	361
7.1.4. L'Edifici de la Maternitat.....	362
7.1.5. Asil de Sant Rafael	377
7.1.6. Sanatori Clínica Mare de Déu de la Mercè.....	379
7.1.7. La Presó de Dones de les Corts	380
7.2. Els centres educatius.....	387
7.2.1. Institut Ausiàs March Barcelona.....	387
7.2.2. Institut Públic Joan Boscà.....	388
7.2.3. Institut Les Corts.....	388
7.2.4. Col·legi Santa Teresa de Lisieux	389
7.2.5. Col·legi Lavinia	390
7.2.6. Col·legi Maristes Sants – Les Corts – Maristes de Catalunya	390
7.2.7. Thau Barcelona	391
7.2.8. Escola Ausiàs March les Corts	392
7.2.9. Col·legi Pare Manyanet les Corts	392
7.2.10. Col·legi Ítaca les Corts.....	393
7.2.11. Col·legi Duran i Bas.....	393
7.2.12. Escola Groc les Corts.....	395
7.2.13. Escola Barcelona.....	396
8. EL LLEURE A LES CORTS.....	397
8.1. Centres culturals	397
8.1.1. La Joventut de les Corts.....	397

8.1.2. Centre Parroquial	400
8.1.3. La Societat Coral l'Espiga de les Corts	416
8.1.4. Agrupació Cultural de la Dansa.....	426
8.1.5. Bar i Sala Catalunya	427
8.1.6. Sala i Teatre de les Cristalleries Planell	427
8.2. Cinemes.....	428
8.2.1. Cinema Vallespir	428
8.2.2. Cinema Rialto	428
8.2.3. Cinema Aquitània.....	429
8.2.4. Cinema Renoir les Corts.....	430
8.2.5. Cinema Loreto	431
8.2.6. Cinema Alborada.....	432
8.3. Sales de Festa	433
8.3.1. La Rosaleda	433
8.3.2. Sala El Cortijo	434
8.4. Esports.....	435
8.4.1. Futbol Club Barcelona.....	435
8.4.2. Unió Esportiva de Sants	455
8.4.3. Canòdrom Loreto.....	456
8.4.4. Parc d'Esports del Sòl de Baix. Canòdrom Park	456
8.4.5. Club Esportiu Laietà.....	457
8.4.6. Canòdrom del Kennel Club	459
8.4.7. Reial Club de Polo.....	460
8.4.8. Picadero Jockey Club	461
RELACIÓ D'ALGUNES DE LES PERSONES DESTACABLES	
DEL DISTRICTE DE LES CORTS	463
CONCLUSIÓ.....	467
CONCLUSIÓ POÈTICA, per A. Brengaret i Framis.....	469
ABREVIATURES	471
ÍNDEX DE FIGURES	473
BIBLIOGRAFIA	487

INTRODUCCIÓ

Les Corts, memòria d'un poble viscut (veure Annex, cap. I, II i III)

OBJECTIUS

Aquest treball d'investigació parteix de la voluntat de deixar constància dels inicis que van configurar el naixement del poble de les Corts, a mercè, en primer lloc de les masies disseminades per tot el pla situat entre les rieres de Magòria i Blanca i més tard per les cases establertes al carrer Major de les Corts, anomenat des de temps immemorials Torrent dels Morts, per ser el camí que conduïa al cementiri. Així, hem intentat descobrir els orígens de les masies més properes al nucli central del poble i esbrinar la seva influència en el caràcter propi del veïnat que el va configurar, des de les famílies més senzilles a les més significatives, sense deixar de banda els edificis que van tenir més pes, pel seu referent social, i que van permetre travessar les fronteres naturals i arribar a indrets molt allunyats, estudiant tota la iconografia. Utilitzem el terme "poble", i no barri, perquè abans de ser un districte de Barcelona les Corts era un poble independent, tal com consta en l'estudi de Josep Moran i Ocerinjauregui a "Orígens de l'Ajuntament de les Corts", on ens diu:

La creació dels ajuntaments constitucionals del Pla de Barcelona al començament del segle XIX es féu a partir de les antigues batllies, l'àmbit de les quals coincidia amb el de les parròquies, excepte en el cas de les Corts, que disposava de batllia pròpia amb el seu terme però pertanyia a la parròquia de Sarrià. En la delimitació dels termes municipals nous, les Corts hagué de cedir a Sarrià la part de muntanya. Aquest procés constitutiu municipal, iniciat el febrer de 1814, no va concloure fins a l'octubre de 1836¹.

¹ MORAN, J., "Orígens de l'Ajuntament de les Corts (1814-1836)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (núm. XXIV), 2013, p. 617-627.

Al mateix temps hem considerat interessant afegir-hi un estudi del que va ser l'Institut Dolsa (Institut Frenopàtic), la Presó de Dones de les Corts (situada a l'edifici històric del segle XVIII, anomenat Can Duran), la Maternitat, el Monestir de Pedralbes, els asils de Sant Rafel i el de Sant Joan de Déu, sense deixar de fer especial referència a altres centres d'atencions sanitàries que disposava el poble, avui districte de Barcelona, com clíniques, hospitals i serveis mèdics.

Hem fet especial menció als centres culturals i de lleure per la seva rellevant importància. Al mateix temps ens ha semblat que no podíem oblidar, parlar i investigar a fons, l'edifici de l'església del Remei (parròquia) i el seu campanar, pel que va representar en la configuració del poble de les Corts com a nucli important situat en el Pla de Barcelona.

S'ha decidit realitzar aquest estudi perquè considerem que sóc una de les poques persones que queden que ha nascut i viscut sempre al poble de les Corts (segons indica l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts, AMDC) i que es troba en condicions de certificar els fets que conformen aquesta tesi. Aquest treball d'investigació és l'inici d'un estudi, a fons, que deixa constància dels màxims referents de les persones, l'urbanisme, l'arquitectura, el lleure, la cultura, les masies, els oficis, l'art i la indústria, a través dels temps, que van existir i així van fer possible el poble de les Corts.

METODOLOGIA

Per aconseguir l'objectiu, en un primer moment hem realitzat la recerca i l'estudi aprofundint en la bibliografia disponible en l'actualitat sobre el tema, així com investigades les fonts documentals referents a les Corts per tal d'aconseguir una base ferma per la confecció d'aquesta tesi; tot seguit s'ha fet un recull i posterior anàlisi de diverses fonts documentals, tant d'arxius (especialment l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts, AMDC) com de les trobades en propietat de particulars, amb qui hem parlat i de les que hem examinat molt, detalls i esdeveniments, tenint en compte que, com jo, han viscut tota la vida a les Corts i unint les meves experiències personals a les seves, i sobretot cercant en la nostra memòria, s'han recollit uns testimonis que, de no ser així, sense l'existència d'aquests genuïns cortsencs, restarien després del temps totalment en l'oblit.

En aquesta tesi, tal com hem indicat, hem cercat les fonts orals de molts dels habitants de les Corts, sobretot els que podien ser testimonis dels fets més antics. Hem investigat tot el que exposem en la tesi doctoral, tal com hem dit, principalment a l'AMDC i a tots els altres de Catalunya mencionats al final d'aquesta investigació per poder certificar la seva autenticitat. De totes maneres les fonts orals han sigut de cabdal importància, així com els propis coneixements que disposem per haver viscut sempre en aquest barri i tenir la sort de poder disposar de les portes obertes dels veïns, a l'hora de preguntar i investigar.

D'entre les principals fites aconseguides en aquest estudi destaquem la gran satisfacció d'haver accedit a tota la història de les Cristalleries Planell, fàbrica insigne de les Corts; també poder certificar la construcció de la Parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts, d'on disposem de tota la documentació extreta de l'Arxiu Parroquial; així com també dels importants fets de la família Piquet Cuyàs (Can Berra), de qui disposem i presentem a l'annex les escriptures originals de compravenda dels terrenys per part de José Piquet i Cuyàs a favor d'Eusebi Güell i Bacigalupi, terrenys en els que el comte Güell va edificar la seva casa d'estiueig, avui Palau Reial de Pedralbes. Una vegada feta la selecció del més important vam entrar en els fets que hem considerat més significatius, el quals desenvolupem en el contingut de la tesi doctoral. Tot plegat queda estructurat cronològicament amb la següent periodització: època medieval, les Corts rurals i l'Eixample cortsenc, amb el que va representar la vida social en tots els seus aspectes.

En relació a l'enfocament, aquesta és una tesi interdisciplinària en el camp de l'art i l'urbanisme que aglutina des d'una vessant sociològica estudis d'història, geografia, indústria, cultura, lleure i fins i tot antropologia, amb especial atenció al patrimoni arquitectònic i tenint molt present els centres culturals i de lleure que en el seu conjunt van incidir en la vida social del barri fins arribar a l'estat actual, amb el seu creixement demogràfic, econòmic, etc., però també amb les seves problemàtiques.

Creiem que una de les principals conclusions a les quals hem pogut aprofundir ha sigut el testimoniatge i la informació de tota la història que envolta la masia de Can Berra a les Corts, i que ja hem citat abans, amb l'emigració a Austràlia d'un membre de la família Piquet i Cuyàs a finals del segle XIX²; així com també hem aprofundit en la memòria

² Aquesta informació l'hem rebuda personalment de la pubilla de Can Berra, Remei Mas (de la família Piquet i Cuyàs), en la seva residència del carrer del Remei núm. 31 del barri de les Corts de Barcelona.

històrica del Districte de les Corts de Barcelona, on destaquem el capítol corresponent a la Presó de Dones³ i a la vida del poble en els anys de la Guerra Civil, on es posa de manifest les penúries que va patir la població a les primeres dècades dels anys de la postguerra.

Ens ha sorprès tant el poble de les Corts que quan vam començar a escriure no trobàvem mai la manera d'acabar, ja que cada conclusió exigia obrir un nou plantejament de coses noves tant importants com les que havíem escrit. Per això i pel caràcter testimonial d'aquesta tesi podem afirmar que la seva memòria i per tant la seva història, és i continua viva entre nosaltres.

Context històric i polític

L'antic terme de les Corts de Sarrià, d'una extensió de 5,516 km² i una població que actualment s'acosta als 100.000 habitants, es troba situat a la banda de ponent del Pla de Barcelona. Tenia com a eixos principals la Travessera i el camí ral que sortia de Barcelona pel portal de Tallers i que confluint amb la Travessera a l'alçada del carrer de Can Bruixa (carrer del Marquès de Sentmenat o Travessera Vella), ambdós camins d'origen molt antic ja que els trobem citats als primers documents medievals.

Modernament, a partir de 1924, hem d'afegir-hi l'avinguda Diagonal que va representar l'obra més important realitzada en tot el segle XX ja que va ser l'inici de la transformació total del que havia sigut el poble i actualment és un Districte de la ciutat de Barcelona. El territori de les Corts, d'estructura allargada i paral·lela a la mar, era travessat perpendicularment per rieres que davallaven de la Serralada, després d'haver passat pel terme de Sarrià. La Riera de Magòria i la Riera Blanca acompanyaven per dreta i esquerra el nucli que esdevindria la base del poble de les Corts. Des de la Riera Blanca fins als límits de ponent, on hi havia la Torre Melina (enderrocada brutalment sense el permís de ningú per construir-hi els jardins i l'edifici del que avui és l'Hotel Rey Juan Carlos I), existia la partida de Bederrida, que es correspondria totalment als terrenys que ocupen la Zona Universitària i el Palau Reial, anomenat impròpiament moltes vegades de Pedralbes (segurament per haver estat residència habitual del dictador Francisco Franco, en les seves visites oficials a Barcelona, i s'ha de suposar que residir en un palau anomenat "Reial" o "del Rei" no li devia fer massa gràcia).

³ Vid. cap. 7: "Els centres assistencials i educatius de l'antic terme de les Corts" (7.1.7. La presó de Dones de les Corts).

Pedralbes realment és un nucli que rep aquest nom per tractar-se del recinte que suporta el monestir de les monges clarisses de Santa Maria de Pedralbes i el conjunt de cases i residències que l'envolten. Aquest barri de Pedralbes en la nova divisió de Barcelona en districtes ha passat novament a pertànyer al terme de les Corts, malgrat les pressions de Sarrià i la gent de la zona, que creien que si deien que residien a les Corts enlloc de dir que residien a Pedralbes perdrien categoria social⁴.

Les Corts ve de lluny: els testimonis més antics d'hàbitat a les Corts -deixant de banda la notícia imprecisa de la troballa de ceràmica del darrer neolític- es remunten al temps de la romanització. A Can Batllori, que estava situat a la cruïlla del que avui és el carrer de Numància amb el costat muntanya de l'avinguda Diagonal, s'han excavat les restes d'una vil·la romana situada a sobre mateix d'un antic emplaçament ibèric. S'hi pot afegir que molt a prop de la confluència de la Travessera de les Corts amb la Travessera Vella, que servia de comunicació amb Barcelona (actual carrer del Marquès de Sentmenat), es va descobrir un cementiri romà (que no va poder ser excavat en la seva totalitat) on fou recuperat sencer un preciós bol de ceràmica coríntia del segle II dC a on hi han esgrafiades diverses escenes representant instantànies de la vida social del moment⁵.

Les primeres citacions medievals de llocs del terme daten del segle X. Aleshores es menciona Bederrida (945), el Trull Comtal (986), Ardenya (993), Magòria (994) i al segle següent les Corts (1066), la capella de Santa Cecília a Bederrida (1034) i l'Olivera Rodona (1127). A partir del segle XI tots aquests llocs apareixen integrats en el terme de les Corts. El sentit originari del nom de les Corts és el de "terrenys i cases rústiques", sinònim de "masies". Els límits d'aquest terme arribaven fins al Puig d'Óssa (Sant Pere Màrtir) i comprenien Pedralbes i la torre de Santa Caterina (Font del Lleó). El terme de les Corts, inclòs dins el Pla de Barcelona després de la reconquesta franca l'any 801, sempre ha estat un territori lliure subjectat directament a la jurisdicció del comte de Barcelona i dels seus representants: vescomtes, veguers i batlles. Des de l'edat mitjana formava una quadra civil autònoma que eclesiàsticament pertanyia a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, excepte la torre Melina, que va ser de la de Santa Eulàlia de Provençana fins que l'any 1847 va ser

⁴ MORAN, J., "Senyor Director...", *El Monestir de Pedralbes, Serra d'Or*, juny 2012, p. 4/436 i *Més sobre el Monestir de Pedralbes*, setembre 2012, p. 4/628.

⁵ Aquest bol de ceràmica coríntia es conserva avui al Museu d'Història de Barcelona (MUHBA).

creada la parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts que comprengué tot el terme municipal.

En la primitiva administració de la parròquia de Sarrià els habitants de les Corts tenien jurats propis (anomenats també obrers o prohoms), generalment dos, que actuaven juntament amb uns altres dos triats per Sarrià. El clavari o tresorer era triat alternativament per les Corts o per Sarrià. Aquesta administració perdurà fins al segle XIX quan les Corts obtingué un ajuntament i una parròquia pròpies i independents de Sarrià⁶.

En l'aspecte civil, el terme de les Corts va conservar sempre les franqueses antigues del territori de Barcelona reconegudes el 1274 per sentència del rei Jaume I. Aquesta sentència feia constar explícitament que els homes de les Corts eren francs des de temps immemorials.

L'any 1331 Jaume I confirmava als habitants de les Corts l'exempció del pagament de la lleuda de Mediona i del dret de cóps sobre el blat que entrava a Barcelona⁷. Els habitants de les Corts eren considerats ciutadans de Barcelona i exempts de qualsevol altre impost que el d'alberg reial. Jurisdiccionalment, les Corts depenia del batlle reial de les franqueses, el qual nomenava un batlle local a les Corts. En virtut d'aquest estatut jurídic, els habitants de les Corts van mantenir la seva estructura social formada bàsicament per pagesos aloers, sense que es deixessin infeudar ni absorbir, cosa que suggereix l'existència d'una forta cohesió social.

L'estructura tradicional del poblament es mantindrà de fet fins al segle XIX i en part fins al segle passat a base de masos escampats per tot el territori, amb algunes cases agrupades al nucli del carrer de les Corts, Travessera i camí de Barcelona. A causa de la seva situació les Corts ha viscut sempre les vicissituds històriques del Pla de Barcelona i del país; ha sofert en totes les èpoques el pas de les tropes que anaven a assetjar Barcelona i en tenim constància particular a l'època moderna. En el primer setge de Felip V, el 1705, aquest va residir a Can Múgica (Can Feló), al lloc avui ocupat per uns grans magatzems. Al mateix casal s'allotjà, durant el setge del 1714, el duc de Pòpuli, capità general de les tropes borbòniques, i després el de Berwick, fins a la caiguda de Barcelona.

⁶ Consell Assessor de l'Arxiu Municipal de les Corts (AMDC), *Les Corts, govern local i límits antics*, 2003, p. 7-57.

⁷ Consell Assessor de l'Arxiu Municipal de les Corts (AMDC), *Ibid.* p. 43-45.

Des del punt de vista social, per exemple, l'amo de la Torre Rodona, Emmanuel Vinyals de la Torre, com tota la seva família, foren austriacistes: ell era consogre del seu amic Rafael Casanova, i el seu germà Benet, arxipreste d'Àger, era capellà de l'arxiduc. Altres famílies vinculades a les Corts, com els Duran i els Potau, de la casa anomenada l'Estela, també foren austriacistes actius⁸.

Els ciutadans de les Corts tingueren batlle propi fins el 1814 quan foren integrats a Sarrià, però el 1823, durant el Trienni Constitucional, fou creat l'Ajuntament de les Corts. Amb el retorn de l'absolutisme es va tornar a la situació anterior, fins que l'octubre de 1836, en ple període progressista, es constituí de nou l'Ajuntament de les Corts.

Amb la consecució d'un ajuntament propi es va iniciar una etapa de realitzacions notables: foren començades les obres de la nova església i del cementiri l'any 1845. A partir de 1860, coincidint amb un període d'expansió general com a conseqüència de l'important assentament industrial, s'inicià una nova etapa en la història de les Corts: encara que no va entrar de ple a la zona concreta de la industrialització, s'hi construïren algunes fàbriques com el Vapor Batlló (actual Escola del Treball) que havia de contenir 100 cases per a obrers, i s'hi desenvolupà un eixample urbà, les Corts Noves. El nucli primitiu, o barri de les Corts Velles que era centrat al carrer de les Corts, mantingué el seu caràcter rural i menestral. Els masos escampats pel terme, com Can Feliu, Can Balasc, Can Vinyals de la Torre, Can Granota, Can Feu, l'Estela, Can Bacardí i, més acostats al nucli de les Corts Velles, Cal Coix, Can Calopa, Can Grau i Can Ramon de l'Ull, es mantingueren dempeus fins a la brutal expansió contemporània. Al terme s'instal·laren diversos centres sanitaris: l'Institut Frenopàtic, creat pels metges Llorach i Tomás Dolsa el 1863; la Maternitat, que la Diputació de Barcelona va establir el 1883 a Can Cavaller; i el Bon Consell a Can Feló, entre altres que ja comentarem.

Les Corts Noves tenia com a eix el nou camí de Barcelona que arribava fins a la carretera de Sarrià (carrer d'Anglesola) a Can Ràbia, i com a centre la plaça de la Concòrdia, on es dreça l'església parroquial. Allà s'establiren la burgesia i algunes fàbriques, com el Forn del Vidre (Cristalleries Planell) i la gran fassina de Cal Deu (Deu i Mata), i el lloc es convertí en el centre vital de la població. El 1877 s'establí una línia de tramvia, de via mètrica i que amb el distintiu número 15 enllaçava la plaça Comas amb el

⁸ MORAN, J., "Sessió divulgativa sobre la Guerra de Successió a les Corts" (conferència en motiu del Tricentenari de 1714, a la Societat Coral l'Espiga de les Corts, Barcelona, 9 de setembre de 2014).

centre de Barcelona. El 1865 fou inaugurada la carretera de les Corts que comunicava amb l'estació ferroviària de Sants (carrer de Vallespir). A partir del 1866, a més, s'inicià un altre pol de creixement a partir del carrer Remei, la plaça Comas i el carrer Masferrer. A l'antiga partida de Magòria, anomenada ara del Camp de la Creu, el 1863 fou construït el col·legi de monges de Loreto, per a noies. Els anys vuitanta d'aquell mateix segle foren oberts els primers carrers al Camp de la Creu, que a la fi del segle adquirí un aspecte industrial amb la fàbrica i Colònia Castells. També fou creada en aquells temps la colònia obrera de Maria Cristina (desapareguda) al Prat d'En Rull. La barriada de Can Batlló era inclosa en el Pla Cerdà, com l'Hospital del Sagrat Cor que fou bastit a prop seu, en una zona que avui pertany al districte de l'Eixample.

Des de la Restauració fins a l'annexió a Barcelona, la vida política de les Corts va estar sota la influència del liberal Josep Comas i Masferrer; en aquest període Guerau Piera i Piera en fou batlle ininterrompudament (1871-1897). Segons Carreras i Candi, l'Ajuntament de les Corts era ben administrat i feia complir estrictament la normativa urbanística.

Mentrestant, la població creixia progressivament: dels 360 habitants del 1846 passà a 820 el 1860, 2.250 el 1877 i 4.811 el 1890; i malgrat aquest augment demogràfic com que el creixement esdevenia als eixamples (el de Cerdà i el de les Corts Noves), la major part del terme va conservar el seu caràcter tradicional i una densitat de població força folgada.

El 1884 fou inaugurat el nou edifici de l'Ajuntament a la plaça Comas, i per aquesta època alguns industrials establiren a les Corts les seves torres residencials en combinació amb una funció d'explotació agrícola. Així, els Comas i Masferrer a Can Sòl (de Dalt) i els Güell a Cal Feliu i Can Cuiàs de la Riera, on construïren la Torre Güell; aquesta finca s'enriquí amb unes portes, una reixa, una font i unes cavallerisses obra d'Antoni Gaudí, avui conservada (posteriorment la Torre Güell fou ampliada i transformada en Palau Reial, amb uns bells jardins annexos de Rubió i Tudurí). També aleshores va ser reformada l'antiga Torre Melina. El 1897, per reial ordre, però contra la voluntat dels veïns, el municipi de les Corts fou annexionat al de Barcelona. Una de les conseqüències més negatives d'aquesta "nova planta" fou la desaparició de la vella tradició participativa dels ciutadans de les Corts en la vida pública municipal, que fins aleshores havia estat notable i ininterrompuda.

Durant el segon decenni d'aquest segle començava el veritable procés integrador de les Corts a la ciutat com a conseqüència de les obres preparatòries de l'Exposició Internacional del 1929. Així el 1922, el FC Barcelona inaugurava el seu històric camp de les Corts; el 1924 s'obria la Diagonal en el terme de les Corts, deixant amb la seva construcció l'enderrocament del gran Casal de l'Estela, cèlebre pel seu Sant Crist que es va conservar després a la Parròquia del Remei de les Corts.

En aquest període va començar la formació del popular barri de Sant Ramon a l'antic paratge de Collblanc, al límit entre Sants i l'Hospitalet, on fou construïda als anys trenta una bonica església parroquial d'estil neoromànic.

Al començament del segle, malgrat la pèrdua de l'autonomia municipal, hi havia una forta cohesió social i una gran relació comunitària. Fou una trentena d'anys de vida cultural molt intensa, així ho demostra la creació de nombroses entitats socials, recreatives i polítiques, i també l'edició de no poques revistes i butlletins cortsencs.

També el catalanisme arrelà aviat i fortament, i durant la II República hi hagué una evident efervescència política que no va impedir la realització d'accions unitàries unànimes com fou la campanya pro-escoles del 1934, on s'aconseguí que Can Gasparó fos convertit en el Grup escolar Duran i Bas.

L'esclat de la guerra i el seu desenvolupament durant tres llargs anys van produir una forta sotragada en la vida comunitària del poble de les Corts. Si la guerra i la subsegüent postguerra comportaren la destrucció d'una bona part del patrimoni moral i social de les Corts, va ser al voltant dels anys seixanta quan fou duta a terme la destrucció del seu caràcter físic i ambiental i d'una bona part del patrimoni artístic i monumental. Van ser anys de corrupció municipal i total centralisme, que facilitaren que el desenvolupament no tingués en compte la identitat tradicional del poble i no fos gens respectuós amb l'obra existent. Aquest procés d'expansió urbanística tingué com a finalitats l'especulació, l'absorció desconsiderada i l'edificació intensiva sense preveure els equipaments mínims comunitaris. Així van caure la major part dels casals i masies de les Corts, tot i que els veïns aixecaren la seva veu contra l'especulació: ja fos el 1958 contra el projecte que amenaçava el carrer d'Anglesola, o després contra l'aterrament de Can Grau (dos magnífics casals del segle XVI) per a construir-hi els edificis Trade, com també

contra l'esbocinament de tot el nucli de les Corts Velles a partir de la construcció il·legal del Primer Cinturó de Ronda.

Malgrat tot aquest fosc panorama que originà en part el llibre de Josep M. Casasús *Les Corts: un poble perdut, un barri introbable*, en els darrers anys s'ha iniciat un procés de redreçament i retrobament indiscutible.

Així doncs, històricament el poble de les Corts ha expressat la seva voluntat d'ésser, defensant amb entusiasme l'existència del nostre històric districte. I poc a poc els cortsencs hem potenciat novament la nostra vida social, cultural i municipal, on la casa de la vila torna a ésser un lloc de trobada de no poques inquietuds ciutadanes on té un paper fonamental la joventut.

1. LÍMITS HISTÒRICS I LÍMITS ACTUALS DE LES CORTS

(veure Annex, cap. IV)

Per parlar dels diferents límits que en el temps ha sofert les Corts és imprescindible apropar cronològicament tots els planells disponibles que ens ajudaran a situar-nos des dels temps històrics de les Corts primer com a poble, fins el dia d'avui.

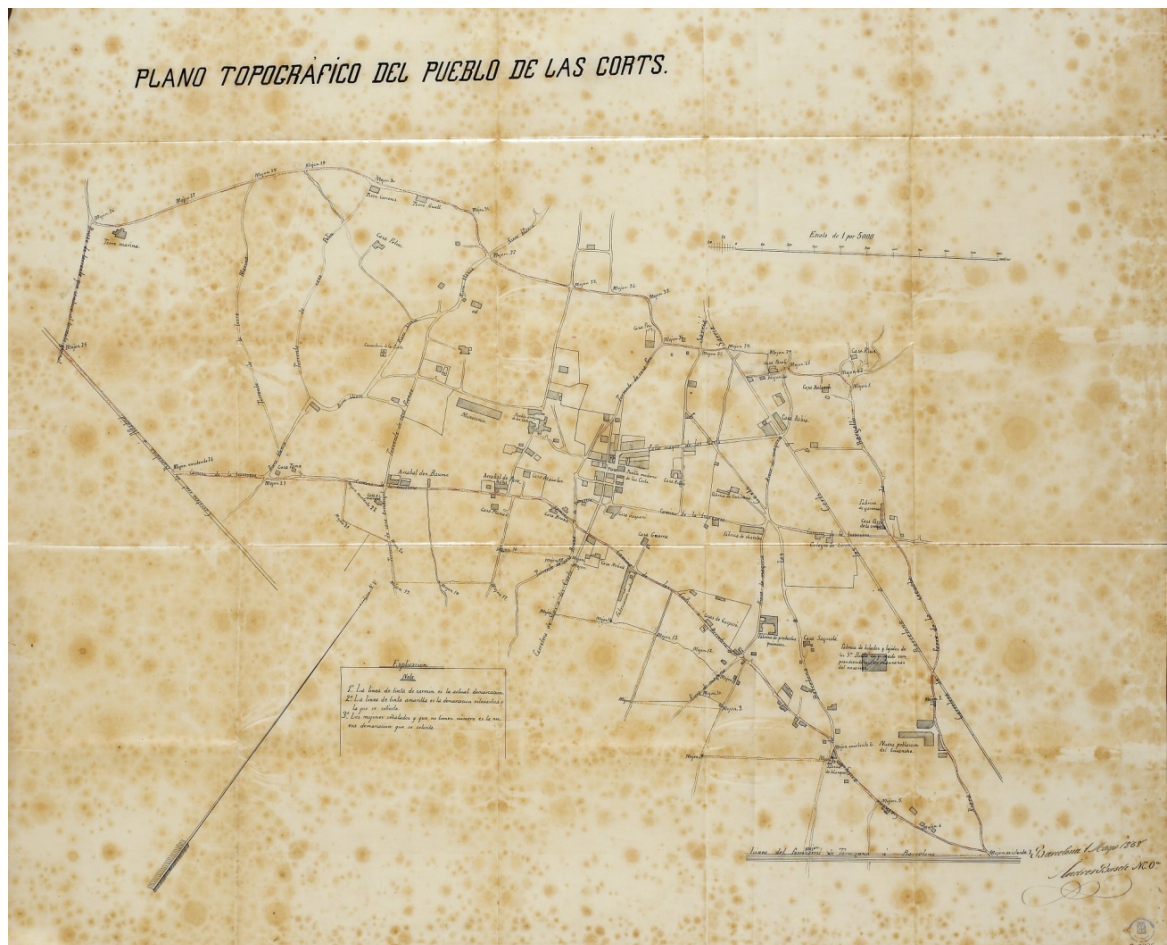

Fig. 1. Plànol topogràfic del poble de les Corts realitzat el dia 1 de maig de 1868 per Andrés Bosch. Aquest plànol és un dels més antics que es conserva del poble de les Corts. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB), núm. de registre R. 2426.

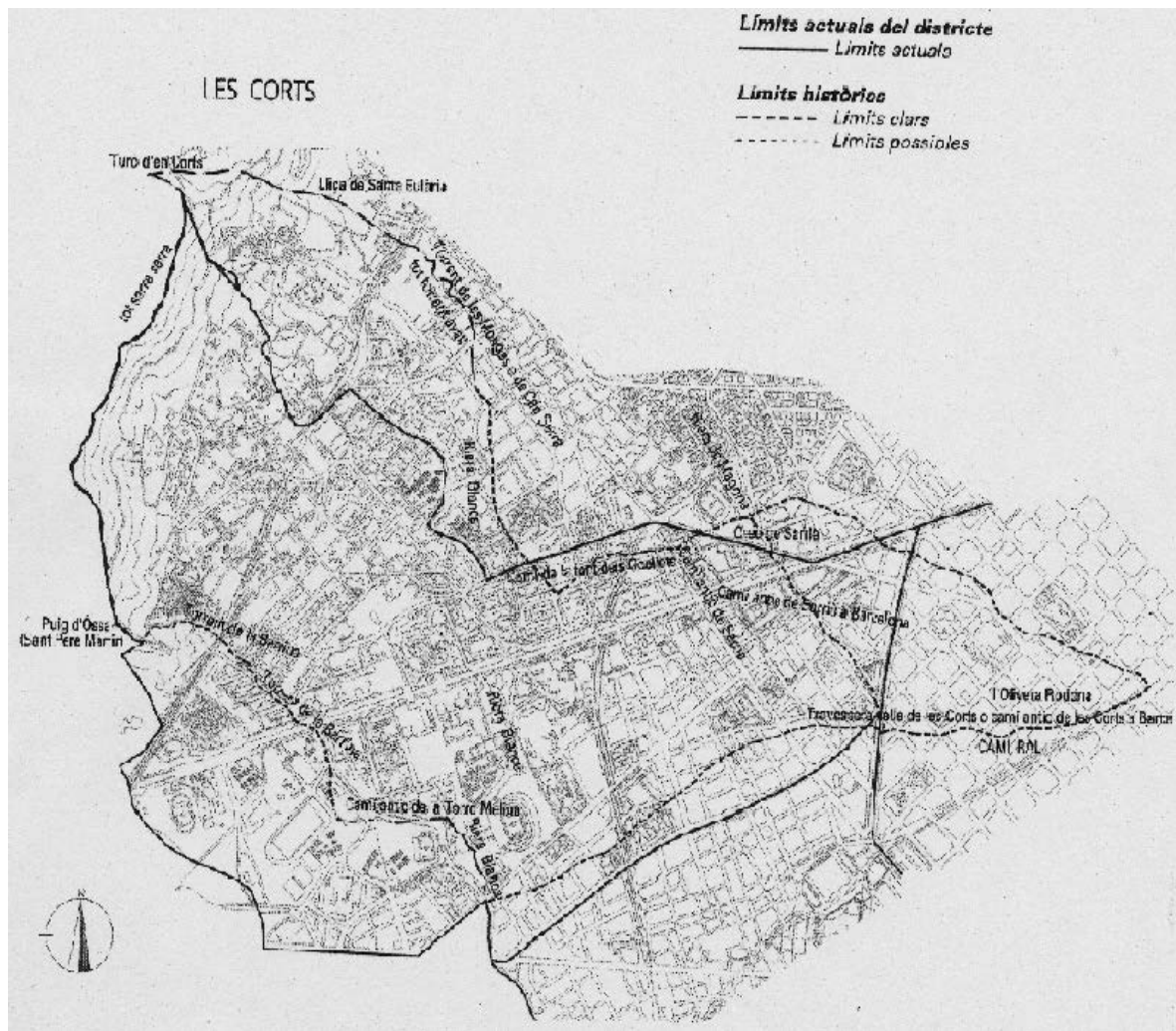

Fig. 2. Plànol amb els límits antics i actuals de les Corts on es poden observar, en línies contínues, discontinúes i amb punts, els límits actuals, els límits clars i els límits possibles que en el transcurs del temps han conformat el poble de les Corts, avui districte de la ciutat de Barcelona.
Arxiu Municipal del Districte de les Corts (AMDC).

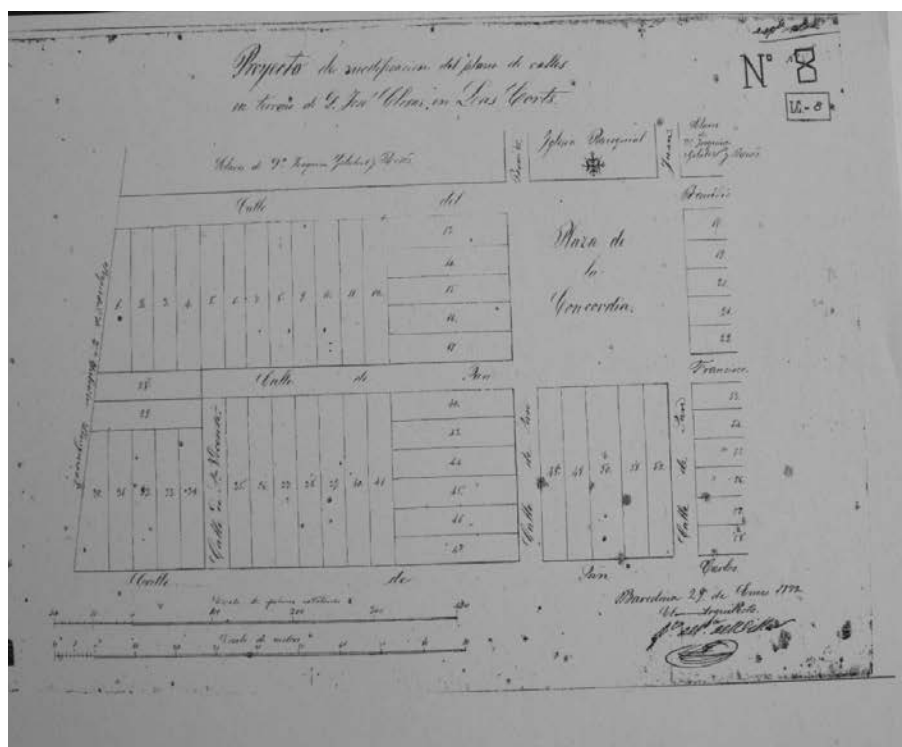
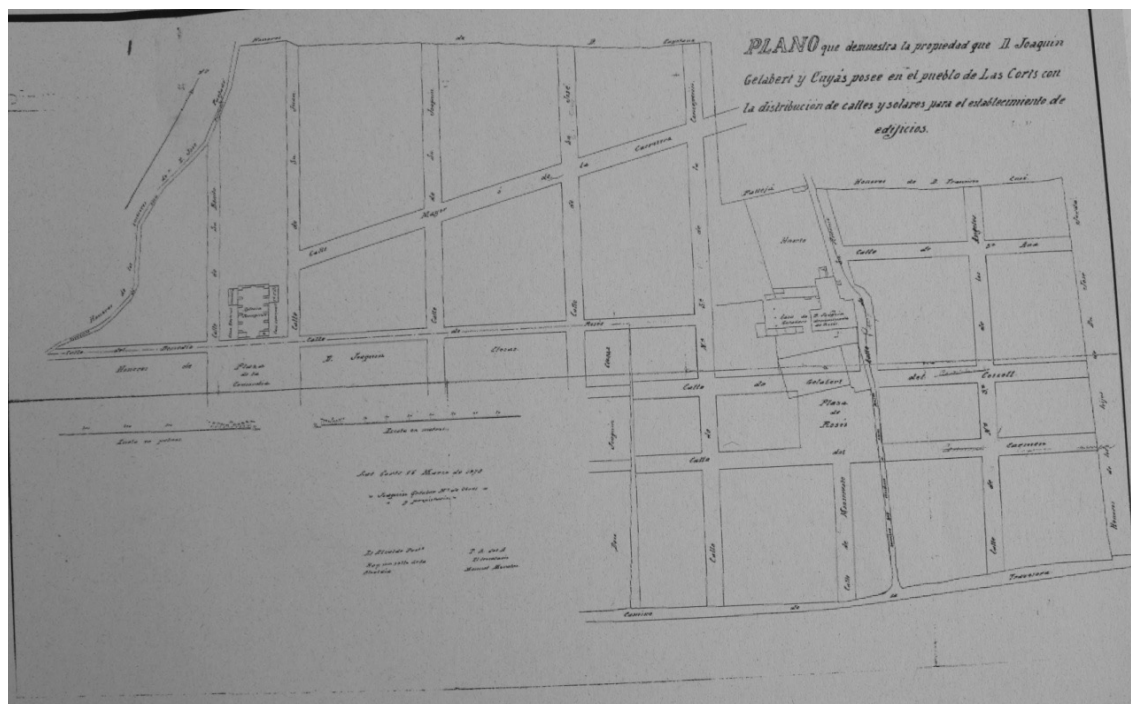
Fig. 3. Plànol amb la situació de les masies de les Corts en els límits del municipi, vers el segle XIX. NAVARRO, I. *Coneguem les Corts*, fasc. núm. 6, *El món rural a les Corts*. Il·lustracions, Ballonga, J., Ed. Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts.

LES PRINCIPALS MASIES DE LES CORTS

- 1 La torre de Santa Caterina
- 2 Can Rifics de Canillops
- 3 Can Canal de la Riera
- 4 Can Duran de les Escalles (les tres cases petites de la finca són els masos Cal vet, Guinard i Vidal)
- 5 La torre Melina
- 6 Can Custó o Can Güell (Palau Reial)
- 7 Cal Fallu
- 8 Can Baldiri
- 9 Can Barra
- 10 Can Granota
- 11 Casa Xica d'en Guerra
- 12 Can Tanner
- 13 Cal Nena Cases de les Corts (sense dibuixar)
- 14 Can Bonnetoy
- 15 Raval de Can Bauma
- 16 Cal Noi Flores o can Balasc
- 17 Can Planes o Freixes
- 18 Can Cavaller
- 19 La torre Rodona
- 20 L'Estela
- 21 Torre Gran o can Raspall
- 22 Mas Pagès (sense dibuixar. No se'n coneix el lloc amb precisió)
- 23 Mas Jordà (sense dibuixar. No se'n coneix el lloc amb precisió)
- 24 Can Feu
- 25 Can Baillori
- 26 Can Ramon de l'Ull
- 27 Can Duran
- 28 Can Caloria
- 29 Can Farnelles
- 30 Can Grau
- 31 Can Clossets
- 32 Cal Coix
- 33 Sol de Dalt
- 34 Can Macallan
- 35 Sol de Baix
- 36 Can Bruixa
- 37 Can Novell
- 38 Can Guerra
- 39 Can Sangés
- 40 Can Cudàs o Gasparó
- 41 Can Vidalet
- 42 Can Closés
- 43 La torre d'en Corts (sense dibuixar)
- 44 Can Segalar o torre Victor
- 45 Can Raspall o Llavallol
- 46 Prat d'en Rull
- 47 Can Barçaló
- 48 Can Rosés
- 49 Can Cases
- 50 El mas Vinyals (sense dibuixar)
- 51 La torre dels Agustins
- 52 Can Ferrer de la Creueta
- 53 Ca n'Orlando

Fig. 4. Plànol amb les principals masies de les Corts. Els números situats sobre el fons d'un plànol actualitzat indiquen la situació de les masies abans de ser enderrocades per poder donar pas a l'imparable creixement de la ciutat de Barcelona (AMDC).

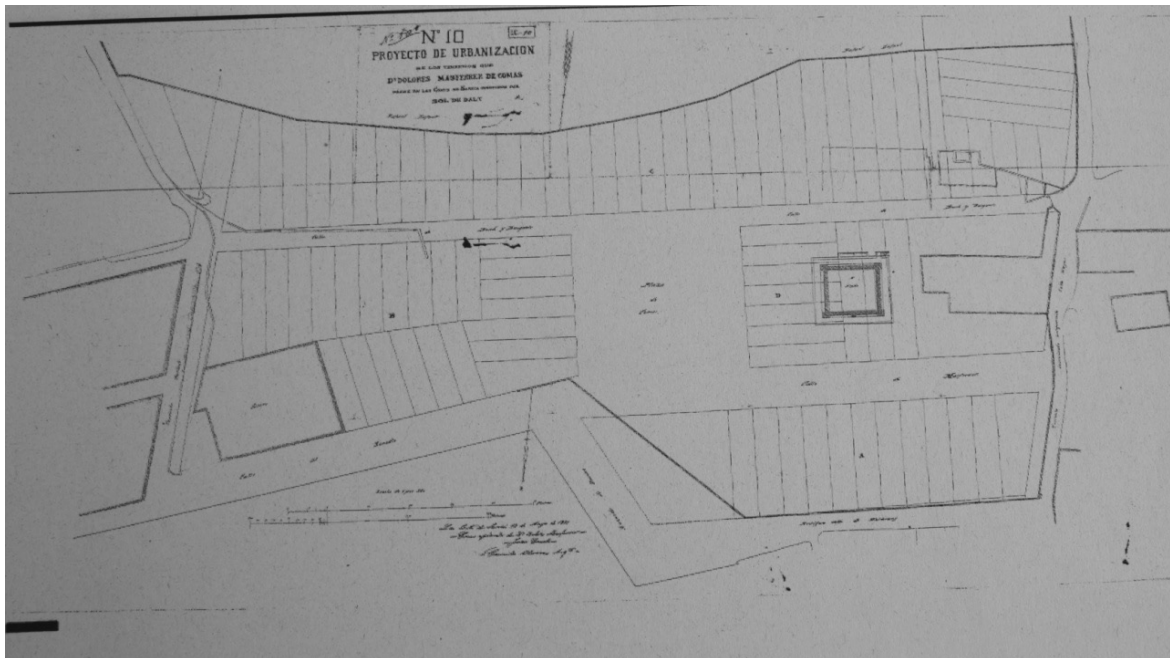

Fig. 7. Plànol del projecte del 10 de maig de 1883 presentat per Maria Dolors Masferrer de Comas per a la nova urbanització de la zona central del poble de les Corts (AMDC).

Fig. 8. Plànol del projecte urbanístic de 1913 presentat per la nova urbanització de la plaça de Comas i del carrer del Remei (AMDC).

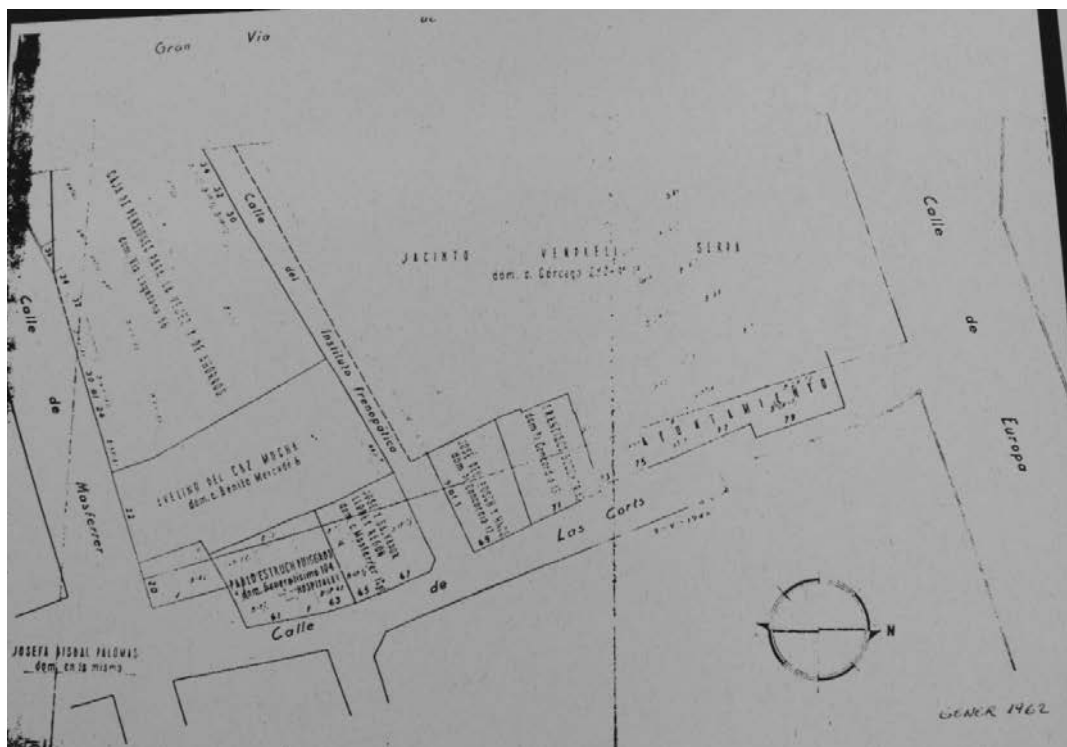

Fig. 9. Plànol del projecte presentat l'any 1962 per a la nova urbanització del carrer de les Corts i del carrer Masferrer (AMDC).

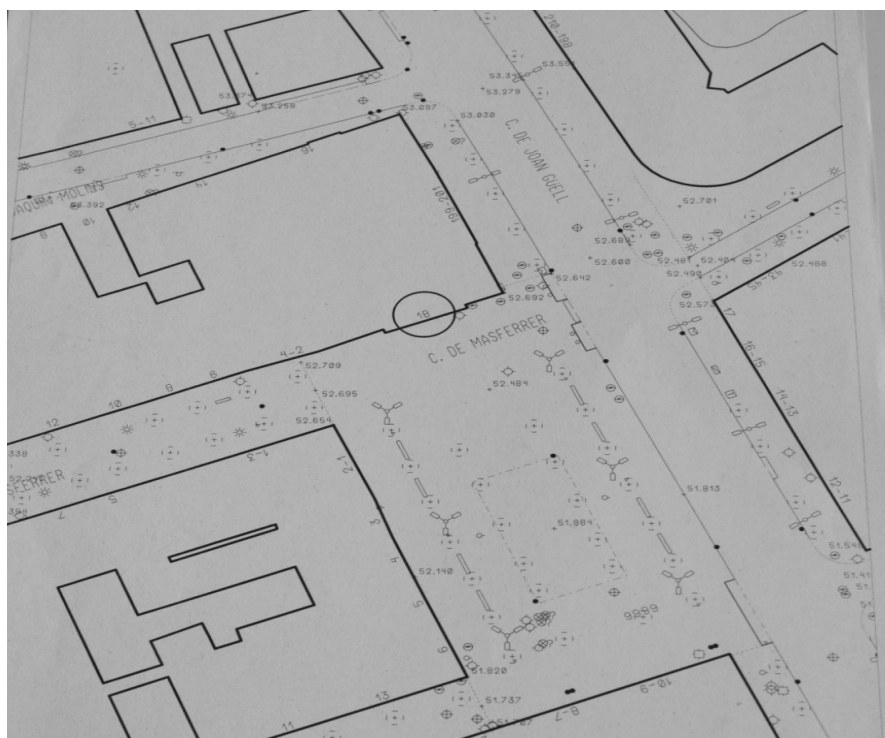

Fig. 10. Plànol definitiu i actual de la urbanització de la plaça de Comas (AMDC).

Transformació urbanística de les Corts a partir dels anys 40-50 del segle XX

Per deixar constància certificada de l'embogit i accelerat canvi de les Corts disposem d'unes imatges aèries en les quals podem veure la gran transformació dels indrets; unes són dels anys quaranta i cinquanta del segle XX i unes altres, de les mateixes zones, fotografiades aèriament en els moments actuals on queden a la vista les grans diferències.

Fig. 11. Fotografia aèria dels anys 40-50 del segle XX. Les Corts en aquests anys es podia considerar un poble dins la ciutat. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICC).

Fig. 12. Fotografia aèria actual. Es pot apreciar l'imparable destrucció del poble amb una transformació urbanística que elimina gairebé tot l'aspecte social que havia representat les Corts (ICC).

Fig. 13. Fotografia aèria dels anys 40-50 del segle XX. Podem observar la part oest del barri quan era un conjunt urbanístic desordenat, amb bòbiles, horts, petites indústries, el cementiri i camins laberíntics. La construcció del Camp Nou del FC Barcelona va significar la total transformació de la zona (ICC).

Fig. 14. Fotografia aèria actual del districte de les Corts que certifica la transformació de l'indret (ICC).

De totes maneres hem de manifestar que els límits de les Corts, en el temps, han sofert moltes alteracions degudes sobretot als canvis polítics i a diverses modificacions per poder establir un acord amb els pobles veïns primer i convertits en barriades després. Hem aconseguit trobar diferents plànols de noves alineacions de carrers i de vies de comunicació, algunes projectades, que restaren simplement en projecte i res més, i altres

realitzades que marquen l'urbanisme fins arribar als moments actuals. Tot seguit i abans d'endinsar-nos en l'època medieval i en la descripció de les Masies, en deixarem constància gràfica i parlarem dels diferents canvis socials que motivaren, en certes etapes, les transformacions constants del territori.

Passada la Guerra Civil, les indústries a les Corts van tenir un important increment gràcies a la consolidació d'eixos com la carretera de Sarrià, la Travessera Vella, la Travessera actual, l'avinguda de Madrid i el carrer de Numància. Aquest impuls del barri, que va experimentar en el sentit industrial, també el podem observar en la representació cartogràfica del Servei del plànol de la Ciutat, obra de Vicens Martorell, que cobren interès els conjunts d'habitatges per obrers, constituïts en forma de colònies. Destaca la Colònia Castells, realitzada amb passadissos o corredors que aixoplugaven casetes de planta baixa i alguna de planta i pis, i també citarem, desgraciadament, els nuclis de barraques, sense aigua corrent potable, electricitat ni clavegueram, en les quals hi vivien famílies obreres novingudes a la ciutat. Eren famílies d'escassíssims recursos econòmics que no tenien altra manera de trobar un sostre assequible que no fos el de la construcció d'una barraca en el primer indret que trobaven, assumint el problema constant del desnonament forçós i tanmateix l'enderroc. Les condicions sanitàries d'aquests indrets eren veritablement impròpies i lamentables per acollir persones amb la més mínima dignitat. Els nuclis més importants de conjunts de barraques, entre altres, estaven situats al carrer Joan Güell a tocar al sentit muntanya de l'avinguda de Madrid i a la part també sentit muntanya de la Diagonal, entre l'avinguda de Carles III i el carrer de Numància, i per la zona on avui hi ha el Camp Nou del FC Barcelona, on també existien altres indrets de menor aglomeració. Aquests conjunts de barraques ja es van començar a ubicar en algunes zones del barri a les primeres dècades del segle XX.

Els principals nuclis de barraques els trobem al límit amb l'Hospitalet de Llobregat, situades en terrenys de les masies de Can Granota i de Can Taner, on van existir fins que als anys cinquanta del segle XX van ser enderrocades degut a la construcció del Camp Nou del FC Barcelona. També existien a l'entorn del cementiri de les Corts, de la Torre Melina i a Can Rigalt, i van desaparèixer a causa de l'ampliació de les instal·lacions del FC Barcelona i l'edificació de les noves facultats i serveis de la Zona Universitària.

La Riera Blanca, separació natural de Barcelona i l'Hospitalet des de la segona dècada del segle XX, es va veure totalment ocupada per fileres de barraques que s'estenien entre la

Travessera de les Corts i l'avinguda de Madrid. Aquestes barraques van desaparèixer a finals de la dècada dels anys seixanta del segle passat amb la definitiva urbanització de la Riera Blanca.

Tot seguit anem a parar a l'encreuament de l'avinguda de Carles III amb l'avinguda de Madrid, un gran nucli de barraques que va ser enderrocada per la construcció del Primer Cinturó de Ronda (avui avinguda de Carles III). Al carrer de Joan Güell, el d'Evarist Arnús i el de Galileu, l'important nucli de barraques existent amb una total i vergonyosa carència de salubritat, es van mantenir fins que la construcció de l'escola Barcelona va exigir la seva desaparició.

També entre el perímetre format pels carrers de Berlin, Entença i l'avinguda de Josep Tarradellas es va emplaçar un grup de barraques als terrenys de Can Baldiri, grup que va ser enderrocada quan es va procedir a la urbanització definitiva de tots aquests carrers.

Per acabar de citar tots els nuclis més importants a on van existir barraques farem menció a les que hi havien en l'indret "Diagonal Santa Gemma", que durant els anys quaranta del segle XX van ocupar la zona de l'avinguda de Pedralbes, els carrers de Manuel Girona i el de Numància, on al voltant de l'església de Santa Gemma era on existia una major concentració. L'any 1952 degut a la gran transformació de Barcelona per l'esdeveniment del Congrés Eucarístic Internacional i amb el fet afegit que el règim imperant entenia que aquesta efemèride ajudava a obrir les portes a un reconeixement dins l'estatus mundial, es va practicar, segons ells, la realització urgent que dissimulés la precària vida de tants indrets de la ciutat. Un dels fets prioritaris va consistir en eliminar les barraques: el Congrés estava centralitzat a la nova plaça de Pius XII, a la Diagonal. molt propera a aquestes barraques, i per això es va decidir enderrocar-les, de manera que no en quedés ni rastre.

En homenatge a aquells veïns dels barris de les barraques enderrocades de Barcelona i per deixar constància en la memòria històrica de la seva existència, el 27 de juny del 2015 a la plaça de la Reina Maria Cristina de les Corts, costat muntanya, es va instal·lar una placa commemorativa.

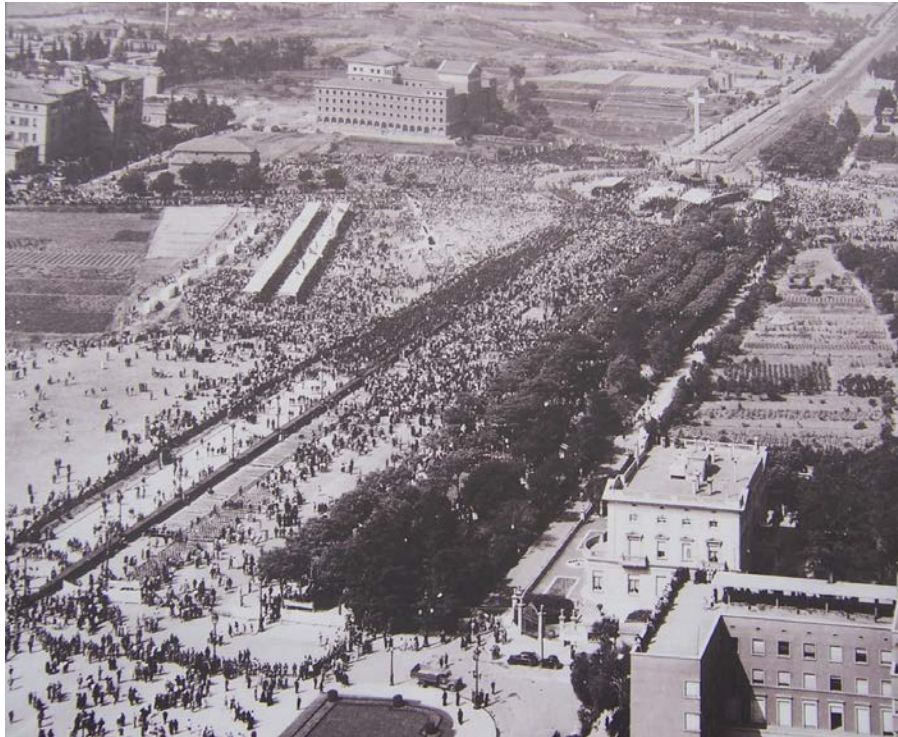

Fig. 15. Celebració a la Plaça de Pius XII - Diagonal del Congrés Eucarístic Internacional, l'any 1952. Muntatge amb rerefons polític, el règim franquista més que la gran importància religiosa cercava el reconeixement mundial d'un sistema que amagava un totalitarisme absolutament injustificable (AMDC).

Fig. 16. Acte de presentació de la placa commemorativa en record de les barraques que van existir al barri de les Corts. La placa, situada al darrere de la fotografia, així com la regidora del districte que va presidir l'acte, certifica el fet (27-06-2015). Imatge: Antoni Brengaret i Framis, col.lecció particular.

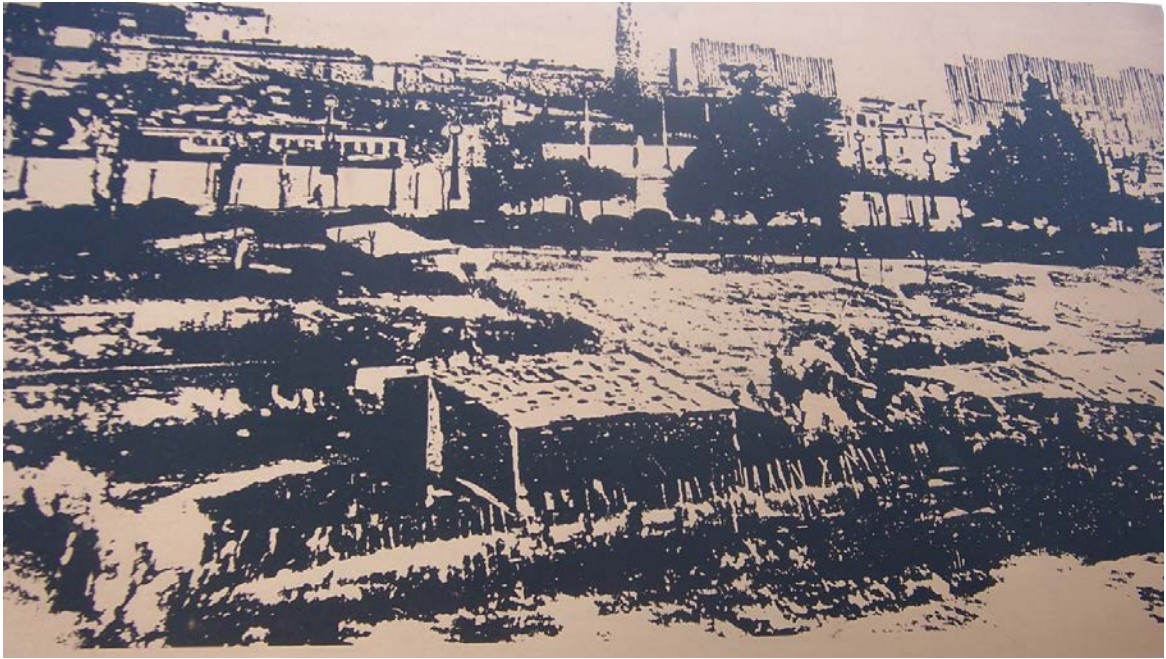

Fig. 17 i 18. Barraques situades al sector muntanya de la Diagonal entre el carrer Capità Arenas (església de Santa Gemma), avinguda de Carles III i el carrer de Numància (AMDC).

Fig. 19. Barraques situades a l'indret de la Riera Blanca. Al darrera d'aquestes es pot veure la tribuna del Camp Nou del FCB, en aquells moments en construcció, al costat est de la Riera Blanca. Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc (AMDMSM).

Fig. 20. Fotografia parcial del nucli de barraques del carrer Joan Güell xamfrà amb el carrer d'Evarist Arnús, any 1974. El niu d'insalubritat i la possibilitat de supervivència es podia considerar totalment insuperable (AMDSM).

Fig. 21. Sector de les barraques ubicades al carrer del Brasil, any 1961. Una imatge que demostra les difícils condicions de vida en els diferents nuclis de barraques (AMDSM).

També al mateix temps que es va anar implantant la xarxa fabril es realitzaren projectes urbanístics de grans vials (dibuixats en el Pla d'enllaços de l'any 1917) dels que només se'n va realitzar un, la Diagonal, que com tota gran obra va suposar l'enderroc d'altres, com la fàbrica de teixits Vilumara ubicada al límit nord de les Corts, a on començava la Vila de Gràcia. La resta, encara que no es van realitzar, condicionaren l'expansió de fàbriques com el Vidriol i la bòbila Crehuet, que en sentir-se afectades van deixar sense efecte els seus plans d'expansió.

Davant d'aquest panorama resultant, van haver d'altres que havien volgut convertir les Corts en una ciutat jardí. Es va aconseguir al costat muntanya de l'avinguda Diagonal i als indrets que envoltaven el Monestir de Pedralbes. De tota manera algunes cases senyoriales van ser edificades per propietaris d'instal·lacions industrials en el nucli central del barri. Per citar-ne un exemple, cal esmentar la torre dels Escribà de Romaní, situada al carrer d'Anglesola, enfront de les tres cases de pisos ubicades en el mateix carrer i que disposaven d'un singular disseny arquitectònic. Eren propietat de la família Perelló, edificades l'any 1930. Aquestes cases van ser recentment enderrocades, sense cap contemplació, per poder realitzar el complex comercial i d'oficines de l'Illa, tallant el carrer d'Anglesola, antiga carretera, que connectava amb la de Sarrià a l'alçada de Can Ràbia. També és destacable el palauet dels Abadal, conservat a la cantonada del carrer Capità Arenas amb la Diagonal, en el seu moment tocant a la bòbila de Can Feu. Significatives també van ser les tres torres de la família Deu: la primera torre se situava a la plaça de la Concòrdia, avui Centre Cívic Can Deu; una altra torre, al carrer Numància (al moment d'edificar-la el carrer estret a on es va edificar s'anomenava Mas Pujó), que avui l'edifici està envoltat de noves edificacions establertes com a residència (sobretot per estudiants i joves que visiten la ciutat, procedents majoritàriament de països de la Unió Europea).

Després de la Guerra Civil va ser utilitzada per mossèn Pere Tarrés per instal·lar-hi un centre hospitalari per tractar malalts amb tuberculosi pulmonar i malalties de carències respiratòries. Aquestes dues torres encara avui queden en peu. La tercera estava ubicada al carrer de Crisantems, avui Joan Gamper, a l'illa que formen aquest carrer amb el de Deu i Mata, Numància i Taquígraf Garriga. En els primers mesos de la post guerra va ser pràcticament destrossada en afegir-hi un pis que canviava tot el sentit de l'estil exterior per convertir-lo en la seu del districte de la FET i de les JONS.

A mitjans dels anys quaranta, segurament per la inutilitat d'aquest centre, l'edifici va ser adquirit pels Germans de les Escoles Cristianes de La Salle i s'hi va traslladar el col·legi situat fins aleshores a la carretera de Sarrià (avui avinguda de Sarrià, número 16), just davant de l'Hospital del Sagrat Cor, on era director el Germà Benet. En la nova ubicació de les Corts i amb el Germà Benet encara com a director, l'escola va ser batejada amb el nom de Col·legi de Sant Josep.

A les Corts, tal i com hem assenyalat, van existir colònies obreres; una de les més rellevants va ser la Colònia Castells (1923-2011). Aquesta Colònia va iniciar la seva construcció en l'espai avui delimitat pels carrers Entença, Montnegre, Equador i Taquígraf Serra. Els habitatges de la Colònia estaven ocupats per famílies que treballaven a la fàbrica de vernissos, xarols i hules Castells. Les primeres 120 cases es van edificar al costat de la

Riera de Magòria, avui carrer d'Entença, en uns terrenys aproximadament d'una hectàrea que eren propietat de Maria Barnola i Maria Castells.

Fig. 22. Fotografia d'un carrer de la Colònia Castells que mantenia l'aire d'un poble al mig de la ciutat. Donació de Francesc Carbonell a l'AMDC.

La Colònia es va construir a l'entorn de la fàbrica Castells amb tres passatges principals de traçat longitudinal (Piera, Castells i Barnola) al carrer de Castells i un carrer transversal que arribava fins a l'indar de la Riera de Magòria (avui carrer d'Entença). L'arquitectura de les cases era molt senzilla però acollidora ja que totes gaudien d'un petit pati a l'entrada on cada família, amb torretes o a terra, havia enjardinat al seu gust. Mirat en conjunt donava la impressió, quan hi entraves, que et trobaves enmig d'un petit poble completament rural.

El barri va arribar a aplegar unes 800 persones. Gran nombre d'aquestes, les majors d'edat, estaven afiliades a la CNT. Com a fet curiós, entre els veïns, hi havia l'avi de la dirigent socialista Carme Chacón. L'obertura i eixamplament del carrer d'Entença, des de l'avinguda de Josep Tarradellas fins a la Travessera de les Corts, va significar la primera

segmentació de la Colònia. A mesura que s'anava completant la urbanització de la zona, a l'arribada del segle XXI, la fragmentació del barri va resultar inaturable. L'any 2002 va ser aprovat un nou pla urbanístic que condemnava la colònia a la seva total desaparició, doncs l'espai es va destinar a la construcció d'habitatges, equipaments i una generosa part a zona verda.

La històrica Colònia Castells de les Corts va anar quedant ofegada per un conjunt de blocs d'edificis, resultant les poquíssimes restes que encara existeixen avui, testimoni d'aquell singular indret. Algunes famílies, no sabem quantes, van ser allotjades en nous habitatges de protecció oficial, edificats a la Travessera de les Corts, entre el carrer de Bordeus i el carrer de Morales.

Fig. 23, 24, 25 i 26. Imatges del carrer o passatge de Piera de la Colònia Castells, poques setmanes abans del seu enderrocament. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Passatge de Piera de la Colònia Castells, on es pot observar la placa que certifica el seu nom. A la dreta, una de les finestres segellades amb obra, preludi que ja feia preveure que, en poques setmanes, quasi la totalitat del conjunt de la Colònia seria enderrocada.

Fig. 27. Una nova imatge del passatge de Piera amb portes i finestres segellades amb obra a les cases de la Colònia Castells poc abans de ser enderrocades.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 28. Jardins de Gaietà Renom, situats avui a l'espai on s'ubicava la fàbrica Castells.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 29. Entrada als jardins de Gaietà Renom, situats en l'espai on estava ubicada la fàbrica Castells. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 30. Edificis d'habitatges ubicats en part de l'espai a on hi havia la fàbrica Castells i, més tard, la fàbrica Inter-Grundig, totes dues actualment desaparegudes. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Aquestes imatges, totes elles de la Colònia Castells, tal com hem dit, just abans de ser quasi totalment enderrocada, quedaran com un dels darrers testimonis de l'esmentada Colònia, com part de la memòria històrica del poble de les Corts, on molts cortsencs no van estalviar esforços per resistir-se, tant com va ser possible, per no perdre el que va ser la seva identitat, palesa en uns anys que semblen llunyans, però que veritablement són tan respirables com si encara els estiguéssim vivint avui.

2. LES MASIES DE LES CORTS

Els orígens “ipsas Curtes”

El que denominem Pla de Barcelona, un vast territori que compren des del riu Besòs al riu Llobregat i de la serra de Collserola a la mar, les Corts fou un dels nuclis rurals que durant molts segles van ser els proveïdors de productes alimentaris oferts pels mercats de la ciutat de Barcelona. El poble, condicionat sobretot per la seva proximitat a la ciutat i per l'extraordinari fet de ser un territori afranquit, va tenir molt en compte de com es podia conjuminar el fet de ser pagès i al propi temps ciutadà de Barcelona. La població de les Corts mai va ser un conjunt agrupat en un entramat de carrers i places, i si hem de considerar que existia un petit nucli que conformava les Corts Velles, això no desestimava que el gros de la població vivia disgregada en un important i considerable nombre de masos i torres.

L'origen d'aquests masos, segons alguns autors, l'hem de cercar a una semblança al que eren les antigues viles romanes i la manera com estaven organitzades les explotacions agrícoles dels romans, que constaven d'una casa principal i altres construccions de menor importància, més o menys adossades al recinte central de la propietat que servien per magatzem d'eines, bestiar i serfs. També hem de tenir en compte que altres autors remunten l'existència de les masies a partir de l'alta edat mitjana, moment que es va desenvolupar la tinença del cens a perpetuïtat, que consistia en que el senyor concedia al camperol el dret de ser propietari útil a canvi d'un pagament anual, que podia ser en espècies o numerari. De totes maneres, corroborant l'afirmació dels primers autors, una d'aquestes vil·les romanes de les que en fan menció ha estat trobada i excavada a la part alta del carrer de Numància, just a pocs metres de la cruïlla d'aquest carrer amb el del costat muntanya de l'avinguda Diagonal, precisament en el mateix lloc en el que posteriorment va ser ocupat per una masia denominada Can Batllori. Aquest fet que trobem en altres masies de tot Catalunya no afirma una transició continuada, sinó un reaprofitament posterior. La toponímia, es a dir, l'estudi dels noms de lloc, ens permet corroborar aquesta realitat agrícola, ja que el mot *corts* era utilitzat durant l'edat mitjana com a sinònim de terreny o casa rústica, i per tant és incorrecte la seva traducció per corral de bestiar o per camí "de Sarrià".

Actualment el territori que coneixem com les Corts es conegué en diferents èpoques amb els noms d'Ardenya, Bederrida o Magòria (que certifiquen les diferents partides), però per primer cop, en un document de l'any 1066 del Cartulari de Sant Cugat, apareix el topònim per les Corts d'*ipsas Curtes*⁹ que dona ja un sentit unitari i que comprèn tot els topònims anteriors. Aquest territori s'estenia des de la Creu de Sarrià, per la riera de Magòria, fins al camí Reial que portava del portal de Tallers fins a Esplugues de Llobregat, al punt on es trobava la creueta de fusta prop de l'Olivera Rodona; des d'aquesta creu s'estenia fins a la Riera Blanca; d'aquí, i per un camí fins a la Torre Melina, i d'aquesta fins a Sant Pere Màrtir.

Segurament els primers masos tenen un dubtós origen, però les torres es van començar a edificar a finals del segle X i començaments del segle XI per defensar-se dels atacs dels sarraïns. La Torre Rodona a les Corts, a la qual posteriorment s'annexionà el mas Vinyals (avui seu administrativa de l'Hotel Princesa Sofia) com altres de similars en el territori del pla, pretenien ser llocs de guaita per poder organitzar la defensa contra qualsevol possible atac, ja que tenint en compte que les muralles de la ciutat quedaven molt allunyades no es podia esperar una ajuda ràpida del contingent de les forces de defensa. A part de les torres de guaita, la porta d'accés a la torre no es trobava a nivell de terra, sinó més elevada, i s'havia d'accedir mitjançant una escala de fusta, que si era necessari, es podia treure i tornar a posar quan havia passat el perill; d'aquesta manera es facilitava completament impedir el pas, encara més per la forma arrodonida de la torre.

Els dos models primitius de construccions a les Corts els hem de definir com un completament de caràcter defensiu i l'altre agrícola, però només el segon, l'esmentat mas, es va perpetuar de forma continuada fins als nostres dies. Les torres de caràcter defensiu s'anaven enfonsant en desaparèixer el motiu pel qual havien estat establertes, o bé eren aprofitades per utilitzar-les com a magatzems o corralles pel bestiar. Hem de recordar que moltes de les edificacions posteriors, que també es coneixien com a torres (com la Torre Carreres) no tenien res a veure amb les funcions de les antigues torres de defensa, però n'hi ha d'altres que haurem de considerar que havien estat molt importats com la Torre Melina (antiga torre marina), que podien haver estat bastides sobre l'emplaçament d'una antiga torre, conservant el seu nom. L'ajut de l'arqueologia ens podria desvetllar aquest dubte, encara que avui resultaria impossible, doncs en el seu lloc s'ha edificat l'Hotel Rey Juan Carlos I.

⁹ NAVARRO, I., *Masies de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Angle Editorial, 2009, p. 85.

No podem deixar de considerar que els privilegis concedits pels comtes del casal de Barcelona des de bell antuvi a les Corts i a altres llocs del Pla, donen peu a afirmar la disposició d'un considerable interès per poblar aquesta excel·lent zona agrícola propera a la ciutat de Barcelona.

La masia

Segons la climatologia dels llocs que es van escollir per construir les masies, aquestes van evolucionar de manera diferent i els materials que s'utilitzaren per la seva construcció van donar tres tipus principals d'edificis que alhora quedaven subdividits amb altres; en aquest sentit el Pla de Barcelona, i per tant el poble de les Corts, va ser determinant.

El tipus de construcció que predominava a les Corts era quasi sempre el d'un casal rectangular d'uns 15 m de façana, subdividit en tres cossos de 5 m cada un, que era la mesura més corrent de les bigues de fusta que es feien servir per sostenir la base dels pisos (en alguns casos les bigues eren de fusta de melis, que les feia molt més resistents i també més difícil de ser atacades pels diferents paràsits). El mas disposava de la part central més elevada i coberta a dues o quatre aigües i les cobertes laterals eren de tipus basilical. Les finestres i les portes solien ser adovellades, sovint ornamentades amb arcades gòtiques, reaprofitades d'edificis anteriors, (com es pot veure en les fotografies conservades de la façana de la masia de Can Grau) i quasi sempre es complementava la façana amb la decoració, pintada, d'un rellotge de sol com les conservades de Can Sol (de Dalt). L'interior estava format per tres pisos. La planta baixa, que també disposava d'una gran entrada, se'n destinava una part per aparcar els carros i guardar les eines de treball utilitzades per conrear el camp i a la part oposada, sovint aïllada per un envà o paret prima de separació, amb una senzilla porta de tanca, que es feia servir d'estable o corral. En alguns casos al fons de la planta s'hi disposava de la cuina i el menjador, separats per una paret amb una porta que permetia l'entrada. La segona planta es destinava a les habitacions per a dormitori, amb una gran sala central en la que hi estaven situades les portes d'entrada a les habitacions i en dies assenyalats s'hi podien celebrar festes i reunions importants. La tercera planta, que resultava ser la superior, que també s'anomenava golfes, s'utilitzava com a graner. Aquesta destinació és la que corresponia a masies com la Torre Rodona, Can Planes, Can Feliu, Can Cavaller, Can Ferrer de la Creueta, Can Bruixa o Can Farinetes. De totes maneres, al manifestar el disseny d'aquestes masies, no podem afirmar que totes

seguissin el mateix esquema. A les Corts trobem també altres estructures com la formada per la construcció d'un casal quadrangular, edificat amb una galeria d'arcades a la planta superior, com a Cal Coix o Can Canet i d'altres més senzilles amb la coberta a dues aigües, com Can Berra, Can Closes o Can Deliri. La majoria de les masies estaven complementades amb diferents construccions, moltes vegades adossades o properes a l'edifici central, que modificaven la imatge inicial de l'edifici. Capelles, estables i diferents coberts determinaven un referent propi a cada casal a on sempre hi havia un pou que garantia l'aigua necessària per la casa i el manteniment adequat dels conreus, els arbres que acompanyaven el camí de l'entrada de la casa i d'altres repartits en diferents zones properes al mas, que regalaven ombra a l'estiu i sobretot no podem oblidar-nos de la era assentada a l'espai davant la porta del mas, que en molts casos servia per a batre el gra dels cereals, per celebrar les festes a l'estiu i també reunions socials o familiars.

La masia era al mateix temps el centre de producció agrícola i element de cohesió de la família que originava el manteniment econòmic de tots els components del mas i dels obrers que hi convivien. Es regia per les collites, els bons i els mals anys, les plagues i el mercat a on és podia treure profit dinerari de tota la producció. A les Corts, i des dels primers temps documentats, sabem que es conreaven cereals i horta, vinya i oliveres, amb predomini de la producció de secà, tots els productes característics del Mediterrani i de la terra regada per les generoses aigües que davallaven de la muntanya de Sant Pere Màrtir.

La família que conformava el mas estava regida per l'hereu que havia de conservar, millorar el patrimoni i mantenir els seus germans, educant-los segons el seu rang; cavallers o fadristeris que podien cobrar la legítima i buscar un nou destí, sobretot a ciutat, o romandre al mas treballant al costat de l'hereu. A les Corts, hi residien molts pagesos que eren ciutadans de Barcelona, que eren propietaris, en alou, de masies i que varen arrendar-les als masovers per anar a viure a la ciutat on es dedicaren, com els Vinyals, a la jurisprudència, i emparentaren amb membres de la burgesia i la noblesa. Altres van optar per vendre les seves propietats a hisendats i industrials barcelonins, que les explotaven mitjançant un contracte amb els masovers que ja hi treballaven. D'aquesta manera es convertiren en propietaris de certes extensions importants a les Corts, que compraren o van adquirir per herència, el marquès de Castellós, la comtesa de Vallcabra, els Llança, els Bacardí i els Güell. Altres propietaris continuaren regentant la masia, com la família Closes, exemple de continuïtat des del segle XIV.

Els cortsencs som conscients que no fa masses anys, més aviat pocs, el paisatge de les Corts era el d'un petit poble rural amb horts i camps, camins i carros, amos i masovers, que vivien en masies disperses per tot el terme, o formant una petita comunitat a la zona de les Corts Velles. Hem de concloure que les masies eren, alhora, centre de producció agrària i element de cohesió d'un nucli familiar molt ben estructurat. Ca l'Estela, Can Farinetes, Can Freixes, Can Macalon, Can Deliri, Can Bruixa, Cal Coix, Can Vinyals de la Torre, Can Closes, Can Nan, Can Gasparó, Can Guerra, Can Cuyàs, Can Berra, Cal Feliu, Can Barceló, Can Raspall o Can Feu són algunes de les més de cinquanta masies censades dins del terme que actualment compren cinc milions i mig de metres quadrats. La proximitat de tots aquests terrenys a la ciutat de Barcelona van fer que els preus del sòl augmentessin infinitament el seu valor i les transaccions van anar transformant el paisatge rural en urbà, dins d'un procés agressiu i constant que va afectar totalment la resta de pobles del Pla de Barcelona. El creixement demogràfic i les instal·lacions industrials van segellar el canvi total de la fisonomia de tot el Pla de Barcelona.

De totes maneres les Corts va veure durant la segona meitat del segle XIX transformar algunes de les seves masies en centres socials de beneficència, ja fossin escoles i hospitals, i en una altra direcció, cases d'estiueig i instal·lacions industrials, etc. i quan aquests edificis van ser enderrocats va ser el moment que va perfilar-se la nova i actual fisonomia de les Corts amb edificis d'habitatges, hotels, nous hospitals, avingudes, carrers i places. Desgraciadament només alguns d'aquests grans casals que conformaven la majoria de les masies de les Corts han aconseguit sobreviure i ens donen testimoni fidel del que fou en el passat. Avui, el present de les Corts no és pas agrícola, els pagesos han desaparegut i les poques masies restants que representaven museus de pedra entre edificis de formigó, acer i vidre, s'han convertit en seus socials de grans hotels (Torre Rodona), de clubs de futbol (Can Planes), de clubs de tennis (Can Canet) o de complexos esportius (Can Balasc). També alguns van ser restaurants de prestigi com la Font del Lleó, o hotels de luxe, que avui existeixen, com l'Hotel Rei Joan Carles I ubicat a l'espai on hi havia la Torre Melina o a espais públics com Can Rosés, avui seu de la Biblioteca Popular del Districte. De la resta de masies en queda el nom, el record dels seus propietaris o masovers i alguna fotografia antiga, que avui dia, molts pocs podrien identificar. Es per això que en la present tesi hem volgut recollir tot el que ha estat possible per poder conservar el que foren les masies a les Corts, investigar el per què del seu origen i les seves particularitats, i sobretot el que era la vida a la llar i el treball en el camp, des del passat més llunyà fins el moment que va

resultar més proper. Repartides per tot el territori tot seguit farem referència a les més importants, remarcant les masies i la seva ubicació i fent constar, sempre que ha estat possible, els primers i els darrers propietaris, el moment de la seva construcció i, en la majoria de casos, també del seu enderroc definitiu. En algunes, pel seu context històric, amplièm amb tot el que hem pogut investigar part de la seva història perquè considerem de vital importància els fets que, entre les seves parets, es van viure en diferents moments de la seva existència¹⁰.

Abans d'entrar en bona part de les masies que van existir i de les tristament escasses que avui queden, hem cregut interessant mencionar els sistemes de càlcul amb el nom de les monedes que s'utilitzaven en les transaccions dels terrenys, els masos i els productes que es comercialitzaven al major i al detall. Seguidament relacionem les equivalències per poder-nos fer el màxim d'explícits possible. Totes aquestes equivalències, des de les monedes i les mesures de volums, pesos, superfícies i tot el que podria estar relacionat en la compravenda de terrenys, produccions agrícoles, de bestiar, vegetals i tot el que es podia identificar amb les masies ho relacionem a continuació, ja que sense aquestes condicions determinants que reguessin les produccions agrícoles amb les seves mesures, pesos i el valor de les monedes que servien per valorar tot el producte dels camps, les masies, econòmicament, no haurien pogut subsistir.

¹⁰ Vid. NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, col. "Quaderns de l'Arxiu, 2", ed. Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts, Barcelona, 1993.

CAP A LA REDUCCIÓ DE PESOS, MIDES I MESURES

En aquest cas, ens remetem a l'estudi de Francesc Teixidó Puigdomènech sobre pesos i mesures al segle XVI¹¹, on ja ens introdueix que:

El Sistema Mètric Decimal es va fixar el 22 de juny de 1799 a París quan es va dipositar a la seu de l'Assemblea Nacional els patrons de les dues magnituds que el formaven: el metre per la longitud i el quilogram per la massa. [...] Però quan parlem de pesos, mides i mesures tradicionals catalans [...] s'ha hagut de recórrer un llarg camí des dels orígens de la nació catalana: l'assimilació de les mesures d'imperis invasors, la fragmentació de l'època comtal, el caos assolit a la baixa edat mitjana i principi de la moderna amb la fragmentació del territori amb baronies, senyories, castellanies, abadiats, bisbats, monestirs i un llarg etcètera (on cada demarcació tenia mesures diferents), l'intent d'imposició de mesures castelleses, fins arribar al naixement del sistema mètric decimal i la seva aplicació, que ha reeixit totalment fa ben pocs anys.

Teixidó assenyalava aquesta gran dificultat existent en les transaccions de l'època com a resultat de les varietats i no fixacions d'un sistema de mesures:

[...] La gran varietat de mesures existent, moltes amb el mateix nom i pel mateix producte però diferents d'un poble a l'altre, ha afectat negativament les transaccions comercials durant molts segles i no tenen res d'estrany els múltiples intents d'unificació que s'ha assajat. Al segle VIII Carles I, Carlemany, va voler unificar la lliura ponderal per tal de batre moneda i que tota fos de la mateixa llei. El rei Jaume I va crear el destre mallorquí per al repartiment de Mallorca, i la jovada en el repartiment de València va igualar la vara i va instaurar el càrrec de mostassaf -persona que vetllava que no hi haguessin frau als mercats, ni en la qualitat ni en les mesures- dotant-lo de poder jurídic i executiu. De fet, però, aquella unitat no es produí, sinó ben al contrari; [...]

L'any 1585 es van celebrar corts generals a la vila de Montsó i en el seu decurs el representant del braç eclesiàstic va proposar al rei d'unificar les diverses mesures usades al Principat, inclosos els comtats del nord, a les de Barcelona. Aquest argüia els greus perjudicis que ocasionaven al comerç la gran quantitat i diversitat de mesures existent i els frau i malentesos que d'això se'n derivaven. Es demanava que aquesta unificació es fes basant-se en les mesures de Barcelona pel fet de ser cap i casal de Catalunya i un centre comercial reconegut tant en tota la Mediterrània com a altres països estrangers i, consegüentment, les mesures eren ben conegudes. (Teixidó 2008, 11-12)

¹¹ TEIXIDÓ, F., *Pesos, mides i mesures al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya a finals del segle XVI (1587-1594)*, vol. I - Estudis 46, Fundació Noguera, Pagès Editors, Barcelona, 2008.

Finalment, el resultat davant d'aquestes dificultats es va concretar en la fixació de la següent constitució a les Corts¹² per tal de regular les mateixes regles en tot el Principat:

"DE PESOS, MIDAS, Y MESURAS. TIT. XXIII PHILIP en la Cort de Montso, Any M.D. LXXXV. Cap. LXXXVIII."

Per leuar los molts, i notables inconuenients que resultan de hauerhi diuersitat de pesos, midas, y medidas en las ciutats, vilas y locs del Principat de Cathalunya, y Comtats de Rossello, y Cerdanya, perço, y altrament, puix es tota vna mateixa prouincia, y se gouerna per un mateix Loctinent general nostre, y ab las mateixas leys, statuim, e ordenam ab loatio, y approbatio de la present Cort, ab Constitutio perpetua, que en part alguna de dits Principat, y Comtats nos puga tenir, rebre, ni vsar altre pes, mida, ni medida, sino la que se vsa, y es aprobada en la ciutat de Barcelona, ans he, haguts per reuocats, tots, y qualseuol priuilegis, vsos, y costums en contrari fins aci observats, en tots los dits Principat, y Comtats en lo esdeuenidor, todas las ciutats, vilas, y locs, castells, y termens, hajan de tenir, vsar, y practicar en tot, y per tot, los mateixos pes, mida, y medida, que te, vsa, y practica la ciutat de Barcelona, y no altre, y que per fer la reductio del pes, mida, y medida de todas las otras parts de dit Principat, y Comtats al pes, mida y medida de Barcelona, axi en reduir los censos de forments, ordis y altres grans, y tambe lo vi, l'oli, y otras qualseuol cosas concernents pes, mida, y medida, a la medida, pes, y mida de Barcelona, sien nomenades en cada cap de vegueria tres personas habils y suficientes, ço es una de cada braç, per nos, o per la Cort, o en son cas apres de la conclusio de las presents Corts, dins de dos mesos per lo Loctinent general, y Deputats de Cathalunya, y que la obseruança de la present constitutio, axi en terres Reyals, com de Barons, comence dos mesos apres que sera feta, y publicada dita reductio, i no abans: no entenent perço perjudicar a Consellers, Consols, Pahers, Iurats, Montesaphs, o altres officials, aixi Reyals com de Barons, als quals toca affinar los pesos, y medidas, ans reste lur jurisdiccion en la forsa, y valor, com la tenian abans de la present constitutio.

Aquestes fixacions de patrons per les mesures s'havien de complir a cada cap de vegueria (a Barcelona es van iniciar l'any 1587), i eren alhora supervisades pel mostassaf per tal de fer complir l'ordre reial.

MONEDES, MESURES I PESOS

Utilitzades en el temps de la major part de les masies que comentarem, les següents relacions i equivalències de monedes, mesures i pesos (Navarro, 1993, 2-8) van ser utilitzades fins pràcticament a finals del segle XIX, en tota mena de transaccions:

¹² TEIXIDÓ, *Ibid.* p. 13. En referència al document conservat a l'Arxiu Comarcal de Granollers: *Constitucion y altres drets de Catalunya compilats en virtut del Cap. De Cort XXIII de les corts per la S.C. y reya (maiestat del rey don Philip nostre senyor. Celebrades en la vila de Montso any M.D.LXXXV).*

- Monedes:

1 lliura => 2 sous

1 sou => 12 diners

1 diner => 2 mallas

1 ral d'ardits => 24 diners

(m.B.) => moneda de Barcelona

- Mesures:

El mateix podem dir de les mesures que es feien servir per mesurar els terrenys, sobretot les superfícies agràries i també dels solars.

A) Superfícies agràries

1 mujada = 49 àrees, o $4896'5 \text{ m}^2$

100 àrees = 1 hectàrea

2 mujades = 1 hectàrea aprox.

1 cana = 8 pams

1 pam = $19'4 \text{ cm}$

1 colzada = 76 cm .

1 quartera de sembradura = 12 quartans de sembradura.

B) Volum

L'adopció del sistema mètric decimal va obligar a fer desaparèixer moltes de les mesures catalanes, que en molts casos resultaven incompatibles amb el nou sistema decimal. Aquestes mesures van ser utilitzades i adoptades per la pràctica diària pel poble, ja que resultaven tant usuals que tothom les utilitzava sense cap dificultat. Algunes d'elles, en les dècades dels anys quaranta i principis dels cinquanta del segle passat encara eren d'ús constant.

1 cafís = 4 quarteres = 200 litres

1 quartera = 4 mesures = 12 quartans = 24 mesurons = 48 picotins = 70/72 litres

1 mesura = 3 quartans = 6 mesurons = 12 picotins = 18 litres

1 mesuró = 2 picotins = 3 litres

1 picotí = 1,5 litres

1 càrrega o carga = 4 barralons = 120 litres

1 barraló = 32 porrons

1 punyera = 3 o 4 litres

1 ploma d'aigua = 2,299 litres/dia

1 càntir = 3 quartins = 4 porrons = 48 petricons = 11,28 litres

1 porró = 4 petricons = 0,94 litres

1 petricó = 0,235 litres

1 carga = 4 Barralons = 16 quartans = 32 quartins = 128 porrons = 120,32 litres

1 barraló = 4 quartans = 8 quartins = 32 porrons = 30,08 litres

1 quartà = 2 quartins = 8 porrons = 7,52 litres

1 quartí = 4 porrons = 3,76 litres

1 cuba = de 200 a 250 càntirs

1 bocoi = 5 cargues aprox.

1 mesura = 2 quartans = 16 porrons = 15,04 litres. Aquesta mesura s'emprava pel del Penedès

Mesures exclusives per l'oli:

1 mesura = 4 quartans = 16 quarts = 64 quartes = 256 quarterons = 16,6 litres

1 quarta = 4 quarts = 16 quartes = 64 quartons = 4,15 litres

1 quart = 4 quartes = 16 quartons = 1,04 litres

1 quartó = 0,065 litres

1 carga = 30 quartans = 124,5 litres

Mesures per llegums, cereals, farina, etc.:

1 quartera = 4 mesures = 12 quartans = 24 mesurons = 48 picotins = 70/72 litres

1 mesura = 3 quartans = 6 mesurons = 12 picotins = 18 litres

1 quartà = 2 mesurons = 4 picotins = 6 litres

1 mesuró = 2 picotins = 3 litres

1 picotí = 1,5 litres

(La quartera al camp de pagès també és una mida que es feia servir per considerar la superfície del terreny).

C) Pes

Les mesures de pes, tant pels productes sòlids com pels líquids, també disposaven d'un lèxic molt variat i potser, encara que el poble les dominava, no per això deixava de ser uns mètode força complicat.

1 quartera de blat = 55 kg

1 quartera d'ordi = 42 kg

1 quartera de civada = 30 kg

1 càrrega o carga = 3 quintars = 12 roves = 312 lliures = 124,800 kg

1 quintar = 4 roves = 16 quarterons = 104 lliures = 1248 unces = 41,6 kg

1 rova = 4 quarterons = 26 lliures = 312 unces = 10 kg i escaig

1 quarteró = 6,5 lliures = 78 unces = 2,6 kg

1 lliura carnissera = 3 terces

Quan es feien servir sacs que pesaven molt, s'utilitzaven la rova. 1 rova = 10 kg i escaig.

Els quintars = 1 quintar = 41,5 kg i el quarteró = a un quart de rova

- Pesos:

Aquest sistema de pesos eren majoritàriament aplicats a les botigues properes al consum diari, on la gent del poble es proveïa del necessari amb quantitats adequades, que no acostumaven a ser massa grans.

1 terça = tercera part d'una lliura = 133 grams

1 lliura = 400 grams

1 unça = 33,33 grams (correntment es demanaven 3 unces que equivalien a 100 grams)

1 lliura carnissera = 3 terces = 12 unces = 1,2 kg

La lliura carnissera s'emprava només per la carn, els embotits i el peix. La resta d'aliments amb la lliura normal. Per aquests productes també es feien servir les unces i per les espècies cares s'utilitzava el dracma i els agenços. Les unces es feien servir pels productes mes aviat sòlids, embotits, carn, peix, formatges, etc.

Resumint, una de les freqüents dificultats en la recerca històrica ha estat poder conèixer amb precisió els valors dels diferents pesos utilitzats durant el temps en els diferents indrets, ja que les diversitats locals han estat extraordinàries. L'herència que s'havia fet servir era la romana i d'una manera prou unificada. Arribada l'època medieval va suposar una diversificació de la metrologia i d'aquesta manera va ser així fins a finals del segle XIX quan es va adoptar el sistema mètric decimal internacionalment, iniciat a França un segle abans. A Catalunya va començar la preocupació per l'homogeneïtzació al segle XIII, però va ser a les corts de Montsó de 1585, quan es va plantejar imposar la unificació de les unitats de mesura emprades a la ciutat de Barcelona¹³.

LES EINES

A la pagesia s'empraven eines que eren de fusta i metall. En certes eines com els mànecs, es feien a casa, però moltes d'altres s'encarregaven als ferrers. S'utilitzaven també elements de corda i cuir (com els arnesos del bestiar de tir), de ceràmica (recipients com gerres, cànirs, gibrells...) o vidre (ampolles i garrafes).

¹³ Vid. per a una visió precisa de les mesures i pesos de les vegueries dels Països Catalans: TEIXIDÓ, *Ibid.* p. 68-566.

L'eina més important i imprescindible per al pagès, en molts segles, ha estat l'arada. Aquesta arada era coneguda com arada romana, instrument que possibilitava obrir solcs a la terra que després de preparada estava a punt per la sembra. Primitivament aquesta eina era de fusta, amb una fulla de ferro triangular anomenada *rellla*. Amb el temps es va anar perfeccionant substituint-la per una arada totalment de ferro acerat. Per a preparar i llaurar la terra també es comptava amb el càvec, l'aixada i l'aixadeta, la maça, el magall, la pala, el parpal, el rasclet i el trill.

Per al conreu dels cereals es feia servir, segons era convenient, la dalla, la falç, la forca, la forquilla, la pala, el garbell, els esclopets, els sedassos, la triadora i la ventadora. Per al conreu de la vinya i l'olivera, a part d'algunes de les eines esmentades, també es feien servir les tisores, l'escala o banc per poder arribar a les branques més altes de les oliveres, a més de recipients com el barral, el bocoi o la bota, les ampolles, els embuts, les garrafes, la portadora, la pitjadora, i diverses eines per empeltar els arbres fruiters. Per a fer llenya hi havia la destral i destraló, la maça, el tascó i el xerrac.

Tampoc podem deixar de fer menció a la premsa i el trull, les balances i les diverses mesures de gra, oli i vi, així com les sitges, els cistells, les senalles i els sacs a on es guardava el gra sense oblidar-nos dels diferents tipus de carros i carretons per al transport de tots els productes de la masia i els seus camps.

Fig. 31. *El món rural a les Corts* (NAVARRRO, I.). Il·lustracions: Ballonga, J.

Ubicació de les masies de les Corts

LES PRINCIPALS MASIES DE LES CORTS

- 1 La torre de Santa Caterina
- 2 Can Rillo de Canals
- 3 Can Carri de la Riera
- 4 Can Duran de les Escalles (les tres cases petites de la finca són els masos Cal vet, Guinard i Vidal)
- 5 La torre Melina
- 6 Can Cusó o Can Guell (Palau Reial)
- 7 Cal Feliu
- 8 Can Beldià
- 9 Can Bertr
- 10 Can Granola
- 11 Casa Xica d'en Guerra
- 12 Can Taner
- 13 Cal Nena Cases de les Corts (sense dibuixar)
- 14 Can Bonet
- 15 Raval de Can Bauma
- 16 Cal Noi Flores o can Balasc
- 17 Can Planes o Freixes
- 18 Can Canaller
- 19 La torre Rodona
- 20 L'Estela
- 21 Torre Gran o can Raspall
- 22 Mts Pagès (sense dibuixar. No se'n coneix el lloc amb precisió)
- 23 Mas Jordà (sense dibuixar. No se'n coneix el lloc amb precisió)
- 24 Can Feu
- 25 Can Baillori
- 26 Can Ramon de l'ull
- 27 Can Duran
- 28 Can Calana
- 29 Can Enrietales
- 30 Can Grau
- 31 Can Claret
- 32 Cal Cols
- 33 Cal de Dalí
- 34 Can Macdon
- 35 Sot de Sot
- 36 Can Bruixa
- 37 Can Novell
- 38 Can Guerra
- 39 Can Sangre
- 40 Can Cusó o Casparó
- 41 Can Vidaller
- 42 Can Clases
- 43 La torre d'en Corts (sense dibuixar)
- 44 Can Segalar o torre Victor
- 45 Can Raspall o Llavallol
- 46 Prat d'en Rull
- 47 Can Barceló
- 48 Can Rosés
- 49 Can Cases
- 50 El mas Vinyals (sense dibuixar)
- 51 La torre dels Agustins
- 52 Can Ferrer de la Creueta
- 53 Can n'Orlando

Zona de la Riera Blanca

2.1. Can Cuyàs (popularment coneguda com Can Berra) (plànol núm. 9) (veure Annex, cap. V)

Fig. 32. Can Cuyàs (coneguda popularment com a Can Berra), 1922.
Imatge: Rovirosa. Facilitada per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

La masia era coneguda popularment com a Can Berra, també anomenada Can Cuyàs. Sembla que el motiu de Can Berra es va originar per uns fets que van passar al segle XIX, quan era costum per la Festa Major de les Corts matar el porc més gros del mas. En el moment d'anar a sacrificar-lo es va poder comprovar que era una truja o berra que estava a punt de parir. Aleshores la mestressa de la casa va salvar les cries del garrins criant-los amb biberó. Aquesta, precisament, fou la causa de la ràpida extensió del renom per tot el poble¹⁴.

El mas estava ubicat als terrenys actualment ocupats per la facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, al costat muntanya, al nord de l'avinguda Diagonal.

¹⁴ Segons testimoni de Remei Mas, darrera pubilla de Can Berra recollit per A. Brengaret i Framis.

Eusebio Güell Bacigalupi, pare del comte Güell, posseïa a finals del segle XIX les masies de Can Baldiró i Can Feliu. Aquest, desitjant ampliar la superfície de les seves propietats, va proposar-se adquirir diverses finques veïnes. Una d'aquestes finques era precisament la de Can Berra, però el seu propietari, José Piquet i Cuyàs, es va negar a deixar la casa.

Finalment, Güell i Piquet, van arribar a un acord i s'efectuà la venda per 80.000 pessetes, 15 lliures i dues gallines, de 4 pessetes cada una, que equivalia al cens, que en conjunt sumava 48 pessetes. El cens es va redimir als germans Feliu, copropietaris del cens de la masia establert l'any 1663.

A part d'aquestes propietats, Piquet i Cuyàs i Eusebio Güell, van pactar que el venedor continuaria habitant la casa i cuidant les terres durant la seva vida natural, a canvi de l'arrendament que es fixava amb el comprador.

Segons informació directa aportada per la pubilla de Can Berra, la senyora Remei Mas i Piquet, els seus avis van tenir sis fills, declarant hereu a un d'ells, al qual li van llegar totes les seves propietats. Als cinc fills restants els deixaren una quantitat important de diners. Un d'aquests últims va emigrar a Austràlia, i en un punt a on semblava haver-hi bona terra per conrear, la va adquirir i hi va edificar una masia, a la perfecta imatge de la que havia estat casa seva a les Corts, i la va batejar amb el mateix nom de "Can Berra". Posteriorment, envoltant la casa, va créixer una gran ciutat, l'actual Canberra, capital d'Austràlia.

Tot i hipotèticament, però amb molta base per poder considerar que és cert, se suposa que la masia Can Berra és la que va donar el nom a la ciutat de Canberra que avui, com hem dit, és la capital d'Austràlia. Aquesta hipòtesi acumula molts crèdits que semblen evidents. Ampliem en l'annex la informació que disposem dels fets que van originar la compravenda per part de José Piquet i Cuyàs, propietari de la finca de Can Cuyàs, a Eusebi Güell Bacigalupi.

2.2. Ca L'Estela (plànol núm. 20)

Fig. 33. Ca L'Estela, aprox. 1920.
Imatge: B. Batlle i Piera, facilitada i cedida a l'AMDC.

Al bell mig de l'actual Diagonal, concretament a on es troba la plaça de Pius XII, s'alçava l'antic edifici conegut popularment com la torre de l'Estela, de la qual es desconeix l'origen. Sabem que durant el primer terç del segle XVII el mas va pertànyer a Rafael Vives, considerat el primer propietari. A principis del segle XVIII era propietat de l'esposa de Cristòfol de Potau Oller de Guimerà.

Consta que l'any 1702 Felip V va atorgar a Cristòfol de Potau el títol de comte de Vallcabra en un intent d'atreure'l, però no va resultar i Cristòfol es va mantenir al costat de la causa austriacista, motiu pel qual fou empresonat. El seu fill, Josep-Faust de Potau i de Ferran, va anar a Madrid en qualitat d'ambaixador per fer de mediador entre els catalans i Felip V i per aconseguir alliberar el pare. També ell va ser empresonat i alliberat posteriorment en un bescanvi de presoners. L'any 1707, de retorn a Barcelona, Josep-Faust de Potau, capità de la Coronela de Barcelona, va ser nomenat marquès de Vallcabra per l'arxiduc Carles. El seu suport a la causa austriacista va comportar un intent de confiscació de les seves propietats. Aquesta confiscació, però, no es devia dur a terme perquè l'any 1731 es va signar un contracte d'arrendament del mas a Gaspar Cuyàs¹⁵, i la propietat va anar passant regularment als seus hereus.

¹⁵ La propietat fou del tipus d'arrendament més utilitzat pels propietaris del segle XVII.

Ja en època moderna, el 1913, l'Estela va anar a subhasta per incompliment de contracte. Un parell d'anys més tard es va constituir una societat mercantil amb el nom de “Riera, Martínez y Ferrer Vidal en comandita” que tenia com a objectiu la urbanització de l'heretat. Van vendre múltiples parcel·les a l'Ajuntament. Quan la societat es va dissoldre l'any 1929, l'Estela ja havia estat enderrocada i havia quedat reduïda a 13.645 m², dels 48.198 m² que tenia en origen.

Aquest palau masia va ser famós perquè dins de la capella hi havia un Sant Crist anomenat “de l'Estela”¹⁶ que abans de l'enderroc de l'edifici per la construcció de la Diagonal va ser traslladat en processó a la parròquia de les Corts. Malauradament aquest Sant Crist va desaparèixer en ser cremada l'església en plena Guerra Civil (1936-1939).

2.3. Can Custó (plànol núm. 6)

Fig. 34. Torre Güell (Can Custó), 1913.
Imatge: recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'Arxiu Mas.

¹⁶ Aquest Sant Crist, explica la tradició cortsenca, que Antoni Piera descendent dels masovers de l'Estela va trobar un bon dia llaurant el camp, hauria estat enterrat per protegir-lo de les ires iconoclastes. Tot el poble de les Corts es va desplaçar per anar a venerar la imatge. Es tractava d'un santcris de tres claus, probablement de principis del segle XIX. El 12 de juny de 1921 es va realitzar en processó el trasllat a l'església parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts.

Al 1859, precisament el dia 11 de juny, Joan Güell i Ferrer va adquirir la primera de les heretats que els Güell posseïren a les Corts: el mas Can Custó, agafant el nom dels antics propietaris. L'any de construcció el podríem datar anterior al 1409. El 22 de febrer d'aquell any, Sança, esposa de Pere de Monterols, com a propietària per donació del seu avi patern Guillem de Sarrià juntament amb el seu marit com usufructuari, reconeixien que posseïen en alou del monestir de Sant Pau del Camp un mas amb les seves cases. A l'est limitava amb un alou del monestir de Sant Pere de les Puel·les, a l'oest amb propietats de Bernat Dalmau, al sud amb uns terrenys de la mateixa Sança, i al nord amb el camí que s'adreçava a Sarrià. També declararen la possessió de dos terrenys: un sota el Puig d'Ossa (Sant Pere Màrtir) i un altre en un indret anomenat "ça Bardina". Pagaven cada any un cens de 16 sous i sis diners per Sant Miquel de setembre, com també feien el delme de tots els fruits *panes et vini* i donaven un pollastre en concepte de delme per la possessió del mas.

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó es conserva un llibre de Coronatge¹⁷ que era l'impost que s'havia de satisfer per fer front a les despeses de la coronació del rei o la reina, on queda constància dels pagaments efectuats de certs homes aloers, franquers i afocats de la parròquia de Sarrià. Entre aquests hi trobem Bernat Monterols, fill de Pere Monterols i de Sança que l'any 1424 reconeixia que pagava un florí d'or al monestir de Sant Pau del Camp, el qual es reconeixia home del prior del monestir.

Com ja hem anat citant, en el transcurs del temps en els masos es produïren, ja bé per herències, transmissions i compravendes diferents propietaris fins que arribem als temps més actuals. Sabem que un dels propietaris més contemporanis va ser Manuela Bovera, hereva de Bovera que ho era per la mort del seu germà Joan Bovera, qui es va casar amb Joaquim Molet, i l'any 1859 van vendre la casa de camp de les Corts que disposava de set mujades de terra plantada de vinya a Joan Güell i Ferrer¹⁸. De la casa antiga pràcticament no en sabem res, però l'any 1863 s'havia construït sobre l'espai d'aquella edificació una casa torre quadrada de coberta de terrassa plana, amb baixos, dues plantes i golfes. L'edifici estava complementat amb dues construccions laterals annexes que s'utilitzaven com a cotxeres i a la primera planta resultaven unes meravelloses galeries amb columnes i a la segona terrasses amb barana de balustres. L'edifici era d'estil neoclàssic amb una

¹⁷ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 391: ACA. Monacals, Hac. núm. 1514.

¹⁸ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 394: AHPB. Not: Joaquim Fontrodona, manual 1859.

façana decorada en la que hi destacaven diferents esgrafiats al·legòrics, amb portes a la planta baixa, balcons al pis principal i finestres en el segon pis.

Tota la façana estava enriquida amb diferents escultures situades en els angles. Tot el conjunt resultava molt equilibrat.

El valor de la casa torre era de 34.000 duros, equivalents a 170.000 pessetes, però després de les obres realitzades en la nova construcció s'hi afegiren 463.262 rals, és a dir, 115.815 pessetes, segons les obres que realitzaren el mestre d'obres Antoni Pedret i Aragonès, el fuster Josep Suñer i Miró, el serraller Pau Domènech i Subilà, el vidrier i llauner Josep Gòmez i de la Torre i el pintor Sebastià Carreres i Miró¹⁹.

Eusebi Güell i Bacigalupi, home del seu temps i mecenes, va tenir una relació molt important que a més fou llarga i sobretot fructífera amb l'arquitecte Antoni Gaudí. A l'heretat de les Corts entre els anys 1884 i 1887, Gaudí va projectar i dirigir la construcció de la nova murada de la finca, els miradors, de la porteria, de les cavallerisses i el picador, de la porta de la Riera Blanca i de la "porta del Drac", on com a material de base va fer ús del totxo de ceràmica amb elements de ceràmica vidriada en alguns acabats, i sobretot cal tenir en compte que a les juntes de morter de calç i ciment fort que subjecten les ratlles de totxo ceràmic de la "porta del Drac" hi ha incrustades petites tesselles de ceràmica vidriada, de color crema que transmeten una decoració molt especial i original. Amb el ferro forjat que la conforma, va aconseguir que aquesta obra fos un referent internacional, sobretot l'impressionant drac, mitològic element que representava ser l'ímbatible guardià del jardí de les Hespèrides. Avui aquest drac s'ha convertit en un símbol d'identitat de la ciutat de Barcelona.

La vinculació d' Eusebi Güell amb el poble de les Corts fou molt important. Pagesos i masovers recordaren sempre el senyor Eusebi com una persona molt senzilla i afable, i hem recollit el fet que quan el van felicitar després d'haver-li estat concedit el títol de comte i el cridaren per aquest títol, va manifestar ràpidament que a ell li era completament igual fer-se dir comte que simplement pel seu cognom Güell, cosa que va causar molt bona impressió entre els cortsencs. Eusebi Güell mai va renunciar als seus orígens humils i d'aquesta manera va adoptar el lema heràldic "Ahir pastor, avui Senyor".

¹⁹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 394: RP. núm. 7, II, 1 finca núm. 5.

Constituïda la societat anònima Urbanización Güell, s'agruparen varies finques dels Güell (l'antic mas Monterols, Vinyals, Artés i Custó i posteriorment la torre Güell) cedint dues finques en permuta que es consideraven del mateix valor, que resultava ser de 129.000 pessetes. Tot això succeïa l'any 1921 quan l'urbanitzadora va reagrupar la torre amb la resta de propietats que posseïa a les Corts. Després de ser totalment reformada la torre casa palau fou oferta al rei Alfons XIII i des d'aquell moment s'anomenà Palau Reial.

2.4. Can Baldiró (plànol núm. 8)

Fig. 35. Can Baldiró, aprox. 1920.
Imatge: facilitada per Jaume Coll, cedida a l'AMDC.

L'any 1882 Eusebi Güell va començar la seva política per expandir-se a les Corts. En Güell que en aquell moment tenia 36 anys d'edat, des de feia molt temps dirigia les empreses familiars, a més d'altres com el Banco Hispano Colonial o Tabacos de Filipinas. El mes de juny va comprar Can Feliu i el 17 de juliol Can Baldiró, un mas que disposava

de quatre mujades de terreny. Estava situada a prop de la torre d'en Güell, tocant a la Riera Blanca.

A la mort d'Eusebi Güell el dia 9 de juliol de 1918, la finca va passar a mans dels seus fills Joan Antoni, Santiago, Isabel, M. Lluïsa, Cristina, Francesca i Mercè, els quals la van inscriure segons el percentatge que a cadascú li va correspondre.

L'any 1920, els germans Güell i López aportaren aquesta finca, junt amb 30 més, a la seva societat mercantil Urbanización Güell. El mas de Can Baldiró s'agrupà amb el que posteriorment es coneixeria com a Palau Reial. Però l'any 1923 la casa va ser enderrocada per l'obertura de la Diagonal.

2.5. Cal Feliu (plànol núm. 7)

Fig. 36. Cal Feliu, 1909.

Imatge: A. Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'AMDC.

Cal Feliu va ser un dels masos enderrocats per poder realitzar l'obertura de l'avinguda Diagonal. El mas era propietat de la família Güell, però hi va residir la família Martí durant generacions com a masovers tot i que el nom prové del cognom d'un dels arrendataris anteriors a 1790, data en la que ja podem documentar la casa com la torre d'en Feliu²⁰. El mas estava situat entre la Riera Blanca i el torrent de Carreres, a l'extrem occidental de les Corts, on actualment es troben els jardinetes de la Diagonal; davant del Palau Reial s'accedia per un camí franquejat per frondosos eucaliptus a cada costat que el comunicava amb la Riera Blanca. El mas, rodejat de pins, resultava un típic mas del Pla. Constava de planta pis i golfes, amb tres cossos on el central més elevat tenia una galeria amb cinc arcades, cobert amb teula àrab de ceràmica i abocant les aigües vers els laterals. L'any 1860 s'hi afegí una nau, coberta a dues aigües que es va destinar a dependències agrícoles i també foren utilitzades per aquests menesters les restes d'una capella, en estat pràcticament ruïnós.

Com ja hem dit anteriorment, la família Martí tingué el domini útil de Cal Feliu durant moltes generacions. Arribats l'any 1845, en aquell moment el propietari era Pere Casanoves, qui va arrendar el mas i totes les seves dependències i terrenys agrícoles a Francesc Martí de les Corts per un lloguer que ascendia a 420 duros. L'any 1849 l'arrendament es va prorrogar, reduint el preu de 420 duros a 370²¹. Amb la pròrroga efectuada l'any 1861, es va modificar el lloguer, al·legant que s'havia edificat una nova era i un cobert, quedant establert en 401 duros l'any²². Als anys 1864, 1871, 1877 i la última que hem trobat signada l'any 1881, pel termini de 1882-1886, es va realitzar per poder traspasar el contracte d'arrendament a mans de Joaquim Martí, per la mort del seu pare Francesc Martí. Hem de deixar constància que tots els documents foren signats a Palma de Mallorca, que era la residència del propietari i exigia la presència física de l'arrendatari per poder acordar tots els pactes.

Després de la mort de Pere Casanoves donava la impressió que l'arrendament dels Martí podia perillar, però el nou propietari, Eusebi Güell, no solament va respectar el contracte establert amb Pere Casanoves sinó que a més el va prorrogar, de tal manera que la família va continuar a la casa fins que l'any 1924 va ser enderrocada per poder realitzar l'obertura de l'avinguda Diagonal.

²⁰ Cerquem el nom dels arrendataris, doncs hem pogut investigar que no pertanyia a cap dels propietaris documentats des de finals del segle XVII.

²¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 407: ANC. Fons Palau Moja, núm. 543.

²² *Ibid.* núm. 544.

Zona de Santa Cília i Bederrida (eix de la Riera Blanca i la Riera de Pedralbes)

EL CURS ALT DE LA RIERA DE PEDRALBES

2.6. La Torre de Santa Caterina (plànol núm. 1)

Fig. 37. La Torre de Santa Caterina, 1929.
Imatge: recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'Arxiu Mas.

Als peus de la muntanya de Sant Pere Màrtir o del Puig d'Ossa (com també s'havia anomenat), aprop del Monestir de Pedralbes, a l'extrem nord occidental del terme de la parròquia de Sarrià, el monestir de Santa Caterina de Barcelona de l'orde dels Predicadors posseïa des de la primera meitat del segle XVII una torre que fou el centre de l'heretat, coneguda amb el nom de Santa Caterina, torre de Pedralbes, o “lo Lleó”.

La propietat disposava d'una superfície de vuitanta dues mujades (quaranta hectàrees). La torre dels predicadors no tenia res a veure amb el mas Pedralbes²³. Al 1920 la torre es va vendre a Santiago Güell i López, qui la va habilitar, decorar i transformar en un palau. Al 1986 passa per compravenda a mans de Carles Ferrer-Salat, qui va construir un restaurant amb magnífics jardins projectats per Nicolau Rubió i Tudurí, conegut amb el nom de “La Font del Lleó”.

²³ Pel fet que es conegués amb el nom de Torre de Pedralbes molts han cregut que es tractava del mas Pedralbes, però les escriptures de venda de l'any 1326 del mas a la reina Elisenda de Montcada evidencien que el monestir de Pedralbes va ser construït sobre l'antic mas.

La torre dels Predicadors fou desamortitzada, afectada per la llei de Mendizábal, i venuda en pública subhasta l'any 1842. Cal agrair que els diferents propietaris que la van posseir respectaren la integritat del conjunt, fins al punt que l'edifici fou inclòs en el catàleg de patrimoni amb la categoria B i capítol III. Aquest fet ha propiciat que la torre sigui un dels pocs masos del terme de les Corts que no va patir l'enderrocament i l'únic habilitat com a residència familiar.

Santa Caterina és un edifici de grans dimensions; aquesta torre o mas es va adaptar molt fàcilment a granja que convivia perfectament com a casa conventual²⁴. L'origen de construcció de l'edifici l'hem de cercar a l'edat mitjana, ja que encara es conserven elements gòtics que pràcticament certifiquen una edificació molt més antiga. Segons algunes inscripcions que es troben en diferents indrets es pot saber que l'obra es va realitzar els segles XVII i XVIII. Actualment, la casa està ubicada en el núm. 21 del carrer de Panamà, anteriorment assenyalada amb el núm. 12, i molt abans, amb el núm. 5 com a casa de camp.

Edificada sobre una base quadrangular i formada per diferents cossos que s'obren en un pati interior, que prèviament havia sigut un hort, ocupava 60.725 pams quadrats, equivalents a una superfície de 2.300 m² d'un total de 7.959 m². El cos principal de l'edifici és una obra de mamposteria, amb coberta de teula àrab de ceràmica a quatre aigües i carreus perfectament acabats als dintells i marcs de les portes i finestres, així com en els angles de la casa que fa visible una simetria que podem qualificar de perfecta en tota la seva façana. Una façana de línies netes i d'una extrema sobrietat que reproduïa solucions aplicades a d'altres masos de l'entorn com podrien ser l'Estela, i sobretot Cal Coix.

El mas s'orientava vers el sol ixent, amb una alçada de dues plantes; la porta central, d'arc de mig punt i amb carreus adovellats²⁵, es troba situada entre finestres quadrades i enreixades per seguretat. Per damunt de la porta s'hi troba el balcó de la planta noble i a banda i banda del citat balcó hi trobem situats diferents finestres i balcons. Al segon pis les golfes disposen de vuit finestres, les sis centrals amb arquets de mig punt i les altres dues als extrems de les centrals de forma rectangular.

²⁴ L'activitat principal de la granja consistia en el proveïment de vi i oli. També ens consta que hi havia animals de granja i horts generalitzats de diferents productes a escala més petita.

²⁵ Aquesta porta no és actualment la porta principal d'accés. La porta d'entrada és la que comunica directament amb el jardí on es troba la Font del Lleó.

A la part de l'edifici que mira a ponent es troba situat un annex d'una sola planta, cobert amb teula àrab de ceràmica a dues aigües, lloc en el que avui s'accedeix al conjunt, i al nord s'hi troba una galeria, més aviat porxo, de doble alçada²⁶, sostingut amb columnes de totxo ceràmic que sostenen cinc grans arcades de mig punt. La coberta és de teula àrab de ceràmica a una sola aigua. Aquesta galeria va ser afegida a la primera construcció, i ens consta que s'hi edificaren al cantó sud altres construccions que no fa masses anys van ser enderrocades.

De l'espai interior de l'antiga torre ens és coneguda en les seves línies originals, doncs les repetides obres de rehabilitació transformaren la majoria de les distribucions que no afectaren la seva estructura però si la seva utilització cercant la comoditat i la sumptuositat de la nova residència burgesa. Investigant, hem pogut saber que a la planta baixa es trobaven les habitacions del masover, dos trulls i tres quadres. També hi havia l'oratori que disposava de tres altars i de la corresponent sagristia.

Com en tots els altres masos, en el temps, per herències, transmissions i compravendes hi hagueren molts canvis de propietaris, així l'any 1919, Joan Buxó i Font, a qui finalment va correspondre la casa torre i altres terrenys, va vendre els 21.226 m² de l'heretat a la societat anònima "San Pedro Mártir", societat que la presidia Joan Antonio Güell i López pel preu de 169.500 pessetes. Un any més tard la societat va vendre la torre de Santa Caterina a Santiago Güell i López, baró de Güell.

Santiago Güell va decorar de nou la casa i va edificar noves estances convertint-la en un veritable palau²⁷. L'any 1935 la va vendre a Antoni Feliu i Prat; al morir va declarar hereu al seu germà Josep Feliu i Prat, qui la va vendre l'any 1944 a Maria Josepa Massana Fornells-Torres fins que l'any 1970, per compravenda, va ser adquirida per Dominique Lambotte Givaudint. Carles Ferrer Salat la va comprar l'any 1986.

Com a detall a tenir en compte, en una porció del terreny, Jaume Balet, a finals dels anys 20 del segle passat, hi va fer construir un restaurant envoltat d'uns meravellosos jardins obra d'un projecte de Nicolau Rubió i Tudurí, que avui ja no existeix, però que tothom coneix com La Font del Lleó.

²⁶ Les galeries o porxos reben també el nom de "solanes" perquè es construïen al costat de la casa on tocava el sol les màximes hores del dia.

²⁷ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 360: RP. núm. 8 finca 2.724.

Fig. 38. Detall de la Font del Lleó, emplaçada al jardí de la finca. La Torre de Santa Caterina, 1990.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

2.7. Mas Pedralbes

Dins del terme de la parròquia de Sarrià, al peu de la muntanya de Sant Pere Màrtir, vivia la vídua d'Arnau Pedralbes amb el seu fill Arnau de Pedralbes i posseïa el mas anomenat Pedralbes, sota el domini i alou del cavaller Bernat de Sarrià.

La família Pedralbes que va ocupar el mas en un primer moment va adoptar el topònim *Petras Albas*, que de cap manera podem confondre amb el de Terrers Blancs, mas situat a la Riera Blanca, nom que s'atribuïa degut al color de les argiles blanc crema, dominants en aquest espai. Els Pedralbes, van adoptar el nom de *Petras Albas* que feia referència al color blanc de les pedres de la zona, com a cognom de la família. Avui és un barri que porta aquest mateix nom de Pedralbes i que pertany al districte de les Corts.

La reina Elisenda de Montcada, quarta esposa de Jaume II, va escollir aquest lloc per fundar i edificar un monestir de l'orde de les Clarisses, desestimant realitzar-ho al Palau Reial de Valldaura. El 17 de gener de 1326, la reina Elisenda, va comprar a Bernat de Sarrià, per 3.000 sous barcelonins, el domini i alou juntament amb tots els drets, és a dir, tots els mals usos que gravaven els pagesos emfiteutes però que no veiem en els pagesos de les Corts. Aquest fet és perquè el mas referit estava edificat dins la senyoria de Sarrià i no en les franqueses de les Corts. Uns dies després la reina va haver de comprar el domini útil a Elisenda i Arnau de Pedralbes²⁸.

²⁸ Arxiu del Monestir de Pedralbes (AMP), arm. XI, perg. núm. 95.

El document de compravenda certifica que el mas tenia altres edificacions, un forn i trull d'oli i que el correu consistia en oliveres, vinya i també diferents arbres d'altres espècies. A part va comprar el dret d'aigua de la font del mas. Per aquesta transacció es van pagar 13.000 sous. La reina, agraïda per haver pogut realitzar el que desitjava, va afegir com a premi 3.000 sous més. Hem de donar per segur que els Pedralbes no en sortiren perjudicats, i segurament invertiren el total aconseguit amb la venda en la compra o bé establiment d'altres terres.

És així com a les Corts trobem tres construccions originàriament anomenades mas Pedralbes: una, en el centre de les franqueses, al costat del torrent dels Morts, actualment carrer de les Corts; una altra al límit nord del terme de les Corts, entre la riera de Matabenja i torrent dels Morts i el torrent d'en Llobet o de Can Feu, branca que posteriorment va passar als Feu i als Llança; i la tercera, més apartada, de la riera de Magòria.

Sabem que el mas dels Pedralbes limitava amb propietats que Guillem de Sarrià tenia per la pabordia del mes de març de la Seu de Barcelona, també amb la propietat de Borràs Beruç, i amb altres terrenys que es tenien amb emfiteusi per Bernat de Sarrià; a ponent limitant amb terrenys de Guinard, Arnau de Santa Cília, Guillem de Sarrià i un torrent; al nord amb altres terres de Guillem d'Orsa que eren alou de Bernat de Sarrià. De totes maneres la localització de l'edifici primitiu del mas no l'hem pogut certificar, però en les últimes excavacions efectuades abans de la construcció de la Ronda de Dalt han estat trobades restes, per la localització de materials i sobretot en la troballa d'un forn de calç, que podríem identificar amb el que ens descriu el contracte de compravenda de l'any 1326.

Cal tenir en compte que la localització de paviments romans certifiquen que Pedralbes va estar habitat amb anterioritat a la construcció del mas medieval. Elisenda de Montcada va establir la seva residència al palauet del monestir l'any 1327.

Un cop va enviudar, hi va residir, sense prendre l'hàbit de monja i acompanyada per dames nobles, fins a la seva mort que en el seu testament va fer hereva de tots els seus béns al monestir de Pedralbes.

2.8. Can Duran de les Escales (plànol núm. 4)

La família Duran, comerciants molt importants de la ciutat de Barcelona i emparentats amb els Duran de Can Feló i descendents de Josep Duran i Sala (proveïdor de tots els queviures necessaris per l'exèrcit), posseïen una extensa propietat a la parròquia de Sarrià, formada per l'annexió de dues heretats: l'antic mas Cili o Santa Cília, que era alou de la pabordia del mes de novembre, i el mas Guinard, alou del monestir de Sant Pau del Camp, a més d'un altre mas situat als peus de sant Pere Màrtir (Puix d'Ossa) anomenat mas Calvet que va ser enderrocat.

Des del començament del segle XVIII, tots els masos de la família Duran seguiren una mateixa línia, encara que abans van ser propietaris independents, però hem de considerar que tingueren la seva pròpia història.

El mas Santa Cília

Al segle XVII la finca de Santa Cília era el nom que identificava els terrenys que estaven situats per sota de la casa d'en Vinyals de Pedralbes.

El mas Guinard

Estava situat per sobre del mas Vinyals, en el lloc conegut també com Santa Cecília a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià. El monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona posseïa amb alou un mas conegut amb el nom de Guinard, doncs aquest era el cognom dels propietaris del domini que es pot afirmar el tenien des de finals del segle XV. Sembla que en el mateix indret eren propietaris de diferents terrenys. Trobem que el dia 14 de maig de 1264, Romeu de Sarrià concedia permís a Guillem Guinard per utilitzar aigua de la font de Pedralbes a cens de dos capons, que havia de fer entrega cada any per Nadal. Cens que anys més tard va pagar la meitat, Arsendis vídua de Pere Riffós.

El mas Calvet

No podem saber qui foren els primers propietaris d'aquest mas ni tampoc si era un mas emfiteuta o aloer, i en cas de ser-ho, de qui era l'alou; tot i així sabem que un dels seus propietaris anomenat Calvet és qui hi va deixar el seu nom.

El mas Calvet va acabar sent conegut com la torre Xica o Can Vidal, edifici que durant el segle XIX va ser destinat a magatzem de les diferents eines i altres útils del camp. Sabem també que el 27 de setembre de 1756, l'Intendent General concedia la facultat per l'establiment d'una mina subterrània que conduís l'aigua necessària per poder regar tota la propietat a Gertrudis Duran i Brasó i al seu fill Josep Anton, pagant d'entrada 40 rals i un cens anual de dos sous²⁹.

La família Duran propietaris a Pedralbes

A la meitat del segle XVIII el mas pertanyia ja a la família Duran i el va posseir Vicenç Duran i Mora que era un reconegut adroguer; a aquest el va succeir el seu fill Josep Duran i Sala, senyor de Fonolleres, Corbella i la quadra de Llor, obtenint els privilegis de cavaller l'any 1727 i de noble del Principat el 1739, així com el de càrrec perpetu de regidor de l'Ajuntament de Barcelona.

En el temps se succeïren canvis per heretats i vendes i entre els existents ens iniciarem amb Josep Maria Duran i Brichfeus, fill i hereu d'Enric Duran, mort l'any 1894, qui va vendre els seus possibles drets sobre totes les propietats Duran a favor de Lluís Pujol i Bassols. Lluís Pujol, hagué de redimir i recuperar els drets que li foren cedits el 2 de gener de l'any 1900³⁰.

Els Güell, que foren el últims propietaris, dividiren en diferents porcions el terreny, però la casa central d'uns 13.000 m², que disposava d'un gran estany, camp de tennis i un frondós bosc, pertanyien al començament dels anys 20 del segle passat a Joan Güell i López. La casa principal, tenia baixos i dos plantes, a més d'un garatge que era molt ampli i gran; 1008 m² coberts i comptava amb aigua, electricitat, calefacció i bany, convertint-se en la residència habitual del seu propietari. Estava situat a l'avinguda de Pedralbes, limitant amb el passeig dels Til·lers. L'edifici era rectangular amb una façana de totxos ceràmics i mamposteria arrebossada amb morter de calç posteriorment pintat amb cobertes amb embigat de fusta, doble filada de rajoles de 15 per 30 cm i teules de ceràmica àrab, amb paviment de marbre, parquet i mosaic hidràulic. Amb parets enguixades, pintades i empaperades i rajoles de ceràmica vidriada, fet que feia que l'edifici fos reconegut com a vella casa palau senyorial però ben conservat.

²⁹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 364: ACA. Reial Patrimoni, manual de 1756, fol. 358.

³⁰ *Ibid.* p. 366: ANC, Fons Palau Moja, núm. 507.

Enderrocada la casa, en el seu lloc l'arquitecte Josep Lluís Sert i Lòpez va projectar i edificar a l'avinguda de Pedralbes un conjunt d'habitatges als anys 1964-74, anomenats Les Escales Park.

2.9. Can Canet de la Riera (plànol núm. 3)

Fig. 39. Can Canet de la Riera, 1899.
Imatge: recollida i cedida per B. Batlle i Piera a l'AHCB.

Hem de considerar que Can Canet de la Riera és un dels exemples del que va ser l'aprofitament i la possible rehabilitació i adaptació a les antigues masies, restaurada l'any 1952 i on passat un temps s'hi va instal·lar la seu social i les oficines del Reial Club de Tennis de Barcelona. Situada als actuals carrers de Bosch i Gimpera, cantonada amb el carrer del Marqués de Mulhacén, en la mateixa línia divisòria dels termes de les Corts i Sarrià.

Tal com ja constava en els fogatges dels segles XVI i XVII, ara pertany al districte de les Corts. El mas, agafa el nom dels propietaris, la família Canet, que posseïa la casa des del 1600 aproximadament (podem documentar-la a la parròquia de Sarrià des del començament del segle XVII).

Can Canet de la Riera és un edifici de tres cossos edificats sobre un terreny rectangular amb tres pisos d'alçada, cobert amb teula àrab de ceràmica, una part a dues aigües i la resta a una sola aigua, realitzada amb obra de mamposteria amb pedra i morter de calç,

conservant l'aire del passat amb una acurada restauració. La façana s'apartava completament de les línies característiques dels masos del Pla. Les finestres i les portes es disposaven de forma irregular. A la planta baixa hi trobem tres finestres enreixades de forma rectangular, i al cantó dret un portal adovellat formant un arc de mig punt. A la primera planta tres finestres de forma rectangular més aviat grans, a més d'una de petita en el cantó lateral esquerra.

Sabem que el Monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona posseïa un mas en alou a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià. Aquest fou el mas dels Canet que entraren a habitar la casa entre el 1600 i 1660, ja que el dia 11 d'abril de 1663 Bernat Cuyàs establia un dels seus terrenys i donava com a límits les propietats d'en Canet de la Riera. Els Canet havien de fer entrega anualment, per satisfer el cens, de vuit quartans d'oli al citat Monestir.

Com hem fet menció en la majoria dels altres masos, en el temps heretats i transaccions se succeïren. De totes maneres per poder lligar tot el seguiment del mas en els temps més propers, ens centrarem en el fet que podem documentar amb exactitud els posseïdors del mas des de principis del segle XIX. En aquells moments era propietat de Pau Canet Modolell, mort el 6 de setembre de 1828. L'hereu va ser el seu fill Josep Canet i Gelabert, casat amb Josefa Margenat i Salvany. Josep Canet i Gelabert va morir a l'edat de 58 anys el 18 d'agost de 1874. En el seu testament³¹ va llegar a la seva esposa l'usdefruit de tots els seus béns durant tota la vida de Josefa Margenat i Salvany, mentre aquesta es mantingués sense tornar-se a casar i declarà hereu universal al seu fill Vicenç Canet i Margenat que en cas de mort sense tenir descendència, passaria l'herència a favor de la seva germana Dolors, i en el cas de defunció d'aquesta a la seva germana Antònia.

El cens de vuit quartans d'oli que rebia cada any el Monestir de Sant Pere de les Puel·les es va permutar per moneda, pagant anualment al monestir 24 pessetes. Aquest cens capitalitzat al 3% ascendia a un total de 800 pessetes, que amb les lleis desamortitzadores el dret va passar a mans de l'estat. L'any 1876 fou redimit i cancel·lat a favor de Josefa Margenat per la suma de 369,37 pessetes. Vicenç Canet, perit agrònom i propietari del mas, va morir sense descendència l'any 1880 a l'edat de 28 anys i el va succeir com així es preveia en el testament del seu pare, la seva germana Dolors, esposa de Frederic Llobateres i Ribot. Dolors Canet, el dia 19 d'abril de 1920 va morir a Sarrià; va tenir una filla, Mercè

³¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 370: AHPB. Not: Joan Soler i Vilarasau (11.VII.1872).

Llobateres i Canet, esposa de Joan Puig i Rius. En l'inventari que Mercè Llobateres va fer dels béns de la seva mare, l'heretat dels Canet de la Riera fou valorada en 7.275 pessetes.

L'any 1947 la finca disposava d'una superfície edificable de 53.525 m², ja que havia disminuït considerablement degut a moltes disgregacions i la resta fou expropiada per l'obertura de diferents vials. El 20 de febrer de 1947, Mercè Llobateres va vendre a Josep Martí Gasa, advocat de Barcelona, per la quantitat de quinze milions de pessetes. El nou propietari va fer una aportació de l'heretat a la societat Compañía Ibérica de Urbanizaciones, SA. Es realitzaren diferents segregacions de la finca que al final va quedar reduïda, a començaments dels anys cinquanta del segle passat, a unes quatre hectàrees. Finalment fou venuda l'any 1954 una important part al Reial Club de Tennis de Barcelona i la resta es va cedir a l'Ajuntament de Barcelona.

El darrer propietari va ser el masover Jaume Marimon i Prats, que es va veure obligat a deixar el mas perquè aquest va ser destinat a la pràctica de l'esport. Actualment, la gran sala d'estar que els arquitectes F. Correa i A. Milà van dissenyar, va ser seleccionada pel premi F.A.D. d'interiorisme.

Zona de les Finques Güell

2.10. El Palau Reial i el seu entorn (plànol núm. 6)

Fig. 40. El Palau Reial i el seu entorn, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Des de l'any 1875 Barcelona estava mancada de Palau Reial, ja que l'edifici del Pla de Palau es va incendiar. Aleshores les visites dels monarques representaven sempre un inconvenient perquè s'havien d'allotjar a l'Ajuntament i en d'altres edificis públics o privats que no estaven al nivell que exigia la ciutat. L'any 1921, Joan Antoni Güell va vendre una porció de terreny de 68.649 m² que contenia l'antic mas Custó. El solar limitava a l'est amb terres de Can Berra que se segregaven de la unitat; al sud amb terrenys que havien de ser ocupats per l'avinguda Diagonal; a l'oest, amb la torre Carreres i al nord, amb el camí de la torre Melina, que era la carretera d'Esplugues a les Corts.

El fill Joan Güell i Ferrer va tenir molt d'èxit en les empreses que va establir a Cuba i va tornar a Barcelona molt enriquit, on l'any 1835 fundà l'empresa tèxtil Güell i Ramis.

La prosperitat de les seves empreses i la seva participació en altres companyies com la Maquinista Terrestre i Marítima, la direcció del Banc de Barcelona i de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona, així com els diferents càrrecs polítics que va ocupar i el prestigi adquirit per les seves conferències sobre economia, li van representar un gran prestigi així com un veritable model de persona a envejar³². En aquells moments posseir una casa de camp era una moda molt estesa entre la burgesia, i Joan Güell va entrar en aquesta moda i a l'estiu de 1859 va comprar la seva heretat a les Corts. Es tractava d'un antic mas que va transformar en torre d'estiueig. El seu fill Eusebi va comprar, anys més tard, els masos de Cal Feliu, Can Baldirò i Can Berra, tots al poble de les Corts i molt propers els uns dels altres. També va comprar la torre Blanca i una gran quantitat de terrenys.

S'iniciaren als anys vint del segle passat les obres de la Diagonal, que finalment ja era una realitat. Els Güell, desinteressadament aportaren gran quantitat de terrenys i malgrat l'enderroc de dos dels seus masos, eren totalment conscients de la gran plus vàlua de la resta dels seus terrenys que pensaven i van urbanitzar. A més, començava a materialitzar-se un antic projecte en el qual Joan Antoni Güell va tenir un paper totalment decisiu.

Barcelona no disposava de Palau Reial des de que l'any 1875, a causa d'un incendi, va quedar totalment destruït l'edifici del Pla de Palau i l'Ajuntament va decidir construir-ne un de nou. Güell va decidir intervenir personalment i com a president que era de la societat Urbanización Güell l'any 1921 va vendre per la simbòlica quantitat de 25.000 pessetes un terreny del mas Custó³³, d'una superfície de 68.649 m².

Al mateix temps, i fent ús d'un préstec concedit pel Banc Hipotecari d'un milió vuit-centes mil pessetes, préstec que va cancel·lar l'Ajuntament de Barcelona l'any 1924 mitjançant els diners recollits per aportació popular, s'iniciaren les obres de construcció del Palau Reial segons el projecte dels arquitectes Eusebi Bona i Francesc Nebot. Es va reformar el cos central de l'edifici existent de forma quadrangular, i les naus annexes, rectangulars amb galeries de l'antiga torre, es van reformar construint una galeria coberta, amb columnes, seguint un forma circular. D'aquesta manera s'aconseguia, visualment, un

³² Vid. McDONOGH, G.W., *Las buenas familias de Barcelona. Historia social de poder en la era industrial*. Barcelona, Omega, 1989.

³³ En moltes publicacions, de manera equivocada, s'ha afirmat que el Palau Reial s'edificà sobre el mas de Cal Feliu i en realitat es va construir sobre Can Custó.

allargament de la façana que li donava un aire més majestuós. S'hi van construir també alguns edificis annexos, que en total multiplicava per cinc la superfície de l'edifici original. Es va respectar la decoració exterior i tot el seu estil, i el paisatgista Nicolau Rubió i Tudurí es va encarregar de l'ordenació del tot el jardí, respectant tot l'arbrat que ja existia.

En una de les zones del Palau, a la majordomia nova en un principi, es va pensar instal·lar l'Arxiu del Reial Patrimoni. Finalment el projecte no es va realitzar. L'any 1932 i en compliment d'una ordre del Ministeri d'Hisenda, es va confiscar en nom de l'Estat el qual, al seu torn, el va cedir a l'Ajuntament de Barcelona. Un any abans fou declarat monument històric artístic d'interès nacional (3 de juny de 1931).

Malgrat el generós donatiu que havia efectuat a la Corona, la construcció del Palau Reial implicaria l'exigència immediata de la prolongació de la Diagonal i, per tant, generaria una espectacular plusvàlua de la resta dels seus terrenys, ubicats en aquells moments als dos costats del que seria la nova avinguda de la Diagonal. El cert és que els monàrquics que havien de fer possible el projecte no van tenir massa interès en que es pogués fer realitat la proposta i Güell va haver de fer ús de tota la seva imaginació, com ara sortejar valuosos xalets i fer donacions de terrenys. Es diu que a l'hora d'equipar i ornamentar l'interior, alguns del monàrquics van regalar mobles que no es corresponien, gens ni mica, amb les exigències d'un Palau Reial. El palau no estava a l'alçada que exigia la grandesa d'aquella monarquia, fet que ja anunciava el seu ocàs.

La construcció del Palau Reial va propiciar de manera definitiva l'urbanització del que avui és la plaça de Francesc Macià i la Diagonal, que arribaria fins a uns metres més enllà del Palau. S'ha d'agrair a Joaquim Molins i Figueras, president de la Penya Rhin, acreditada entitat organitzadora a Montjuïc de curses de cotxes i motos, que va tenir la idea de demanar que l'avinguda Diagonal fos allargada fins a connectar amb la carretera d'Esplugues. D'aquesta manera l'avinguda va dibuixar un circuit que enllaçava la carretera d'Esplugues amb l'avinguda de Pedralbes, el passeig de Manuel Girona, el carrer de Numància, i que tornava a connectar amb la Diagonal. Fet que va fer entrar Barcelona a la primera categoria de curses de cotxes de carreres.

Com a fet a recordar, el circuit de la Diagonal va ser el primer que va tenir a la pista el vehicle anglès denominat BRM, capaç d'arribar a velocitats de 300 km per hora. De totes maneres hem d'aclarir que no van poder acabar la cursa per avaria.

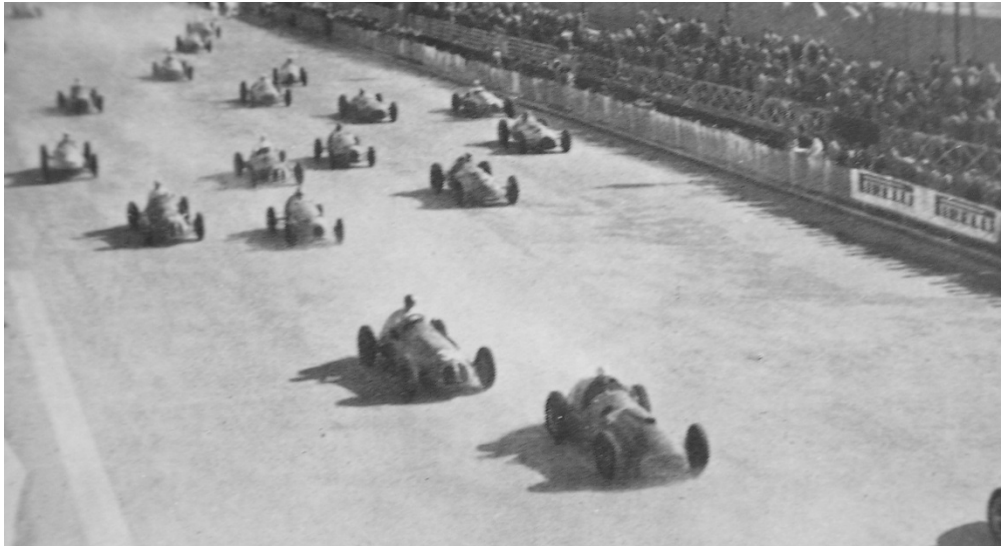

Fig. 41. Cursa al circuit de la Diagonal.

Fotografia d'una de les curses de la Penya Rhin al circuit de la Diagonal -Les Corts- Pedralbes. AMDC.

Monument als Caiguts

Davant del Palau Reial, al costat mar de la Diagonal, l'any 1953 es va decidir construir un Monument als Caiguts a la Guerra Civil dels anys 1936-1939. L'obra es va encarregar als arquitectes Adolf Florensa i Josep Vilaseca. La peça escultòrica va ser realitzada per l'escultor Josep Clarà i representa un soldat sostenint en els seus braços un altre soldat caigut. L'any 2001, la plataforma antifeixista de Barcelona va destrossar l'escultura. Posteriorment va ser restaurada i traslladada a un magatzem municipal per ser després dipositada al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC).

El dijous dia 28 de juliol de 2005 va començar l'enderroc de tot el monument, ja sense l'estàtua.

2.11. Can Granota (plànol núm. 10)

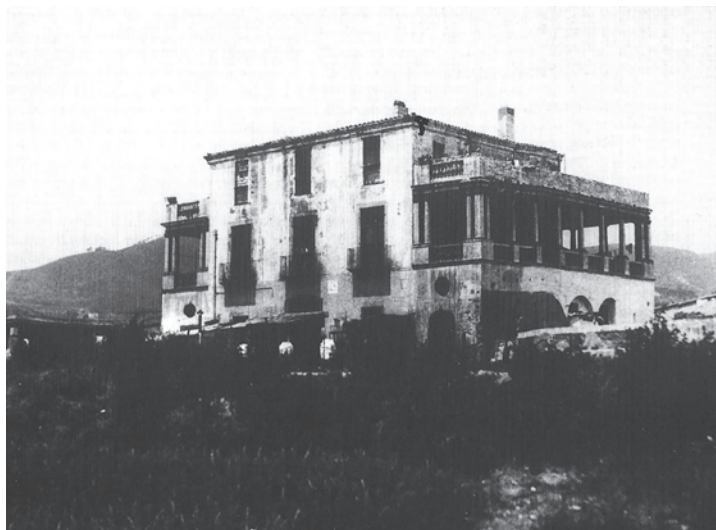

Fig. 42. Can Granota, 1925.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

En el núm. 28 del carrer de la Riera Blanca, per damunt del camí de la Travessera, anteriorment assenyalada com a casa de camp núm. 1 del barri primer i posteriorment amb el núm. 22 a on actualment hi ha el FC Barcelona, s'alçava la masia de Can Granota. No se sap exactament la data de la seva construcció, però sabem que es va edificar durant el segle XVIII.

La casa era d'estil neoclàssic, coneguda com la torre Blanca degut al color de les seves parets³⁴, però més popularment es definia com a Can Granota. Segurament aquest motiu nasqué per la gran quantitat de granotes que ensordien els veïns des dels dos grans safareigs de la finca, plens d'aigua destinada a regar els camps que proliferaven l'existència dels referits animalets.

L'heretat disposava de nou mujades de terra i entraven diàriament quatre plomes d'aigua procedents de la mina d'Ermengol. El casal era magnífic i senyorial. El mas pertanyia a la família Duran. El 16 d'abril de 1956, Juan Antonio Güell López i els seus germans, copropietaris de la finca, juntament amb totes les propietats de Güell i descendents i hereus del seu pare i avi, van vendre l'heretat al FC Barcelona, a on va construir el Nou Camp, ja

³⁴ Investigant, no creiem que aquesta casa tingui cap mena de relació amb una petita casa anomenada "la caseta Blanca" que Benet Vinyals de la Torre posseïa en alou de la Seu de Barcelona, a prestació del delme de tots els fruits i que aquest fet va confessar l'any 1636.

que les velles instal·lacions a les Corts havien quedat petites per poder oferir lloc a la immensa quantitat d'espectadors que assistien als partits de futbol regularment. El preu de la venda va ser el de 5.953.171,60 pessetes³⁵.

L'any 1957 va ser enderrocat per començar les obres del nou camp del FC Barcelona, al qual se li havien fet petites les seves primeres instal·lacions.

³⁵ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 422: RP núm. 7, finca núm. 2448.

Zona del Camí de la Torre Melina

2.12. La Torre Melina (plànol núm. 5)

Fig. 43. La Torre Melina, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Situada al límit de les Corts, on el torrent que baixa de Sant Pere Màrtir delimita els termes de Barcelona i l'Hospitalet. La família Soldevila van ser els primers propietaris del mas fins al 1846 aproximadament. Els últims propietaris van ser la família Pons i Enric, fins al 1990, quan la companyia Barcelona Project's, SA va comprar el terreny.

La Torre Melina disposava d'unes pintures murals extraordinàries i uns jardins de 25.000 m², amb pèrgola, bancs de trencadís, templet i estany central, i amb una generosa vegetació en la que destacava una munió de meravelloses palmeres i roures, que segurament devien ser obra de Josep Fontserè, malgrat ser atribuïts a Rubió i Tudurí. Podem imaginar el que van ser les animades tertúlies, festes que es celebraven sota l'ombra de molts arbres disseminats pel frondós jardí. Ens atrevim a pensar que les pintures que

decoraven la sala noble foren realitzades per un dels familiars (pintures ornamentals que combinaven els frisos i sanefes amb medallons dins dels que es representaven diversos paisatges). Destacava sobretot el gran medalló del sostre, representant segurament una al·legoria de la indústria o el comerç. Aquestes pintures foren realitzades per alguns dels pintors de la família.

Els últims propietaris van ser Ignasi, Josep i Mercè Pons Ferrer, que aportaren aquesta propietat a la constitució de la societat Torre Melina, SA.

Per concloure deixarem constància que tot aquest complex de torre i jardins van ser enderrocats en una nit, de la manera més brutal i sense permís de ningú, durant el mes de gener de 1992. La notícia va sortir en els mitjans de comunicació, per edificar-hi el que avui és un hotel de gran luxe, batejat amb el nom de Rei Joan Carles I, que avui només queda com a referència ja que ha sigut canviat pel nom de l'empresa hotelera. Ara ja només podem conformar-nos i esperar que la toponímia reculli i conservi el nom de la Torre. La notícia comunicant l'enderroc, va sortir en tots els mitjans de comunicació.

2.13. La Torre Girona

Fig. 44. La Torre Girona, 1989.
Imatge: Lluís Bou i Eva Gimeno, cedida a l'AMDC.

La família Girona va ser la propietària de la Torre, però no hem pogut arribar a saber l'any de la seva construcció, però sí que la torre dels Girona va ser durant els anys seixanta del segle XIX ocupada pel col·legi de monges de l'Assumpció, i després va esdevenir

l'Escola d'Enginyers de Camins, Canals i Ports de la Universitat Politècnica; actualment, una part de la Torre ha estat completament restaurada per l'arquitecte Pere Giol i s'hi ha ubicat el rectorat de la Universitat Politècnica i els seus jardins son públics.

2.14. Can Simó

Fig. 45. Can Simó, 1951.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

El mas estava situat al nord-est del terme de les Corts, entre els actuals carrers de Trias i Giró i Joan Obiols, i per damunt de la facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales. La família Simó era propietària de la casa, també coneguda com Ca la Pagesa Rica.

La casa era de petites dimensions, coberta amb teula àrab de ceràmica a dues aigües, que presentava originalment dues portes d'entrada, però posteriorment una va ser tapiada i convertida en finestra. Sabem que al segle XVII el propietari era Antoni Simó i que els seus límits a l'est i al sud eren amb propietats de la família Carreres i a l'oest amb el camí de la torre Melina. Ens falten dades precises, però es pot suposar que la construcció data aproximadament de finals del segle XVIII. La data del seu enderrocament no l'hem pogut concretar.

2.15. Can Carreres

Fig. 46. Can Carreres, 1952.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

L'existència d'aquesta masia està documentada a l'arxiu del Monestir de Pedralbes juntament amb altres masos de la partida de Bederrida, documentada des de l'any 945. Sobre el terreny que ocupava el mas, a l'actual zona universitària, es troba el patronat Juan de la Cierva, depenent del Consell Superior d'Investigacions Científiques.

Els límits no els hem pogut identificar com a precisos i no sabem de cap nom o renom que pogués tenir el mas. De totes maneres ens sembla que es tracta de la casa que entre 1850 i 1860, Ignasi Carreres i Verdager va comprar i restaurar, a més de comprar sis mujades de terreny agrícola que va agregar a les tres que ja disposava la propietat.

La família Carreres Parellada se'n va anar a viure a Anglaterra i l'any 1917 va vendre per poders, 3 hectàrees i 25 àrees de la seva propietat a Manuela Gómez del Olmo i Saavedra per la quantitat de 319.000 pessetes³⁶.

Els últims propietaris del mas van ser la família Gómez del Olmo, que heretaren la finca l'any 1930.

³⁶ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 436: APB. núm. 19, finca 1.214.

Zona del Torrent dels Morts (actual carrer de les Corts)

LES CORTS VELLES

2.16. Cal Coix (plànol núm. 32)

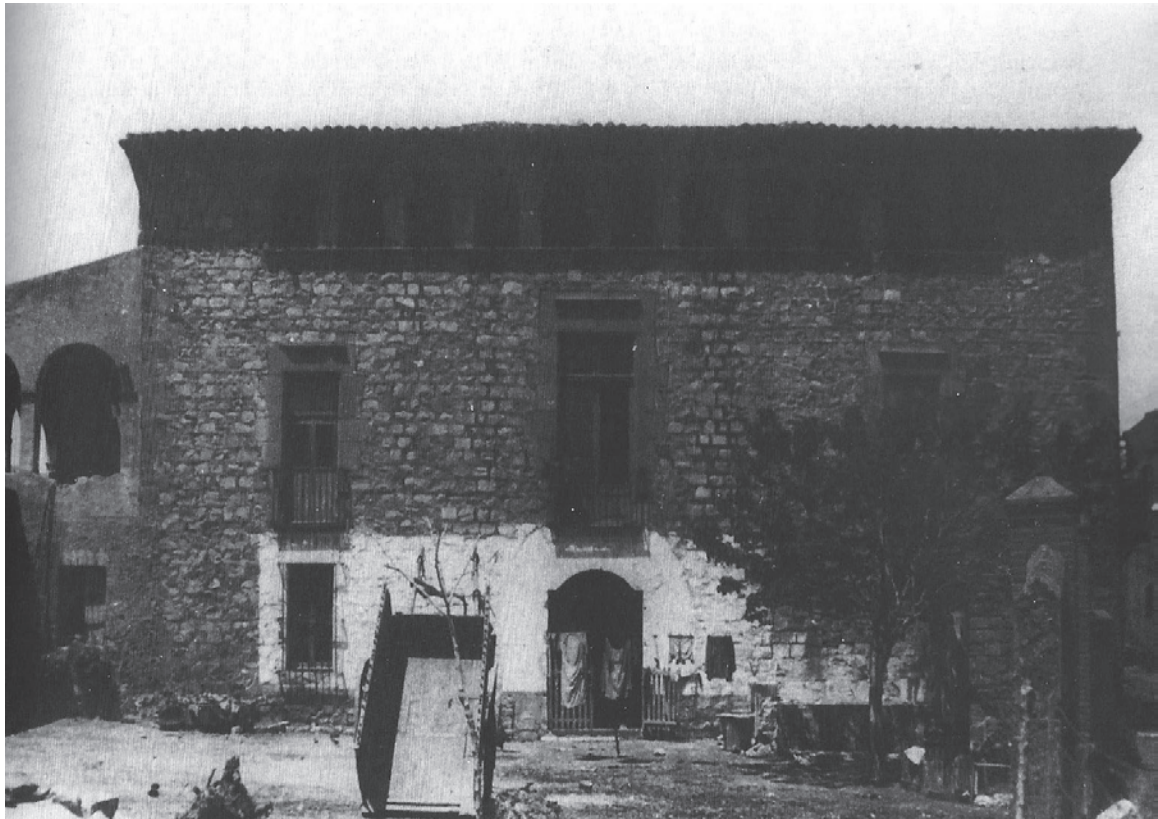

Fig. 47. Cal Coix, 1925.

Imatge: A. Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Cedida per B. Batlle i Piera a l'AMDC.

Situada al carrer Major núm. 1, actual carrer de les Corts, i en els terrenys que avui ocupa el grup escolar "les Corts", Arnau Martí va ser el primer propietari d'aquest mas documentat l'any 1477, que confessava al paborde de la Seu de Barcelona³⁷ que per raó d'un terreny i mas a les Corts pagava 12 sous i 6 diners, que els franquers de les Corts havien de pagar anualment a la Catedral; al ser franquers, només estaven obligats a pagar aquesta imposició³⁸. El 9 de desembre de l'any 1955, els fins aquell moment propietaris del mas i els seus terrenys, emmarcats a tota la illa compresa entre els carrers de les Corts, Av.

³⁷ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 81: ACB. Pergamins P.J. capbreu núm. 65, not: Dalmau Ginabert.

³⁸ A les Corts els franquers, que ho eren del dret de cóps i de la lleuda, estaven obligats a pagar la imposició de l'alberga que consistia a hostetjar el senyor, els seus acompanyants i els cavalls que els transportaven, tot un dia l'any o satisfer amb moneda tot el que suposaria aquest allotjament.

de Carles III, carrer de Masferrer i el d'Eugeni d'Ors, els van vendre a l'empresa Sociedad Anónima Financiera y de Edificaciones (SAFE). L'any 1976, la societat Fiat Hispania, SA, que ocupava tot l'espai molt temps abans, en arrendament, va comprar tot el solar de Cal Coix pel preu de 4.468.464,25 pessetes³⁹.

De totes maneres l'Ajuntament va numerar i recollir els carreus per poder-lo reconstruir en algun altre indret del Districte, ja que sembla que estava registrat en alguna llista d'edificis protegits, però aquest trasllat no es va realitzar mai. L'any 1979 més de 6.000 m² foren cedits a l'Ajuntament, que els va destinar a una escola pública i a diferents serveis socials del Districte. La resta de l'espai, ocupat per la Fiat Hispania SA, fou venut per més de 385 milions de pessetes a l'empresa constructora DICASA, que va construir uns edificis destinats a habitatges i que avui ocupen el sector est de la Gran Via de Carles III comprés entre el carrer de Masferrer i el d'Eugeni d'Ors.

2.17. Can Sòl de Dalt o Mas Corts (plànol núm. 33)

Fig. 48. Can Sòl de Dalt o Mas Corts, 1925.

Imatge: A. Gallardo i Garriga. Estudi de la Masia Catalana, Centre Excursionista de Catalunya, (CEC).
Cedida per Bonaventura Batlle i Piera. (AMDC).

³⁹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 88: RP núm. 7, llibre 341, finca 23.013.

La primera notícia de l'existència d'aquesta masia consta de finals del segle XIV i estava ubicada al nucli de les Corts, a on més tard s'aixecà l'escola i la plaça de l'Ajuntament. Entre el Torrent dels Morts, que comunicava el poble amb Sarrià, i per sobre del camí de la Travessera. L'entrada de la casa estava situada al carrer de Masferrer número 7 en l'illa limitada pels actuals carrers de Masferrer, de les Corts, del Taquígraf Martí i la plaça Comas. Pel que hem pogut investigar, el mas era un edifici molt antic de planta rectangular i ocupava un espai de 356 m², amb dos coberts adossats de 45 i 120 m² respectivament, a més d'un celler pel tractament i envelliment de vins i un gran aljub. Aquestes edificacions estaven situades en una part del terreny que en conjunt disposava de 3 mujades i mitja (17500 m² aproximadament). L'espai interior del mas es distribuïa en una planta baixa amb una gran entrada, un primer pis destinat a dormitoris i una gran sala de distribució de les habitacions que quan esqueia es destinava a reunions i celebracions. Sobre el primer pis s'hi trobava, en un tercer nivell, unes golfes no massa grans que es feien servir per guardar el gra i altres productes del camp. Tot i que va tenir molts propietaris, els primers van ser els Marsans; i els últims, la família Comas i Masferrer. Aquesta masia, durant el temps, va disposar de diferents noms: Mas Corts, Torre del Sòl i Torre del Sòl de Dalt; finalment va ser enderrocada durant la primera meitat del segle XIX. En el carrer de les Corts, en un dels habitatges construït en una part disgregada de la finca del Sòl de Dalt concretament en els números 12-14, es conserva com element decoratiu una mola de trull (molí d'oli) del mas.

La darrera propietària, Dolors Masferrer i Bosch, estava casada amb Josep Comas i Masferrer, un reconegut industrial i polític dirigent del partit liberal que va ser president de la Diputació de Barcelona, diputat a les Corts Espanyoles i senador. Se'l va considerar sempre com un destacat cacic local. Per Comas, el seu objectiu principal era poder urbanitzar tota l'heretat del Sòl de Dalt. Per poder fer realitat aquest projecte, va demanar a l'Ajuntament de les Corts l'any 1884 el certificat de l'acord establert entre el seu pare Joaquim Masferrer i Bruch i la Corporació, del 23 de febrer de 1878, que considerava l'ampliació de l'antic camí de Matacans (actual carrer de les Corts) que era el límit occidental de tota la propietat. Va ser aquell mateix any quan la seva esposa i propietària disgregà una part de la finca, de més de 400 m², que cedí a l'Ajuntament de les Corts per realitzar el nou edifici representatiu de la casa de la vila. Per aquest motiu, i perquè quedés memòria i constància del generós fet, avui la plaça en la que està ubicada la seu municipal i un dels carrers que la comuniquen, porten els cognoms del matrimoni (plaça Comas i

carrer de Dolors Masferrer). Posteriorment, uns deu anys més tard, el 13 de novembre de 1893 cedia al citat Ajuntament un altre tros dels terrenys del Sòl de Dalt amb la condició que aquest edificués les escoles municipals en el termini d'un any, realitzant una inversió no inferior a les 5.000 pessetes⁴⁰. La generositat dels Comas i Masferrer no es va aturar i l'any 1897 regalaren les campanes i el rellotge del nou campanar adossat a l'església parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts.

2.18. Can Macalon (plànol núm. 34)

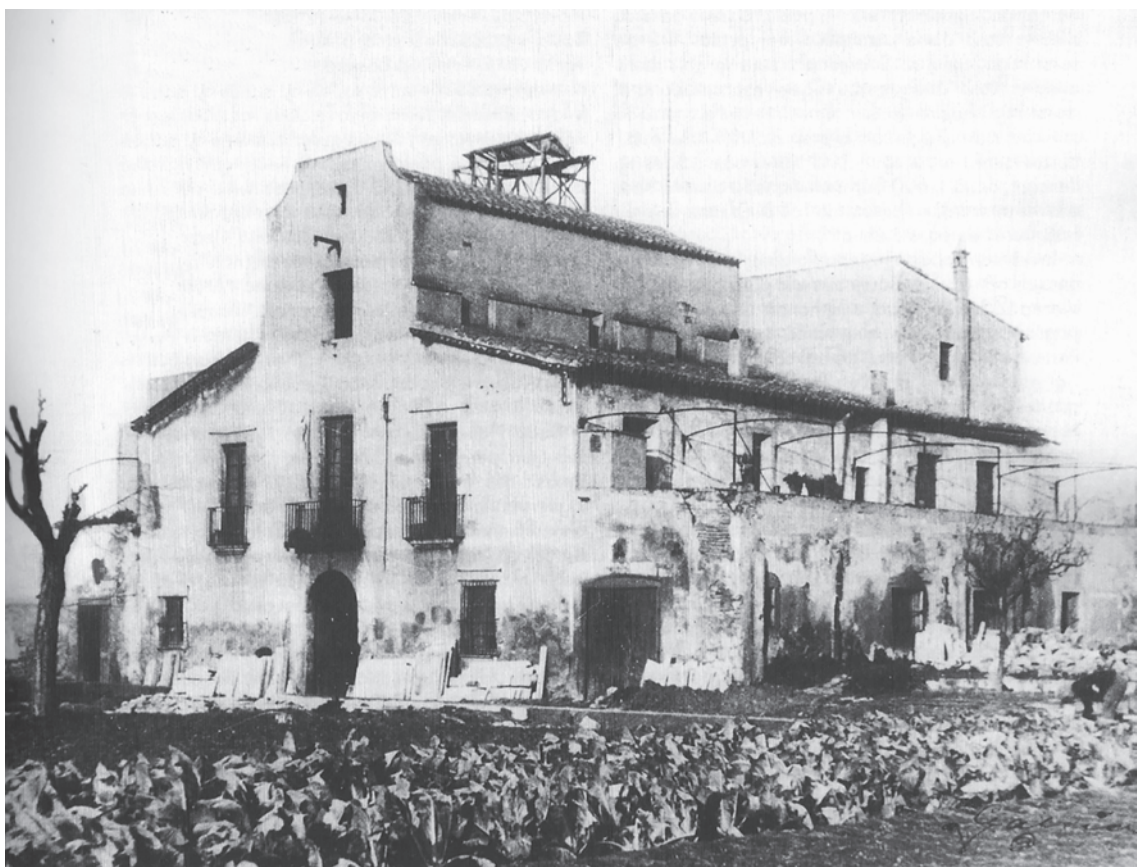

Fig. 49. Can Macalon. 1947.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Aquesta masia es va edificar a finals del segle XIV. Estava situada entre el torrent d'en Llobet i un camí que corresponia al Torrent dels Morts, actual carrer de les Corts cantonada amb la Travessera de les Corts. Es creu que el primer propietari va ser Pere

⁴⁰ AINAUD, J.M., *Les construccions escolars a Barcelona*, Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament, Barcelona, 1922, p. 20.

Llobet. Un fet que crida l'atenció es que el mas no va ser mai conegut pels noms dels seus propietaris sinó amb el motiu dels masovers; el motiu amb el que es coneixia el darrer masover va perdurar fins a l'enderrocament. Sembla que fins a la primera meitat del segle XVIII quan Guerau Piera hi era masover, la casa es coneixia com a Can Bruixa, però quan aquest va edificar el seu propi mas s'endugué el motiu i un nou masover, anomenat Miquel, va imposar el motiu de Miquelon, que més tard es va degenerar del primitiu motiu quedant pel de Macalon. S'ha de tenir en compte que en el plànol del poble de les Corts datat entre 1870-1880 aquest mas està assenyalat amb el mal nom de Can Nan, en referència a la baixa alçada del nou masover.

El mas de Can Macalon, d'aspecte sòlid però molt senzill, disposava d'alguns elements que els podríem considerar originals. Un d'ells era un gran arbre, situat en un costat, que oferia una generosa ombra a la façana, i tot el mas estava completament acompanyat de acuradíssims horts. La construcció de l'edifici era en tota la seva estructura de fàbrica de totxos, paviments de rajola i teules àrabs en la teulada, components de material ceràmic i els embigats de fusta de pi. La casa estava formada per planta baixa i un primer pis amb una superfície de 290 m². Seguint l'estil de la majoria dels masos de les Corts, el seu cos central s'alçava per sobre els laterals, coberts a una sola aigua. A banda i banda hi havia dues construccions adossades d'una sola planta destinades al bestiar i al dipòsit d'eines per ser utilitzades als horts i conreu dels camps. A la dreta de la façana hi havia un preciós rellotge de sol que es configurava a partir de la porta d'arc de mig punt, situada sota tres balcons i acompanyada per dues finestres laterals enreixades per seguretat. Comptava amb un oratori, un trull i premsa i un pou, que a començaments del segle XX s'extreia l'aigua amb una bomba accionada elèctricament. A partir de la segona meitat del segle XVIII, el mas ja s'havia destinat a l'habitatge del masover.

Els darrers propietaris van ser Lluís i Francesc Jover i Vidal, els quals l'any 1942 van inscriure aquesta finca al Registre de la Propietat amb un valor de 353.775 pessetes⁴¹. Can Macalon es va començar a enderrocar a finals de gener de l'any 1947, on els últims propietaris eren els Jover i Vidal. L'Ajuntament va construir-hi més tard, en el seu lloc, el Mercat de les Corts, el qual, avui totalment reformat, segueix obert al públic.

⁴¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 80: RP. núm. 7, llibre 53, finca 1.293; i llibre 77, finca 2.425.

2.19. Can Grau (plànol núm. 30)

Fig. 50. Can Grau, 1950.

Imatge: cedida per B. Batlle i Piera a l'AHCB.

Estava situat al mig de les Corts Velles, on actualment estan ubicats els edificis Trade, a la Gran Via de Carles III. L'any 1963 es va enderrocar. La família Piera posseïa el mas des del segle XVIII i van ser els últims propietaris, mentre que els primers van ser la família Corts⁴².

Al final del segle XIII i començament del segle XIV trobem les magnífiques construccions de Can Grau i Can Calona, masies de les Corts Velles que conformaven el primitiu centre medieval del poble, fins que a la segona meitat del segle XX van ser enderrocades per construir-hi, tal com hem indicat, els edificis Trade. Probablement aquestes construccions, com afirmava l'historiador Daniel Dalmases en el programa de la Festa Major de l'any 1959, representaven un reducte defensiu que tenia com a bastió la torre de Can Grau, coneguda també com la Torre de les Corts Velles, a la qual s'hi va

⁴² No podem centrar-nos en un origen troncal i únic de tots els "Corts".

afegir la primera part de l'edificació de Can Calona, tal i com consta esmentat en els censos de l'any 1688.

L'edifici de Can Grau va suportar diferents modificacions arquitectòniques, com en donen testimoni els seus finestrals, del principi del Renaixement, i que es van conservar fins que, de la manera més impune, va ser enderrocat l'edifici. El mas que mes aviat podríem qualificar-lo de casal degut a les seves grans dimensions, consistia en un antic edifici reedificat en diverses ocasions que ens obliga a remuntar-nos a l'edat mitjana, tot i que desorienta el rètol ubicat a la façana en el que consta que la casa fou acabada d'edificar l'any 1736 i restaurada el 1901. El sistema d'obra utilitzada per l'edificació és de mamposteria amb bigues de fusta i un paviment dels sòls realitzat amb maons i rajola tallada de ceràmica. La coberta era de teula àrab també de ceràmica, a dues aigües abocant les aigües pluvials sobre la façana. Tot el gran mas de Can Grau estava envoltat d'una gran era que disposava de 6.762 m². L'edifici disposava de dos cossos, un de planta baixa, un primer pis i a sobre un altre destinat a golfes. En total la superfície destinada a habitatge acumulava 390 m². El segon cos de l'edifici que ocupava 432 m² estava destinat a habitatge i a quadra, a més d'un cobert d'uns 12 m². Davant del cos principal de la dreta del casal hi havia una gran palmera que en certa manera no deixava veure la porta ni el balcó de l'entrada principal, situats entre dos finestrals d'estil gòtic decorats amb uns petits caps esculpits on al damunt s'obria una galeria de solana formada per 12 arquets, tenint en compte que un d'ells era major que els altres, que havien estat tapiats o bé tancats amb finestres. La façana estava decorada amb uns senzills plafons entre els quals destacava l'escut de les quatre barres de Catalunya i la creu de Barcelona. Entre els dos cossos de la casa destacava una torre d'estructura quadrada, encerclada per una balustrada que formava una barana de seguretat, que en certa manera s'interpretava com el bastió d'un sector emmurallat defensiu de l'antic poble⁴³.

Can Grau estava situat al centre de les Corts Velles, espai a on s'alçaven els edificis més importants del terme i on un dels més significatius va ser aquest mas que es trobava pujant pel Torrent dels Morts, a mà esquerra, en el carrer de l'Institut Frenopàtic número 11, entre Can Closetes i Can Calona. Era propietat de la família Piera des de començaments del segle XVIII, i havia estat propietat, tal com hem esmentat a l'inici, d'una de les branques de la família Corts.

⁴³ CASASUS, J.M., *Les Corts: un poble perdut, un barri introbable*, Edicions 62, Barcelona, 1976, p. 68 (citant Daniel Dalmases).

Tot i que ancestralment es coneixia com la casa d'en Bernat Corts i encara abans com la de Tomàs Corts, el motiu que perdurà fins a l'enderroc, Grau, que era el diminutiu de Guerau, nom del fill i hereu de la família Piera que establí el mas, i el nom que van mantenir la majoria dels hereus o primogènits d'aquesta esmentada família.

Els darrers descendents de Can Grau que podem certificar va ser Josep M. Piera i Garrofé, que a finals del segle XIX es va traslladar a viure a la plaça de la Concòrdia núm. 4 i més tard, ja al segle XX, al carrer d'Anglesola núm. 56 de les Corts. Va tenir dos fills, Josep M. i Júlia Piera i Marí. Josep M. Piera i Marí, va tenir tres fills, M. Mercè, Lluís i Josep Mª Piera i Ricart, dels quals actualment en queden dos, M. Mercè Piera i Ricart que resideix al carrer de les Corts i Josep M Piera i Ricart que resideix al carrer de Can Bruixa, per tant tots dos a les Corts⁴⁴.

2.20. Can Farinetes (plànol núm. 29) (veure Annex, cap. VI)

Fig. 51. Can Farinetes.

Imatge: Rovirosa, cedida per B. Batlle i Piera a l'AMDC.

El mas estava situat al carrer Molins núm. 5, actualment 19-20, on hi ha la benzinera del carrer Joan Güell, darrera de l'Ajuntament. Les terres de Can Farinetes conegudes anteriorment amb els noms de "Lo Garrofer" i "Lo Palmer" havien estat propietat de la família Corts⁴⁵; la darrera descendent dels quals va ser la monja del convent de les

⁴⁴ M. Mercè Piera i Ricart és la descendent directa de Can Grau, qui ens ha facilitat tota la informació.

⁴⁵ De la branca de Tomàs i Bernat Corts.

Jerònimes Antònia Corts i Balaguer, les va establir, juntament amb el seu mas (més tard conegut com a Can Grau) a Vicenç Piera i Amat.

Posteriorment, el 20 de maig de 1759, Vicenç Piera i el seu fill Guerau, establiren aquests dos terrenys que mesuraven més d'una mujada al seu respectiu nebot i cosí, Bonaventura Piera i Closes⁴⁶. Les finques, en aquells moments, limitaven a l'est amb propietats de Vicenç Piera: al sud, amb el camí de Barcelona a Pedralbes; a l'oest, amb aquest camí i amb propietats de Guillem Anglada, i també amb les propietats de Guerau Vinyals i les de Rafael Senat, tots dos constructors de carros, i al nord amb la casa de Domingo de Duran. Les condicions de l'establiment obligaven que en el termini de dos anys Bonaventura edificaria una casa i una paret de tàpia al voltant de tot el terreny. Evidentment Bonaventura va complir tots els acords i va edificar el mas que va habitar fins a la seva mort. Aquest mas, durant moltes generacions, els propietaris van ser els descendents de Bonaventura Piera i Closes.

Constava en principi, de tres nuclis de cases unides. De totes maneres, investigant sobre la ubicació dels tres masos units, ens trobem que mes tard, i examinant els documents existents a l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts, només es parla de l'existència de dues. Davant d'aquestes dues cases, just quasi bé a l'entrada, hi havia un generós hort acompanyat d'un jardí. De les dues, la casa més gran era un edifici d'estructura basilical que constava de tres cossos amb 14 m de façana que oferien la planta baixa a nivell del terra, un primer pis que reunia totes les condicions d'habitatge i unes golfes destinades al magatzem dels productes de la finca. En total l'edifici ocupava una superfície de 159 m². El cos central del mas era més elevat que la resta i estava cobert amb teula àrab de ceràmica a dues aigües que vessaven sobre la façana. Aquest fet feia possible l'existència de les golfes, que tenien diverses obertures a l'exterior gràcies a una galeria de quatre arquets de mig punt. Els dos cossos laterals estaven coberts amb teula àrab de ceràmica a una sola aigua. La façana es completava amb un rellotge de sol situat a sobre del balcó. A l'interior, el menjador i la cuina estaven situats a la dreta; a l'esquerra es disposava d'un altre menjador molt més gran que s'utilitzava en dies i festes assenyalades per donar més solemnitat als actes. A més, la planta baixa es completava amb una habitació destinada a cosir la roba i planxar-la. Un rebost com a magatzem del menjar necessari, l'emplaçament d'un lavabo i l'escala d'accés al pis superior a on s'hi trobava una gran sala, l'habitació

⁴⁶ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 109: Arxiu patrimonial de la família Carreño Piera, s. núm. Not.: Joan Costa.

principal que disposava del balcó a la façana just damunt la porta principal i els dormitoris de tota la família.

La casa annexa a la que corresponia el núm. 22 i 24 del carrer de Molins i que anteriorment la façana disposava dels núm. 35 i 36 del carrer de les Corts era un edifici senzill, no massa gran, de planta i pis amb un sol cos d'amplada. La coberta era de teula àrab de ceràmica, amb vessant a dues aigües.

El mas de Can Farinetes estava construït amb obra de mamposteria arrebossat amb morter de calç i un entramat i bigues de fusta i grans carreus, perfectament polits, que conformaven els marcs de les portes i finestres; cal destacar que a inicis del segle XX ja comptava amb aigua corrent i electricitat. La degradació del casal comportà que els darrers propietaris, els Barceló, es veiessin obligats a realitzar grans inversions per a la restauració de l'estructura i el teulat de la coberta.

Investigant l'origen i procedència pel que fa al nom donat al mas Can Farinetes, disposem de dues versions o hipòtesis de circulació popular; on la seva certificació no deixa de ser una altra que la transmissió oral de la gent de les Corts. La primera explica que un migdia a l'hora de dinar, mentre els treballadors estaven preparant un olla de farinetes, el gos va ficar el cap a dins i tot cremant-se corria amb les farinetes dins l'olla escampant-les totes per terra, fets que resultaren suficients per fer néixer el renom. La segona versió o hipòtesis explica que una nit fosca, un noi et es presentà cercant feina al mas; el van acollir aquella nit i li donaren per sopar un plat de farinetes; els treballadors que van entendre que no podien abandonar aquell jovenet l'endemà l'adreçaren a una altra casa que sabien que necessitaven un ajudant pels treballs del mas. En arribar-hi li preguntaren qui l'havia enviat, i com el noi no ho recordava, o més aviat no ho sabia, els hi va dir que eren els de Can Farinetes, ja que farinetes és el que li van oferir la nit abans per sopar.

No podem acabar aquest estudi sobre el que va ser el mas de Can Farinetes sense parlar de l'escultura que porta precisament el nom de Pau Farinetes, situada avui just davant de l'edifici de l'Ajuntament de les Corts a la plaça Comas. Segons la tradició oral més estesa, representa Jaume Esteve i Gibert, pagès i regidor del darrer Ajuntament de les Corts, que habitava en aquesta masia i que va realitzar el jardí de la finca de Can Sòl de Baix. La família Comas i Masferrer, propietària d'aquesta casa i agraïda per la feina feta, va

encarregar una estàtua del pagès jardiner. El got que la figura porta a la mà representa que beu aigua de la generosa mina de Can Sòl. Sembla que aquesta escultura es va identificar amb l'amo de la casa anomenat Pau Piera, que duia el renom de Pau Farinetes; així doncs, el nom amb que és coneguda popularment no coincidiria amb la persona que representa. Aquesta escultura va esdevenir molt popular per tot el poble, avui barri, del Districte de les Corts, i s'expliquen nombroses anècdotes, va ser per aquest motiu que fou inclosa en l'exposició retrospectiva que es va celebrar a les Corts l'any 1950.

En qualsevol cas, i anant més enllà dels seus imprecisos orígens, hem pogut investigar que és un símbol, encara avui, molt apreciat entre tot el que ens pot ajudar a entendre el que un dia va ser la vida de les Corts. Tenint amb molta consideració que la majoria de les brutals i innecessàries transformacions, que encara avui, no s'aturen, han fet desaparèixer l'ancestral ambient rural que definia el poble, aquest és un dels criteris que s'han fet valer en l'ajuda per la memòria històrica.

Per poder realitzar l'escultura, el Patronat "Pau Farinetes" va presentar al concurs de projectes "Faci d'Alcalde" dels anys 1987 i 1988, organitzat per l'Ajuntament de Barcelona, la proposta de realitzar en bronze una bella i popular escultura de les Corts coneguda amb el nom de Pau Farinetes. La proposta va ser afavorida en el concurs i amb col·laboració del Consell Municipal del Districte va ser possible portar a terme aquest projecte i col·locar-la en un lloc públic, a la plaça Comas davant de l'antic Ajuntament de les Corts.

L'escultura original es de ceràmica i d'autor desconegut, fa 1,90 m d'alçada i pesa 180 kg. Vam tenir la sort, investigant, a poder arribar a on avui encara està guardada i poder-la tocar amb les mans, a la casa d'en Bonaventura Batlle i Piera i la seva esposa Isabel Masip⁴⁷ cortsencs de pro, situada al barri de la Mercè de les Corts. El model de bronze conserva les mateixes mesures i té un pes superior als 300 k. La realització d'aquesta obra va estar a càrrec de l'escultor cortsenc Nicolau Ortiz i Serra. No hem pogut conèixer tampoc la data de l'execució de l'original, però pel seu caràcter neoclàssic realista podem deduir que fou realitzada en el penúltim decenni del segle XIX.

⁴⁷ L'escultura original d'en Pau Farinetes, feta en ceràmica policromada, es troba guardada a casa d'en Bonaventura Batlle i Piera i na Isabel Masip, al barri de la Mercè de Pedralbes, les Corts.

La inauguració de l'escultura de bronze a la plaça Comas, va tenir efecte per la Regidora Presidenta del Consell Municipal del Districte de les Corts el divendres 6 d'octubre de 1989, a la plaça Comas.

2.21. Can Closetes (plànol núm. 31)

Fig. 52. Can Closetes, aprox. 1920.
Imatge: cedida per la família Brengaret i Framis a l'AMDC.

Aquesta masia formava part de les diferents propietats de la família Pedralbes, els quals construïren un mas cap a l'any 1670. Estava situat formant un terreny rectangular al carrer Major de les Corts, núm. 2, entre els actuals carrers de Masferrer i el de l'Institut Frenopàtic. La masia estava emplaçada dins d'un terreny de secà de dues mujades i vuit mundines, formant un total de 12.241,24 m². Realment es tractava d'una de les múltiples propietats de la família Pedralbes⁴⁸, els quals hi construïren una masia l'any 1670 com es pot veure sobre la porta adovellada de la casa on hi consta la inscripció abans citada. El mas estava format per planta i pis, cobert amb teules àrab de ceràmica i amb bigues de fusta de pi a dos vessants. Les aigües pluvials queien sobre la façana. La porta, formada

⁴⁸ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 91: ACA. Hac. núm. 2.401.

per un arc de mig punt, estava encarada al sol ixent i tota la façana disposava d'un conjunt de finestres quadrades. La façana ocupava 11 m de llargada i el material emprat en la seva construcció consistia en totxos de ceràmica i mamposteria i el paviment del terra amb rajoles tallades de ceràmica de 15 per 15 cm el pis i amb cairons de ceràmica de 20 per 20 cm la planta. La casa i el solar l'any 1870 tenien un valor de 5.910 pessetes. Mas i terres estaven arrendades i fent referència al nom en que es coneixia la casa va ser habitada per membres de la família Closas. El diminutiu que mantenia la casa de Can Closetes és evident que s'utilitzava per diferenciar-la de la casa mare i principal dels Closas i de la qual partiren els caps de les diferents branques procedents de la família

A principis del segle XX la casa era ocupada per Jaume Closas, qui va manifestar l'any 1919 que com l'arrendament es pagava per uns terrenys adjunts que el propietari ja havia venut, no podia declarar l'import que en aquell moment es pagava per l'arrendament de l'habitatge i les terres. L'any 1920 es va iniciar la segregació de diferents porcions de terreny, quan consta que els propietaris vengueren, entre d'altres compradors, a Jaume Mateu i Amat, qui va construir un casal que de moment corresponia al núm. 3 del carrer de les Corts. Una altra part fou venuda a la Comissió Constructora del Palau Reial i una altra a Màrius i Carme Oliveres, a més de les segregades per l'Ajuntament. Els masovers residiren i treballaren la finca fins el Nadal de l'any 1921 i al termini del any, van marxar a un indret de terra ubicada a la Torrassa, que el propietari Llança els hi va oferir i proporcionar. La casa fou enderrocada totalment al mes de febrer de l'any 1923 i cal tenir en compte que la darrera part de terreny va ser venuda l'any 1950 i en el seu lloc s'hi va instal·lar la benzinera de l'avinguda Carles III, just davant dels carrers de Masferrer i de l'Institut Frenopàtic. Avui aquesta benzinera ja no existeix i en el seu lloc, conservant part dels edificis catalogats de l'Institut Frenopàtic, propietat dels senyors Dolsa i Llorach, que una vegada venuts, s'hi troba avui instal·lat l'actual Hospital Universitari Quirón Dexeus⁴⁹.

⁴⁹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 91-93.

2.22. Can Ramon de l'Ull (plànol núm. 26)

Fig. 53. Can Ramon de l'Ull, 1920.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

De les finques afectades per l'obertura de l'avinguda Diagonal (carrer d'Argüelles) a l'encreuament entre la Ronda de Circumval·lació (actual av. de Carles III - Cinturó de Ronda), Can Ramon de l'Ull va ser una d'elles. Es tractava d'una finca de forma rectangular, amb les seves terres de conreu i una gran casa senyorial. Anteriorment, aquest mas era conegut amb els noms dels seus anteriors propietaris, com a mas Coll, Bas, Eroles, i torre del Lladó. Aquesta casa, juntament amb els seus camps de conreu, estava emplaçada a dalt de tot del Torrent dels Morts, nom amb el que es coneixia el que realment era el carrer Major de les Corts, precisament en el núm. 28, just al costat del convent col·legi del Bon Consell, que anteriorment havia estat el casal de Can Duran o Feló i ocupava una extensió superior als 11.000 m² (més d'una hectàrea). La casa torre disposava de 582 m². De la història de l'existència del mas tenim indicis que es va edificar en el segle XIV i que el propietaris en aquells moments eren la família Espiells, ja que un Bartomeu Espiells apareix en el fogatge de 1368⁵⁰ però només tenim la certesa de que aquesta família

⁵⁰ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 141: ACA. RP, MR- A-403.

posseïren aquest mas durant la segona meitat del segle XV, doncs hem pogut investigar que anteriorment la propietat havia sigut d'en Figueres, el qual la va vendre a Pere Espiells. La torre de Lledó, popularment es coneixia a les Corts amb el renom de Can Ramon de l'Ull, aquest motiu o renom s'atribuïa al fet que, un dels masovers anomenat Ramon, disposava només d'un ull, doncs l'altre l'havia perdut.

Tal com hem indicat a l'inici la finca, que estava classificada com urbana, va resultar completament afectada per l'obertura de l'avinguda Diagonal (al principi o en el projecte anomenada carrer d'Argüelles) que va dividir la propietat en dues parts, de les quals una, la de més reduïdes dimensions, va ser expropiada totalment per l'Ajuntament. També es va haver d'enderrocar una sinya metàl·lica, que havia estat recentment col·locada, clausurar un pou de 38 m de profunditat amb parets recobertes de carreus, així com el gran dipòsit de l'aigua. Algunes importants dificultats es van haver de superar per posar-se d'acord l'Ajuntament i la Propietat en les expropiacions, doncs el taxador de l'Ajuntament les valorava en 34.591 pessetes i el dels propietaris en 116.812 pessetes.

La casa, d'obra normal, constava d'embigat de fusta, els paviments, en els llocs més corrents de mitjans o rajoles manuals de 15 per 30 cm de ceràmica, i en les estances més singulars de rajola tallada de 15 per 15 cm també de ceràmica. Comptava amb aigua i electricitat, fet que classificava la casa dins l'elit de les molt avançades en el temps.

El casal era un edifici de base quadrada acompanyat d'un estil molt sobri. Les obertures de la façana constaven d'una porta principal d'entrada on les finestres i balcons formaven un conjunt simètric de tres per tres. La distribució de l'edifici consistia en una planta baixa, un primer i segon pis, que en total sumaven una superfície de 426 m², a més de diferents coberts que en total també sumaven 156 m², formant dos habitatges. Tot el conjunt dels edificis estaven rodejats d'un generós jardí i horts destinats al conreu. La planta baixa estava arrendada a en Joaquim Barceló, que es dedicava a la floricultura. El primer i el segon pis l'ocupaven els propietaris uns dies determinats de l'any⁵¹, dies que sempre coincidien amb la temporada d'estiu.

Després de l'enderrocament de la casa, en Joaquim Barceló, va cercar un altre lloc per establir-se i va tenir l'oportunitat d'arrendar el mas de Can Farinetes.

⁵¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 144: ACA. Hisenda, Cadastre de Riquesa Urbana.

2.23. Can Calona o Calopa (plànol núm. 28)

Fig. 54. Can Calona o Calopa, 1935.

Imatge: A. Gallardo i Garriga CEC. Estudi de la Masia Catalana. Cedida per B. Batlle i Piera.

Estaria situada a l'antic carrer Major de les Corts núm. 13 (Torrent dels Morts, actual carrer de les Corts). No es coneix l'any d'edificació però sabem que l'any 1529 pertanyia a Pere Joan Vinyals i la seva esposa Beneta. Can Cros, o Can Calopa, també es coneixia amb el nom de Can Calona. El mas era de forma rectangular i al investigar la forma de la casa donava la impressió que en el algun moment, que en tot cas ignorem, s'havia enderrocat un dels tres cossos. La construcció disposava d'un cos de pis i planta coberta amb teula àrab ceràmica, a una sola aigua i un altre cos central, més elevat, que disposava d'una torratxa, coberta també amb teula àrab de ceràmica a quatre aigües en la que destacava una galeria amb quatre arcades de mig punt, que podríem dir que era l'únic element decoratiu de la façana, en la que, a més de la porta, s'obrien unes finestres en el pis principal i una altra finestra enreixada en la planta. L'edifici estava realitzat amb pedra i amb carreus molt ben tallats als angles de les finestres i de la porta, amb coberta de teula àrab de ceràmica. L'embigat del pis estava realitzat amb fusta i l'enrajolat amb rajola manual de ceràmica tallada; la finca disposava d'un cabal d'aigua procedent de la mina de la torre Gran, de la

qual estaven compromeses la cessió de tres plomes d'aigua a l'Ajuntament de les Corts⁵², i més endavant sis plomes foren venudes als germans Batlló⁵³. El mas resultava tancat al costat de sol ixent, per un mur de pedra de caràcter gòtic, del que podem afirmar que era un dels darrers vestigis de la casa, ja que el mur va ser enderrocat l'any 1991.

El mas limitava a l'est, sud i oest, amb les propietats dels successors de Bernat Corts, que foren de Tomàs Corts. L'emfiteuta afirmava que al sud est hi havia dos arbres -oliveres- que s'havien de considerar incloses a la gleba del seu mas, pel que podem considerar que per la banda sud hi passava un camí. Al nord limitava amb la casa d'en Jaume Coll, Can Ramon de l'Ull.

L'any 1968, aproximadament, essent el darrer propietari Jacint Vendrell, es va enderrocar totalment el mas per donar pas als edificis Trade, obra emblemàtica al seu moment per la seva modernitat, de l'arquitecte Coderch; edificis que van rebre la qualificació de singulars. La seva estructura exterior es va realitzar totalment amb alumini anoditzat i vidre, que la conformen com un edifici dotat d'una estètica totalment innovadora. Aquests edificis han estat utilitzats com a demostratius dels símbols de la Barcelona del progrés i del desenvolupament econòmic.

2.24. Can Múxiga o Can Duran o Feló (plànol núm. 27)

Fig. 55 i 56. Can Múxiga o Can Duran o Feló, 1950.
Imatges: B. Batlle i Piera, cedides a l'AMDC.

⁵² AMDC, fons de l'antic Ajuntament de les Corts 6.2. Aprofitament de les aigües, 1864-1866.

⁵³ AMDC, *Ibid.* 1870.

Els pobles i les ciutats no s'han pogut deslligar mai de les famílies que hi han viscut. A les Corts li donaren consistència i forma les famílies, indubtablement els Vinyals, els Corts, els Monterols, els Pedralbes o els Martí.

El mas torre de Can Múxiga estava situat a l'actual plaça de Maria Cristina, on ara hi ha els magatzems de El Corte Inglés, a l'avinguda Diagonal. La filla i hereva d'Anton de Múxiga, Gertrudis, es casà amb Josep Duran i Mora, procedent d'una família de comerciants adroguers. A partir d'aquest moment, al segle XVIII, és quan la casa va prendre el nom de Can Duran. També va ser anomenada popularment Can Feló, que era el nom amb que es coneixia un dels seus masovers, Rafeló.

En la història cortsenca va existir una família molt important d'origen pagès que era propietària de molts masos, casals i terres, la majoria en alou en el poble de les Corts, aquests eren els Martí, que tot i ser ciutadans de Barcelona i d'haver ocupat llocs de molta importància, no oblidaren mai el seu origen cortsenc i del casal, ampliat diverses vegades per passar de ser un mas a una torre. Resulta un detall molt particular d'aquesta família, així com la de tots els seus successors, tals com els Ferran, Par, Escolà, Ginebreda, Múxiga i Duran, el fet que no solament van conservar en els seus arxius tota la documentació del seu patrimoni, sinó també que un dels seus membres, Antoni de Duran i de Basteró, va tenir cura d'ordenar-la, classificar-la i sobretot d'identificar les propietats, tot això l'any 1772. Tot aquest recull de documentació es va reunir en uns 84 volums. D'aquests, un cop extingida la família, se'n han pogut recuperar 12 volums, adquirits per l'Arxiu de la Corona d'Aragó, afegint-hi set volums més que es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat⁵⁴.

Degut a la llarga història de la família amb tots els hereus i propietaris que hi van existir, ens centrarem en el segle XVIII i investigant trobem que vers el 1711, un Vicenç Duran, que era un important comerciant de drogues de la ciutat de Barcelona, va comprar un mas a Pedralbes. Tot i que persones d'aquest llinatge, on trobarem descendents destacats com Enric de Duran i Duran, batlle de la ciutat de Barcelona a finals del segle XVIII, no han de ser mai confosos amb els Duran de Can Feló. Foren els Duran, marquesos de Peñalver, els que iniciaren la construcció d'aquest gran casal senyorívol, que amb algunes

⁵⁴ MORAN, J., "Can Feló. Notes històriques d'un casal de les Corts (segles XIII-IX)" dins *El Pla de Barcelona i la seva història: Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989.

reformes va conservar sempre el seu aspecte. El gran edifici de planta quadrada disposava de capella i tenia dos pisos d'alçada. La coberta era amb sostre pla, estil terrassa i coronat amb una torre quadrada. En totes les façanes de l'edifici hi havien uns esgrafiats de formes senzilles. El seu interior amagava amplis i luxosos salons amb mobles d'estil i gran qualitat acompanyats de completes col·leccions d'objectes religiosos, cortinatges, murals i altres pintures que hem pogut descobrir la seva ubicació en el casal, gràcies a l'inventari que va redactar la vídua Rosa de Duran. El casal estava rodejat de jardins on cal destacar els mil·lenaris xiprers que acompanyaven el pas d'entrada, per tots dos costats. La casa i les terres dels camps els ocupaven diferents masovers, dels que destaquen en Rafeló o Feló. La seva responsabilitat en el casal devia ser molt gran doncs pel seu nom també es coneixia el casal com la torre gran dels Duran o Feló.

L'abastament d'aigua pel casal i el rec es va poder resoldre definitivament quan es va concedir a Domingo de Duran i de Múxiga permís per conduir l'aigua del pou que havia comprat a Benet Batllori, pagès de Sarrià, mitjançant conduccions externes i subterrànies que havien de fer-se per sota o pel costat dels camins. Les conduccions, al realitzar-les, no podien causar cap molèstia a la casa ni de l'heretat⁵⁵.

L'any 1706, en el primer setge borbònic, es va allotjar el duc d'Anjou. El mateix any, en el moment del setge definitiu, quan Felip V acut a reconquerir Barcelona, serà el rei borbó qui s'allotjarà al mas. També s'establirà a Can Múxiga el duc de Pòpuli, comandant suprem de les tropes de Felip V. Durant un temps la casa passarà a ser coneguda com a Torre del Duc de Pòpuli. El 7 de juliol de 1714, el duc de Pòpuli fou substituït pel Duc de Berwick, qui passarà a ocupar el mas i, havent capitulat la ciutat l'11 de setembre de 1714, signarà diversos decrets des d'aquest mas de les Corts, "del Campo de Barcelona". El 16 de setembre foren traspassats els poders municipals i el dia 18 els administradors borbònics van sortir de la ciutat pel portal de Sant Antoni camí de les Corts. En arribar a la Riera de Magòria, antic camí de Barcelona, es creuaren amb el Duc de Berwick i la seva comitiva, que anaven en direcció a Barcelona. Davant el suport de la burgesia de la ciutat a la causa de l'Arxiduc, a partir del maig de 1704, el virrei borbònic Velasco va reprimir durament les autoritats catalanes, afectant també a la família Duran. El germà de Josep Duran, Francesc, notari i membre del Consell de Cent, va ser empresonat. Durant el setge de Barcelona, que començà el 1713, la família va romandre dins de la ciutat, defensant-la, i

⁵⁵ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 129: ACA, RP. manual de 1774.

fou en aquest setge que Vicenç Duran, germà de Josep i Francesc i capità tinent del primer batalló de la Coronela, resultà ferit.

Vicenç Duran va morir el 16 d'agost de 1714. Malgrat tot, la família Duran va acabar adaptant-se a la nova situació i després de la mort del seu germà Vicenç, Josep Duran va continuar amb l'empresa comercial, que el 1717 subministrava queviures a l'exèrcit borbònic.

Sembla ser que el mas, propietat de Gertrudis i Josep Duran i Mora, va ser recuperat per la família després de l'ocupació. El mas es va construir l'any 1293, i va ser enderrocat l'any 1965. L'any 1936 la finca va ser confiscada per la FAI, i el comitè de presons de la Generalitat de Catalunya la va destinar a presó de dones, funció que va perdurar amb la Dictadura fins al 1955. El primer propietari va ser Guillem Martí, i els últims van ser Francesc Xavier Duran i Descatllar i Rosa Moner.

Zona de l'entorn de la Travessera

DEL TORRENT DE CAN FEU A LA RIERA BLANCA

2.25. Can Taner (plànol núm. 12)

Fig. 57. Can Taner, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Situat on la Travessera creuava la Riera Blanca. A finals del segle XVI es va construir Can Taner o Tané, situat a on en el segle XIX hi va haver el pavelló esportiu del Club Picadero i avui el Palau Blaugrana 2, tot dins del recinte que ocupa el Camp Nou del FC Barcelona.

En aquest lloc, prèviament a la construcció del Camp Nou, hi havia una petita casa de pagès que posteriorment va ser transformada en una taberna parador, degut a la seva privilegiada ubicació al costat dels Burots (oficina encarregada de cobrar els drets d'entrada, en aquest cas a Barcelona, de certs articles). Aquest pas determinava un elevat trànsit de persones i carros de transport, fet que va animar als Taner a establir-hi una fonda

parador que s'identificava amb el nom de "El Parador del Camino", fou en aquell moment que s'afegí al conjunt de l'edifici un emparrat i una tanca que separava la banda esquerra del mas i l'edifici d'una sola planta, aquest afegit estava cobert amb terrassa, de manera que resultava completament adequat per desenvolupar la nova activitat com a fonda.

La construcció era molt senzilla, feta amb obra de mamposteria amb l' entramat de l'embigat de fusta de pi i coberta amb teula àrab de ceràmica, a dues aigües amb caient sobre la façana. A part del cos central disposava, afegides a banda i banda, de dues construccions d'una i dues plantes. La part principal del mas s'obria a l'exterior per una gran portalada desplaçada a l'est i acompanyada d'una altra de més petita a la dreta. Sobre aquestes portes estaven situats dos balcons enreixats, un d'una porta i l'altre de dues, que donava a l'edifici un aspecte més urbà. Evidentment no hi mancava el rellotge de sol, pintat i restaurat per ser útil sempre que fos necessari. La casa estava dotada d'aigua potable, provinent d'un pou emplaçat a l'est de la finca que gaudia de l'ombra d'una gran palmera que l'acompanyava.

Hem considerat que és obligat a parlar del mas en el passat com espai agrícola, i el podem situar a finals del segle XVII. Hem pogut investigar que el 9 de febrer de l'any 1699 Cristòfor de Potau Oller i Guimerà⁵⁶, senyor de Sarral i Cabra i de la quadra de Conill, membre del consell de la Reial Audiència Civil de Catalunya i assessor del Tribunal Apostòlic, establia emfitèuticament com a usufructuari, juntament amb la seva esposa Maria Josefa Ferran Lledó i Vives que era la propietària, cedien a cens a Miquel Taner un camp de terra erma de set quartes (una mica més d'una mujada i mitja) que posseïen en aquesta parròquia. La situació del terreny era a tocar de la Riera Blanca, limitava a l'est amb la finca de Joan Planes, al sud amb el camí públic que comunicava amb Collblanc i a l'oest i al nord amb la mateixa Riera Blanca. El cens es va fixar en el pagament de 9 lliures i 15 sous que havien de satisfer-se anualment per la diada de Sant Pere i Feliu, del mes d'agost, i l'entrada consistia en un parell de gallines.

Pel que hem investigat, suposem que la casa es va edificar no gaire temps després de l'arrendament dels terrenys i que fou residència de la família i dels seus successors. Al final, després de diferents successions ens trobem que Magí Amat i Piera succeí al seu pare segons consta en el testament que es va publicar a la mort d'aquest el 22 de gener de 1849.

⁵⁶ Cristòfor Potau va afegir als seus cognoms els de la seva esposa (Ferran Lledó i Vives) perquè fou ella la qui va aportar al matrimoni els béns que representaven aquestes cases.

Magí Amat i Piera, el 22 d'agost de 1856, va vendre una mujada de set quartes, juntament amb un altre terreny que comprenia dues mujades, a Claudio Guille, propietari de la torre Blanca per 1.574 lliures⁵⁷. El comprador es comprometia a fer-se càrrec de les 5 lliures del corresponent cens i de les 8 lliures i 15 sous que anualment s'havien de lliurar a la comtessa de Vallcabra com a successora dels Potau. Amb la segregació del mas i les restants tres quartes de terreny, la finca quedava limitada a l'est amb Amador Guerra (casa Xica d'en Guerra); al sud amb la Travessera; a l'oest amb la Riera Blanca, i al nord, amb els terrenys venuts a Guille. Vicenç Amat i Mestres va succeir al seu pare Magí; a la meitat del segle XIX el mas pertanyia a Guerau Piera, descendent dels masovers de la Torre Rodona. Quan el FC Barcelona, degut a la construcció del Camp Nou va intentar comprar-li el terreny per a completar totalment el recinte esportiu, aquest no va estar disposat a realitzar la compravenda i en el seu lloc hi va construir, totalment al seu càrrec, l'edifici situat al núm. 63 de la Travessera de les Corts.

2.26. Can Sòl de Baix (plànol núm. 35)

Fig. 58. Can Sòl de Baix, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida al AMDC.

⁵⁷ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 184: AHPB. not: Ramon Miquelarena, manual de 1856.

Just a la Travessera de les Corts, i a la primera numeració que li corresponia als números 40-44, Maria Dolors Masferrer era propietària a inicis de segle XIX d'una extraordinària finca d'una superfície d'unes vint mujades (10 hectàrees aproximadament) amb terra de conreu, vinya i amb diferents arbres inclosa la casa torre corresponent.

La torre de forma quadrangular de planta baixa i dos pisos era una obra realitzada amb les parets mestres de totxos ceràmics i la façana, així com la distribució de les estances separades amb envans de maó també de ceràmica. Aquesta façana estava aplacada amb morter de calç i amb alguns esgrafiats imitant carreus, i els sostres eren suportats amb embigat de pi i l'edifici amb coberta de terrassa; tota la construcció certificava una aparença sòlida i amb escassos elements decoratius. La casa disposava d'aigua potable i electricitat, edificada al mig d'un jardí que ocupava 4.756 m², separat per un mur i reixa de ferro i amb un pati de 2.567 m² que comunicava amb l'àrea destinada al conreu. Els baixos de la casa estaven ocupats per l'arrendatari, i els dos pisos superiors, de 554 i 518 m² respectivament, pels propietaris. La finca també comptava amb un celler, cubs, aljubs, una cotxera i dos coberts destinats a magatzem de productes agrícoles i el necessari pel manteniment del bestiar i un estable. Entrant a mà esquerra és disposava d'uns baixos de 192 m² destinats a quadra pels cavalls i adossat, un cobert de 90 m², útil pel que fes falta. A la part dreta una gran bassa estany, protegida amb una reixa de ferro que l'encercava per prevenir accidents. Al mateix costat de l'estany bassa hi havia instal·lada una bomba per extreure aigua, que en els darrers temps va funcionar amb motor elèctric. L'any 1919 al solar se li atribuïa un valor de 74.408 pessetes i a tota l'obra construïda de 67.850 pessetes, que en conjunt es valorava una riquesa imposable de 3.600 pessetes⁵⁸.

Avui hem de tenir en compte que el Districte de les Corts limita al sud quasi amb les mateixes fites que el terme eclesiàstic del segle XIX. Per tant, Can Sòl de Baix era de les Corts, i això queda confirmat amb el fet que quan les Corts va comptar amb parròquia pròpia el terme eclesiàstic de les Corts, va disposar com a pròpies del terme les cases situades a sota de la Travessera⁵⁹. Actualment el límit sud de les Corts disposa de les mateixes fites que el terme eclesiàstic del segle XVIII. Hem de tenir present que el mas estava edificat en el lloc anomenat "Campanal, àlies Corts"⁶⁰.

⁵⁸ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 159: ACA. Hisenda. Cadastre de Riquesa Urbana.

⁵⁹ Hem de tenir present que, malgrat que Can Sòl de Baix fos de la parròquia de Sants, aquest fet no exclou que pertanyés al terme civil de les Franqueses de les Corts.

⁶⁰ Alguns documents parlen de "Campanal, àlies Gallifa".

Més endavant aquest terrenys van ser arrendats al FC Barcelona⁶¹ com a camps d'entrenament. Posteriorment es va construir un cobert i una tribuna, on s'hi feien festes i ball a més de curses de cotxes i cavalls. Després de la Guerra Civil de l'any 1936, tan sols es feien curses de petits cotxes (midgets) i de gossos galgos.

La família Planes van ser els primers propietaris del mas. No el van edificar, sinó que l'any 1657 van reconstruir un antic mas enderrocat. L'any 1943, els últims propietaris Josep Lluís, Enric i Dolors Marsans i Comas, van procedir a la divisió de la propietat, que va correspondre a cada un, una tercera part. L'any 1943 aportaren l'heretat a la societat Inmobiliaria de Edificaciones, SA.

Aleshores van començar les segregacions i l'any 1962, la Caixa de Pensions per a la Vellesa i l'Estalvi va comprar una gran part del terreny enderrocant tot l'existent, i en el seu espai hi va construir, entre d'altres, uns originals edificis d'habitatges amb els ascensors situats a fora de la façana que comunicaven directament, alternant de dues amb dues, amb les plantes dels pisos (els ascensors tenen sortida a les plantes senars, per accedir a les parells, s'ha de pujar o baixar per les escales). La façana de tot l'edifici està encarada al cantó sud de la Travessera de les Corts.

2.27. Cal Nena Cases de les Corts (plànol núm. 13)

Fig. 59 i 60. Cal Nena Casas de les Corts, s.d.

Imatges: facilitades per Antònia Estruch i Piera. Recollides per B. Batlle i Piera i cedides a l'AMDC.

⁶¹ Vid. cap. 8: "El Lleure a les Corts" (Esports - 8.4.1. Futbol Club Barcelona).

A l'oest de la Riera Blanca, per sobre del camí de la Travessera, a finals del segle XIX es va construir aquest mas, en el lloc anomenat el Pla del Collblanc. El mas era conegut popularment com a Cal Nena Cases, degut a que els propietaris havien estat anteriorment masovers de Can Nena Cases de Sarrià. En el temps es succeïren, ja per compra o herència, el terrenys a diferents propietaris, un del darrers va ser Bru Piera que va cedir en herència, entre altres béns segons el testament de 26 de març de 1893, el terreny de set quartes de les Corts, a mans del seu fill Miquel Piera⁶².

Durant molts anys Miquel Piera fou masover de Can Nena Cases, important casa de Sarrià que era propietat de la família Prieto Lara, però sembla que les relacions amb l'administrador eren molt difícils. La família explica que les coses arribaren al punt d'obtenir fraudulentament la renúncia del dret a masoveria, ja que havia signat sense llegir-lo bé, un document pel qual es comprometia a abandonar el mas, si es donava el cas, en el termini màxim d'un any.

No sabem certament en quin any es van produir aquests fets que van forçar a Miquel Piera i a tota la seva família a cercar ràpidament una nova vivenda. Hem de suposar que aquesta situació va ser el fet decisiu per a la construcció de la nova casa, que Miquel Piera es va fer edificar en el seu nou mas a les Corts, a l'indret del Pla de Collblanc, que va heretar del seu pare. L'any 1896 el nou edifici s'aixecà a la part superior del terreny, del que avui seria la illa que conformen el carrer pintor Tapiró, passatge Tapiró i Cardenal Reig. S'hi accedia per un camí que s'iniciava des del carrer del Pintor Tapiró i que actualment correspondria al núm. 13 del mateix carrer. El mas disposava d'un petit hort a la part frontal de la casa, el safareig que recollia l'aigua de la pluja i un altre de més petit a una banda del mas, els coberts per l'aviram i un més per les eines, que juntament amb una cort pels porcs completaven tot el conjunt.

L'edifici era de planta rectangular, de tres plantes: baixos, pis i golfes amb tres cossos de façana. El cos central més elevat per a permetre la formació de les golfes. Es tractava d'una obra de mamposteria i totxos manuals de terra cuita i un embigat de fusta de pi que suportava les plantes i el seu paviment realitzat també amb rajola de terra cuita, amb coberta de terrassa, amb una intenció d'harmonitzar les línies que s'ajustava al model utilitzat al mas del pla amb algunes innovacions. La façana equilibrada a partir de la porta

⁶² Arxiu patrimonial de la família Estruch Piera (testament de Miquel Piera).

central, amb tres balcons disposats a la planta noble i una petita galeria amb tres finestres a l'exterior d'arc de mig punt, situades a les golfes. L'edifici es coronava per un frontis de perfil ondulat que representava un dels escassos elements decoratius que existien a la façana.

La porta principal donava pas a la sala central, amb una llarga taula de cavallets acompanyada de bancs que s'utilitzava com a menjador i al seu costat la cuina. En aquesta planta hi estaven ubicats un celler amb els corresponents cups i al fons de tot la quadra pels cavalls. L'escala accedia a la planta noble a on, entre tots els dormitoris, destacava el del propietari que disposava d'un llit de nacre incrustat.

La família ens explica que durant el primer terç del segle XX, va conèixer el desenvolupament i al mateix temps la vida de pagès segons les estacions, la verema a les vinyes de la Torre Melina i a les que posseïen al port franc, la matança del porc, el Nadal amb el pessebre al graner i la presència de l'Orfeó Català, el dia de Sant Esteve a Can Figuerola.

En el testament que va deixar en Miquel Piera i Piera, signat el 8 d'agost de 1928, els seus béns foren repartits entre els seus fills. Una mujada i mitja de terreny i la casa va correspondre a la seva filla Madrona, amb una clàusula que en cas de mort de la seva filla Madrona sense descendència, els béns que hauria heretat del seu pare passarien, a parts iguals, als seus germans i dels possibles descendents dels germans, si aquests havien mort. La d'una quarta passaria a Bru Piera i Piera. Madrona va morir soltera. Havia restat vivint a la casa acompanyada de dues criades, però tota l'activitat agrícola quedà abandonada. Els seus hereus arrendaren la terra en parcel·les de petites dimensions i també la casa. L'any 1971, lliure tot d'arrendataris fou venuda a una constructora que en els terrenys hi va edificar cases per habitatges⁶³.

⁶³ Investigació feta a l'arxiu patrimonial de la família Estruch Piera, mitjançant el que es disposa a l'AMDC.

2.28. Casa Xica d'en Guerra (plànol núm. 11)

Fig. 61. Casa Xica d'en Guerra, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

L'any 1849 Amador Guerra i Gifré va rebre en herència de la seva tia Clara Guerra una casa a les Corts i diferents camps de terra que aquesta posseïa. Després les va rebre en herència del seu pare, Andrés Guerra. Un d'aquests camps estava situat al lloc anomenat de les Arenes, corresponent a la partida de la Riera Blanca, que la podríem situar avui al que és la Travessera de les Corts, entre els carrers d'Arizala i el de Comte Güell, precisament just a on és troba el Palau Blaugrana 2, que pertanyia a Andrés Guerra. El total de la terra agrícola de secà tenia una superfície d'una mujada i tres dècimes (60 àrees) que limitava a l'est i al nord amb Claudi Guille, que era el propietari de la Torre Blanca; al sud amb el camí que conduïa a Collblanc i a l'oest, amb la propietat de Vicenç Amat i Tané (Can

Taner). Alou de la prepositura del mes de juliol de la Seu de Barcelona, que l'obligava a pagar anualment un cens d'una lliura i cinc sous⁶⁴. Aquest cens va quedar totalment cancel·lat l'any 1948, data en que va caducar.

A la zona de ponent del camp s'hi alçava una casa d'unes dimensions no massa grans, de planta i pis, amb una construcció molt senzilla feta amb obra de pedra i maó ceràmic, els sostres d'embigat de fusta de pi i la teulada de teula àrab ceràmica que vessava a dues aigües. La façana disposava d'un vistós rellotge de sol. Habitat pels masovers, aquest mas es coneixia com a casa Xica de Can Guerra. En el mateix terreny, Amador Guerra, a l'extrem oriental, va fer construir un altre mas entre 1850 i 1854, segons les dates, que investigant, hem pogut observar en les cartes de pagament que signaren Lluís Piera i Jaume Macià, per la feina realitzada en aquesta construcció.

El primer propietari del mas vas ser Andrés Guerra. El mas seria datat amb anterioritat al segle XIX. Es trobava a la partida de la Riera Blanca; actualment a la Travessera de les Corts, on es troba el complex esportiu Blaugrana 2, com hem assenyalat. El FC Barcelona va comprar el mas al 1956, llavors estava habitat pels descendents de Maria Llopis de Can Freixes. Aquell mateix any el van enderrocar.

⁶⁴ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 182: RP. núm. 7, llibre 44, finca 1.044.

Zona de les Terres del Mas Vinyals

2.29. Mas Vinyals

El mas Vinyals és un dels masos de les Corts documentats des de l'edat mitjana. Propietat d'una mateixa família durant 500 anys, va ser l'origen de totes les altres cases Vinyals (del Puig, del Torrent, de Pedralbes, de la Torre). Tots els seus membres, que en un començament resultaven ser pagesos aloers i posteriorment afocats, va emparentar amb la burgesia barcelonina i els descendents d'aquests amb la noblesa.

Amb el mot “vinyal”, derivat de la forma llatina *vineale*, s'anomena una gran extensió plantada de vinyes. És de suposar que les famílies que els regentaven adoptaren el nom dels masos i no a l'inrevés, ja que realment la vinya era la seva producció principal. En el registre de propietats de la pabordia del mes de juliol, aquest document no disposa de data però segurament és de finals del segle XII, a més de les impositcions dels franquers o homes d'alberga de les Corts (una quartera d'ordi, una quartera de gra, dos parells de gallines, una quartera de vi i dues cuixes de carn) es registra el mas que posseïa Ramon Arnau de Vinyals i el de Ramon Cortès⁶⁵.

No en sabem absolutament res del primitiu mas de Ramon Arnau de Vinyals, ni tant sols l'extensió ni la localització exacta; de totes maneres, a l'inici del segle XIII, la pabordia establia peces del mas que s'utilitzaven com a topònim (*in loco dicto manso de Vinealibus*), a diferents persones particulars⁶⁶. A Ramon Arnau el va succeir el seu fill Ramon de Vinyals, qui va ser acusat pel paborde d'haver-li suplantat l'autoritat d'un camp que es trobava davant del mas, camp que Vinyals utilitzava com a farraginal, sense tenir-ne cap concessió ni pagar cens d'aquest camp i de moltes altres coses. Ramon de Barron i Bernat de Banyeres, àrbitres d'aquest contenciós, el condemnaren a pagar pel camp de farraginal tots els endarreriments, tant d'aquest camp com dels altres en litigi⁶⁷.

Sabem que el mas estaria situat, tenint en compte que la seva extensió era molt considerable, a l'est amb altres tinences del mas i amb la Riera de Magòria; al sud amb alou de Santa Anna de Barcelona i amb la via Molnèria (Travessera, camí que portava als molins del Clot); a l'oest amb una altra tinença del mas i al nord amb el camí que des de la

⁶⁵ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 203: ACB. Caritat 34, 156 (b)

⁶⁶ *Ibid.* 106.

⁶⁷ *Ibid.* 103. p. 204.

riera portava al mas Vinyals. Desconeixem el lloc exacte de la casa principal i dels altres edificis del mas i actualment creiem que ja resulta massa tard per intentar demostrar la continuïtat de les edificacions, ja que hem de ser conscients que avui, pel seu elevadíssim cost, resulta pràcticament impossible. Podria ser que existissin dos masos propers amb el mateix nom, però després d'investigar no hem pogut trobar cap documentació clara que ho pogués certificar.

Com la majoria dels masos, en el temps, van tenir diferents propietaris, encara que creiem que tots ells estaven relacionats, d'una manera o d'altra amb la família. Quan el propietari deixaren de ser pagesos, el mas Vinyals va ser explotat i treballat per diferents arrendataris, però la difícil situació creada a Catalunya i sobretot a Barcelona i el seu pla, els anys posteriors a la Guerra de Successió, obligà a Josep Dusai i Aragall, potser el darrer propietari, a establir emfitèuticament el mas i terres, fet que es va realitzar l'any 1731.

2.30. Can Rosés (plànol núm. 48)

Fig. 62. Can Rosés, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Can Rosés hem de considerar que és un dels pocs masos que ha resistit al temps i als homes, i ha pogut sobreviure després de tantíssims enderrocs. Ja fa anys que els camps de conreu i les hortes que l'envoltaven van desaparèixer, i una vegada va deixar de ser residència dels propietaris va ser l'escola d'infants Ítaca. Finalment, completament restaurada, avui és la biblioteca pública de les Corts. Ara, l'esmentada escola Ítaca ocupa un edifici completament nou, i l'escola també pública Santa Tereseta disposa també d'un edifici nou completament. D'aquesta manera queda assegurat el nom de Can Rosés, i la casa arrelada a la seva terra i testimoni silenciós de tants i tants fets, segueix al seu lloc. Aquest mas possiblement es va construir sobre les runes de l'antic mas Vinyals, l'any 1716⁶⁸. Aquesta és la data que figura a la façana com el moment de l'edificació, probablement aquest any s'indica com el final de la seva restauració, després de la destrucció de l'antic mas Vinyals durant la Guerra de Successió. Aquest mas va estar a mans de la família Vinyals durant 500 anys i fou l'origen d'altres cases edificades per altres branques de la família. Ramon Arnau de Vinyals està documentat a principis del segle XIII. Sembla ser que el primer mas hauria estat situat on avui hi ha Can Rosés o als voltants. Per la difícil situació que va passar la família després de l'ocupació durant la Guerra de Successió, el mas i les terres van ser venudes per emfiteusi l'any 1731⁶⁹ a Bonaventura Closas i Joan Rosés, pagesos de la parròquia de Santa Maria del Pi de Barcelona que s'establiren a les Corts.

Com pràcticament passava en la majoria de famílies, en el temps, hi hagueren molts canvis de propietaris motivats per diferents testaments que certificaven el nou hereu o els hereus. Durant els darrers anys es van segregar importantíssimes parts de l'heretat, entre les quals hem de destacar els 248.770 pams quadrats cedits l'any 1882 a les monges carmelites, que hi construïren el seu convent⁷⁰ amb la porta d'entrada al que avui es el carrer de Deu i Mata, entre la casa torre de Can Rosés i el que havia estat l'Hospital de Sant Joan de Déu. Altres porcions més petites foren establertes per la construcció de cases pels

⁶⁸ Ens resulta una mica agosarat afirmar que l'edifici fos construït l'any 1716. Havien passat només dos anys de la fi de la guerra contra les tropes de Felip V i el Pla de Barcelona de cap de les maneres no es podia haver refet del desastre de la derrota. A més, cal recordar que l'establiment del mas Vinyals va ser realitzat l'any 1731 i que l'edifici ubicat dins del terme de la propietat va correspondre a Joan Rosés. Hem d'admetre doncs la probabilitat que aquest casal fos Joan Rosés qui el restaurés en els primers anys de ser-ne el propietari. Podria ser que l'any de la rehabilitació fos el 1736, invertint aleshores les 300 lliures que estava obligat, segons disposava una de les clàusules de l'establiment.

⁶⁹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 214: AHPB. Not: Ignasi Teixidor.

⁷⁰ PAULÍ, A., *El monasterio de "La Encarnación" MM. Carmelitas de Barcelona 1649-1949*, Barcelona, Bartres, 1951, p. 109 i 110.

seus familiars. Aquesta segregació de terrenys va propiciar la urbanització i obertura de nous carrers. En aquests carrers els propietaris de Can Rosés procuraren deixar la seva empremta en la nomenclatura dels mateixos: plaça Rosés, carrers de Gelabert del Cascall, Mas Pujó (aquest avui amb el nom de carrer de Numància), Solà, etc. El mas actual, (avui, tal com hem indicat, transformat en biblioteca pública) es deuria a la família Rosés, situat a la plaça del mateix nom. Hem de fer constar que en aquells moments, de l'antiga heretat quedaven solament uns 4996 m², protegits per parets de tàpia i reixa, on hi havia la casa i els terrenys destinats a horta i als corresponents jardins. La resta d'aquests terrenys, limitaven a l'est amb el carrer de Sant Antoni; al sud amb la plaça Rosés; i a l'oest amb el carrer de Mas Pujó (actualment carrer de Numància).

Josep Maria Gelabert, qui semblava que seria l'hereu, es va casar amb Concepció Deu i van tenir un fill, Joaquin Gelabert Deu. Josep Maria Gelabert va morir el 10 d'abril de 1912 a l'edat de 25 anys, 11 anys abans que el seu pare. Quan Joaquim Gelabert i Cuyàs va morir l'any 1923, de tots els possibles hereus només sobrevivia Maria del Carme Gelabert Solà, però en el seu testament constava nomenat hereu el seu nét Josep Maria Gelabert i Deu. L'hereva de Josep Maria Gelabert, va ser la seva vídua, Dolors Fornier i de la Torre, última propietària de la torre mas, qui finalment l'any 1988 va vendre l'edifici i les terres, que en aquell moment estaven arrendades a la Cooperativa Escolar ITACA, S.C.L., a les empreses Tot Per i Winterthur, que una vegada adquirits els terrenys, juntament amb uns annexos d'altres propietaris i un permís (que no va agradar massa als veïns de les Corts al tallar el carrer d'Anglesola, antiga carretera que comunicava amb la de Sarrià per Can Ràbia, carrer major de les Corts). Els nous propietaris van projectar un gegantí edifici, encarat al costat sud de l'avinguda de la Diagonal, de tal magnitud, que popularment és conegut com el gratacel horitzontal o estirat. L'edifici avui està destinat a un complex comercial i financer: l'Illa Diagonal Winterthur -Illa d'Or.

2.31. Can Barceló (plànol núm. 47)

Es va edificar en terres de l'antic mas Vinyals durant el segle XVIII. Aquest mas es situava sobre el camí de la Travessera i limitava a l'est amb l'antic camí de Barcelona a Sarrià, per l'oest i el nord a terrenys dels quals procedia el mas. Resultava una petita edificació amb baixos i un primer pis amb terrat. A la part posterior del mas es disposava

d'un edifici annex, destinat a cotxera i un bassot amb una bona capacitat d'aigua. La finca ocupava en total, mitja mujada de terra (2.448,25 m²).

Si anem a investigar els orígens de Can Barceló els trobarem en el conveni de venda, d'una banda signat per Josep Barceló i Gerònim Anglès, comerciant, i Joan Rull, fabricant d'indianes, per l'altra.

La societat Anglès, Rull i Companyia posseïa un terreny de vuit mujades i una quarta, per haver-la comprat a Vicenç de Larrueda, (mitjançant agnició de bona fe de Joan Olivé, mestre de cases de Barcelona)⁷¹ amb una casa que ja estava construïda, que es tenia en alou de la pabordia del mes de juliol de la catedral de Barcelona, i en domini mitjà de la família Dusai, com a descendents directes dels Vilar i aquests dels Vinyals. El fet que Josep Barceló posseïa per un conveni signat el 25 de novembre de 1778 amb Josep Castellnou i la seva esposa Francesca Sabater i Serra, com a propietària, el dret de localitzar aigües subterrànies i de poder fer els pous convenients per disposar d'una mina que passés pel terreny de l'heretat que el matrimoni posseïa a la parròquia de Sarrià, i poder fer servir les aigües que necessités, tant per regar els seus camps com per a qualsevol altra activitat .

L'any 1786, Barceló va pactar, vendre i cedir a perpetuïtat a aquests i als seus descendents tota la mina que havia construït, els conductes i tots les aigües que havia trobat en el terreny que es van cercar. L'aigua era imprescindible pel bon funcionament de la societat; aquest va ser el motiu de l'alt preu que pagaren per la concessió. Els compradors, van donar a Josep Barceló, primerament mitja mujada de terra de conreu, pertanyent al terreny de cinc mujades, que amb les altres tres que conformaven la casa, arbres, vinya i cups, posseïen a les Corts. La mitja mujada queda situada a l'extrem i a la part de ponent, pel camí de Barcelona a Sant Vicenç de Sarrià lliure de tot cens, però, el nou propietari havia de lliurar anualment el delme espiritual de tots els fruits, que es recollien a l'espai de conreu de la citada mitja mujada, a la sagristia major de la seu de Barcelona.

Sempre la intenció de Josep Barceló va ser la de construir una pròpia casa, es va acordar i fixar el preu en 6.457 lliures. Aquestes foren satisfetes de manera que 3.000 es van pagar

⁷¹ Joan Olivé va fer agnició de bona fe (agnició: segons el dret català, manifestació d'haver comprat una finca per una altra, feta dintre de l'any posterior a l'adquisició, fet que en traspasar la finca al comprador definitiu aquest quedava exent del pagament del lluïsmes). Lluïsmes: dret del senyor directe a rebre una part del valor de la cosa emfitèutica o feudal que es transmet a una tercera persona, quan el senyor no fa ús del dret de fadiga i així lloa i aprova la transmissió. Fadiga: en l'actual dret vigent a Catalunya el senyor que fadiga no pot transmetre la propietat a títol oneros fins al cap de sis anys; el termini per poder fadigar és de 15 dies.

en diner corrent el dia de la signatura del contracte. La resta s'havien d'invertir per pagar i disposar del material necessari per a realitzar les obres de la casa, i en cas, per la causa que fos, que no es construís la casa, la resta de diners disposats pels materials s'haurien de reintegrar en el termini d'un any. També va quedar compromesa i reservada una ploma d'aigua contínua (una ploma d'aigua segons la mesura de Barcelona equivaldria a 2.200 litres cada 24 hores) per a l'ús de la futura nova casa. Els compradors es van comprometre a deixar-li regar la mitja mujada, de les aigües prèviament venudes, fins que es decidís tallar el subministre. De totes maneres, l'any 1788 li concediren amb donació una ploma i mitja més d'aigua⁷².

En Josep Barceló va construir la casa que a la seva mort i amb el corresponent testament realitzat el 9 de juliol de 1794, va anomenar hereu al seu fill Francesc d'Asís Barceló. Aquest va morir l'any 1814 i el va succeir el seu fill, que també tenia el mateix nom de pila, Francesc d'Asís.

En el temps es produïren diferents canvis de titularitat. Un dels darrers va ser quan Can Barceló va passar a mans de Josep Jordà i Gelabert que va ser l'hereu universal del seu pare i d'aquest, als seus fills i hereus, Adolf i Antoni Jordà i Booth, a parts iguals. L'any 1879, els germans Jordà es van desprendre d'aquest terrenys, juntament amb d'altres, venent-los al reverend Àngel Hércules Menni i Figini, de nacionalitat italiana, nascut a Milà, anomenat pare Benito, però resident al poble de Gràcia (Barcelona) i superior a Espanya de l'orde dels germans de Sant Joan de Déu. El preu valorat, incloses les corresponents plomes d'aigua, fou de 9.500 pessetes, però entre totes les finques que compraren es pagaren unes 95.000 pessetes. Els germans de Sant Joan de Déu tornaren a consolidar en un sol terreny totes les peces, que segles abans, per diferents motius, s'havien segregat de gran part del mas Vinyals, per edificar-hi l'Hospital de Sant Joan de Déu per a nens pobres que tenia l'entrada principal, en aquells moments, en el que avui és el carrer de Deu i Mata entre la plaça Rosès i el carrer d'Entença.

Les circumstàncies, motivades per la Desamortització de Mendizábal, obligaren a construir l'Hospital mitjançant una societat anònima. Fou així quan l'any 1896 fundaren la Societat Mercantil Anònima El Iris, a la qual Àngel Hércules Menni, va aportar entre d'altres, la casa d'en Barceló. Més tard Can Barceló i Prat d'en Rull van quedar unides.

⁷² NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 222: AHPB. Not: Francesc Comelles, manual de 1780.

Finalment van ser enderrocades totes dues, ja que es trobaven en el centre dels terrenys on s'ha edificat el complex de l'Illa d'Or.

2.32. Can Cases (plànol núm. 49)

Fig. 63. Can Cases, aprox. 1920.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Aquest mas es situava en el núm. 19 de la Travessera de les Corts i des del 1880 pertanyia a una branca de la família Piera, descendent de Jaume Piera i Closas, que es va casar l'any 1744 amb Magdalena Planas i era germà de Guerau Piera i Closas de Can Grau. Al llarg del temps es van realitzar molts canvis de propietari, ja fos per drets testamentaris o per diferents transaccions. Josep Casas i Janer, va fer donació de les seves terres i propietats al seu fill Josep Casas i Valldeperes en els capítols matrimonials que aquest últim va signar, i novament el 22 de juny de 1787 l'instituí hereu en el testament que va signar aquell mateix dia. Va ser el seu fill Josep Casas i Valldeperes qui va redimir el domini mitjà, firma i fadiga el dia 26 de gener de 1788. Amb aquest fet va quedar consolidat el domini útil.

Com que l'heretat no disposava d'aigua pel consum de la casa ni pel rec dels camps, Josep Casas va tramitar i sol·licitar la llicència que l'autoritzava a cercar aigües subterrànies, on a més de la seva propietat podia fer-ho a les de Can Orlando, Can Balasc,

el torrent de Canals i un terreny conegut com a "Terrassa", al·legant que "se ve en el apuro de perdérsele la mayor parte de las plantas que siembra en aquellas tierras"⁷³. El permís per poder cercar aigua se li va concedir amb la condició que totes les obres que fessin falta estiguessin acabades en un termini màxim de tres anys, i que pagués cada any un cens d'una lliura.

La família Casas va passar per moltes dificultats econòmiques, tant, que després de la Guerra del Francès encara van anar empitjorant de manera que "per quant les actuals crítiques e indigents circumstàncies, oprimits de la comuna misèria e essent inclosos en quantiosos pagos...". Per poder-ne sortir, la família es va veure obligada a realitzar moltes i successives vendes. El mes d'agost de 1812, Josep Casas i Valldeperes i el seu fill Josep Casas i Modolell, van vendre a Joan Rull, fabricant d'indianes i propietari d'un mas a les Corts, on es va instal·lar el seu prat d'indianes, un terreny d'una mujada que posseïen en franc alou a les Corts, just tocant a la casa del comprador Joan Rull. A partir d'aquí la societat Rull es va cessar el dia 9 de setembre de 1797, i totes les propietats de les Corts passaren a Joan Rull i Arnuch. El 7 d'abril de 1830, Joan Rull i Camarasa, fill i hereu de Rull i Arnuch, venia totes les seves propietats cortsenques per més de 33.000 lliures a Josep Jordà i Santacreu, i entre aquestes s'incloïa el terreny de quasi dues mujades de terra de conreu on estava edificada la casa gran d'en Casas juntament amb la seva pallissa⁷⁴.

El propietari nou va morir el 7 de febrer de 1834. Per testament, va passar a mans del seu fill Josep Jordà i Gelabert, qui va declarar hereus, a parts iguals, els seus dos fills, Anton i Adolf Jordà i Booth. El dia 21 de desembre de 1879⁷⁵ els germans Jordà van vendre la casa juntament amb tres solars de terreny a Josep Piera i Piera per 3.250 pessetes. Josep Piera, fill de Vicenç Piera i Amigó, de qui va rebre en herència, afegint-hi altres terrenys, destacant "lo Camp del Soldat"⁷⁶ i "l'Oliverà" i altres animals, botes, eines, estris i mobles.

Fins que es va comprar Can Cases, havia residit al mas núm. 8 del poble de les Corts, però aleshores es va traslladar a la casa núm. 19 de la Travessera, on va signar el seu testament el dia primer de novembre de 1883, tot i que la seva mort es va produir deu anys més tard.

⁷³ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 234: ACA. RP. manual de 1802, fol. 313.

⁷⁴ *Ibid.* p. 236. AHPB, Not: Joan Prats, manual de 1830, fol. 290r-298v.

⁷⁵ *Ibid.* AHPB, Not: H. Martí i Ferrer, manual de 1879.

⁷⁶ El Camp del Soldat es trobaria avui dia entre els carrers de Montnegre i Taquígraf Serra.

El nou hereu, i per tant successor, va ser en Vicenç Piera i Galtés, l'últim membre de la família que es va dedicar a la pagesia. L'any 1929 va vendre la propietat a l'Ajuntament de Barcelona per 53.200 pessetes. L'Ajuntament va enderrocar la casa un any més tard, per poder permetre l'eixamplament de la Travessera, però en un petit tros de 75 m² Josep Piera i Estruch, fill d'en Vicenç, juntament amb els seus socis Sangés i Capdevila, hi edificaren un magatzem per dipositar els vernissos i pintures que fabricaven, registrades amb la marca Schangeline.

2.33. Can Closes (plànol núm. 42)

Fig. 64 i 65. Can Closes, sd.

La primera fotografia facilitada per Joaquim Closas, recollida per Bonaventura Batlle i Piera i cedida a l'AMDC. La segona, d'autor desconegut, dona testimoni de la destrucció dels pins centenaris de la finca, recollida per l'AMDC.

Can Closes existia entre el torrent de Can Feu i la carretera de les Corts a Sants, al camí de la Travessera de les Corts; disposava d'una segona entrada pel que avui és el carrer Taquígraf Garriga. La família Closas va residir durant moltes generacions al mas conegut com Can Closas del Pi. El nom del pi, era perquè a la finca sobresortia un extraordinari pi, més que centenari, que va poder resistir fins l'any 1940, quan va ser brutalment abatut⁷⁷.

El mas era un edifici de dues plantes que tenia la part frontal al carrer de Noia, abans carrer de Sant Carles. La coberta, realitzada amb teula ceràmica àrab a dues aigües que tenien el seu vessant sobre la façana descansava sobre un edifici que, posteriorment, se li

⁷⁷ Durant la Guerra de la Independència les tropes franceses acampades a les Corts intentaren tallar el pi per a utilitzar la seva llenya. La família Closas va demanar al cap de les tropes que no el tallessin, doncs la família Closas els hi subministraria tota la llenya necessària dels seus camps.

havien annexionat diferents ampliacions amb coberta de terrassa, destinats a magatzems i coberts per dipositar-hi les eines, carros i cavalls; la façana, molt senzilla, no disposava de cap element decoratiu, simplement hi destacava un rellotge de sol. Hem intentat investigar la data de totes aquestes edificacions però més que difícil ha sigut impossible ja que les construccions es van realitzar en moltes etapes diferenciades, però quasi podem afirmar que no es tractava de la primera casa que la família va construir a les Corts.

Investigant l'estudi genealògic realitzat per Núria Erta i Jesús Portabella⁷⁸ sabem que els Closas eren d'origen francès, arribarien a Catalunya entre els segles XVI i XVII, època probable de la construcció del mas. L'activitat principal de la família Closas fou la pagesia, tot i que ocuparen diferents càrrecs municipals, però a partir de la segona meitat del segle XIX, la major part de les seves terres disposaven de molt bona situació, al centre del poble de les Corts, fet que va permetre la transformació dels camps de conreu en solars edificables.

L'any 1846, Josep Closas havia fet donació a favor de l'Ajuntament i de la Junta Parroquial de l'església de les Corts d'una vinya de 46.125 pams, amb la condició que es destinés a l'urbanització de la plaça de l'església (avui plaça de la Concòrdia), donació que va necessitar la firma de domini dels marquesos de Monistrol⁷⁹. També els descendents dels Dusai havien de signar fent firma de domini dels establiments de cossos de cases que els Closas concediren a diferents particulars. Com resulta que els Closas no posseïen la plena propietat, per tant no havien redimit el cens, van fer ús del sistema de sots establiment, que representava un benefici econòmic per als senyors que en cada cas rebien el corresponent lluïsmen. L'antic cens que grava l'heretat en domini directe i mitjà de 140 lliures (373,33 pessetes) de pagament anual, fou venut i redimit l'any 1945 per 1.500 pessetes.

Joaquim Closas i Solanes va ser l'últim propietari i l'any 1971 el mas va ser enderrocat. Els pins que van ser tallats brutalment per construir unes cases de pisos de molta alçada, va representar un pas més de totes les intervencions especulatives que van anar desfigurant la bellesa d'un poble que, si encara conserva una part del seu encant, va ser per l'esforç totalment gratuït d'uns quants enamorats del lloc on vivien.

⁷⁸ ERTA, N.; PORTABELLA, J., "Estudi genealògic de la família Closas de les Corts" (propietat de la família Closas).

⁷⁹ Acte de donació, 3 de maig de 1846. Arxiu del Bisbat de Barcelona, Parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts (còpia dipositada a l'AMDC).

2.34. Can Raspall o Llavallol (plànol núm. 45)

Fig. 66. Can Raspall o Llavallol, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

L'origen de Can Raspall el podem trobar al lloc anomenat de Canyelles, a la parròquia de Sarrià, procedència de l'heretat popularment coneguda com la Torre Gran, que finalment va ser venut a la família Güell⁸⁰. A les Corts, però per damunt de la Travessera i tocant la Riera de Magòria, just al desaparegut carrer Daura núm. 11, hi havia una casa anomenada Can Raspall. No podem afirmar si es tracta d'un malnom o bé que tenia els seus orígens en el cognom dels que havien sigut els antics propietaris o bé masovers, perquè els propietaris eren la família Llavallol i no es coneix l'origen del nom del mas. La superfície total del terreny, de forma triangular que formava part de l'antic mas desaparegut de Can Vinyals, era de 71.135 pams quadrats, que equivalien a 2.687 m², dependents de quatre titulars diferents que corresponien efectivament a quatre arrendaments, de manera que per aquests s'havien de pagar censos.

Limitava a l'est amb la Riera Magòria; al sud amb terrenys propietat dels Gelabert; a l'oest amb Joaquim Gelabert i la societat El Iris; i al nord amb un insignificant passatge i el carrer Major o d'Anglesola. Al mateix centre del terreny estava situada la casa principal, però altres construccions d'una sola planta i annexos per serveis formaven la totalitat del

⁸⁰ Vid. "Zona dels masos de la Partida Canyelles" (2.48. la Torre Gran).

mas. La casa principal, situada al centre del terreny, era de forma rectangular, i disposava d'una planta baixa i un senyorial pis principal.

L'edifici estava cobert amb terrassa i la façana donava categoria a l'edifici, on s'obrien vuit finestres i dues portes. A partir d'un balcó central, situat a la dreta d'aquest, hi havia una senzilla capella; la superfície total edificada era de 396 m² dels que, 249 m² corresponien a les plantes domèstiques i 167 m² a un magatzem per a ús general de les variades necessitats de la casa i el camp. L'obra del casal estava realitzada amb els estils del moment: parets mestres de totxos de ceràmica cuita, envans per separar les estances realitzades amb mitjans també de ceràmica cuita, paviment de rajoles de 15 per 30 cm a les estances corrents i de rajola tallada de 15 per 15 cm als llocs més especials, les rajoles, totes, també de ceràmica i bigues de fusta.

A l'interior hem de tenir en compte que destacava un gran menjador amb les parets aplacades amb rajola valenciana, amb una decoració realitzada amb sobrecoberta sobre l'esmalt base de la rajola, que resultava cuita en mufla a 950° C. El menjador disposava d'un banc realitzat amb les mateixes rajoles que estaven aplacades a les parets. També comptava amb un celler, cups, sitges per a grans, quadra i cotxeres. Disposava d'energia elèctrica i gaudia d'aigua potable que s'obtenia del pou existent a la finca i que era elevada per una bomba que la feia arribar a un dipòsit situat al punt més elevat de la casa, i que permetia el seu ús a tot l'habitatge i el reg dels conreus de la propietat. Es destinava el terreny al conreu de l'horta i també disposava d'alguns animals pel consum familiar. Un fet molt particular, però que creiem que no podem deixar de citar, és que una habitació de la casa estava habilitada per a la cria de canaris, que en el seu moment es comercialitzaven.

Cap a l'any 1920, la propietat era de Bonaventura Llavallol i Piera, que era fill de Pau Llavallol, però a la seva mort en el testament ho deixava a favor de les seves filles, Josepa i Dolors Llavallol i Nonell. El destí de la casa va resultar molt afectat per l'obertura de l'avinguda de la Diagonal, ja que se'ls va expropiar 1.256 m². El perit del propietari va fer constar que la casa havia estat totalment reformada, per qual cosa la valorava en 100.148 pessetes, però per la seva banda el perit de l'administració la va valorar en 46.736 pessetes. Hem de suposar que aquesta fou la quantitat rebuda. Tota aquesta reducció del terreny els va obligar a cercar una altra casa, i aquesta fou Can Ramon de l'Ull; la família es va

traslladar ràpidament al nou habitatge i va abandonar el mas de Can Raspall o Llavallol que avui, completament enderrocat, ja no existeix.

2.35. La Torre dels Agustins (plànol núm. 51)

*Fig. 67. La Torre dels Agustins. Convent de Loreto, 1909.
Imatge: B. Batlle i Piera, AMCD.*

La propietat estava en l'encreuament de la carretera de Barcelona a Sarrià amb el camí de la Travessera, entre els actuals carrers de Morales, avinguda de Sarrià i el carrer de Gelabert. L'orde religiós de Nostra Senyora de Loreto era propietària des de finals del segle XIX d'un immens terreny que més tard destinaren a col·legi. El col·legi en un principi es tractava de l'antiga torre dels Agustins, que les monges, amb molt d'encert, van saber adaptar-la una vegada comprada a Miquel Roig i Rom, qui la posseïa després d'haver-la comprat en subhasta pública procedent dels bens desamortitzats, segons el procediment de Mendizábal.

Entre 1939 i 1940 es va enderrocar l'escola perquè l'incendi que es va produir durant els primers dies la Guerra Civil pràcticament va destruir tot l'edifici. Avui la toponímia ens recorda la memòria col·lectiva de la seva existència, doncs el carrer que travessa en diagonal el que havia sigut l'escola, es coneix amb el nom de carrer de Loreto.

Segons l'autor G. Barraquer i Roviralta⁸¹ l'heretat a més de la casa central i la seva gleba, disposava de dependències agrícoles, oratori, un pati amb jardí tancat, i terres situades als termes municipals de Barcelona, Sarrià, Sants i l'Hospitalet. La finca disposava d'abundant quantitat d'aigua. La primitiva casa seguia l'estructura típica del masos del Pla de Barcelona, amb el cos central més elevat que els cossos laterals annexos de l'edifici, i cobert amb teulada de teules àrabs de ceràmica a dues aigües, mentre que les naus laterals estaven cobertes a un sol vessant, amb teules àrabs de ceràmica, però seguint el mateix sentit que les altres. El petit oratori, formava un cos independent però adossat a la casa.

Anteriorment i molt abans de ser una propietat eclesiàstica que pertanyia a les monges de l'orde de Nostra Senyora de Loreto i prèviament al convent d'Agustins de Barcelona, havia estat un mas que estava situat al Pla, precisament en el camí de Valldonzella, al terme de la parròquia del Pi de Barcelona. El mas es conegué pels noms dels diferents propietaris que havia tingut: mas Figueres, Guitard o Giralt.

Totes les referències documentals que hem pogut localitzar i investigar comencen a finals del segle XV i principis del XVI, quan l'heretat es coneixia com a mas Figueres. El propietari era Damià Figueres, pagès de la parròquia del Pi. L'edifici, aleshores, estava format per un mas amb la seva gleba de terra amb una extensió de 13 mujades, sumant altres peces que unides a la principal li conferien una extensió força important. La majoria d'aquestes terres estaven situades entre les rieres de Magòria i Bargalló, en l'indret que es coneixia com a Creu de Magòria. Totes aquestes terres eren franques o bé que en alou, les tenien diferents senyors en domini propi. En el temps, aquesta propietat, ja sigui per herències o transmissions per compravenda, va passar a diferents mans, fins que arribem a saber, investigant, que els Agustins van administrar la seva torre del Pla fins que fou desamortitzada i venuda en pública subhasta el 15 de maig de 1843, segons escriptures del

⁸¹ ROVIRALTA, G., *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del s. XIX*, vol. III, Barcelona, impr. F.J. Altés y Alabart, 1906.

16 d'agost i el 10 de desembre del mateix any 1843⁸². La finca estava taxada i anunciada públicament en un preu de sortida de 316.503 rals de billó, però al final la subhasta va arribar a la quantitat de 2.073.000 rals de billó, els quals va pagat Miquel Roig Rom. D'aquests va abonar, a l'acte, en un primer termini, la quantitat que representava la cinquena part, mitjançant deute públic, quedant la resta ajornada.

Miquel Roig i Rom tampoc va conservar massa temps la finca, i uns vint anys més tard la va vendre, amb tot el seu contingut a l'orde d'origen francès de la Sagrada Família de Bordeus, que aquests la van adequar com a convent i col·legi, que l'anomenaren Col·legi de Nostra Senyora de Loreto. L'existència del convent i el col·legi, no fou fàcil, doncs va haver de suportar la difícil situació política, totalment anticlerical d'inicis del segle XX. Una vegada recuperat l'edifici del saqueig i l'incendi del mes de juliol de 1909⁸³ va ser novament cremat al començament de la Guerra Civil l'any 1936. El convent i escola van quedar completament irrecuperables. Enderrocades les restes inservibles, el convent col·legi, es va traslladar al carrer de Mallorca i en els anys 70 del segle passat va tornar a establir-se de nou a l'avinguda Pearson de les Corts, barriada de Pedralbes. Definitivament el solar de la Travessera de les Corts va ser venut i en urbanitzar-lo, s'obriren els carrers de Bordeus, Rita Bonnat i el de Loreto.

2.36. Can Xica d'en Lletjós

Amb el núm. 15 del barri tercer de les Corts hi havia la casa Xica d'en Lletjós, posteriorment substituïda pel núm. 2, però del mateix barri. L'edifici constava d'una sola planta baixa, es va edificar en la primera designa de l'heretat de Can Ferrer de la Creueta. Popularment era coneguda, també, amb el nom de casa Prats.

La casa Xica estava situada molt a prop del casal d'en Lletjós, és a dir, de Can Ferrer de la Creueta, una mica més separada del Torrent de Bargalló, que avui, si no s'hagués realitzat l'avinguda Diagonal, estaria ben bé al mig i davant del núm. 612 d'aquesta avinguda. Aquestes terres passaren al terme de la parròquia de Sant Gervasi.

⁸² Segons la tradició oral popular, les 13 monges del convent van ser acollides com a refugiades a Can Raspall, mas propietat de la família Llavallol.

⁸³ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 240: AHPB. Not: Clavilart, Bens Nacionals, 1943.

Investigant la seva existència no l'hem trobat descrita en les actes de venda realitzades en els anys 1712 i 1754, és aleshores quan podem deduir que va ser la família Lletjós, que en una data que tot i no poder-la determinar, fou construïda després d'aquest últim any. També, encara que hipotèticament, podria tractar-se de la capella de Can Ferrer de la Creueta, la qual hauria pogut ser adaptada com a mas. Sabem que es disgregaren dues mujades i mitja, dins les quals estava compresa aquesta casa i que els terrenys i la casa passaren a mans del pagès de les Corts Josep Llavallol. Havien de ser molt bones les relacions de Joaquim Lletjós amb la família Llavallol, doncs al subscriure el seu testament se'n va recordar molt generosament dels Llavallol. Finalment, cap l'any 1910, la casa va ser enderrocada.

2.37. Can Ferrer de la Creueta (plànol núm. 52)

Fig. 68. Can Ferrer de la Creueta, aprox. 1920.
Imatge: Dolcet. CEC. Estudi de la Masia Catalana.
Recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'AMDC.

Aquest mas que tothom coneixia amb el nom de Can Ferrer de la Creueta estava situat al límit oriental de les Corts, en el lloc anomenat "Terrassa" just a tocar de la Travessera entre els actuals carrers de Loreto i Luis de Granada i estava edificat en un terreny d'una superfície d'una mujada. Era propietat de la família Ferrer, que el va posseir durant moltes generacions i que hi va afegir el nom "de la Creueta" per poder-lo distingir d'altres múltiples cases que els Ferrer posseïen. El nom de la creueta ens dona testimoni de l'existència al costat de la casa d'una creu de ferro, enlairada sobre una base realitzada en obra de totxos de terra cuita (possiblement es tractaria d'una antiga creu de terme) apareix ja en el tall de la Travessera de l'any 1670. En anteriors documents, precisament en el

fogatge de l'any 1639, trobem tres cases diferents amb el nom de Ferrer: la de Jeroni Ferrer, la casa vella d'en Ferrer i la Torre de Rafael Ferrer; branques de la família, tot fent referència a la creu de ferro que hi havia al costat de la casa. Aquesta creu, existent des del 1670, donaria nom i fe de la data aproximada de la construcció del mas.

La casa va ser mig enderrocada a inicis del segle XVIII durant la Guerra de Successió, quan les parets i les teules del sostre restaven al terra. També van quedar totalment malmesos tots els edificis i les peces de terra del conjunt de la propietat. Dos grans cups, construïts amb pedra i la era enrajolada amb cairons ceràmics de 25 per 25 cm, juntament amb una cisterna que recollia l'aigua de la pluja, van quedar intactes; posteriorment va ser reconstruïda.

Jeroni Ferrer fou l'últim propietari de la família, comerciant en teles i establert a Barcelona. El 3 de març de l'any 1700, el batlle general de Catalunya va concedir a Jeroni Ferrer la facultat de disposar i fer servir l'aigua que brollava en unes fonts de Sant Gervasi; l'una al costat d'un terreny propietat d'en Ferrer, a la muntanya de Nostra Senyora de Betlem i l'altra en uns terrenys propietat de Jaume Casas i Salat. A més se li va concedir el dret a buscar aigües en els mateixos terrenys per conduir-la a la seva pròpia heretat de la Creueta, i així poder satisfer el rec necessari de les seves terres, i altres serveis que ho requerissin. A la seva mort, el mas i totes les terres passaren a mans de la seva vídua, com a tenutària⁸⁴, per raó de dot com esposa i altres drets.

El 4 de març de 1712, Fèlix Portell, prevere de Santa Maria de Mataró i procurador de Maria Català, casada en segones núpcies amb Joan Pou, de Mataró, amb el total consentiment de la seva esposa Maria, i pel fet de poder saldar fortes quantitats a una sèrie de creditors, que Fèlix Portell, procedís a la venda de la casa, juntament amb altres terrenys i censos⁸⁵.

Antoni de Grau i Gomes, senyor de la baronia de Perves, va ser el comprador que va pagar exactament el preu que fixaren diferents taxadors⁸⁶ (desconeixem, però, el preu últim de venda). El que sí sabem es que la venedora va fer efectiu el preu del corresponent lliïsme que comprenia una aportació com ajut la quantitat de 100 lliures, la collita de vi de

⁸⁴ La tenuta és la institució establerta en el dret català familiar que disposa que la vídua gaudeixi de l'usdefruit de tots els béns del marit, en tant no se li aboni el dot.

⁸⁵ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 249: AHPB. Not: Gaspar Sayós, manual de 1712.

⁸⁶ Cada part interessada va triar la meitat dels representants que havien de donar el vist i plau a la taxació.

l'any i el lloguer i arrendament de les terres de conreu; també havia de descomptar-se del preu de venda el valor d'un sou per lliura, els censos i altres càrrecs que s'havien de pagar anualment.

En els fets produïts en els anys 1718-19, quan el Principat de Catalunya va resultar envaït per la Vall d'Aran, la Conca de Tremp, la Garrotxa i l'Empordà per les tropes armades del rei de França amb l'important ajuda de Miquelets, Antoni Grau va ser acusat d'haver participat en el considerat crim de lesa majestat en el districte de Tremp, anant a França per refugiar-se i poder escapar. Al fet processal a l'Aula de la Reial Audiència, i a instància del fisc el 12 d'agost de l'any 1727, es va veure la causa contra Antoni Grau, i es va dictar la sentència que comportaria el segrest immediat de tots els seus béns.

Per poder saldar els deutes que havia de pagar als creditors que s'havien presentat a reclamar, l'any 1738 va resultar totalment necessari vendre en pública subhasta l'heretat d'en Ferrer de la Creueta. Aquesta heretat estava en mans dels administradors del col·legi de Sant Sever, així com altres béns que restaven en poder del fisc. La subhasta va ser molt complicada i llarga per poder aclarir com estaven les diferents terres de conreu i censos, disseminades en diferents llocs. Després de molts intents, finalment Antoni Lletjós, ciutadà de Barcelona, va oferir pagar 5.000 lliures, quantitat que va semblar totalment insuficient. Les crides continuaren sense presentar-se cap altre licitador. El 22 de desembre de 1753 es prometeren donar 100 lliures d'eixau⁸⁷ a qui estigués disposat a pagar 6.500 lliures per l'heretat. Finalment es va acceptar una nova oferta d'Antoni Lletjós de 6.375 lliures, que descomptant les 100 d'eixau, el pagament final va resultar de 6.275 lliures. L'11 de febrer de 1754 es va vendre a Antoni Lletjós⁸⁸. Després de totes les distribucions legals corresponents, el comprador va oficialitzar la possessió corporal de l'heretat, que es va realitzar el 9 de març de l'any 1754.

Antoni Lletjós va haver de disposar i gastar importants quantitats per refer i recuperar el mas. Tota l'estructura de la nova casa, és segur que podria basar-se en la primitiva construcció. El resultat fou que el mas es va conservar totalment, fins el començament de les obres d'obertura de la nova avinguda Diagonal als anys 20 del segle XX.

⁸⁷ Premi a qui oferia el preu més alt en una subhasta.

⁸⁸ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 292: AHPB. Not: Ignasi Babot, manual tercium.

El casal era un edifici de tres cossos. El central més elevat i cobert amb teula ceràmica àrab amb vessant a dues aigües, constava de planta, pis i golfes. Disposava de dues portes d'entrada, on la del mig, que es podia considerar la principal, estava realitzada amb un arc de mig punt i adovellada. La planta noble amb tres balcons a la façana, acompanyats d'un rellotge de sol. A l'edifici principal, en època que no hem pogut precisar, s'hi va afegir un cos de dues plantes que gaudien de galeria coberta amb teula de ceràmica àrab i a un sol vessant.

Antoni Lletjós va construir dins la seva propietat una capella el 10 de febrer de 1762 i es va fundar el benefici de Sant Antoni de Pàdua, en memòria i sufragi de l'ànima del fundador i de la seva esposa⁸⁹. L'escassetat d'aigua va ser important fins que l'any 1777 es va concedir el permís per buscar-ne de subterrànies en el terme municipal de Sarrià, des del Torrent Fondo fins al Torrent d'en Puig i des del camí de Sarrià a Sant Gervasi fins a la propietat de Manuel Gil de Palacios, per conduir-les a les seves finques de Can Ferrer de la Creueta de Lletjós i l'heretat anomenada Magòria de Monner⁹⁰.

Els Lletjós van conservar aquesta propietat més d'un segle. Hi construïren una petita casa que es coneixia com a Prats o casa Xica d'en Lletjós. Aquestes dues cases hi tenien aglevades set mujades de terra de les 17 mujades i tres dècimes del total de l'heretat. El 24 d'abril de 1826, moria Josep Anton Lletjós i Anglada. En el seu testament va fer constar una deixa per les vídues i familiars de la Guerra de la Independència, i va anomenar usufructuària a la seva esposa Teresa Prats i com hereu universal el seu fill Joaquim Lletjós i Prats, que en cas de mort d'aquest passaria, a parts iguals, a favor dels seus sis germans. Joaquim Lletjós va morir el 17 de gener de 1882, vidu i sense fills. Va tenir una única filla que va morir infant. La condició que disposava el seu pare en el testament havia prescrit, ja que tots els seus germans havien mort abans que ell i la majoria dels seus nebots també. En el seu testament va declarar que no tenia successió, i després de fer generoses deixes, va declarar hereu universal al seu cosí germà Josep Prats i Pallarols. Per la seva banda, Josep Prats i Pallarols va morir el 18 de setembre de 1884, a l'edat de 72 anys. En el seu testament la seva esposa Ignàsia Sala Vidal fou la usufructuària i l'hereu universal el seu nét Josep Prats.

⁸⁹ MARTÍ, J.M. *Catàleg monumental de l'arquebisbat de Barcelona*, vol. VI/I. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), Barcelona, 1987.

⁹⁰ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 253: ACA. Reial Patrimoni, Batllia, manual de 1777.

Sabem que a finals del segle XIX, Antoni Amat i Vila, pagès de les Corts, era el masover de Can Ferrer de la Creueta. Hem pogut investigar que el 22 de juny de l'any 1890, a les onze del matí, es va produir foc al paller situat al costat de la casa; tots els veïns i la família van fer tot el possible per extingir-lo, però no el van poder apagar fins passades les set de la tarda. En aquells moments, l'alcalde de les Corts, Guerau Piera, actuant segons el seu càrrec, va aixecar acta dels fets, valorant les pèrdues en unes 600 pessetes⁹¹. En els anys posteriors es van cancel·lar tots els censos pendents i totes les hipoteques que gravaven l'heretat, juntament amb un censal que importava 10.000 sous a favor de la comunitat de preveres de Santa Maria del Mar. Al mateix temps també es van iniciar les segregacions i vendes, fets que van seguir després de l'enderroc de la casa.

A començament del anys seixanta del segle passat, el mas havia quedat reduït a un petit solar de 2.086 m², propietat de Pere Prats i Vidal, fill de Josep Prats i Ferré, a qui va correspondre en la partició de béns.

No podem deixar de manifestar que, a l'enderrocar el casal, es va trobar a l'interior d'una de les parets un conjunt de monedes antigues que amagades havien estat ignorades i van arribar al segle XX intactes. No podem disposar de més dades però hem de suposar que hauria sigut posterior a la compra d'en Lletjós, doncs consta que en aquells moments estaven enderrocades i aquests van haver d'invertir molta quantitat de diners per la total recuperació del mas⁹².

2.38. La Torre del Pla

Els Gualbes i els Clariana i Sentmenat, marquesos de Sentmenat, eren propietaris d'una extraordinària finca que es coneixia com la Torre del Pla, situada al territori de Barcelona a l'indret del Pla de Valldonzella⁹³. De totes maneres hem d'aclarir que només una petita part de la seva propietat, la més occidental, estava ubicada dins del terme de les Corts, la resta, la de més superfície, a finals del segle XIX pertanyia a la vila de Gràcia.

⁹¹ AMCD. Fons de l'antic Ajuntament de les Corts, 6.1 Ruïna, 1890 (c-64).

⁹² CASASUS, J.M., *Op. Cit.*, p. 55

⁹³ *Vid.* SERRA, E., "Els Gualbes ciutadans de Barcelona: de la fallida bancària del XV a l'enllaç nobiliari del XVII". Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya (Barcelona, del 17 al 21 de desembre 1984), vol. I, 1984, p. 479-494.

Estava situada per sota de la Travessera, limitant a l'oest amb la Riera de Bargalló, tot i que un terreny d'unes tres mujades de superfície limitava al nord amb les propietats d'en Lletjós.

La propietat disposava d'una superfície que oscil·lava entre unes 27 o 30 mujades, de les quals set mujades eren de terra alevada. La major part de les terres estaven situades als llocs de l'Olivera Rodona, la Granada, Pisanes i Sanahüja o Monterols, totes elles documentades des de l'any 1150⁹⁴. Però hem pogut investigar que el dia 28 de juliol de 1371 va ser quan Romeu de Busquets va vendre a Ponç de Gualbes el seu casal i els diferents terrenys que formaven tota la propietat, que en aquell moment era alou de diferents institucions religioses. Hem pogut saber també per una inscripció gravada en la pedra de la paret del casal, que el preu que es va pagar per la compra va ascendir a la quantitat de 2.750 ducats i que l'any 1560, Joan Bonaventura de Gualbes hi va invertir, per reedificar l'edifici uns altres 2.500 ducats més. Molt més posteriorment, l'any 1715, Maria Teresa Clariana i Gualbes, va fer realitzar noves obres de rehabilitació a causa de les brutals destrosses produïdes per la Guerra de Successió, el casal va resultar novament inhabitable. Durant la Guerra de la Independència fou totalment enderrocada pels francesos. Les pedres que conformaven l'edifici van quedar escampades durant molts anys per terra, però ja no es va tornar a reconstruir. Els propietaris hi havien passat diferents temporades. El casal era regit i treballat pels masovers. La gran casa disposava de portalada i barri, a més d'una capella, estable i dos horts al voltant de la tàpia⁹⁵. La terra, de secà, disposava d'una superfície de 19 mujades de segona qualitat, valorades en 9.500 lliures i 8 mujades de tercera qualitat, valorades en 3.200 lliures vers l'any 1820. El terreny destinat a conreu permetia sembrar-hi blat, ordi, civada i vèces, però al mateix temps també hi havien alguns ametllers i figueres.

L'any 1854, Joaquim Maria de Sentmenat, marquès de Sentmenat, va subrogar un terreny que tenia en propietat a les hortes situades a l'entorn de Sant Pau, que per donació efectuada l'any 1784 era destinada a jardí botànic, per un altre terreny, força més gran, de la Torre del Pla, on s'habilità un nou jardí botànic amb òptimes condicions juntament amb una granja experimental habilitada com escola d'agricultura. No sabem si dir desgraciadament, per la constant pèrdua del caràcter agrícola de les Corts, però definitivament el destí de quasi la totalitat de tots aquest masos i camps de conreu van

⁹⁴ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 259: ACA. Diversos, Patrimonials. Fons Sentmenat.

⁹⁵ En la Guerra del Francès, el masover de la Torre del Pla va ser en Josep Cuyàs, pagès de les Corts.

passar de ser agrícoles a urbans i ràpidament es vengueren repartits en diferents solars. No podem oblidar que la major part de les construccions que es realitzaren en els terrenys de la granja experimental, que arribaven fins al carrer de Londres, es trobaven exactament al centre del que avui es la plaça de Francesc Macià.

Zona del Torrent de Can Feu al Torrent de Ballesca

2.39. Can Vidalet (plànol núm. 41)

Fig. 69. Can Vidalet, aprox. 1920.

Imatge: facilitada per la família Brengaret i Piera i cedida a l'AMDC.

Antònia Corts, monja del convent de les Jerònimes de Barcelona, en herència del seu pare, Bernat Corts, va rebre, entre d'altres, en el terme de les Corts, un petit terreny de nou quartes de terra que pertanyia al patrimoni familiar en franc alou. Estava situada sobre el camí de Barcelona a les Corts, que més tard rebria el nom de Travessera Vella i que actualment té el nom de carrer del Marquès de Sentmenat.

Antònia Corts, va establir emfitèuticament aquest terreny el 10 d'agost de 1738 a Isidre Olivé⁹⁶ per la quantitat de 30 lliures d'entrada i acceptant la condició de millorar i mantenir en òptim estat la propietat i pagar cada any, per la diada de Sant Joan, un cens de 16 lliures. Els Olivé hi edificaren el seu mas, disposant-hi d'un suficient safareig i un pou que subministrava l'aigua necessària per assegurar els conreus i les necessitats de l'habitatge. Hem de tenir en compte que després de la Guerra de Successió i, sobretot, a la primera meitat del segle XVIII es van establir nous masos i també la rehabilitació de molts dels que van resultar enderrocats durant els innombrables setges que va patir Barcelona. L'obra era realitzada amb pedra, i gaudia d'uns baixos, un pis i una coberta a dues aigües. Els Olivé posseïren la propietat durant un centenar d'anys. El mas per diverses circumstàncies va

⁹⁶ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 193: AHPB, Not. Creus i Llobatera, 1738.

rebre molts canvis de propietaris; un dels darrers van ser la família Cuyàs, que va habitar la casa fins que fou arrendada a la família Vidal. Els mateixos propietaris, la família Cuyàs, la registraren l'any 1872 com a Can Vidalet, nom que va conservar el mas fins el moment del seu enderrocament.

A Can Vidalet, a petita escala degut a les reduïdes dimensions de la finca, van decidir a dedicar-se a les feines del camp, però sobretot utilitzar-la com a fonda per servir menjars i a la venda de vi i altres queviures. Era una ben estesa la tradició popular, per la gresca que s'organitzava les diades de festa, en les que s'hi congregaven tots els que volien menjar la boníssima botifarra que servia la casa. Quasi diríem que es podria donar per cert que els Vidal es van veure obligats a traspasar el negoci a un fondista de Can Farigola veí de Sants, quan l'hereu Vidal va fer fallida ofegat pels deutes motivats pel joc. Dels de Can Farigola va passar a mans de la família Sanabra i cap a 1930 o 1932, la casa fou enderrocada per la família Cuyàs.

2.40. Can Cuyàs o Gasparó (plànol núm. 40)

Fig. 70. Can Cuyàs, 1960

Imatge: recollida per B. Batlle i Piera. AHCB

En els segles XVII, XVIII i XIX es va produir un canvi importantíssim en l'estatus social de les Corts. Algunes famílies que, entre d'altres, podríem citar els Martí, Corts o Vinyals, que eren pagesos aloers a l'edat mitjana i una vegada enriquits i dedicats a diferents activitats, comercials, militars o jurídiques, traslladaven la seva residència a Barcelona i arrendaven o venien les seves propietats de les Corts. D'altres, per fallides

econòmiques els obligaven a la venda per poder fer net d'altres, per manca de descendència masculina que, aquest fet, feia gairebé impossible la continuïtat agrícola de la finca.

També masos i terres van haver de superar temps difícils, a causa de les guerres que hagueren de suportar durant els darrers tres segles. De totes maneres, vinguts els temps de pau, els masos, molts, es van reedificar i establir novament en els seus indrets d'origen.

Prengueren el relleu molts, entre els que podem citar els Cuyàs, Rosés, Gelabert, Piera i Closas. Quasi bé tots eren originaris del Pla de Barcelona, però també d'altres comarques, fins i tot, algun procedent del Comtat del Rosselló. Van participar en la vida social de les Corts, ocuparen càrrecs municipals, van incrementar les seves propietats i diversificar moltes activitats, de tal manera que el seu rendiment els va permetre abandonar l'explotació de l'agricultura i el bestiar.

D'aquestes famílies fou la dels Cuyàs, potser una de les més importants. El seu origen hem d'afirmar que el desconeixem. A Sarrià, membres amb el nom d'aquesta família es documenta a finals del segle XVI però no podem afirmar que sigui la mateixa. Investigant totes les possibilitats hem arribat a la conclusió que la casa de Bernat Cuyàs hauria sigut la de Rafael Guerra, qui l'any 1663 sabem que era botiguer de teles a Barcelona, i és qui es va establir i que la identifiquem amb Can Cuyàs de la Riera o Can Berra. L'altre conclusió, hipotèticament, podria ser el primitiu mas Cuyàs, situat en un enclavament del camí de les Corts a Barcelona. Fou, però, l'any 1753 quan Carles de Lladó, amb el total consentiment del seu germà Manuel de Lladó, hereu del patrimoni de la família d'aquest nom, establia de paraula a Gaspar Cuyàs un terreny de dues mujades i mitja quarta situada al costat de la Travessera, a tocar amb el que avui és el carrer del Vallespir. La manca de confiança per part de Gaspar Cuyàs per por amb la irregularitat amb que es va realitzar aquesta transacció, va portar l'any 1775 a interposar una demanda davant l'alcalde major de les Corts, ja que en Cuyàs només disposava d'una simple nota escrita i un rebut de les 140 lliures, 14 sous i 6 diners que havia abonat com entrada. Vista la demanda, en aquell moment, l'alcalde major de l'escrivania del Tribunal Reial Ordinari, va concedir llicència amb data del dia 18 de gener de 1775, per a que es fes un nou establiment.

Entre els anys 1775 i 1785 es produïren moltes herències i transaccions de la propietat, passant finalment després de l'establiment de la terra a mans de Gaspar Cuyàs i Cors, que

va fer testament el 5 de novembre de 1769 i va morir pocs anys després passant la propietat al seu fill i hereu, Gaspar Cuyàs i Font.

D'altra banda, mitjançant escriptura de concòrdia de 26 de novembre de 1785, Felip Ortiz va cedir a Gaspar Cuyàs, i a tots els seus successors, a perpetuïtat, la facultat de cercar aigües subterrànies en els llocs que havien estat establerts, pel Reial Patrimoni, a Ortiz de Velasco des de Can Barral, dins el terme municipal de les Corts, fins a la casa de "Setse", fet pel que es comprometia a pagar cada any 1 pesseta i 33 cèntims. Aquesta facultat va ser confirmada al Reial Patrimoni el dia 22 de desembre del 1785⁹⁷. Després d'aquests establiments podem deduir que Gaspar Cuyàs i Font va començar a construir la casa més tard coneguda com Can Gasparó, en referència al diminutiu familiar del nom del propietari entre 1775 i 1785. En aquesta data la casa ja estava edificada. Amb tota seguretat la capella adossada a la banda esquerra de l'edifici es va construir l'any 1775. Aquesta data estava indicada en una inscripció que hi havia sobre l'entrada, a la porta de la capella.

Can Gasparó estava edificada a la banda nord de la finca. Tota l'extensió estava compresa entre la Travessera de Baix al sud, la carretera de les Corts a Sants (avui carrer del Vallespir) a l'oest i la Travessera de Dalt (actual Travessera de les Corts) al nord, i disposava de dues mujades i dues mundines (una mica més de 10.000 m²). L'edifici, construït al nord de la finca, disposava d'una planta baixa, un primer pis i golfes i tal com hem indicat d'una capella adossada i un cobert per a la palla. En conjunt ocupava una extensió de 1.130 m² edificats totalment protegits per una tàpia.

Gaspar Cuyàs va morir l'any 1801 i el va succeir el seu fill Antoni Cuyàs i Piera; després d'ell se succeïren moltes transaccions (per morts i diferents hereus de la família), per tot això podem considerar que la família Cuyàs va ser una de les més benestants de les Corts. Vicens Cuyàs, com a representant de la classe alta de les Corts, fou un gran mecenes i motor de la majoria de les activitats que es realitzaren en aquest poble. Va ser el màxim impulsor de la creació del municipi independent de les Corts, aconseguint l'absoluta segregació del de Sarrià i a la creació del nou Ajuntament. Va ser ell qui l'any 1845 va cedir terrenys que posseïa a Bederrida per a la construcció d'un cementiri, que avui molt ampliat, existeix en el mateix lloc. L'any 1846, ocupa el càrrec de batlle de les Corts,

⁹⁷ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 198: ACA, Reial Patrimoni, manual de 1785 i Capbreu del Corregiment de Barcelona de 1779-1796.

alcaldia que durant molt de temps va estar a càrrec d'aquesta família. Va permetre que a la capella de Can Gasparó s'establís provisionalment la parròquia del poble mentre s'estava construïnt l'església de la Mare de Déu del Remei. A l'Arxiu Diocesà es conserva un expedient que ho recull textualment:

Vicente Cuyàs, propietario y parroquiano del pueblo de Las Corts después de haber cedido por espacio de más de cinco años la capilla de su propiedad para el ejercicio de las funciones parroquiales y cuando se determinó construir iglesia parroquial nueva, anticipó sin el más pequeño interés la suma de cinco mil duros... en mérito pues de este sacrificio, desearía poder merecer de V.E. el derecho de banco⁹⁸ para su familia, así como se concedió al propietario del terreno en que se construyó dicha Iglesia.

Més endavant, quan parlem de la parròquia, ampliarem tots els detalls referents a la construcció de l'església⁹⁹.

Vicenç Cuyàs va disposar en el seu testament que la seva esposa, Rosa Piera, es beneficiés de l'usdefruit de la casa com de l'hort i també de Can Vidalet com també del seu corresponent hort, sense cap més obligació que el pagament de la contribució i acceptant de mantenir-se vídua. També li concedí una pensió mensual alimentària de 25 duros. Nomenà hereu universal al seu net Antoni Cuyàs i Samsó, que era el fill primogènit del difunt Antoni Cuyàs i Piera. Aquest noi va morir a l'edat de 16 anys i aleshores el va succeir el seu germà Josep Maria Cuyàs i Samsó, que fins aquell moment es trobava sota la tutoria de la seva àvia i la seva mare. Com Josep Maria Cuyàs va morir sense haver realitzat testament, el jutge va declarar hereus *ab intestato* a tots els seus sis fills a parts iguals. Antoni Cuyàs i Lagriffa, el major dels fills, va comprar als seus germans les seves sisenes parts.

La casa residència estava situada en el carrer de Cabestany núm. 32. Aquesta casa era coneguda també com a Can Cònsol, perquè alguns estius hi havia passat temporades un diplomàtic destinat a Barcelona. Aquesta gran casa torre estava formada, l'any 1925, de tres plantes, a més de garatge, cotxera i quadres. L'edifici, de forma rectangular, tenia adossada a l'est, tal com hem indicat anteriorment, una petita capella on es podia llegir al dintell de la porta d'entrada la data de la seva construcció, el 1775. A l'oest de l'edifici, es va edificar una torre de base quadrada que disposava d'una coberta piramidal realitzada

⁹⁸ En aquest sentit es refereix al dret de posseir un banc propi a l'església.

⁹⁹ Vid. cap. 4: "La parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts".

amb teula àrab de ceràmica. La coberta d'aquesta torre estava coronada per un alt penell, com es pot observar a la fotografia. Tota la façana deixava veure els tres nivells de les plantes que disposava amb els seus corresponents balcons, finestres, galeria i finestres a les golfes. Tot l'edifici seguia un marcat estil neogòtic.

Don Antonio, que és com es coneixia popularment el propietari, era una persona molt amable i senzilla. A les Corts, quan parles amb la gent gran, encara recorden que quan baixava amb el seu cotxe de cavalls pel carrer de Cabestany, els nens corrien per obrir-li la porta i aleshores Don Antonio els hi repartia un grapat de monedes¹⁰⁰.

L'any 1932 es realitzaren, per part de l'Ajuntament, diferents intents d'embargament i cancel·lacions dels mateixos fins que arribat el 16 de juliol de l'any 1934 l'edifici va ser venut a favor de l'Ajuntament, en aquell moment representat per l'alcalde Carles Pi i Sunyer, per la quantitat de 798.014, 80 pessetes. Gran part dels jardins i horts de Can Gasparó s'havien transformat posteriorment, amb la darrera venda, en jardins públics, part dels quals encara existeixen avui.

L'any 1934 gràcies a la campanya Pro Escoles, en la que van participar totes les forces polítiques de les Corts, l'edifici va ser condicionat com escola pública Duran i Bas. Durant els anys setanta, la necessitat de noves places escolars, propiciades pel gran augment demogràfic de les Corts, aconsellaren l'enderroc de l'edifici i es bastí l'actual grup escolar Duran i Bas. No podem deixar de manifestar que es podien haver fet les ampliacions respectant el que va ser un magnífic edifici emblemàtic del Districte.

¹⁰⁰ CARBONELL, F., *Un poble dins la ciutat "Les Corts"*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1992, p. 52.

Zona de la Travessera Vella (actual carrer del Marquès de Sentmenat)

2.41. Can Sangés (plànol núm. 39)

Fig. 71. Can Sangés, aprox. 1920.
Imatge: família Brengaret i Framis, cedida a l'AMDC.

Més amunt de l'antic camí que sortia del portal de Sant Antoni i que es dirigia a les Corts quan passava pel lloc a on es creuava amb el Torrent del Mal Consell, de Can Feu o d'en Llobet, hi havia dues mujades de terra, que sumades amb unes altres, pertanyia a l'heretat Corts. Aquesta finca, alou de Sant Joan de Jerusalem, havia estat venuda l'any 1748 juntament amb el mas Corts, per Teresa i Francesc Planes i Martí, mare i fill, els quals ho tenien a cens pel monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron a Maria Eulàlia Ortiz de Velasco i Mercader¹⁰¹. Antoni Ortiz de Velasco, fill d'Eulàlia, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, va establir emfitèuticament el 24 de març de 1768, aquesta finca a favor de Francesc Sangès, pagès de Santa Maria de Cornellà. No podem certificar del tot si aquest Sangès era descendent del llogater l'any 1576 de la torre d'en Sureda, anomenat Sangès o d'en Pere Sangès, sí podem assegurar que tenia casa a les Corts, segons consta en el repartiment del fogatge de l'any 1639. Per tant, el que certament sí podem documentar és aquest cognom a les Corts, des del segle XVI.

¹⁰¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 273, AHPB. Not: J.B. Plana i Circuns, manual XVIII.

Francesc Sangès es va establir, però amb unes condicions i pactes determinats i d'obligat compliment. Aquests pactes i condicions feien constar la manera com havia de millorar el terreny i edificar en el termini màxim de tres anys una casa "*apta i capaç per habitar a lo menos de valor sinch centes lliuras*". Una obligació prèvia determinava que la casa havia de construir-se en un màxim de tres anys i en un lloc que no perjudiqués la total visió de tota la finca des del mas Corts, que era la torre del propietari.

Els Sangés, segons hem pogut investigar, hi construïren un mas de planta i pis que disposava de 16 m i 70 cm de façana per 12 m de fons, orientada a sol ixent i amb una teulada a dues aigües, que les abocava per la façana principal.

Ens centrarem als darrers temps de l'existència del mas, ja que amb els anys han hagut diferents herències i transmissions: el 8 de juliol de l'any 1838, a la mort d'Ignasi Sangés, la seva esposa Paula Prats i Rodés va restar com usufructuària de totes les seves propietats, però sense poder hipotecar ni vendre absolutament res, anomenant hereu universal el seu fill Pere Sangés i Prats i els seus fills. En cas de mort de Pere Sangés i Prats, l'herència passaria a la seva filla Josefa i als seus descendents. Pere Sangés i Prats es va casar amb Josefa Piera i Piera i tingueren dos fills, Bru i Grau Sangés i Piera. El matrimoni es va separar, i Pere Sangés va estar obligat, judicialment, a pagar dos rals diaris a Josefa Piera, quedant establert l'embargament de totes les propietats i béns de Pere Sangés per assegurar que la pensió diària a Josefa Piera es faria efectiva.

Uns anys més tard va morir Paula Prats, que en el seu testament va nomenar hereu el seu nét Bru, de totes les millors fetes en tots els béns que tenia en usdefruit.

Al morir Bru, en el seu testament va deixar al seu fill Grau, en pagament dels drets de legítima que li corresponien, una de les seves finques de l'Hospitalet i nomenà hereu universal al seu fill primogènit Bru. En aquells anys s'afegí un cos nou al costat dret del mas i les terres es van disgregar en urbanitzar l'entorn, i sobretot per poder realitzar l'obertura del carrer de Galileu.

Bru Piera, que va enviudar, es va tornar a casar amb Rita Pàmies i Serra; no van tenir fills. De totes maneres Rita, que abans de casar-se amb Bru havia sigut institutriu, sempre va tenir molt bona relació amb els nens que havia tingut al seu càrrec, d'entre tots hi destacaven els Larrañaga. Grau es va casar amb Anna Piera i Munné, que era descendent

de la Torre Rodona. Del matrimoni tingueren dos fills, Grau i Maria Sangés i Piera. Bru Piera va vendre l'any 1917 el mas i els terrenys a Pedro Larrañaga Eizpuru, veí de Bilbao, per quedar compensada la pensió mensual que Bru estava obligat a pagar en metàl·lic, cada mes, durant la vida del venedor com de la seva possible vídua, si es donés el cas.

Hem pogut investigar en el Cadastre de Riquesa Urbana establert l'any 1920, que el mas era de dues plantes, estava pensat i distribuït per ser destinat com habitatge d'un possible llogater, rodejat totalment per un jardí. La construcció estava realitzada amb parets de fàbrica normal del moment, amb paviments de pedra i de rajola i cairons de ceràmica, i els sostres d'embigat de fusta. Disposava d'aigua i electricitat, fet que donava al solar un valor de 31.800 pessetes i a la construcció de l'edifici el valor de 16.320 pessetes.

L'any 1931, la masia que ja era propietat totalment de Pedro Larrañaga, va ser enderrocada. El solar de forma poligonal però irregular, tenia un valor de 63.000 pessetes. En aquest moment en el solar s'hi troben edificats uns edificis d'habitatges que corresponen als núm. 298, 300 i 302 del carrer de Galileu.

2.42. Can Bruixa (plànol núm. 36)

Fig. 72 i 73. Can Bruixa, 1896.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

A la meitat del segle XVIII, cap a l'any 1760, Llobet, Guerau Piera i Agnès Llopart edificaren Can Bruixa al marge sud del camí de Barcelona a les Corts, entre la Riera de Quatre Camins i el Torrent de Can Feu, anomenat antigament Torrent de Llobet.

Popularment és conegut com a Can Bruixa, nom que encara perdura en el carrer que travessa les terres de la propietat, cedides a l'Ajuntament amb la condició de mantindre el nom de Can Bruixa¹⁰². Actualment el mas es trobaria al carrer Galileu núm. 295-297, i al carrer de Can Bruixa núm. 13-17.

Els Piera-Llopart ja eren coneguts amb aquest nom amb molta anterioritat, quan regentaven el mas dels Vilana (Can Macalon). Investigant les diferents interpretacions recollides pel poble i per la mateixa tradició familiar sobre aquest motiu, ens porten sempre al mateix punt de sortida: la facilitat que disposava la gent de relacionar amb la bruixeria tots els fets que, en aquella època, no entenia. A part de molts altres fets que la gent ho associava amb la superstició; també es va relacionar aquest fet al saber que en temps molt antic, els cavalls de la casa anaven ferrats, cosa que els lliurava de relliscar, quan bona part de tots els altres cavalls no hi anaven. Encara podríem afegir-hi altres anècdotes, però que pel sol fet de ser anècdotes, hem cregut que no era necessari allargar-nos.

Els Piera van decidir creuar la Travessera i deixaren el mas de les Corts per edificar-ne un de propi, que se situava molt proper a l'anterior però dins del terme de la parròquia de Santa Maria de Sants. Al nord de la seva heretat de més de nou mujades hi situaren el nou casal, precisament en el punt on actualment uns edificis d'habitatges situats a la cantonada que conformen el carrer de Galileu núm. 295-297 i el carrer de Can Bruixa núm. 13-17, que hem comentat.

A l'edifici del mas sabem que hi havia davant la façana una gran era. A la casa s'hi accedia precisament per aquesta gran era des de la Travessera Vella, que avui és el carrer del Marquès de Sentmenat. Al principi la casa es distingia amb el núm. 8, més tard amb el núm. 10 i finalment amb el núm. 4¹⁰³.

El desenvolupament urbanístic que es va realitzar a les Corts des de començaments del segle XX va transformar totalment les terres que envoltaven la casa, tot segregant nombroses porcions de terreny i obrint el nou carrer de Galileu, anteriorment conegut com a carrer del Nord, en línia arreglerada a l'est de la casa, a on per delimitar-la i protegir-la,

¹⁰² Josep Piera i Estruch va donar a l'Ajuntament les terres necessàries per l'obertura dels carrers que passaven per la seva propietat, amb l'absoluta condició que portessin els noms de carrer Can Bruixa i de Can Novell.

¹⁰³ La Travessera Vella avui es coneix pel nom de carrer del Marquès de Sentmenat, que va canviar pel nom de carrer de Can Bruixa, just a l'arribar al carrer de Vallespir.

s'aixecà una tàpia amb reixa i una porta que permetia l'entrada al pati i a la casa. Hi havien altres edificis d'una sola planta, destinats la majoria com a magatzems d'olis i greixos lubricants per a maquinària i vehicles d'automoció. Aquest era el darrer negoci que va desenvolupar la família al mas. Aquests edificis utilitzats com a magatzems dels olis i greixos tenien l'accés per la Travessera de les Corts núm. 16.

Quasi tots els masos del Pla presentaven una mateixa estructura: obra de mamposteria amb entramat de pi, maons ceràmics i fusta. Les línies eren pures i equilibrades. La sensació oferia una visió molt senzilla, però les línies resultaven molt sòlides. Tenia tres cossos, el central més elevat i cobert amb teula àrab de ceràmica a dues aigües i els laterals a una sola aigua. S'hi afegiren noves construccions posteriorment d'una sola planta i cobertes amb terrassa. Aquestes construccions eren destinades a magatzems i a allotjar bestiar. Tot el conjunt quedava completat amb quadres, cort pels porcs, i un pou per l'aigua potable a la casa i un generós safareig per dipositar-hi certa quantitat d'aigua.

L'interior del mas estava distribuït en tres pisos, planta baixa, pis principal, i golfes que s'obrien a l'exterior en una galeria de tres arquets de mig punt i a banda i banda dels tres arquets, per unes finestres que tenien la forma d'un ull de bou. Les obertures aconseguien donar ordre a la façana a partir de l'eix de la porta central adintellada¹⁰⁴ i el balcó situat sobre la porta central d'entrada, acompanyada a cada banda per una gran finestra emmarcada amb carreus molt ben polits i equidistants. Les del pis de baix enreixades per seguretat aconseguien un total de tres obertures per planta. Tampoc faltava, com era característic en la majoria de masos del Pla, entre la finestra esquerra i el balcó un preciós rellotge de sol, que resultava un element decoratiu però no desapercebut.

L'any 1681 es van casar Guerau Piera i Eulàlia Amat. El matrimoni va tenir una filla i tres fills. Des d'aquí i cap al final de la nissaga succeïren moltíssimes transaccions degudes a herències, però mai es va perdre el llinatge del nom Piera, i hem cregut entrar directament al moment que el final de la pagesia ja es veia a venir (estem parlant de finals del segle XIX i començaments del segle XX, ja que dels carrers de Can Bruixa, Novell i altres disgregacions per nous establiments, arrendaments i pagaments de lligítimes, foren

¹⁰⁴ En el dintell o llinda de pedra de la porta d'entrada hi constava l'any de la construcció del mas, 1765. En el que encara podem anomenar recent enderroc de la pedra a on constava l'any, només es va poder conservar una petita part.

reduint la superfície de l'heretat, que ja no es dedicà a feines agrícoles). Per aquest motiu l'era es va convertir en un pati jardí del propietari que va continuar vivint en el mas¹⁰⁵. En aquell moment el propietari era Vicenç Piera i Estruch, qui va morir el 26 de gener de 1911. En el seu testament reconegué a tots els seus fills el dret de llegítima i nomenà hereu universal al seu fill Vicenç Piera i Almenara, al qual en el testament també el va facultar per establir enfitèuticament, sense entrada, els terrenys de l'heretat i per vendre'n lliurement dues sisenes parts (cosa que va fer), però reservant les altres quatre sisenes parts als seus fills i possibles descendents. Sabem que l'any 1914 va demanar un préstec de 2.500 pessetes per pagar totes les despeses que provocaren la realització del judici divisor i el cost d'inscriure al seu favor, les dues sisenes parts dels solars que li van correspondre.

Vicenç Piera i Almenara, nomenà hereu en el seu testament al seu fill Vicenç Piera i Pañella, qui no es va dedicar a la pagesia, fou un reconegut i valuós jugador de futbol, extrem dret, del FC Barcelona. Cap a l'any 1944, quan va heretar la propietat, l'extensió no arribava a una mujada i limitava a l'est amb el carrer de Galileu, al sud amb una finca d'Àngels Piera Cortés, a l'oest amb la Societat Enològica del Penedès i al nord amb la Travessera de les Corts.

L'any 1946 s'enderrocà el mas per construir-hi habitatges de lloguer. Per fer els habitatges s'aprofitaren els murs de l'antiga masia i es va transformar la gran porta d'entrada en dues petites finestres. Va quedar un solar restant d'una superfície de 169 m² i en aquest espai es va construir la casa núm. 299 del carrer de Galileu, que constava d'una planta baixa i un primer pis amb un espaiós pati, que l'any 1960 fou venuda a Àngela Piera Cortès, neboda de Vicenç Piera.

¹⁰⁵ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 268: L'any 1914 es van realitzar 19 segregacions. RP. núm. 3, llibre 205, finca núm. 4.894.

2.43. Can Novell (plànol núm. 37)

Fig. 74. Can Novell.

Imatge: Arxiu Municipal Districte de Sants Montjuïc. Recollida i cedida per B. Batlle i Piera.

La Seu de Barcelona, en la pabordia del mes de juliol, a la parròquia de Santa Maria de Sants, posseïa en franc alou un mas situat per sota del camí de Barcelona a les Corts. Per veïnatge el mas es veié molt lligat a tots els fets i esdeveniments de les Corts, malgrat que pertanyia al terme municipal de Sants, sempre es van considerar parroquians de l'església de Santa Maria del Remei de les Corts.

Pel que hem pogut investigar el mas disposava d'unes dimensions poc precises al seu inici. El mas va ser establert a Arnau de Monterols, el 2 de setembre de 1327 amb una càrrega a cens de tres morabatins i mig d'or a pagar anualment per Nadal. Per testament, la heretat va passar a mans de Bernat de Monterols i d'aquest, també per testament, al seu fill Guillem Pere de Monterols.

Com ja hem comentat en la majoria dels altres masos, en el temps i per successius testaments i transaccions la propietat va canviar diverses vegades de propietari. En els darrers anys del segle XVIII es segregaren un gran nombre de solars. La finca, per aquesta causa, va reduir moltíssim el terreny destinat a conreu, quedant limitat a unes tres mujades de les quals l'explotació anava a càrrec de l'arrendatari del mas. La casa era una construcció de pedra, mamposteria i entramat de pi, parets interiors de maons, amb coberta a dues aigües i enrajolat amb peces de ceràmica. La base de la casa era

de forma quadrada, la façana tenia 21 m de llargada i la porta d'entrada, situada al centre, era adovellada i de mig punt. El mas tenia dos pisos d'alçada i amb una galeria d'arcades sota la teulada. La casa va perdre la part superior del cos annex al lateral dret, fet que li donava un aspecte molt deixat, tal com es descriu en el Registre de la Propietat l'any 1906.

Joaquim Mercader, comte de Bell-lloch, va redimir tots els censos que gravaven la finca, que en el començament del segle XIX la propietat estava valorada en unes 5.000 pessetes. En el seu testament va deixar la casa que posseïa a Cornellà l'any 1904 al seu primogènit Arnau de Mercader i Rufià.

L'any 1927 el mas es va enderrocar per donar pas a l'obertura del carrer dels Comtes de Bell-lloc.

2.44. Can Guerra (plànol núm. 38)

Fig. 75. Can Guerra, 1922.

Acte de la col·locació de la primera pedra de l'antic camp de futbol de les Corts.
Imatge: Rovirosa. Facilitada per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Estava situat entre el Camí Reial de Barcelona a les Corts i la Travessera de Gràcia o de Sant Andreu a Collblanc. El mas de Can Guerra data del segle XVI; era un edifici de tres plantes, que comprenien uns baixos, pis noble i les golfes, amb una extensió de 450 m² construïts en una superfície de terreny que ja havia quedat reduïda a 23.385 m².

En els darrers temps i fent esmena dels últims propietaris, arribem a Andreu Guerra i Bosch, qui va realitzar diferents millores en el mas. L'any 1886 va sol·licitar permís d'obres a l'Ajuntament de les Corts per obrir una porta de dos metres d'amplada a la tàpia que envoltava la casa per la banda de la Travessera¹⁰⁶ ja que en el planell datat entre 1870 i 1880 l'accés directe era per la Travessera Vella. L'any 1890 es va sol·licitar permís d'obres per aprofitar les aigües que baixaven pel camí els dies de pluja¹⁰⁷. Posteriorment, tres anys més tard, el 21 d'octubre de 1893, Andreu Guerra la venia a Josep Deu i Mata, propietari d'una destil·leria elaboradora de vins i licors situada al carrer de Solà de les Corts, per la quantitat de 60.000 pessetes, on la seva filla Mercè Deu i Majó, esposa de Josep Ribot i Nubiola, va ser la darrera propietària.

Josep Deu hi va fer algunes reformes afegint-hi una galeria. En els seus terrenys es va edificar l'antic camp del FC Barcelona, previ al Camp Nou actual, i del que com a referència queda un pi anomenat popularment el "Pi de les Corts", situat en plena Travessera de les Corts, just a l'indret on comença el carrer de Vilamur. Mercè Deu va ser l'última propietària¹⁰⁸, i el 18 de febrer de 1922 va vendre la casa al FC Barcelona, el qual, una vegada comprada la finca, a l'endemà ja s'hi va col·locar la primera pedra. No es coneix amb exactitud l'any de l'enderrocament, només sabem que a l'Auca del FC Barcelona s'hi pot llegir: "Dels terrenys de Can Ribot en sortí un gran camp de joc" i "amb molta expectació les Corts va fer la seva inauguració". Aquest s'inaugurà el 20 de maig de 1922, tot i que es va haver d'ampliar diverses vegades perquè era petit pel nombre de socis¹⁰⁹. Entre 1954 i 1957 es va construir el nou camp de les Corts, entre el cementiri, al nord; la Maternitat, a l'est; Collblanc i Sant Ramon, a l'oest; i al sud, la finca de Can Bacardí i un barri de cases de planta baixa i pis construïdes a finals del segle XIX i principis de segle XX.

¹⁰⁶ AMDC. Fons antic de l'Ajuntament de les Corts 6.7. Obres particulars. Permisos, 1866 (c-67).

¹⁰⁷ AMDC. *Ibid.* Aprofitament d'aigües, 1890 (c-64).

¹⁰⁸ Podem observar com l'heretat d'en Guerra mai va ser coneguda com Can Deu o casa Deu, doncs hi havia altres cases que disposaven d'aquest nom, però durant uns quants anys fou conegut amb el nom de Can Ribot perquè aquest era el cognom del marit de la darrera propietària, Mercè Deu.

¹⁰⁹ *Vid.* cap. 8: "El Lleure a les Corts" (Esports - 8.4.1. Futbol Club Barcelona).

Zona del Torrent de Can Feu (o Torrent d'en Llobet)

2.45. Can Feu (plànol núm. 24)

Fig. 76. Can Feu, 1950.

Imatge: AHCB. Recollida i cedida per B. Batlle i Piera.

La torre d'en Feu era el nom que es coneixia el mas que la família d'aquest cognom posseïa a les Corts durant el segle XVII. Es creu que l'any de construcció va ser el 1420. Estava situat en una parcel·la triangular que delimitava els carrers de Tarragona (actualment Numància), Carles III i Diagonal; en conjunt es tractava d'un casal sobri molt ben equilibrat sense elements decoratius, a excepció d'un rellotge de sol que resultava més útil que decoratiu, en el qual segons hem pogut investigar hi havia una inscripció molt malmesa en la que encara es podia llegir "Any 1420" fet que certificaria el que creiem que va ser l'any de la seva construcció tal com hem indicat. Ignasi de Llança i Montoliu va ser l'últim propietari; i a partir dels anys quaranta, el solar de Can Feu va ser venut a diferents compradors¹¹⁰.

L'edifici de Banca Catalana (avui Grup Planeta), l'Hospital de Barcelona, oficines i habitatges de luxe s'alcen actualment en l'illa de Can Feu. Prèviament a totes aquestes construccions existia una torre on vivia la família Feu i una bòbila de certa importància on

¹¹⁰ Informació proporcionada per Bonaventura Batlle i Piera, membre del Consell Consultiu de l'Arxiu Històric de les Corts.

es fabricaven peces de rajoleria per a la construcció. Va ser de les primeres a mecanitzar gran part del procés de la elaboració de les variades peces ceràmiques, sobretot en la manera de garbellar les terres que s'empraven per realitzar el material ceràmic per la construcció, anomenat pels rajolers “obra”. El senyor Amat, propietari de la bòbila anomenada Can Feu i el senyor Antoni Framis i Pellicer van plantar dues fileres de pins pinyoners que avui defineixen, en part, el que va ser i és, tot i que més ample, el carrer de Numància. Aquestes fileres de pins, situades a l'oest del carrer, encara existeixen. Aquesta plantació es va realitzar l'any 1940.

L'Ajuntament de Barcelona ha recuperat l'antic topònim que ara dóna nom a uns jardins, situats a una part dels terrenys, els Jardins de Can Feu.

2.46. Can Segalar, Torre Parladé o Torre Víctor (plànol núm. 44)

*Fig. 77. Can Segalar, Torre Parladé o Torre Víctor, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.*

Jaume Segalar i Vinyals era el propietari d'aquest mas, situat a prop del Torrent de Matacans, anomenat posteriorment Can Feu. A la seva mort, el 14 de setembre de 1714, va deixar testament nomenant marmessors a Josep de Boneu, general d'infanteria "del rey nostre senyor don Carlos de Austria" i els seus parents, els doctors Benet i Emmanuel Vinyals de la Torre. Tot i el desig manifest al testament perquè el mas conservés el nom de Vinyals, posteriorment va passar a dir-se Can Segalar, donant nom també avui al carrer de Can Segalar, que passa per on hi havia la finca.

L'edifici, que va perdurar fins la primera meitat del segle XX, havia patit múltiples modificacions segons consta al Cadastre de Riquesa Urbana. Podem llegir en una descripció de l'any 1918 que es tractava d'una construcció antiga en el seu tercer període de vida. Ignorem d'aquesta manera l'estructura inicial, però el resultat de la seva darrera modificació va significar la construcció d'una típica torratxa, completada per una galeria o solana amb arcades. També comptava amb una gran bassa de forma rectangular i una font que li donava singularitat, i que deixava caure l'aigua a la bassa en cascada, amb entrada constant d'aigua provinent d'una de les moltes que existien i segueixen existint en el subsòl de les Corts. Aquesta aigua s'utilitzava pel rec de tota la finca i també pel consum domèstic.

L'edifici ocupava una superfície de 400 m² amb planta, pis i golfes, coberta amb una terrassa. Com a testimoni de la seva existència, resta avui una meravellosa palmera al carrer de Gandesa cantonada amb el carrer de Segalar. Aquesta palmera, actualment està protegida, arran de carrer, per un cercle de llambordes. En origen formava part d'un petit jardí. Aquesta finca es podria considerar d'estiueig i era ocupada tot l'any pels masovers, reservant la planta principal als propietaris.

L'entrada de la torre es realitzava per a on quedava tallat el carrer Galileu pel carrer del Remei. Era una finca esplèndida. El senyor Víctor Parladé i la seva esposa, Maria Antònia Martínez Sanroman, van ser els últims propietaris, d'aquí que també s'anomenés Torre Víctor. L'any 1950 va ser enderrocada per construir un bloc de 22 cases, propietat del senyor Gasull, anomenades popularment pels veïns de les Corts "les cases noves".

Zona dels Masos de la Partida de Canyelles

2.47. Mas Pagès (plànol núm. 22)

Tot i que no disposem de cap fotografia d'aquest mas, sabem que estava situat a la partida de Canyelles a les Corts de Sarrià. No se sap res del primer propietari, però sí que a partir del 1560 el posseïa en Pere Montserrat i el seu fill Francesc, pagesos de la parròquia de Sarrià. Al terreny no hi havia cap edificació i limitava a l'est amb un alou de Sant Cugat que posseïa Antoni Estany; al sud amb la propietat d'en Riffos i d'en Rafael Calopa; a l'oest amb el camí públic a les Corts i al nord amb una propietat de Bartomeu Modolell¹¹¹. Un segle més tard el domini mitjà del terreny de tres mujades (una hectàrea i mitja aproximadament) en la qual hi havia edificat un mas, pertanyia a Felip de Vilana que l'arrendà a la família Timboni mitjançant un cens anual de 9 lliures i 10 sous. El 7 d'agost de 1672, Violant Timboni, vídua de Jeroni Timboni i el seu fill Oleguer Jeroni Timboni, sots establiren el mas a favor de Francesc Pagès, amb el pagament anual d'un cens de 64 lliures en dos terminis, la meitat el mes de desembre per Nadal i la segona meitat el mes de juny, per Sant Joan, a més de tres parells de gallines, i un parell de pollastres, per Nadal, Carnestoltes, Pasqua de Resurrecció i Sant Joan del mes de juny.

El mas tenia la porta principal orientada a Barcelona, disposava de corrals i un forn per produir-hi calç viva i coure teules àrabs ceràmiques manuals i abundants arbres fruiters de diferents espècies, va passar de les mans de Francesc Pagès a les del seu fill Jeroni Pagès, que va morir sense subscriure testament, i d'aquest a la dels seus fills Miquel i Josep Pagès. El 13 de setembre de 1738, els germans Pagès van vendre a Gertrudis Senillosa, vídua de Josep Senillosa i a la seva filla Maria Antònia Pujol i Senillosa, esposa de Joan Pujol, tot el mas i gleba situats a "les Corts de Sant Vicens de Sarrià", a més d'un terreny de 12 mujades (aproximadament 6 hectàrees) de vinya i bosc, situades molt a prop de la Llista de Santa Eulàlia de Sarrià, a Sarrover. El preu fou de 3.327 lliures, 6 sous i dos diners, que conformava el mas i la gleba¹¹².

Els últims propietaris van ser Josep Fidel Pujol Senillosa i el seu fill Joaquim, al segle XVIII. Amb el pas dels anys, la casa va quedar dins del poble de Sarrià i no es pot afirmar

¹¹¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 153: ACA, Monacals, Hisenda núm. 1434, fol. 24.

¹¹² *Ibid.* AHPB, Not: Francesc Casals, XII manual, fol. 287v. 291v.

exactament si a sobre es va construir la torre Senillosa, o si es va enderrocar. La torre es va edificar de nou en un altre tros del gran terreny propietat de la família.

2.48. La Torre Gran o Can Raspall (plànol núm. 21)

Fig.78. La Torre Gran o Can Raspall, 1915.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Situada a les Corts i a la partida de Canyelles, avui correspon al passeig de Manuel Girona núm. 43, cantonada amb el carrer d'Eduardo Conde, on hi ha la Torre Gran o Can Raspall, que resulta ser una antiga edificació del segle XVII. Els seus orígens es troben en un gran terreny que hi havia a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, al costat del camí anomenat dels Quatre Camins, que anava de les Corts a Sarrià. És en aquestes terres on s'aixecava l'edifici conegut com la Torre Gran, era propietat del monestir de Sant Cugat del Vallès.

A la meitat del segle XVII aquesta finca pertanyia a Valèria Dalmau i Çafont (vídua de Francesc Dalmau), la qual pagava un cens de 31 sous cada any al monestir. L'any 1654 hi

va deixar establir Pau Janer, que era un pagès de Sarrià. L'any 1673 la casa era ocupada per Jaume Janer, pagès de les Corts, que era el batlle de l'Ajuntament de les Corts de Sarrià. A la mort de Valèria Dalmau, la propietat va passar a mans de Damià Çafont, que al 5 d'octubre de 1679 la va vendre i redimí el cens, que en aquell moment ascendia a 59 lliures i 13 sous i tal com es va acordar en el moment de la venda, que va comprar Jaume Janer, que ja habitava la torre reedificada, per l'import que va pagar en efectiu de 1193 lliures, quedant extingit el domini mitjà¹¹³.

Anys més tard, concretament el 1739, la família Janer va vendre la torre a Joan Pau Respall i al 1768, Isabel i Pau Respall, van aconseguir un permís per conduir les aigües extretes d'un pou proper fins a unes terres de la seva propietat a les Corts, pagant un cens de 3 sous¹¹⁴. En el segle XIX, els Respall seguirien gaudint del seu mas que era conegut com a Can Raspall o Respall¹¹⁵. Finalment la casa va acabar a mans de Eusebi Güell Bacigalupi, el seu darrer propietari, i fa pocs anys va ser recuperada.

Avui aquest mas es conserva perfectament restaurat al passeig de Manuel Girona núm. 43, com edifici emblemàtic. Després de restaurat va ser destinat a una important escola amb el nom d'“Estudis Generals Lluís Vives”. Actualment forma part de la Clínica Cima, a on la Clínica hi té instal·lades les oficines i diferents sales destinades a conferències. Avui dia aquesta masia està identificada amb el núm. 29 del passeig de Manuel Girona.

El mas tenia planta quadrangular i tres cossos de façana, amb el cos central molt més elevat i cobert a quatre aigües amb teula ceràmica àrab. El fet de que el cos central fos més elevat va fer possible l'edificació de les golfes, que s'obren a l'exterior per una galeria de cinc arquets de mig punt. El mas es completava amb dos annexes laterals de dues plantes d'alçada amb la coberta de teula ceràmica àrab a dues vessants. En un dels annexes laterals es va afegir un atri d'estil neoclàssic i en aquest atri es va instal·lar una capella. La façana constava d'una porta central amb arc de mig punt adovellada i acompanyada de dues finestres rectangulars enreixades per seguretat, que més endavant es van rehabilitar en

¹¹³ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 149: AHPB. not.: Josep Güell, 1679.

¹¹⁴ *Ibid.* p.150. ACA, Reial Patrimoni, manual de 1768, fol. 539.

¹¹⁵ En diferents documents es pot trobar el nom de Raspall o Respall, fet que condiciona el poder saber amb exactitud quin dels dos és l'autèntic.

portes i en tres balcons a la primera planta. La façana totalment decorada amb esgrafiats i en els altres pisos, columnes i plafons de forma rectangular¹¹⁶.

2.49. Mas Jordà

Un tercer mas situat a la partida de Canyellas va ser la casa d'en Jordà, de la que no consta cap fotografia, però que l'any 1670 ja pertanyia a Pau Jordà; la resta de dades obtingudes en la recerca han sigut poques i imprecises.

¹¹⁶ L'estudi de les imatges de l'AMDC de principis de segle XIX ens han permès saber que en aquells anys els balcons laterals gaudien d'una decoració amb arquets peraltats geminats, juntament amb una estilitzada columneta.

Zona del Torrent de Can Freixes o Camí de Pedralbes a L'Hostal de Sants

2.50. Can Bacardí

Fig. 79. Can Bacardí, sd.

Imatge: Recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'AM del Districte de Sants Montjuïc.

Totes les referències que tenim de la seva construcció tenen una procedència que la situen en diferents etapes del segle XVIII. En aquell moment, la família Planas que eren els propietaris de les terres dels masos de Narbó i Seguí posseïen també uns terrenys d'unes cinc mujades juntament amb uns altres d'unes dues mujades, que tenien sota alou dels administradors de l'Hospital General de Convalescència de Barcelona, i a cens de 12 lliures i 15 sous, que es pagaven anualment per Nadal. La finca limitava a l'est amb el Camí Reial, des del monestir de Pedralbes connectava fins a l'hostal de Sants, amb els terrenys de Josep Valls, pagès de Sants, al sud amb la propietat de Maria Navarro i del seu fill Albert Navarro, a l'oest amb les propietats dels mateixos i de la família Planas de Sant Martí de Provençals i al nord amb el Camí Reial que anava del Portal de l'Àngel a la parròquia de Santa Magdalena d'Esplugues de Llobregat.

L'any 1768, Teresa Planas, vídua de Francesc Planas, com a tenutària dels béns del seu marit i com usufructuària juntament amb el seu fill Josep Planas, actuant com hereu del seu pare, van establir a perpetuïtat a Narcís Bartra i als seus successors el terreny de cinc mujades i una quarta, que era franca, i per aquest motiu no estava obligada a pagar la desena part de la collita, ni el percentatge que els emfiteutes donaven a la parròquia per raó dels primers fruits. Finalment s'imposà un cens de 36 lliures que s'havien de satisfer la meitat el dia primer d'abril i la resta el dia primer de setembre. Durant cinc anys, el terreny el posseï Narcís Bartra; en aquests anys va començar la construcció de la casa, que no va poder acabar, però sí que ja comptava amb cellers i cups, i l'alçada de l'edifici ja arribava a la primera planta. El dia 12 de setembre de 1773, Narcís Bartra, juntament amb Francesca Fuster i Bartra i el seu espòs Josep Fuster vengueren aquesta propietat, amb la casa i altres terrenys amb plantacions de vinya a Manuel Armengol, ciutadà i comerciant de Barcelona¹¹⁷.

També en els anys es succeïren molts canvis de propietaris, ja bé per herències, fallides o transaccions per compravenda, passant al final a mans dels Bacardí que la compraren l'any 1888. A la finca hi havia construïdes dues cases: un edifici antic de 157 m² de superfície, que era utilitzat com a casa del masover i quadra pels cavalls; i un altre de més modern, que s'ha de suposar que fou obra de la família Bacardí. Aquesta casa més moderna tenia planta baixa, pis i golfes. La planta baixa amb una superfície de 450 m² i el primer pis de 385 m². La situació de la casa més moderna estava situada a l'angle del pati destinat a jardí, en el que anys més tard en una bona part del pati s'hi construiria un camp de tennis. L'obra era de totxo ceràmic i el sostre de bigues de pi travades amb revoltó doblat de rajoles o mitjans ceràmics. La coberta era de terrat i la decoració exterior la podríem qualificar de normal. Sabem que a inicis del segle XX, disposava d'aigua potable, electricitat i serveis de bany.

Baltasar Bacardí i Casanovas va morir l'any 1890. En el seu testament anomenà hereu universal el seu fill, Baltasar de Bacardí i Ribas, però fent llegat a la seva filla, Anna de Bacardí i Ribas. L'any 1958 va morir Anna de Bacardí. Del seu primer matrimoni amb Camil Julià Vilar, marquès de Julià, va tenir tres fills, Maria del Carme, duquessa de la Victòria, Camil, i Isabel Julià de Bacardí, que va instituir a tots tres hereus en parts iguals. Després de fer inventari, es va valorar la finca en 960.000 pessetes, i l'any 1960 van

¹¹⁷ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 339: AHPB. Not. Manuel Oliva i Viloca, manual tercium.

realitzar la partició corresponent, destinant una part a solars. L' any 1963, l'Ajuntament de Barcelona va expropiar 8.202 m² per poder construir un jardí públic que actualment tenen el nom de jardins Bacardí.

Els jardins de Can Bacardí, situats en l'encreuament de la Travessera de les Corts i del carrer del Comandant Benítez, es van convertir en un espai verd d'ús públic. Aquests jardins són la resta del que fou la finca que la família Bacardí va adquirir a finals del segle XIX. Anteriorment pertanyia a la parròquia de Santa Maria de Sants. Els últims propietaris van ser la família que va donar nom al mas, els Bacardí, que posseïen la propietat des de 1882. L'any 1963, enderrocada la finca, l'Ajuntament va destinar el solar als actuals jardins públics de Can Bacardí.

2.51. La Torre Rodona (plànol núm. 19)

Fig. 80. La Torre Rodona, 1927.

Imatge: A. Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Aquesta torre es va construir amb una finalitat defensiva: la protecció d'un mas aïllat. Es van edificar al Pla de Barcelona torres per particulars desitjosos de procurar-se la protecció que no podien rebre de les autoritats públiques. En aquest cas, la Torre Rodona de defensa es va fer per protegir-se dels constants atacs d'Almanson. Les primeres referències que tenim de construcció se situen entre finals del segle X i començaments del segle XI.

La Torre Rodona està situada a l'angle sud-oest de la façana del mas que té adossat. La seva construcció ha estat descrita i estudiada per la historiadora Montserrat Pagés¹¹⁸ i defineix que els materials que es van aplicar en la seva construcció van consistir en carreus poc perfilats i escairats de pedra calcària i units amb morter de calç i arreglerats en fileres, la seva estructura circular representa un avenç notable respecte a les torres pre romàniques, però encara no té la regularitat de l'aparell de les torres rodones romàniques del primer terç del segle XI. Aquests elements permeten la datació entre aquests dos moments.

Es creu que els primers propietaris van ser els Monterols, al segle XIV. La casa va ser construïda per Benet Vinyals el 1610, al costat de l'esmentada torre. Aquesta data consta en la inscripció que hi ha sobre la porta i que es conserva actualment. L'estructura interior, gòtica, ens parlaria de l'existència d'una construcció anterior.

El mas va ser heretat per Joan Vinyals, els successors del qual van passar a dir-se Vinyals de la Torre, tot fent referència a la torre adossada i distingint-se, així, d'altres branques de la mateixa família. Posteriorment la casa va ser arrendada a una branca de la família Piera i els Vinyals de la Torre van anar a viure a Barcelona, on es dedicaren al dret i a ocupar càrrecs importants. Com a curiositat, el besnét de Benet Vinyals, Emmanuel Vinyals de la Torre, fou consogre de Rafael Casanova. I el germà d'Emmanuel, el Dr. Benet Vinyals de la Torre, fou canonge penitencier de Tarragona i arxipreste d'Àger, i era el predicador preferit de l'arxiduc Carles. Com a resultes del posicionament austriacista de la família, el mas fou incendiat durant la Guerra de Successió. En una reconstrucció posterior es taparien les arcades gòtiques, recuperades a posteriori.

L'any 1972, Josefina Güell, que era la propietària aleshores, va vendre el mas al grup hotelier Husa. Aquests van fer un hotel de luxe, sense enderrocar l'antiga construcció.

¹¹⁸ PAGÉS, M., *La Torre Rodona de les Corts*, col. "Quaderns d'estudis medievals", any II, núm. 3, vol. 1, Barcelona, 1981, p. 155-159.

Llavors es va dur a terme una segona reforma, dirigida per Arnaldo Rodríguez Roselló, que va finalitzar l'any 1990.

La torre romànica de defensa va ser enderrocada, en part, a la meitat del segle XIX perquè el propietari d'aquell moment li privava controlar els pagesos que treballaven als seus camps i a més l'estat de la torre no ofería massa seguretat. Va oferir, aleshores, les pedres resultants de l'enderrocament per a què fossin reutilitzades per a la construcció del campanar que s'estava aixecant al costat de l'església del Remei, a la Plaça de la Concòrdia, amb la condició que havien d'anar a buscar-les.

La part que queda de la Torre Rodona es situa actualment al carrer del Dr. Salvador Cardenal, davant de la façana principal de l'edifici de La Maternitat.

2.52. Can Planes o Freixes (plànol núm. 17)

Fig. 81. Can Planes o Freixes, 1925.

Imatge: Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Aquest mas situat entre la Riera Blanca i el Torrent d'Escuder, anomenat Can Planes o Freixes, és un dels pocs que ha pogut sobreviure i ha estat restaurat i rehabilitat per a ús social i esportiu. Era la casa núm. 2, i més tard el núm. 21 del barri primer de les Corts. Actualment es troba el número 2-14 de l'avinguda de Joan XXIII, i limita a l'est amb el carrer de la Maternitat i al sud amb les instal·lacions esportives del FC Barcelona. L'últim

propietari del mas va ser Francesc Planas Buera, qui el 19 de desembre de 1950 va vendre la propietat al FC Barcelona.

El mas és de línies molt equilibrades i està inclòs en el Catàleg de Patrimoni amb la categoria B, cap. III. És un edifici de planta rectangular, format per tres cossos i d'estructura basilical, seguint exactament l'estil del masos del Pla. Hem de deixar clar que avui només conserva les línies i l'estil exterior, ja que tot l'interior ha estat dissenyat de nou i modificat¹¹⁹. El mas és d'obra de mamposteria arrebossada amb morter de calç, tot l'embigat és de fusta de pi i les portes i finestres amb grans carreus són de pedra polida. A l'exterior, adossades, es conserven al descobert alguns murs de pedra, més aviat petits i de formes irregulars, que exalten la noblesa de la pedra.

La façana disposa, al centre, d'una porta adovellada amb un arc de mig punt. Al mig de l'arc de la porta hi ha un carreu adovellat que tanca l'arc amb una imatge en relleu esculpida que representa l'escut de Santa Eulàlia, patrona de Sarrià, amb les inicials del cognom del propietari i la data de l'any 1702, que fou el de la construcció del mas. A cada costat de la porta hi ha dues finestres enreixades, per seguretat, i al pis de dalt tres finestres, la central més gran que les altres dues. Entre la finestra central i una de les més petites a la dreta, es fa notar un rellotge de sol decoratiu, col·locat de tal manera que resulta totalment útil i necessari. Els dos pisos del mas, sobre la planta baixa, queden complementats per unes golfes que sorgeixen per sobre del pis central que ofereixen l'existència d'una galeria de cinc arcades de mig punt. Les golfes estan cobertes per una teulada realitzada amb teules àrabs de ceràmica a quatre aigües, mentre que les naus laterals de la coberta, també amb teula àrab ceràmica, són a una sola aigua.

Amb els anys ens trobem diferents propietaris propiciats per diferents herències fins que arribem a Francesc Planas Buera, darrer propietari de la família Planas, ja que el 19 de desembre de 1950 va vendre el mas al FC Barcelona, representat per Agustí Montal i Enric Martí, per una quantitat que superava els sis milions de pessetes.

¹¹⁹ Can Planes és actualment, juntament amb la que existeix a la Ciutat Esportiva Joan Gamper a Sant Joan Despí, residència del planter del FC Barcelona.

Després van començar els moviments de terres i treballs per a la construcció del Nou Camp, però el mas fou respectat ja que, és un símbol del passat agrícola del poble de les Corts i un referent que certifica la dispersió dels masos que, en el seu dia, van existir en el Pla.

2.53. Can Cavaller (plànol núm. 18)

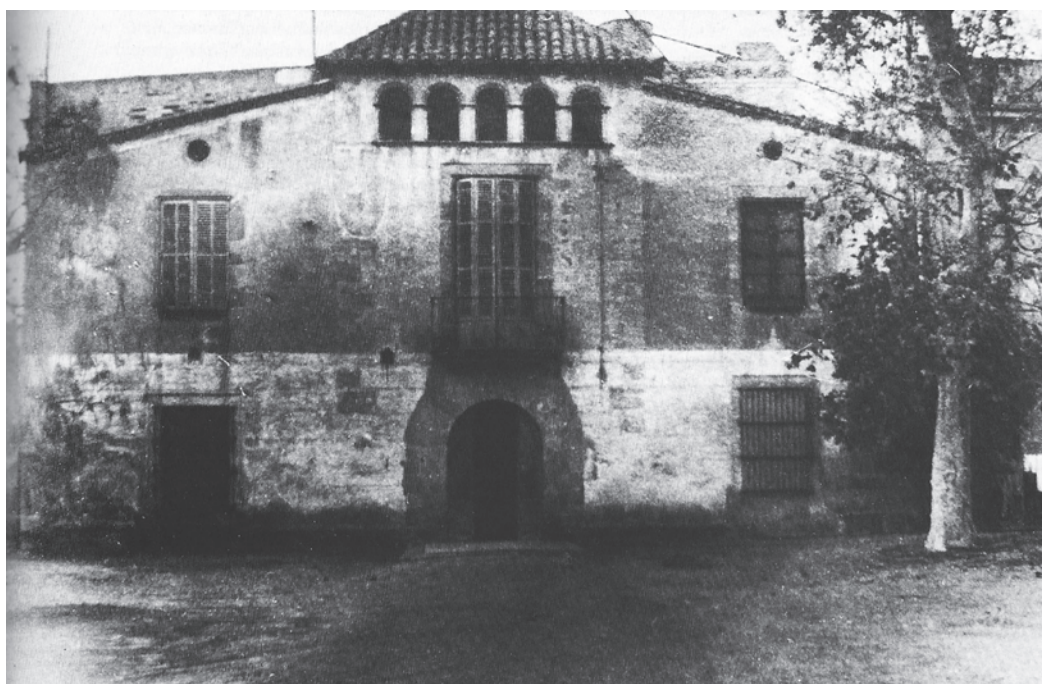

Fig. 82. Can Cavaller, 1930.

Imatge: Carles Carceller i Blay. Recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Situada al nord de l'actual recinte de la Maternitat, sabem que el Monestir de Valldonzella posseïa en alou un mas a les Corts que successivament es conegué amb els noms de Pere Ferrer, Dossa, Ginebreda, Cavaller i Ribas. L'edifici construït sobre un espai rectangular tenia tres cossos i unes línies molt simètriques, però va ser abandonat i enderrocat en diferents moments violents i de guerres. De totes maneres sempre va ser reconstruït i rehabilitat presentant l'aspecte sòlid i auster dels típics masos del Pla, però habilitat com a residència d'estiueig.

L'obra, molt espaiosa, era de mamposteria amb una coberta de teula àrab de ceràmica amb un únic vessant d'aigua sobre les naus laterals i a quatre aigües sobre el cos central,

més elevat, que donaven lloc a les golfes. Aquestes s'obrien a l'exterior amb unes finestres de cinc arquets de mig punt. L'eix central de la façana quedava establert per una porta adovellada, acompanyada pels dos costats rectangulars i enreixades per seguretat. Aquestes finestres estaven emmarcades per carreus de pedra molt treballada i polida. El mas quedava completat amb una capella, una espaiosa era, un forn i una cuidada horta.

Aquest mas es conegué primerament amb el nom del mas Dossa, ja que un dels primers posseïdors, dels quals després d'investigar només podem afirmar que no en coneixem gairebé pràcticament res, però que situant-nos al segle XIV sabem que va ser en Pere Ferrer al qual succeí la família Dossa. Aquest cognom tenia el seu origen en un topònim, el mont d'Orsa, actualment aquest mont disposa del nom de Sant Pere Màrtir i en la documentació investigada apareix amb grafies diferents: Óssa, Dossa, Orça, Dorsa i d'Orsa.

En els comptes de la coronació del rei Alfons, realitzats pel batlle general Pere Bacet, l'any 1424¹²⁰ consta que madona Óssa, muller del difunt Arnau Dossa i veí de la parròquia de Sarrià i home de Valldonzella, pagava per la imposició acordada un florí d'or. L'edifici juntament amb les terres del mas, va ser comprat l'any 1878, després d'un acord pres al mes de desembre de 1877, per la Diputació de Barcelona per construir-hi la casa Provincial de Maternitat i Expòsits.

La primera família que hi va haver al mas fou en Pere Ferrer que podem situar al segle XIV; però van ser els Dossa els qui van donar el primer nom al mas. Els últims propietaris van ser la família Cavaller, posant l'últim nom a la casa.

¹²⁰ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 325: ACA, RP. Mestre Racional 2541/1.

Zona de La Riera de Magòria i el seu entorn

2.54. Can Negre

Fig. 83. Can Negre, 1951.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Tot i pertànyer a Sarrià, la finca s'endinsava dins del terme de les Corts. Després de les segregacions dutes a terme per les expropiacions de l'Ajuntament i vendes de solars, la finca va quedar reduïda al núm. 13 del carrer General Mitre.

Va ser propietat de la família Prats, per la compra realitzada a Isidre de Pallejà. Limitant pel sud amb un gran terreny de nou mujades, ubicades completament dins del terme de les Corts, en els indrets anomenats de Trullols, Astorga i Feixa i de pertinences de la torre Batllori, que també era propietat de la família Prat, per la compra que va fer a Félix Prats l'any 1788.

L'heretat de Can Negre estava formada per una casa de planta i dos pisos, coberts amb teula àrab de ceràmica i amb una extensió de quatre mujades cercades per una tàpia. Disposava de cabdal d'aigua de nou plomes que Fèlix Prats va comprar l'any 1778 a Josep Fidel i Senillosa, procedent de la mina que aquest posseïa en el terme de Sarrià pel "riego de una pieza de tierra que posee en la misma parròquia y por el uso y abasto de la casa de

campo que allí intentava construir"¹²¹. La casa es va construir, però fou enderrocada l'any 1956 degut a l'ampliació del camp de futbol del Real Club Deportivo Espanyol.

La data de la seva construcció no es precisa, però existeix un document en el que consta que Fèlix Prat, comerciant de Barcelona tal com hem citat, va deixar constància que l'any 1778 va comprar a Josep Fidel i Senillosa un cabdal d'aigua de nou plomes. Això fa suposar que l'edificació de Can Negre ha de correspondre als voltants d'aquest any.

2.55. Ca n'Orlando (plànol núm. 53)

Fig. 84. Ca n'Orlando.

Imatge: facilitada per Esteve Albert Icorp, cedida a l'AMDC.

Ca n'Orlando estava situada entre la Riera de Magòria i la Riera de Malla. El nom de la casa prové del cognom d'un dels masovers que entraren a la casa després de la Guerra del Francès. Fins on es coneix, l'any 1576 el mas el posseïren els Sureda, Augirot, Atmeller i Setmenar entre d'altres. Creiem que ha de remuntar-se a la baixa edat mitjana.

Aquest mas també es va conèixer com el mas Pedralbes, per tant hem de suposar que la família d'aquest cognom, al menys fins a meitat del segle XVI fou la seva residència.

Mas aloer que l'any 1576 el seu propietari era en Jaume Sureda, de Barcelona, que el tenia arrendat a en Sangés, com es pot comprovar en la relació de focs rials d'habitants de Sarrià, que pagaren el coronatge de la reina Anna l'any 1576. Els darrers propietaris foren els successors de Carles de Sentmenat i Sentmenat, els seus fills Fèlix de Sentmenat i

¹²¹ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 496: ACA. RP. Capbreu de Barcelona 1763-1778.

Güell, desè marquès de Castellidosrius, al cinquanta per cent i Maria i Lluïsa de Sentmenat i Güell al vint-i-cinc per cent.

Degut a les segregacions produïdes als anys quaranta del segle passat, el mas, que ja havia perdut el jardí i el bosquet del darrera de la finca, s'incorporà al terrenys del complex esportiu de Piscines i Esports. Aleshores va quedar al mig d'una àrea de terreny que limitava amb la Diagonal i els carrers de Bori Fontestà i Ganduxer. Finalment, Ca n'Orlando, entre els anys 1948 i 1949 va ser enderrocada i en el seu lloc La Caixa va edificar uns habitatges, que avui semblen afectats per aluminosi (però això no es pot assegurar).

2.56. Can Perot

Fig. 85. Can Perot, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Investigant dins l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona podem assegurar que va ser per una veritable sort trobar en el fons patrimonial uns documents que feien referència a uns terrenys¹²² que de manera transversal eren tallats pels carrers de Còrsega i d'Entença i que en la seva major part van ser expropiats per l'Ajuntament de Barcelona per poder executar la nova planificació de l'Eixample de Barcelona, planejada per la Comissió de l'Eixample en els anys 30 del segle passat. En aquest sector existien diferents edificacions que foren enderrocades i entre elles un mas que hem considerat que era Can Perot.

¹²² NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 471: AHCB. Fons Patrimonials. Sèrie X, varis núm.11.

Reunits el dia 3 de gener de 1934, l'Ajuntament de Barcelona a proposta de la Comissió de l'Eixample, van aprovar l'adquisició, per 100.632 pessetes, preu que van considerar que valia la cessió per expropiació dels terrenys, que en aquell moment pertanyien a Josep Maria Torrents i Solé, persona que podem considerar va ser el darrer propietari.

2.57. Can Tarragó

Prop de la Riera de la Magòria es trobava una casa torre amb nom desconegut, per la qual se la coneix com Can Tarragó, nom dels seus propietaris. Francesc Coma i Tarragó fou el darrer propietari a principis del segle XX. Després d'ell, no hi ha més dades documentades. Sabem de totes maneres que la casa va quedar en propietat de Micaela Esteva i de la seva filla Teresa Tarragó Esteve. L'any 1908, va vendre la seva part a favor de Francesc Coma i Tarragó per 4.900 pessetes, i en el 1915 ho va fer Teresa Tarragó per la quantitat de 4.050 pessetes. Francesc Coma i Tarragó va redimir els dos censos i alou que gravaven la propietat i que corresponien al benefici de Sant Silvestre i a la pabordia del mes d'abril de la Seu de Barcelona i a Hisenda com a successor dels drets de la seu, segons la llei de desamortització de Mendizábal, pagant respectivament, 17,90 pessetes i 25,90 pessetes, que resultava ser el que representava la capitalització dels esmentats censos.

De tot el que va poder passar posteriorment no podem certificar res, ja que la documentació a la que hem tingut accés no ens dona més dades.

2.58. Can Poc-Oli

Fig. 86. Can Poc Oli.

Imatge: reproduïda per B. Batlle i Piera de la fotografia original ubicada a la Sala de Junes del Reial Club Deportiu Espanyol.

Situada a l'extrem nord-est dels límits del terme de les Corts, s'ubicava el Col·legi de Sant Sever de Barcelona, de la Congregació de la Missió o de Sant Vicenç de Paül, posseïa una heretat coneguda com a Can Poc Oli. Les terres de l'heretat es trobaven dins del terme de les Corts, mentre que la casa estava situada en el de Sarrià.

El renom de Can “Poc-oli” està documentat des del segle XIX, tot i que podria ser més antic. Feia referència a que quan hi celebraven balls en els dies de festa la llum era escassa, ja que utilitzaven poques làmpades d'oli. Per les lleis de desamortitzacions Can Poc-Oli passà a mans de l'Estat. Entre l'1 de maig de 1855 i l'11 de juliol de 1856, es declararen en venda totes les propietats de l'Estat. Va ser tret a subhasta el 1875 i adquirida per Frederic Mumbrú i Bardas.

Lluís Marquès Maristany, un dels seus darrers propietaris, aportà Can Poc-Oli a la societat Inmobiliària Corinmomar, i finalment l'any 1950, aquesta la va vendre al Reial Club Deportiu Espanyol. El 1951, amb l'ampliació del camp de futbol, es va enderrocar la casa.

2.59. Can Balasc

Fig. 87. Can Balasc, 1952.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Aquest mas estava situat entre la Riera de Magòria i el Torrent de Ballescà. En alguns documents s'anomena com la Riera de Malla. La finca disposava de 17 mujades d'extensió entre els termes de les parròquies de les Corts i de Sarrià.

El 31 de desembre de 1657, Bernat Sambasart, de Barcelona, va establir a perpetuïtat a Damià Balasch uns terrenys d'aproximadament unes 10 mujades, situades al terme de les Corts, de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià a canvi d'un cens anual de 68 lliures.

Lamentem que avui l'Històric Raval de Can Ràbia, amb totes les cases i construccions del marge esquerre de la Riera de Magòria ja no depenen de les Corts. Amb les darreres modificacions dels Districtes de Barcelona la línia que separa les Corts i Sarrià, va quedar determinada per la carretera de Sarrià, i per això Can Balasc, l'edifici i totes les seves terres pertanyen al districte de Sarrià. La família que va donar nom al mas, el posseïa des del segle XVII. Es desconeix la data de construcció de l'edifici ja que, com totes les cases de les Corts, fou reconstruïda més d'un cop. S'apunta l'any 1706 com a data probable de la seva construcció.

Aquest mas estava situat als terrenys de l'entorn a on existien les instal·lacions del complex esportiu Piscines i Esports. Aquests espais estaven qualificats com a zona verda, però després de diferents anul·lacions dels projectes de nova urbanització presentats pels inversors, varen aconseguir el canvi de qualificació i gran part dels terrenys es van convertir en habitatges de gran luxe.

Zona de l'antic camí de Barcelona a Sarrià

2.60. Can Sagristà del Pla

*Fig. 88. Can Sagristà del Pla. Dibuix que figura en l'arbre familiar, sn.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.*

Aquest mas pertanyia a la família Sagristà des del segle XVIII fins que va ser enderrocat. Estava situat al mig del que és l'illa formada pels actuals carrers de París, Londres, Rocafort i Calàbria, en terres situades al Pla de Valldonzella que antigament pertanyien a la Parròquia del Pi però que es trobaven dins del terme de les Corts; com que eren incloses dins el Pla de Cerdà, actualment formen part del Districte de l'Eixample.

L'any 1880 es va registrar la casa Sagristà i les seves terres adjacents de manera que resultés una sola finca¹²³ després de separar el terreny que es va vendre a la societat Batlló Hermanos.

Can Sagristà del Pla va passar a mans de Vicenç Sagristà i d'aquest al seu fill Gaspar Sagristà i Vila. Molts dels diferents terrenys es trobaven dins el que va correspondre l'Eixample de la ciutat de Barcelona projectat per l'enginyer de Camins, Canals i Ports, Ildefons Cerdà. Aquest fet va accelerar que a finals del segle XVIII comencessin a realitzar-se les vendes de solars classificats com edificables. Vicenç Sagristà va projectar urbanitzar tots els seus terrenys que resultaven edificables, distribuint-los en solars, després de descomptar tot el que havia de ser destinat a vials. El projecte va ser aprovat per l'Ajuntament de les Corts l'any 1877, es va obrir el passatge de Sagristà, entre els carrers de

¹²³ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 454: RP. núm. 7, finques núm. 122 i llibre 24 núm. 630.

Coello i el de Indústria, que actualment són els carrers de Londres i de Paris, fent constar que l'actual passatge és l'únic testimoni toponímic del mas i dels seus propietaris. El mas familiar fou enderrocat i el passatge de la llibertat que era l'accés a la propietat, i que s'havia disposat arreglerat a partir del l'antic camí que comunicava Barcelona amb Sarrià, va desaparèixer sota els nous edificis que s'hi construïren.

2.61. Can Batllori (plànol núm. 25)

Fig. 89. Can Batllori, 1950.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Entre el Torrent d'en Llobet i la Riera de Magòria, a l'oest de l'actual carretera de Sarrià s'hi trobava Can Batllori; un lloc que gràcies a les seves troballes arqueològiques han permès anar més enllà de l'edat mitjana, remuntant-nos a l'època romana, als íbers i fins arribar al neolític. Fins on tenim constància, Francesc Canyelles, mercader de Barcelona, va posseir Can Batllori l'any 1400. La família Pallejà va ser l'última propietària de la casa. Els descendents acabaren venent el que quedava de l'antiga heretat, que fins fa poc, es podia trobar a la cantonada de la Diagonal amb el carrer Numància. Després de la venda dels terrenys, els descendents van construir una casa luxosa, situada al costat mar del carrer de Deu i Mata núm. 16 (en aquells moments, núm. 15, doncs les numeracions de les cases

en aquell sector van patir un canvi, passant els senars al costat muntanya i els parells al costat mar). Finalment, el mas va ser enderrocat al juny de 1983.

2.62. Can Cusó o Deliri

Fig. 90. Can Cusó o Deliri, aprox, 1920.

Imatge: Arxiu de la família Cusó, facilitada per B. Batlle i Piera i cedida al AMDC.

La família Cusó va ser la propietària del mas. Sabem que els Cusó feren construir alguna casa en els seus terrenys, però segons l'acte d'establiment no hi havia cap mena d'edifici. Una d'aquestes construccions era la casa de camp núm. 14 del municipi de les Corts, que precisament es trobava al mig de per on havia de passar la futura avinguda Diagonal i que es va començar a construir l'any 1849¹²⁴. Investigant a fons se'ns planteja plenament el dubte de si la imatge que es conserva no es la casa de les Corts, o bé aquesta es va edificar partint d'un estil completament arcaic utilitzant materials de diferents enderrocs. També podria ser que es tractés d'una antiga construcció, de la qual no en sabem absolutament res, i que els Cusó se la van trobar segurament quasi enderrocada quan van accedir als terrenys.

El 26 de març de 1906, Vicenç Cusó i Amat va vendre el mas i les diferents terres que en conjunt sumaven 6.087 m² que eren el que quedaven edificables, restats els destinats a vials¹²⁵ a Francesc Vendrell i Bertran, de les Corts, per 92.691,50 pessetes. Vendrell la va

¹²⁴ Expedient obert amb motiu que es va projectar un nou hospital militar amb la idea d'edificar-lo a les Corts però que no es va arribar a realitzar. Es conserva la sol·licitud d'obres i els plànols d'un dels edificis a l'AMDC.

¹²⁵ En aquell moment es consideraven possibles vials 1.417 m².

vendre a l'editor Alberto Martín i Vicente per 170.000 pessetes i aquests el van succeir, per herència, les seves filles Dolors, Blanca i Concepció Martín i Zamora. L' any 1920 ja era imminent l'execució de les expropiacions afectades per l'obertura de l'avinguda Diagonal. Aleshores va ser quan va continuar el procediment judicial contra la vídua d'Albert Martín i les seves hereves. Aquest procediment judicial es va obrir per raó de l'impagament del crèdit hipotecari concedit per la compra de la propietat. Oberta la subhasta, aquesta va passar a mans de qui va oferir el preu més alt, que va resultar ser, Clotilde Renart i Roger, esposa de Guillem Maria de Pallejà. La superfície exigida per la expropiació fou de 1.286 m², quedant fora de l'expropiació un solar de més de 4.000 m² molt sobrevalorat en aquell moment per la projectada avinguda Diagonal. L' Ajuntament de Barcelona la va valorar en 8.824 pessetes, i el propietari en 115.120 pessetes¹²⁶.

El mas es va enderrocar i el solar no es va poder edificar per la projectada edificació de l'Illa de la Diagonal entre els carrers de Entença, Diagonal i Numància. Finalment els hereus de Clotilde Renart, darrers propietaris, van vendre els seus terrenys a la companyia mercantil Lespo SA, que amb una façana a la Diagonal de 340 m, edificaren un gran edifici conegut com l'Illa Diagonal, que va esdevenir la superfície comercial i financera més extensa d'Espanya. La part alta del carrer d'Anglesola ja ha desaparegut, doncs el seu espai, malgrat l'oposició de les entitats i en general de gran part de la població del barri, ha sigut ocupat per el complex de l'Illa Diagonal.

2.63. Can Malanit

Fig. 91. Can Malanit, aprox. 1945.
Imatge: facilitada per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

¹²⁶ NAVARRO, I., *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*, op.cit. p. 458: AMAB. Urbanització i reforma. Caixa 20. Carpeta 1.

La casa estava situada a l'extrem sud-est del terme de les Corts, a l'est del camí de Barcelona a Sarrià, en terres que eclesiàsticament van pertànyer a la Parròquia del Pi. El renom del mas probablement nasqué d'un mosso del mas. Es veu que preguntat per un vell a on vivia, aquest va respondre que no ho sabia perquè de nit marxava del mas i pel matí, quan encara era fosc, tornava, fet que feu dir al més vell que allò semblava "Can Malanit".

Poc hem sabut de la història del mas, llevat de diferents anècdotes de la vida quotidiana. L'emigració d'un membre de la família a Amèrica, o l'arrest del propietari, Josep Font Bernardí, el dia 23 de febrer de 1889, que durant cinc dies no va poder sortir del mas.

Situat en el centre de l'illa que actualment formen els carrers Viladomat, Calàbria, Còrsega i Rosselló. El mas va ser enderrocat entre 1948 i 1949.

3. EL MONESTIR DE PEDRALBES

El monestir de Pedralbes es va construir per voluntat de la Reina Elisenda de Montcada (1292 - 1364), esposa de Jaume II, qui l'any 1322 ja havia manifestat la intenció de fundar-hi un monestir de Clarisses. La primera pedra del Monestir es va col·locar l'any 1326, i un any més tard es va inaugurar, tot i no estar enllestit.

El Monestir de Pedralbes fa temps que entra en discussió de reivindicació entre el districte de Sarrià i el de les Corts. Situat dins el terme del districte de les Corts, segons els veïns de Sarrià, ha de ser retornat al barri del qual és històricament originari. És a dir, Sarrià, en el districte que té aquest nom. Cal dir d'entrada que, en origen, no pertanyia a la vila de Sarrià sinó a les Corts (de Sarrià) precisament. Les Corts i Sarrià pertanyien a la parròquia de Sant Vicenç, però com assenyala Ferran de Segarra i de Siscar en el seu llibre *Sant Vicens de Sarrià, dades i clarícies referents a la història d'aquesta vila i parròquia* (Barcelona, 1921), un llibre fonamental que sembla que ja no sigui gaire conegut a Sarrià, afirma que no pertanyia al terme de la vila (és a dir, del Sarrià actual) sinó al de les Corts (De Segarra, 328-329).

Tant les Corts com la vila de Sarrià, compartien la mateixa parròquia però tenien batlles propis totalment independents i també en tingué Pedralbes des del 1781 fins al 1839¹²⁷. El batlle de Pedralbes va presentar el 26 d'abril de 1825 una denúncia judicial contra l'Ajuntament de Sarrià "porque le perturba la función dirigiéndole órdenes y mandatos sin contar en nada con el bayle recurrente, llegando al extremo de imponer multas y apremios" (Arxiu de la Corona d'Aragó, sèrie: reg. 1424, foli 274).

Pel que fa als límits de les antigues batllies, els de la batllia de les Corts s'estenien a ponent de la Riera Blanca fins a la muntanya de Sant Pere Màrtir, per tant queda demostrat que comprenien Pedralbes i la torre de Santa Caterina (Font del Lleó). Però quan les Corts va substituir l'antiga batllia per un ajuntament propi, l'Ajuntament de Sarrià, es va oposar l'any 1821, i després de moltes discussions el de Sarrià va aconseguir apoderar-se de la part alta de les Corts, que comprenia Pedralbes.

¹²⁷ Vid. COMAS, E., *Batlles, regidors i procuradors síndics generals dels pobles del Pla de Barcelona sota la Nova Planta 1718-1808*, "Quaderns del seminari d'Història de Barcelona", Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona, 2002; i BURGUEÑO, J.; VEGA, L., *Història del mapa municipal de Catalunya*, Barcelona, Direcció General d'Administració Local, 2002.

Cal dir que a Sarrià es va establir des del començament del segle XIX bona part de la burgesia conservadora barcelonina que fugia de l'aglomeració de la ciutat amb les seves conseqüències, però que mantenia una gran influència política i un esperit oligàrquic, més propi de l'Antic Règim, que va caracteritzar socio-políticament la vila de Sarrià des d'aquells moments.

Hem volgut deixar constància de totes aquestes dades històriques perquè considerem que haurien de ser conegudes pels habitants de Sarrià, que volen imposar, de la manera que sigui, que Pedralbes els pertany, amb més porfídia que raó, com si insistència volgués dir demostració.

Tampoc és cert que el monestir de Pedralbes hagués passat a les Corts per motius electoralistes, perquè les úniques persones empadronades són les que formen la comunitat monàstica. Pel que fa a la petició de canvi de districte, creiem que és improcedent i antidemocràtic exigir-lo des de fóra, com si tinguessin algun títol de propietat.

Encara fa més absurda aquesta actitud el fet que el monestir de Pedralbes forma part del Museu d' Història de Barcelona, que és qui s'encarrega de la gestió, independentment dels districtes.

Fig. 92. Monestir de Pedralbes, entrada, 2009.
Imatge: Antoni Brengaret i Framis.

3.1. L'estructura del monestir al S. XVII

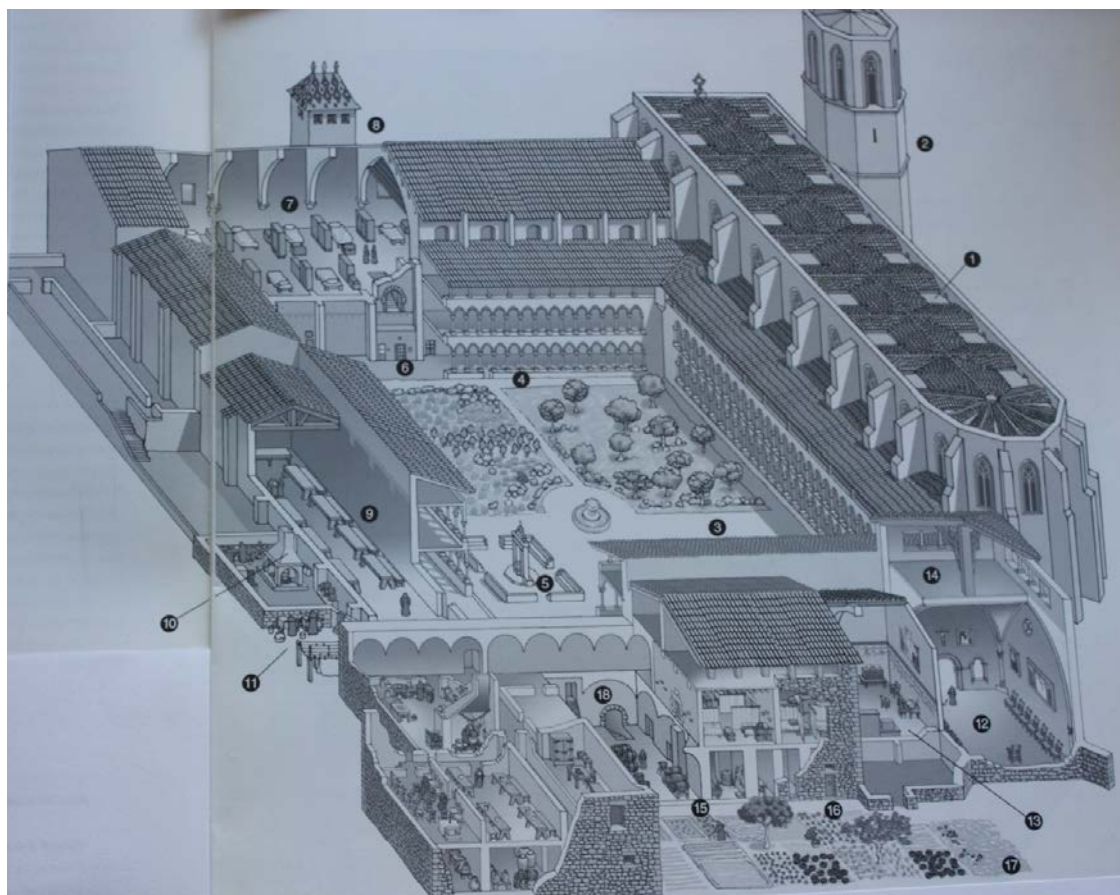

Fig. 93. Monestir de Pedralbes al s. XVII. Il·lustració de Jordi Ballonga. AMDC.

A inicis del S. XVII el monestir comprenia:

- 1 - Església
- 2 - Campanar
- 3 - Claustre
- 4 - Galeries del Claustre
- 5 - Cisterna
- 6 - Cel·les de dia
- 7 - Dormidor
- 8 - Mirador de Sant Rafel
- 9 - Refetor (menjador)
- 10- Cuina amb una llar de foc central
- 11- Bugaderia i estenedor
- 12- Sala capitular
- 13- Sala de l'abadia
- 14- Les Mirandes
- 15- Les procures (celler, rebost, cort del bestiar i estable)
- 16- Sortides a l'hort petit
- 17- Hort petit
18. Entrada a la "gruta". Aquesta entrada donava a una paret de la cisterna, on hi havia una aixeta a on les monges recollien l'aigua

Per la seva banda, les zones més destacables eren:

A. L'església

Conformada, a causa de la gran rapidesa en què es va haver de construir, d'una gran unitat arquitectònica que determina un gòtic molt auster i singular. Coronada per un campanar de planta vuitavada o de vuit costats. Aquest campanar va ser construït i afegit posteriorment, possiblement alçat cap a l'any 1332, quan Sarrià va passar a dependre del monestir.

L'església constitueix una veritable meravella de la senzillesa; té una sola planta amb diverses capelles entre els contraforts que reforcen les parets laterals del temple. Al peu de la nau, elevat del terra, hi ha el cor alt, espai exclusivament reservat a les monges i que a més, comunica directament amb el dormidor a través de la Sala de l'Àngel.

El cor de pedra amb seients de fusta emplaçat a la meitat de la nau del temple, va ser construït pels frares que en les misses les acompanyaven amb els seus cants. A sota la planta es van construir uns baixos que es van convertir en capella, anomenat el cor baix i destinat a les monges. La nau de l'església està dividida en set trams i és coberta amb voltes de creueria. A les claus de volta, on conflueixen tots els nervis, es representen els Set Goigs de la Verge¹²⁸. Al presbiteri hi ha la tomba de la reina Elisenda, sobresortint totalment de la resta de sarcòfags de personatges nobles situats a les capelles laterals. Cal tenir en compte que la tomba de la reina Elisenda té dues visions diferents, al costat que dona a la nau de l'església on el relleu que representa la reina es mostra vestida amb mantell i atributs reials, i al costat que dona al claustre, vestida de penitent.

B. El monestir

Tot el monestir es va distribuir al voltant d'un claustre de dos pisos totalment d'estil gòtic, disposant de 26 columnes per banda fetes de pedra calcària nummulítica (pedra formada en gran part per restes de fòssils del terciari) procedents de la zona de Girona. El fust de columnes és molt estilitzat i en els capitells hi ha esculpits els escuts dels Montcada amb quatre pans que corresponen a la família reial amb les quatre barres.

A la planta del claustre hi ha situat el menjador (refetor) i la cuina, que al llarg del temps han sofert moltes reformes, sobretot la infermeria i l'abadia.

¹²⁸ Són l'anunciació, el naixement de Jesús, l'epifania, les santes dones al sepulcre, la pentecosta, l'ascensió i la coronació.

La Sala Capitular es va construir l'any 1416 i va ser obra dels mestres d'obra Guillem Albiell i Antoni Nato. En un nivell més baix hi estava situada una tercera terrassa a on hi havia les Procures per guardar el gra i diferents productes així com les eines del camp. També hi havia corts pel bestiar i un celler. Totes aquestes estances s'encaraven a l'anomenat "hort petit", on els fruits d'aquest hort cobrien totes les necessitats de la comunitat. A l'altre costat de la tàpia, a on avui hi ha el nou convent, s'ubicava l'hort gran, que era conreat per hortolans i destinat a proveir tant als empleats com a la comunitat.

C. L'exterior

Davant del temple hi havia, a la part superior, una plaça, al voltant de la qual es van construir unes cases destinades als capellans que oficiaven els actes religiosos. Al sud del monestir es va edificar un segon petit monestir que acollia els pares franciscans, consellers espirituals i confessors de les monges, que a vegades exercien com a procuradors. Els capellans i els frares rebien de les monges sou i manutenció que comprenia habitatge, menjar i vestits. Al carrer que pujava, partint del Camí Ral, seguia tocant al monestir fins a la part més alta, hi havia tots els serveis imprescindibles, com la fleca o la carnisseria, i les cases dels servents, pagesos, compradors, majordomia etc.

Habitatges i monestir estaven protegits per una muralla de la que encara avui se'n conserven dues torres (una a prop de l'actual avinguda de Pedralbes, al sud, i la segona al carrer de Montevideo, al nord).

Quan es va edificar el monestir es va seguir totalment la regla de les clarisses, per tant les estances estaven pensades per la vida en comunitat. De totes maneres, molt aviat, al voltant del claustre s'hi van afegir el que s'anomenaven les cel·les de dia, que resultaven ser petites estances, per retirar-se i viure en total silenci algunes religioses durant el dia. Eren de mida i decoració diferenciada segons les possibilitats econòmiques de la monja que l'havia encarregat. Algunes d'aquestes estances han existit fins a l'actualitat, conservant la decoració dels segles XVII i XIX, ja que s'hi anaven fent reformes. Tant sols una petita estança, la cel·la de Sant Miquel, ha conservat la decoració original del XIV. Aquesta estança va ser construïda per ordre de l'abadessa Francesca ça Portella, neboda de la reina Elisenda, situada entre els contraforts de l'església, a la banda del claustre, al costat de la tomba de la reina. El 1346 n'encarregà la seva decoració al pintor Ferrer Bassa. Amb algunes variants, es va pintar tal com constava en el contracte, els set goigs de la Mare de Déu, les escenes de la passió de Crist i alguns sants.

D. El palau de la reina Elisenda

L'any 1327, que va ser quan va enviudar la reina, va anar a viure a un palau construït al costat del monestir ocupat per les monges. L'exacta ubicació de l'edifici resulta difícil de saber perquè la reina havia ordenat que a la seva mort l'edifici s'enderroqués, a excepció de la sala principal. Sembla que possiblement algunes dependències es podrien trobar a l'angle nord-oest del monestir, però tampoc podem descartar que una bona part mirés cap a Barcelona, pel cantó del migdia, just a tocar del Camí Ral.

3.2. La vida en el monestir

Al monestir les monges clarisses seguien la regla que va dictar el papa Urbà IV l'any 1263. Aquesta regla regia tota la vida del monestir i consistia en tres vots que definien la vida monàstica des de Sant Benet: obediència, castedat i pobresa, més un de nou que es va afegir, el de clausura.

L'ingrés d'una novícia

Tota dona podia ser admesa a la comunitat. Depenia molt de la seva fe en Crist i de la creença en una vida eterna després de la mort física terrenal. La seva condició social i l'edat, eren força determinants. Un cop era admesa ingressava a la comunitat, se li tallaven els cabells i se la proveïen d'unes vestidures molt senzilles confeccionades amb teixits més aviat bastos, absents de color i cap mena d'ornaments ni luxes superficials. El primer hàbit de les monges era de color blanc tirant a crema i posteriorment se li canviava per un de fosc. Aquest hàbit era una túnica i un escapulari a sobre. Durant un any la novícia anava vestida amb un hàbit i un vel blanc, no podia participar en els Capítols de la comunitat i una mestre de novícies li ensenyava els principis de la regla. Mentre durava aquest període, encara era lliure de poder abandonar la comunitat del monestir, o també de no ser admesa. De ser admesa al cap d'un any, feia els vots definitius i se li imposava el vel negre de les monges professes de la comunitat. Ens ha costat una mica d'entendre, però hem d'acceptar que eren uns altres temps, quan hem investigat que l'edat mínima per professar era la de dotze anys. La jornada passava seguint les hores monàstiques classificades en majors i

menors. Aquestes hores no eren fixes sinó que anaven completament relacionades amb l'horari solar. Les hores majors quan la comunitat es reuneix totalment per pregar, són: *Laudes*, *Maitines*, *Vespres* i *Completes*. El temps disponible es distribuïa seguint les hores menors: la *Primera*, la *Tèrcia*, la *Sexta* i la *Nona*. Per *Laudes* les monges s'aixecaven a mitjanit del llit per anar a pregar a l'església. Després se'n tornaven al llit fins a les sis del matí per anar a *Maitines* i donar gràcies a Déu pel nou dia. Acabades les *Maitines* començaven les activitats diàries, entre aquestes activitats es cantaven i recitaven els salms de l'hora *Primera*, cap a dos quarts de vuit. El parenostre i l'avemaria, tal com havia manat la reina, es recitava durant la missa de l'hora *Tèrcia* que era a les nou del matí. Tot seguit es servia el primer àpat del dia, seguidament més hores de treball que duraven fins a l'hora *Sexta* que corresponia a la una del migdia; en aquest espai de temps es resaven el rosari i es pregava per tots els difunts. Al refector tot seguit la comunitat es reunia per dinar, i després de dinar les monges disposaven d'un temps lliure fins a les quatre de la tarda, que el dedicaven al repòs en silenci fins a l'hora *Nona*, en la què pregaven novament salms, el parenostre i l'avemaria. Acabada l'hora de descans seguia el treball fins a les sis, les monges disposaven d'una hora d'esbarjo, que elles anomenaven recreació en comunitat fins el moment de les *Vespres*, que es celebraven a les set. Aleshores les monges reunides al cor llegien fragments bíblics acompanyats dels cants determinats per cada dia de la setmana. Al refector a les nou es sopava, i una vegada acabat el sopar es resaven les *Completes* en silenci. D'aquesta manera s'acabava el dia i es tancaven les portes del monestir.

L'alimentació al monestir estava condicionada a la divisió de l'any en dos grans períodes, el primer que anava del 8 de setembre, la Nativitat de la Verge, fins a Pasqua. Aquest temps tenia molts dies de dejuni. En el segon període, que comprenia tota la resta de l'any, la dieta que se seguia no tenia tantes limitacions. El que més diferenciava els dos períodes era el consum de carn, molt especialment la de porc, tant el magre com el salat i, en diades molt determinades, la de xai, vedella o cabrit. En els temps de dejuni, el consum de carn era molt restringit, per no dir totalment nul, però en el segon període era molt més generós.

L'aliment més utilitzat era el peix. El seu consum s'incrementava en els dies d'obligada abstinència de tots els productes làctics o bé ous. Aquests dies d'obligada abstinència, coincidien en l'Advent i la Quaresma. El peix es consumia fresc o salat. La mel s'utilitzava en generoses quantitats, acompanyades amb formatge o fent-la servir de base per la

elaboració de dolços. La dieta la completava el pa blanc, llegums, arròs, olives, cereals, verdures, fruits secs i fruita fresca.

L'organització interna del monestir

Al monestir les monges estaven diferenciades per les de Cor i les llegendes. Aquesta diferència venia marcada per les que sabien llegir o no. Aquest fet era determinant per exercir un paper o un altre dins de la comunitat. Tot i que amb excepcions, el fet de que una monja fos lletrada o no depenia, sobretot, de la classe social d'on provenia; tenint en compte que en ingressar a la comunitat, una monja abandonava la seva família d'origen per poder formar-ne part d'una altra. Un nombre elevat de religioses del monestir provenien de famílies properes a la reina Elisenda com podien ser els Pinós i els Montcada. També hi havia representats dels Cruïlles, dels Cardona i dels Pallars. Aquestes monges generalment ocupaven tots els llocs de poder dins la comunitat del monestir; també hi hem trobat monges representants de la burgesia barcelonina. Aquest fet explica l'estretíssima relació entre Pedralbes i la ciutat i sobretot la protecció que rebia el monestir per part del Consell de Cent¹²⁹.

La regla deixava ben clar que el temps disponible que restava entre oració i oració havia d'ocupar-se en realitzar treballs. Al monestir de Pedralbes, degut a les nombroses rendes que disposava i per l'alta condició social de la majoria de les monges, les hores de treball les ocupaven en variades activitats que permetien un enriquiment personal i de la comunitat molt importants. Els càrrecs i les ocupacions que es desenvolupaven depenien de la categoria social de les monges. El cos dirigent estava sempre ocupat per monges de Cor:

- *Abadessa*, càrrec superior màxim sobre el que girava tota l'organització del monestir. aquest càrrec era ocupat de manera perpètua.
- *Discretori*, consell format per quatre o cinc monges que aconsellaven l'abadessa i signaven tots els documents importants.
- *Procuradora*, encarregada del menjar, de la seva distribució i del proveïment de tots els objectes per la vida diària. També hi havia una segona procuradora que s'encarregava de tot allò que era necessari per a la manutenció dels frares del Conventet i dels preveres.

¹²⁹ L'alt nivell cultural d'algunes monges queda certificat amb la gran qualitat d'objectes que van deixar a la comunitat. Un dels casos més evidents és el del retaule anomenat dels Rocaberti, que es tracta d'una pintura sobre taula i talla policromada del segle XVII (MHCB- MMP).

- *Refeturerera*, encarregada del refetor, de la seva neteja, de la compra dels objectes propis i útils pel servei i del pagament dels sous a les dones que hi treballaven.
- *Pastrinyera*, encarregada de la fleca del monestir.
- Encarregades del celler i de les compres del blat, oli i llenya.
- Administradores de la infermeria i la sagristia.

Les religioses de Cor que no exercien cap càrrec administratiu realitzaven activitats com podia ser la meditació, la lectura, el brodat, la música o la pintura. Per la seva banda, les monges llegues tenien la missió de realitzar totes les feines manuals. A Pedralbes, a l'edat mitjana, les monges llegues, que en aquell moment era un grup molt reduït, eren les que havien de fer totes les feines manuals; aquest tipus de feines les realitzaven les serventes i les esclaves. Les serventes cobraven un sou i a les esclaves se les mantenia. Aquestes últimes solien arribar al monestir dins del dot de la monja, que en entrar havia de disposar a la comunitat del monestir, o bé en donació de devots, o simplement eren comprades en un mercat d'esclaus. Això si l'Església tolerava esclaves al monestir, ja que aquest fet va canviar a partir del segle XV quan la pressió de la mateixa Església i de la Cort, va obligar a les monges a alliberar a totes les esclaves. Amb aquest canvi, la comunitat de monges llegues va augmentar considerablement per poder realitzar totes les feines manuals.

El monestir de Pedralbes gaudia de privilegis especials comparats amb els d'altres comunitats monàstiques. El fet que fos una reina la persona que el va fundar li va permetre disposar d'un patrimoni importantíssim, i el seu prestigi va propiciar que fos un lloc molt especialment preferent perquè hi decidissin ingressar dones de la classe benestant i aristocràtica de la ciutat de Barcelona.

Des dels inicis, la subsistència econòmica del monestir va quedar totalment garantida amb tots els béns necessaris. Aquests béns eren propietats que es van anar incrementant en els anys gràcies a molts privilegis que els hi van concedir a la comunitat, la casa reial i el propi papat. L'any 1334 el monestir va realitzar una permuta amb la Seu de Barcelona, bescanviant els drets que tenia sobre la parròquia de Premià, pels de la vila de Sarrià i la seva població. A banda dels diners que els hi proporcionava la vila de Sarrià, amb moneda i espècies, Pedralbes tenia les que rebia de les vicaries de les esglésies de Sant Pere de Codony a Tarragona, Santa Maria Magdalena de Sollana a València, Santa Maria de Maials a Tortosa, Santa Maria de Llardecans a Lleida, Sant Feliu de Buixareu i Pallerols a

Vic i Santa Maria d'Orcau a l'Urgell. També tenia la propietat de masos a Berga, Piera i Barcelona, com també disposava de la propietat de certes carnisseries, com la de Pont de Campdera a Barcelona i tota la meitat dels beneficis que produïa el Molí d'en Carbonell. Per voluntat reial, el monestir era beneficiari dels drets sobre les mercaderies que havien de passar per la duana de Càller a l'illa de Sardenya.

Tots els beneficis s'invertien en obres, restauració i reformes del monestir així com en la compra d'objectes destinats a la litúrgia i obres d'art destinades a la decoració de l'església i altres estances. També en la compra de noves propietats i en la implantació de censals i violaris¹³⁰ : Pedralbes, per aquest motiu cobrava uns rèdits sobre unes terres que realment no eren de la seva propietat.

Les relacions del monestir amb tot el seu voltant, les Corts, la vila de Sarrià o la ciutat de Barcelona sempre van ser molt importants. Sobretot foren molt intenses les relacions que es mantingueren amb la vila de Sarrià, ja que la vila restava sota la jurisdicció de l'abadessa, mentre que les Corts, encara que pertanyia a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, depenia del batlle reial de Barcelona. La relació entre la població de Sarrià i el monestir no va ser només econòmica sinó, molt més important, de dependència. Aquesta dependència s'exemplificava públicament en el reconeixement de senyoria, cada vegada que era escollida una abadessa, fet que feien els vassalls en el reconeixement total de l'abadessa com a màxima representant de la comunitat. En un document escrit el 3 de febrer de 1376, queda certificada la cerimònia de l'acte. Va ser aquest dia quan els habitants de Sarrià van exterioritzar el total reconeixement de senyoria a la nova abadessa, sor Agnes ça Rovira, que va ser escollida en morir sor Sibil·la de Caixans.

Durant el segle XVI el monestir va patir una situació econòmica decadent. La decadència va ser tant forta que l'any 1568, per poder enllestir la nova infermeria, es va precisar totalment de l'ajut reial. El país en aquell moment travessava unes circumstàncies polítiques molt difícils, fet que encara va agreujar més la situació. Les monges van abandonar el monestir per la incertesa que s'albirava a l'any 1640, amb la Guerra dels Segadors i l'edifici del monestir es va deteriorar moltíssim. Va ser aleshores quan el

¹³⁰ Els censals, préstecs que el monestir concedia a persones particulars a canvi de pagaments periòdics amb els seus corresponents interessos pactats, podien passar de pares a fills. I els violaris es produïen quan el pare d'una novícia donava el dret de cobrament de censals, destinats al manteniment de la seva filla. Un cop difunta, el censal quedava pel monestir.

monestir va necessitar absolutament l'ajut del Consell de Cent que fent ús al que havia promès a la reina Elisenda, la seva fundadora, li va atorgar un ajut anual a perpetuïtat de 100 lliures. Amb la Guerra dels Segadors la decadència va ser tal, que va culminar l'any 1680 amb la pèrdua del municipi de Sarrià. En aquells moments la comunitat també va haver de vendre moltes de les propietats que tenia al Berguedà. Va ser l'any 1713, en el temps de la Guerra de Successió, quan Felip V va abolir les institucions catalanes i en aquell moment el monestir es va quedar fora de la protecció del Consell de Cent. Per si fora poc, el monarca Borbó va reconèixer la jurisdicció civil i criminal de l'abadessa en aquells llocs on l'havia exercit fins aquell moment.

La infermeria del monestir

Cal destacar la infermeria, que actualment es conserva i que data del segle XVI. Quan es va construir estava pensada perquè el seu funcionament fos independent de la resta del monestir. Aquesta decisió es va prendre, per si fos necessari, en cas de malalties contagioses, i sobretot, per les epidèmies que en aquell temps eren molt freqüents.

La infermeria estava destinada a les monges malaltes del monestir. No solament es limitava com hospital, sinó també serà el lloc on feien tractaments continuats de malalties cròniques. El monestir disposava d'una farmaciola amb útils per elaborar medicaments i fer ús de les herbes medicinals del propi claustre.

Disposava de quatre estances on cadascuna tenia una capacitat per quatre llits, separats per cortines, i amb un armari a la capçalera de cada llit. Aquestes estances es comunicaven amb portes, amb una petita finestra a sobre el dentell de la porta, que permetia la sortida de fums, doncs en aquesta finestra s'hi col·locava una espelma que restava encesa tota la nit.

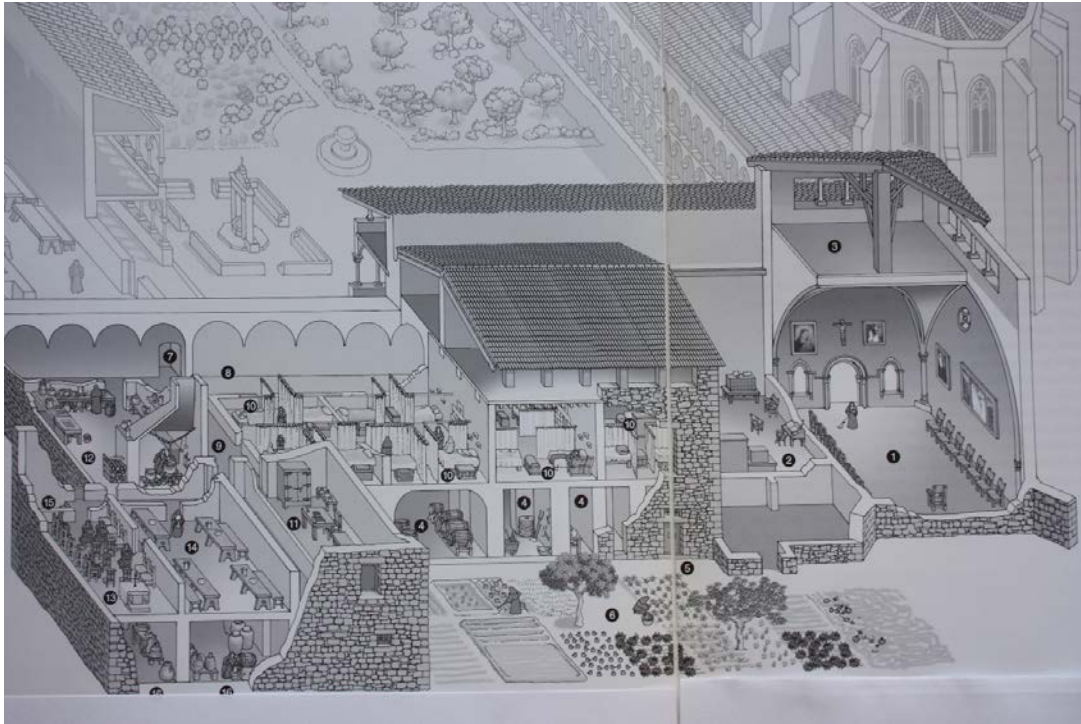

Fig. 94. Monestir de Pedralbes. Secció de la infermeria, inicis del s. XVI.
Il·lustració de Jordi Ballonga. AMDC

- 1- Sala capitular
- 2- Sala de l'abadia
- 3- Les Mirandes (mirador)
- 4- Les procures (celler, rebost, cort del bestiar i estable)
- 5- Sortides a l'hort petit
- 6- Hort petit
- 7- Entrada a la infermeria del claustre
- 8- Passadís d'accés a les diferents estances de la infermeria
- 9- Repartidor o "Sala de la reina"
- 10- Estances amb llits per a les monges malaltes
- 11- Farmàcia i sala de cures
- 12- Cuina de la infermeria
- 13- Capella de la infermeria
- 14- Menjador de la infermeria
- 15- Escales d'accés a la cisterna i a les procures de la infermeria
- 16- Procures de la infermeria

3.3. El Museu-Monestir de Pedralbes

El monestir en moltes de les seves dependències esdevé museu. Conserva diferents col·leccions provinents del patrimoni tant de les monges que aportaven en ingressar a la comunitat, com de la mateixa comunitat que adquiria per l'embelliment de l'església i les diferents estances que ho requerien. Es tracta d'una col·lecció d'obres de pintura, ceràmica, mobles, orfebreria i ornaments litúrgics, teixits i documents en paper i pergamí.

Va ser a finals del segle XIX quan la comunitat de Pedralbes va prendre consciència del gran valor històric i artístic de l'edifici que allotjava tantes obres d'art acumulades durant molts segles. Aleshores es va decidir reunir els objectes de més valor, habilitant en el primer pis del claustre una sala coneguda com Les Claraboies.

Amb aquesta disposició el monestir va iniciar, lentament, una iniciativa que va culminar l'any 1983 al obrir-se el Museu-Monestir de Pedralbes, que precisament l'any 1999 va passar a formar part del Museu d'Història de la Ciutat.

- Principals obres exposades en el museu:

PINTURES

En la col·lecció de pintures destaquen, entre les obres de més valor, el tríptic de l'Epifania del taller dels Della Robbia, amb portes laterals del taller del Vergòs, el retaule dels Rocabertí; la taula de la Verge amb el Nen, del mestre Burgo de Osma; el tríptic flamenc representant la infància de Jesús; el díptic, igualment flamenc, representant la Verge de la Llet i la Pietat; o el retaule de Santa Marta, realitzat al segle XVI.

MOBLES

En el monestir es conserva una gran col·lecció de mobles que dona testimoni del que era la vida quotidiana de la comunitat. Sobretot es tracta d'armaris, caixes que les novícies entregaven al monestir en el moment de ser acceptades, baguls, taules, arques i cadires. Cal fer especial esment a l'arca del segle XVI que, segons la tradició, pertanyia a la reina Elisenda. A la mateixa reina també se li atribueix un armari-capella considerat de la mateixa època. Sobresurt de la col·lecció una cadira del segle XVI, entre moltes anomenades "frailers" que servien per poder seure la comunitat quan es reunia a la Sala Capitular.

CERÀMICA

Hem de considerar que juntament amb els mobles, la col·lecció de ceràmica certifica el viu testimoni del que representava la vida diària de la comunitat. Es conserven un gran nombre de les peces de la vaixel·la del servei de taula del menjador de les monges: plats, escudelles i servidores de pisa blanca amb l'escut del monestir en blau dels segles XV-XVI, aiguamans, que servien per rentar-se les mans abans i després dels àpats amb l'ajut d'un gibrell ple d'aigua. També hi han diverses peces procedents de la farmàcia: xaroperes, pots per la mel, pots d'apotecari i útils de farmàcia a part d'objectes diversos destinats a la decoració de moltes estances que van ser realitzats en els segles XVI-XVII.

ORFEBRERIA I ORNAMENTS LITÚRGICS

De les moltes peces exposades destaca una Veracreu del segle XIV, realitzada amb plata daurada que originalment disposava d'esmalts al foc. També hi trobem una creu processional dels segles XVI-XVII i un plat de plata amb l'escut del monestir.

TEIXITS

Aquest fons de teixits el conformen ornaments religiosos, sobretot destinats a la litúrgia, fonamentalment casulles i elements d'altar; tots aquests útils estan brodatats en diferents èpoques. De tot el conjunt hi destaquen uns corporals i unes animetes amb puntes realitzades amb fil d'or i pedres semiprecioses i perles. Tradicionalment s'ha dit sempre que eren "de la reina", però realitzats uns estudis actuals s'ha pogut demostrar que es tracten d'una època més anterior.

DOCUMENTS

Es conserva quasi intacta tota la documentació del monestir en el seu fons d'arxiu. En el museu s'exposen alguns llibres i manuals més representatius del dit fons de l'arxiu. Sobretot destaquen una bona sèrie de cantorals, alguns d'ells realitzats amb miniatures d'artistes de gran renom com va ser el realitzat per Esmeraldo Dotavanti, a qui li va encarregar l'abadessa Maria d'Aragó (1514-1519), i els cantorals de l'escriptori del monestir de Montserrat, encarregat per l'abadessa Teresa de Cardona (1521-1562).

A l'agost de 1343, sor Francesca Ça Portella, segona abadessa del monestir de Pedralbes, va signar un contracte amb el pintor Ferrer Bassa per decorar la seva cel·la de dia, que actualment és la capella de Sant Miquel.

FERRER BASSA, PINTOR

Ferrer Bassa era el pintor de la cort reial en aquells moments. Precisament va ser la cort qui va influir en la seva elecció; des de 1333 havia rebut molts encàrrecs del reis Alfons III i Pere III. Va ser l'introduïdor d'un nou corrent artístic a Catalunya basat en el *Trescento* italià, l'estil italogòtic que substituïa completament el francogòtic que havia sigut predominant fins aleshores. Les diferències entre els dos moments son remarcables: hi ha una pèrdua de la gran importància que tenia la línia en benefici total del color; el moviment es pot dir que gairebé desapareix substituït per una expressió gestual, els personatges son molt més expressius i ocupen sempre el primer terme de les pintures i el fons és realitzat amb mostres senzilles d'arquitectura acompanyades per un cel de color d'or. Es comença a notar un intent de perspectiva, encara que podem afirmar que molt limitat. Les pintures de la capella de Sant Miquel es pot dir que són la màxima expressió d'aquest estil a Catalunya. Es pot afirmar que Ferrer Bassa supera els models italians (Giotto, Simone Martini o Lorenzetti) en expressivitat i naturalisme dels personatges i la resta dels elements representats en les pintures.

LES PINTURES

Ferrer Bassa va iniciar la pintura encarregada tres anys després de signar el contracte a l'abril del 1346, i la va acabar el novembre del mateix any. Mentre va durar la realització del projecte va ser ajudat pel seu fill Arnau Bassa. La pintura va ser realitzada a l'oli i no al fresc. Predominen els colors més aviat freds, blau, gris i verd, principalment, i es va emprar colradura, plata coberta de vernís, en lloc d'or fi, com indicava el contracte; de totes maneres cal afirmar que el resultat feia el mateix efecte. Ara bé, amb els anys el vernís va trencar-se i pel contacte amb l'aire ambiental la plata s'oxidà i tot el que era daurat es va convertir en negre. A les parets més importants els quadres estan col·locats en dos registres horitzontals que permeten la seva observació d'esquerra a dreta. En el registre inferior hi ha representats els Set Goigs de la Mare de Déu i en el registre superior les set històries de la Passió de Crist. Als laterals hi ha quinze sants encara que segons el contracte només n'havia de pintar vuit. Els quinze sants pintats son sant Miquel, sant Joan Baptista, sant Jaume, sant Francesc, santa Clara, santa Eulàlia, santa Caterina (aquests sants estaven

inclosos en el contracte inicial), a més de sant Narcís, sant Domi, sant Honorat, santa Agnès, santa Bàrbara, santa Isabel, sant Esteve i sant Aleix¹³¹.

Béns i inventaris del monestir

Hem considerat oportú investigar i relacionar l'inventari de béns mobles del monestir i una part també de l'inventari dels objectes de decoració de l'església i els destinats al servei litúrgic, dipositats a la sagristia.

L'any 1364, poc temps abans de la mort de la reina Elisenda, l'abadessa sor Sibil·la de Caixans va efectuar un inventari dels béns mobles de la comunitat. Aquest inventari consta d'un recompte de totes les peces de valor que hi havia al monestir, les quals es van anotar de manera ordenada i per les estances a on estaven ubicades:

- L'església i la sagristia disposaven de la part més nombrosa i valuosa dels objectes inventariats: imatges, joies i reliquiariis, fins a missals, vestuari litúrgic, tapissos i llibres.
- Els objectes de companyes de fora de la clausura: llençols, flassades i cobrellits de les monges servicials.
- Cellar: cups de vi, bótes, portadores, embuts, etc.
- L'hort: cabassos, rastells, martells, podadora i destrals.
- La infermeria: peces de llit, llençols, vànoves, matalassos, llits i travessers, objectes variats: fogons, bacins, alambins, etc.
- La cuina: olles, perols, tapadores, paelles, cassons, estris de ferro per cuinar i per mantenir ben encesa la llar de foc, etc.
- El refetor (menjador): tovalles i tovallons.
- El pastrim, on es feia el pa: farina, pasteres, taula, posts, pales i sacs.
- Altres anotacions al inventari: dues mules i les rendes econòmiques que rebia cada any la comunitat.

També ens ha semblat afegir-hi, una part de l'inventari de l'església i la sagristia, que consistia:

¹³¹ DALMASES, N., i PITARCH, A., *Història de l'Art Català. L'art gòtic, s. XIV-XV, vol. III, Edicions 62, Barcelona, 1984, p. 156-157.*

Primerament una custodia d'argent daurada i esmaltada, amb diverses pedres, situada al cor de les dones, on tenen el corpus christi.

Ítem una capça d'argent daurada on tenen el corpus christi a l'església de fora sobre l'altar major.

Ítem un reliquiari de làmina d'argent daurada amb diverses imatges, on hi ha encastada (fragments) de la veracreu i en diverses pedres fines i perles grosses, on hi ha diversos ossos de sants que estan coberts de làmines de cristall.

Ítem el cap de santa Celestina encastat en argent.

Ítem una Creu d'argent daurada i esmaltada amb pedres fines i amb perles grosses en la qual hi ha encastada la veracreu. (...)

Ítem unes taules historiades de cristall, cobertes de fines làmines d'argent amb perles fines i perles grosses.

Ítem una candelera de llautó on hi ha una de les espines del Just.

Ítem una caixa d'ivori i d'eben on hi ha dos caps de les de les onze mil verges.

Ítem un anell d'or bo per el mal d'ulls.

Ítem unes taules on hi ha pintat l'arbre de la vida i té encastada (un tros) de la veracreu. (...)

Ítem una copa d'or esmaltada on hi ha el corpus christi quan les dones combreguen.

Ítem dos encensers d'argent i una barca i una cullera que serveixen per a l'encens. (...)

Ítem una taula on donen la pau a la senyora reina.

Ítem sis coixins grans coberts de drap d'or per seure (...)

Ítem dos ventalls de ploma de paó que serveixen per l'altar.

Ítem un vel que serveix pel peu de la imatge de madona Santa Maria , ple de flors de fulla d'or i de perles. (...)

Ítem quatre corones de fulla d'or amb perles i amb pedres, dues per l'infant Jesucrist i les altres dues per la mare.

Ítem unes vestidures de drap daurat amb una orla de pedres i perles.

Ítem uns vestits de tafetà vermell amb esteles de fulla daurada.

Ítem un drap daurat i un altre de tafetà blau amb orla daurada i un altre de tafetà verd. (...)

Ítem quatre peces de velluts vermells carmesí amb la història de l'anunciació, els quals va donar la noble senyora, l'abadessa sor Francesca ça Portella per a fer vestits.

Ítem un pali de vellut vermell carmesí amb l'història de la anunciació i amb la imatge de sant Joan Baptista i de santa Caterina, sembrat d'estrelles daurades amb perles, que serveix per l'altar de les dones. (...)

Ítem un frontal que tenen diademes de perles. (...)

Ítem quinze sobrealtars obrats amb seda de diversos colors.

Ítem un sobrealtar de seda que serveix per la creu d'adorar. (...)

Ítem uns vestits de vellut morat i uns altres de drap daurat (...)

Ítem quatre casulles, dues de les quals es troben a l'altar major, una de drap verd i l'altra blava clara i les altres son a l'altar de sant Honorat, una de drap d'or i una altra de seda. (...)

Ítem dues cortines de Cendal que s'usen a l'altar major durant les festes.(...)

Ítem un drap daurat i un de vermell que serveixen quan s'ha de fer la mostra (ofrena) durant l'aniversari del rei (...)

Ítem nou missals que estan pels altars i per les capelles de fora.

Ítem tres lliçoners, dos santorals i un dominical. (...)

Ítem una Bíblia en dos volums escrita en llatí.
Ítem dos flors sanctorum escrites en romanç. (...)
Ítem un llibre de morts.
Ítem uns òrgans .(...)
Ítem un llibre de miracles de Sant Francesc¹³².

¹³² Inventari que es conserva a l'Arxiu del Monestir de Pedralbes del 1364. A banda de ser un inventari dels béns mobles, aporta la informació dels béns mobles existents aleshores al monestir de Pedralbes.

3.4. L'evolució del monestir de Pedralbes al llarg de la història

1291-1327: Regnat de Jaume II

-1326: La reina Elisenda renuncia a Valldaura i opta pel mas *Petras Albas* (Pedres Blanques), situat a la parròquia de Sarrià. El dia 26 de març es col·loca la primera pedra del nou monestir.

-1327: El dia 3 de març es consagra el nou monestir. La reina dicta les primeres ordinacions sobre la vida de les monges.

-1328: La reina Elisenda ja resideix a Pedralbes.

1329: Comencen les obres de l'església de Santa Maria del Mar

-A Pedralbes es construeix el Conventet per poder-hi residir els sis frares franciscans que assisteixen espiritualment a les monges.

-1332: El monestir de Pedralbes obté el domini directe sobre la parròquia de Sarrià.

1333: "Lo mal any primer", important crisi de fam i subsistència

-1334: Segones ordinacions de la reina Elisenda sobre la vida de les monges.

1336-1387: Regnat de Pere III el Cerimoniós

-1343: Terceres ordinacions de la reina Elisenda sobre la vida de les monges.

-1346: Es contracta el pintor Ferrer Bassa per a què realitzi les pintures murals de la capella de Sant Miquel.

1348: Una epidèmia de pesta negra causa una gran mortaldat a Europa

-1357: El Consell de Cent esdevé protector i custodi del monestir a petició de la Reina Elisenda.

-1363: Quartes i últimes ordinacions de la reina Elisenda sobre la vida de les monges.

-1364: El dia 19 de juliol mor la reina Elisenda.

1378-1418: Cisma d'Occident

1391: Destrucció del Call de Barcelona

-1393: El Consell de Cent ofereix una ajuda de 66 florins d'or per les obres que s'han de fer al dormidor de les monges.

-1409: Primera reforma del monestir.

1410: Mor Martí l'Humà, darrer rei del casal de Barcelona

1412: Compromís de Casp. Ferran d'Antequera és elegit rei. S'instaurà la dinastia Trastàmara

Es construeix la galeria superior del claustre del monestir.

-1415-1419: Construcció de la Sala Capitular.

-1420: Es declara una epidèmia al monestir i les monges s'instal·len al Conventet. Al monestir de clausura només hi resta l'abadessa, amb unes quantes monges per atendre les que estan malaltes.

-1439: Bernat Martorell pinta el retaule del Cor.

-1451: La reina Maria denuncia la relaxació dels costums de les monges de Pedralbes.

1453: Cau Constantinoble a mans dels turcs

1462: Les institucions catalanes declaren el rei Joan II enemic públic i el desposseeixen de la corona. Esclata la guerra civil

-1466: Durant la guerra civil les monges abandonen el monestir i es traslladen a Barcelona.

-1472: S'acaba la guerra civil amb la capitulació de Pedralbes.

1479: Mor Joan II. Ferran II és coronat rei

-1494: Les monges comencen a menjar en comunitat.

-1495-1507: Reforma per eliminar les relaxacions de les monges. Sor Teresa Enríquez mana construir la cisterna i la font.

1516: Mor Ferran II, anomenat el catòlic i Carles d'Habsburg és coronat rei

1520: Reforma protestant

1545-1563: Concili de Trento

-1568: Construcció d'una nova infermeria sota el patrocini de Felip II.

-1576: Construcció del nou portal del monestir.

-1578: S'estableix l'elecció triennal de les abadesses.

1640-1652: Guerra dels Segadors

Fins el 1643 les monges abandonen el monestir i es refugien a Barcelona.

-1645: Reconstrucció del Claustre. Obres diverses en el monestir.

1659: Tractat dels Pirineus

1701: Felip V és nomenat rei de la corona espanyola. L'any següent s'inicia la Guerra de Successió a la corona hispànica

1705: Catalunya signa el Pacte de Gènova i pren partit per l'arxiduc Carles d'Àustria

-1710: Es construeix un nou retaule per l'altar del cor baix de les monges.

1714: Abolició de les institucions catalanes

1716: Decret de Nova Planta. El castellà únic idioma oficial

-1728: El monestir es troba en un estat de penúria econòmica.

-1752: Es van començar a arreglar el noviciat i el claustre. Durant els anys següents es van fer altres obres de millora, sobretot a l'edifici de l'església.

1776: Declaració d'independència dels Estats Units d'Amèrica.

1789: Rebomboris del pa a Barcelona i altres ciutats. Inici de la Revolució francesa

-1808: Amb motiu de la invasió francesa, la comunitat es trasllada al convent de Santa Clara de Tarragona fins al 23 de març de 1809.

-1813: L'exèrcit francès salvaguarda el monestir.

-1821: Una epidèmia s'estén a Barcelona. Es mana a les monges sortir del convent perquè aquest serveixi de llatzeret. En cedeixen una part però no marxen.

1835: Dissolució dels ordes religiosos

El govern incauta el monestir i la comunitat es dispersa. L'església i el monestir són tapiats. La comunitat es reuneix i retorna a Pedralbes tres anys més tard, amb el compromís d'obrir una escola gratuïta per a nenes.

1836: Restabliment de la Universitat de Barcelona. Llei de desamortització de Mendizábal

-1846: Es construeix la rectoria de les Corts, separada de la de Sarrià.

1848: Ferrocarril Barcelona-Mataró. Revolució a diversos països europeus

1859: Aprovat el projecte d'Eixample de la ciutat de Barcelona

1870: Primer Congrés Obrer a Barcelona

-1895: El 17 de setembre s'inauguren les obres de restauració de l'església i del monestir amb una missa presidida pel bisbe de Barcelona Jaume Català i Albesa.

1902: Vaga revolucionària a Barcelona

Les monges van reunir els objectes que consideraven de valor i interès artístic en una cel·la del primer pis anomenada "Les Claraboies".

1909: Setmana Tràgica

1914: Constitució de la Mancomunitat de Catalunya. Comença la Primera Guerra Mundial

1917: Revolució russa

1923: Dictadura de Primo de Rivera

-1931: 3 de juny, declaració del monestir "Monumento histórico artístico" de caràcter estatal.

1936: Guerra Civil espanyola.

La conselleria de cultura de la Generalitat de Catalunya incauta el monestir. El Comissari de Museus, Pere Coromines, diu que s'hi pensa instal·lar el Museu d'Art Gòtic de Catalunya.

1939: Fi de la guerra. Inici de la dictadura franquista

-1946: El museu de "*Les Claraboies*" es trasllada a la Sala Capitular.

-1949: El museu i la cel·la de Sant Miquel, amb les pintures de Ferrer Bassa, s'obren al públic dos diumenges al mes.

1952: Congrés Eucarístic de Barcelona

Obertura del museu cada diumenge.

-1970-1972: Gestions de la Corporació Municipal barcelonina per convertir-lo en el Museu d'Art de Catalunya. Inventari de béns del monestir.

1979: Estatut d'Autonomia i primeres eleccions municipals democràtiques

-1983: S'abandona la idea d'instal·lar el Museu d'Art de Catalunya al monestir. El Museu-Monestir de Pedralbes obre cada dia. L'abadessa Assumpta Flaquer lliura simbòlicament les claus del convent a l'alcalde de Barcelona.

-1984: La Corporació Municipal renova la vella tradició d'acudir anualment al monestir seguint un protocol ressenyat el 1645.

1992: Jocs Olímpics de Barcelona

-1993: Obertura de la col·lecció de pintura Thyssen-Bornemisza a l'antic "Dormidor" i a l'anomenada "Sala de la Reina".

-1995: Creació de l'Institut de Cultura de Barcelona que es fa càrrec de la gestió de tots els museus de la ciutat.

Darreres paraules que hem cregut que no podíem deixar d'escriure sobre l'extraordinària abadessa sor Pierrette Prat

Són dos testimonis, el primer de Josep Lluís Bronchal i el segon de Josep Moran i Ocerinjauregui:

El passat dia 5 de juliol del 2014 va morir, després d'una llarga malaltia, la germana clarissa i vicaria del monestir de Pedralbes sor Pierrette Prat Galindo, que durant diversos mandats (1972-1975, 1988-1997 i 2004-2007) en va ser l'abadessa. També havia estat presidenta de la Federació de Germanes Pobres de Santa Clara a Catalunya, Castelló i Menorca entre 1975 i 1987. Havia nascut el 28 de febrer del 1927 a Talteüll, a la Catalunya Nord, i va ingressar a l'orde de Santa Clara el 1957.

La vaig conèixer personalment a partir dels anys 1970 perquè vivia a tocar del monestir i durant uns anys vaig fer d'escolà i després de guia del claustre. Ja des de la primera trobada em va deixar una forta empremta per la seva particular forma de ser, propera i afectuosa. En primer lloc era una persona d'una senzillesa i simplicitat extraordinàries, amb una humanitat desbordant. La seva sola presència transmetia pau, serenitat i amor. S'interessava per tothom, sabia escoltar les persones, i al mateix temps parlava de Jesús i de la seva vocació religiosa amb un entusiasme contagiós. Era una clarissa lliurada completament en cos i ànima a la vida contemplativa, profundament enamorada de Jesús, però sense afectació ni beateria i això la feia molt singular, es notava que tot allò que vivia i parlava li sortia del cor, fruit d'un íntim convenciment i amor. Sentia un gran afecte per totes les seves germanes clarisses, i es comportava com una mare i germana amorosa de totes i cadascuna d'elles, i seguia molt fidelment l'esperit dels escrits de santa Clara d'Assís, el seu model a imitar, juntament amb sant Francesc.

Era molt expressiva en els seus gestos, especialment els ulls; el seu català correctíssim era dolç i harmoniós però tamisat pel seu francès d'origen. Sovint parlava amb frases d'admiració i d'interrogació per a remarcar més allò que pretenia comunicar. De vegades podia semblar desconcertant per la seva espontaneïtat i gosadia en les qüestions que plantejava. En el fons, sabia arribar amb una gran habilitat al cor del seu interlocutor.

Ignoro si va deixar escrites les seves memòries o records o les va dictar. Durant molt de temps vaig estar temptat de demanar-li una llarga entrevista on expliqués aspectes de la seva vida, vocació, aspectes relacionats amb l'Església, la manca crònica de vocacions, etc.; que sempre anava posposant, fins que la llarga malaltia que la va fer patir tant m'ho va desaconsellar completament.

Va haver d'esperar-se bastants anys per aconseguir el seu desig de fer-se religiosa, i ho va fer fugint de la casa paterna. Era el mateix gest que va fer Clara d'Assís quan va decidir abandonar el món als divuit anys, seguint les petjades de Francesc d'Assís. És molt probable que hagués llegit alguna biografia seva i volgués imitar-la.

En una entrevista que li va fer Enric Oller i Carbó, i publicada al diari "Avui" el 15/08/1989, sor Pierrette parlava dels inicis de la seva vocació i del per què va decidir ingressar a les clarisses. Reprodueixo el fragment pel seu interès: "Perquè vaig sentir la crida de Déu. Miri, jo em vaig educar en una escola laica on no es parlava de Déu ni de

religió i ni tan sols hi havia un Sant Crist a la paret. I en canvi, sempre vaig sentir una inclinació especial per les coses de Déu i l'Església. Una atracció indescriptible que per a molts és un misteri i per a mi és Déu mateix que t'omple. El sents, el vius, el palpes i el veus com és en oració. Et sents feliç i això fa que no tingui altres necessitats".

Ella tenia molt clar l'esperit de pobresa de Francesc i Clara d'Assís quan afirmava "em sembla que en una senzilla barraca seria igual de feliç que aquí (referint-se a Pedralbes). També vaig estar cinc anys en un convent gairebé derruït i mai em vaig sentir desplaçada". Aquestes paraules i expressions, tan contundents, la definien amb molta precisió.

Sor Pierrette, tot i ésser abadessa i vicària, treballava la primera en totes les feines domèstiques de la comunitat. Una vegada que la vaig visitar em va dir que venia de fer la bugada, perquè moltes germanes eren més grans que ella i no podien treballar. Em va mostrar les seves mans deformades, amb diverses articulacions dels seus dits inflades, per una artritis, però sense queixar-se d'aquella malaltia crònica.

Va ser una entusiasta del Concili Vaticà II i estava convençuda que l'Església catòlica s'havia d'adaptar als nous temps i actualitzar el missatge cristià, amb un més gran protagonisme de la dona. Tot i que vivia en clausura volia estar informada del que passava al món. Deia que una de les funcions de les monges contemplatives era la de pregar per alleugerir la sofrença de la humanitat. Era una persona a qui agradava de parlar de tot allò diví i humà alhora.

Era molt conscient de la manca de noves vocacions religioses de clausura, i que no s'estava produint el relleu generacional, perquè els temps i les circumstàncies havien canviat moltíssim en poques dècades. Malgrat això, el seu desig era que hi anessin "moltes joves per continuar aquesta bella història d'amor a Déu". Un dia que li vaig preguntar sobre aquesta situació em digué: "El futur? Els temps canvien. No sabem que s'esdevindrà el dia de demà. No ens hem de preocupar massa. El Senyor proveirà".

Tot i la seva senzillesa, no era ingènua, i tenia un criteri i discerniment molt clar de les qüestions importants. Una de les primeres vegades que la vaig visitar em va explicar que quan ella va ingressar a l'orde va observar amb estupefacció que algunes monges es mortificaven el cos. Ella va quedar completament sorpresa, li van venir ganes de riure, i no entenia aquella forma de procedir, quan el que realment comptava per ella era l'amor a Jesús per sobre de qualsevol altra consideració.

En una entrevista amb el periodista Josep Maria Huertas Clavería ("El Periódico de Catalunya", 8/2/1998), sor Pierrette es va oposar frontalment a la pretensió de Carmen Cervera de portar la seva col·lecció particular de pintura a l'antic refectori del monestir. També va afirmar que la col·lecció de pintura religiosa del baró Thyssen que es va exposar a partir de 1992 va comportar la destrucció de l'antic dormitori de la comunitat, i que no estava disposada a permetre un fet similar.

Amb els darrers alcaldes de Barcelona i, quan considerava que no defensaven el monestir o no feien prou per la seva conservació, els ho feia saber sense complexos. Jo he conservat d'ella el seu somriure, el seu afecte i la seva pau interior, que no oblidaré mentres visqui. Estic segur que ha estat una de les clarisses i abadesses més notables en la història del monestir de Pedralbes, que deixà una forta empremta per la seva autenticitat. La seva vida ha aportat llum i amor a totes les persones que vam tenir el privilegi de

conèixer-la i tractar-la. Encara recordo l'última vegada que la vaig veure i saludar. Va ser un diumenge quan encara sortia a missa de migdia a l'església, i mentre es detenia uns instants a saludar la meua mare Manolita Monge, ens vam creuar unes poques paraules afectuoses. En els mesos següents m'anava assabentant del progrés de la seva malaltia amb gran tristesa.

Ara que ha assolit l'altra riba, ens mancarà la seva presència, però sor Pierrette haurà aconseguit plenament la nova vida que tant desitjava al costat del seu Amat¹³³.

Vaig conèixer sor Pierrette Prat quan era abadessa de Santa Maria de Pedralbes, en una data que no puc precisar però que es remunta a bastants anys dins la relació de veïnatge personal i cultural en el districte de les Corts. Amb la seva empatia natural aviat vam establir una relació ben cordial.

Quan va saber que conec el Rosselló en funció de les meves activitats professionals, em va explicar les vicissituds de la seva joventut en el seu poble natal de Talteüll (en francès Tautavell): des de l'oposició dels mestres francesos a l'ús del català a l'escola, incloent-hi el temps d'esbarjo, de manera que eren castigats els nens i les nenes que parlaven espontàniament en la seva llengua natural, fins el martiri cruel que va patir el rector de la parròquia del seu poble després del final de la Segona Guerra Mundial i de la caiguda del règim Pétain, acusat de col·laboracionista amb els alemanys, encara que només era de fet un capellà molt conservador, com era habitual en el clergat de Vendée, la regió francesa d'on provenia.

També em va parlar de l'inici de la seva vocació monàstica i de la seva incorporació a Pedralbes, i, generosa com era, m'oferí matons diverses vegades i ens enviava a mi i a la meua esposa, una felicitació ben afectuosa per Nadal.

Tenint en compte l'origen rossellonès de sor Pierrette, li vaig presentar uns amics nord-catalans. En primer lloc, Bernat Bailbé, organista de Sant Felip Neri de Barcelona, natural de Tuïr, (Rosselló). Com que l'orgue del monestir de Pedralbes és construït pel mateix organer tolosà que el de Tuïr, sor Pierrette va permetre que pogués tocar i conèixer directament l'orgue del monestir, encara que es trobi al cor, és a dir, dins la clausura.

També li vaig presentar Joan Peytaví, natural de Forques (Rosselló) i catedràtic de català a la universitat de Perpinyà. Fou també una trobada ben agradable, perquè ella estimava molt el seu origen nord-català. També ho fou la visita de la professora Denise Boyer, catedràtica de català a la Sorbona de París.

En una altra ocasió, amb motiu de la presentació del llibre de toponímia de Reiners (Vallespir) de J. P. Escudero i M. Cuyà, em vaig referir a la meua amistat amb sor Pierrette. Com que algun dels assistents l'havia coneguda o n'havien sentit a parlar, van organitzar un

¹³³ BRONCHAL, J. Ll. (presentació i coord.), *Homenatge a sor Pierrette Prat. (clarissa i Abadessa del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes 1927-2014)*, "Testimoni 2", Josep Moran i Ocerinjuregui. Edita Amics i amigues de sor Pierrette Prat, Barcelona, 2016, p. 27-29.

viatge a Pedralbes per saludar-la, que va ser, si no recordo malament, el catorze de maig de 2006. Fou una trobada molt cordial com podeu suposar.

La darrera vegada que vaig veure sor Pierrette fou l'onze de juny de 2013, acompanyant l'escriptora amiga Assumpta Frexedes, que volia tenir informació de l'organització de la vida monàstica femenina. Sor Pierrette ens va rebre molt amablement malgrat que el seu estat de salut ja era delicat, li va donar tota mena d'explicacions i un paper manuscrit que reflecteix el seu pensament íntim com a monja clarissa, molt emotiu (que inclou al final del present recull amb el títol: "Testament espiritual")¹³⁴.

¹³⁴ BRONCHAL, J. Ll. (presentació i coord.), *Homenatge a sor Pierrette Prat. (clarissa i Abadessa del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes 1927-2014)*, "Testimoni 1", Josep Lluís Bronchal. Edita Amics i amigues de sor Pierrette Prat, Barcelona, 2016. p. 21-25.

4. LA PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DEL REMEI DE LES CORTS

(veure Annex, cap. VII)

A prop de les Corts, a Bederrida, hi havia la capella de Santa Cecília, propietat dels canonges de Barcelona. El seu origen era anterior a 1026 i va existir fins al segle XV. En el terme de les Corts hi havia diferents oratoris i capelles particulars a l'interior de les masies i a les cases senyoriales. Les Corts, pel fet de no tenir parròquia, es trobava sota la jurisdicció de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià.

Durant l'Edat Mitjana diferents prohoms de les Corts van ocupar càrrecs a la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià, però no va ser fins passat el 1835 quan les Corts recuperava la seva autonomia municipal i reclamava, aleshores, edificar la seva pròpia parròquia.

L'any 1846 es va crear la parròquia de les Corts en una capella del senyor Vicenç Cuyàs, propietari i alcalde del poble. Un any abans, Vicenç Cuyàs havia cedit uns terrenys per construir el cementiri, propers a la Riera Blanca i a la Torre Blanca, i uns altres terrenys per tal d'erigir una església a l'actual plaça de la Concòrdia, anomenada de la Constitució durant el període liberal. Així mateix, la família Gelabert, de Can Rosés, també va cedir terrenys per construir el temple¹³⁵.

Els prohoms encarregats d'erigir a les Corts una parròquia consagrada a Maria van ser els qui van encarregar els plànols del temple a l'arquitecte Josep Oriol Mestres i Esplugas, arquitecte, entre d'altres obres, de la façana neogòtica de la Catedral de Barcelona. Tot i les dificultats que es van presentar, un comunicat de la mateixa "Academia de Nobles Artes de San Fernando" donava l'aprovació del projecte¹³⁶:

Academia de Nobles Artes de San Fernando. Esta Academia de San Fernando ha visto y examinado el nuevo proyecto formado por el arquitecto de este Ayuntamiento de Las Corts, para la iglesia parroquial de la misma que V. S. remite a censura y aprobación de la misma Academia; y habiéndose hallado conforme y arreglado el pensamiento, le considero digno de la nota de aprobación. Lo que comunico a V. S. con devolución del citado proyecto para los efectos consiguientes. Dios guarde a V. S. muchos años. Madrid, 17 de enero de 1846. Manuel Antonio López. Señor Alcalde Presidente del Ayuntamiento de Las Corts de Sarrià.

¹³⁵ Arxiu Parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts (AP). Caixa (A) carpeta núm. 20 i caixa (A) carpeta núm. 03.

¹³⁶ *Ibid.* carpeta núm. 02, foli 3.

L'església va ser habilitada provisionalment l'any 1846. El decret de la Cúria eclesiàstica la constituí en parròquia autònoma el dia 11 de febrer de 1850, moment en què va deixar de dependre automàticament de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià. Segons documents d'aquesta data la demarcació parroquial de Santa Maria de les Corts era la següent:

De la Creu d'En Malla segueix lo camí de ferre vers Sants, fins al pont alt que atravesa la via, pren lo camí de Can Alegre, atravesa lo Torrent de la Rabasa, tira una recta vers la Riera Blanca, hont atravesa lo camí de Collblanch, fins Can Armengol; per la carretera de Molins de Rey fins lo torrent Rigalt, que segueix, y après per lo camí de Jaume Rius y lo que va de Les Corts a Can Galvany, lo segueix fins la Riera de Ferrer de la Creueta o d'En Bargalló, que segueix atravesant la carretera de Sarrià y per lo camí de ferre retorna a la Creu d'En Malla.

Les obres de la nova parròquia van acabar a finals del 1849 i el 28 de febrer de 1850 va quedar inaugurada i beneïda seguint el següent protocol:

A les 8 del matí, comença la funció per la benedicció de l'Església, sortí una processó de la capella de can Cuyàs, i dirigint-se pel camí que cedí el senyor Closas, seguí amb el següent ordre: [cita les persones i els noms i els càrrecs que ocupaven], al lloc preparat fou beneïda l'Església amb tota solemnitat, i tornaren a la Capella de la que havien sortit; a continuació se feu la processó per la translació del Santíssim Sagrament, [detalla igualment tothom que hi va] cent assistents amb atxes, sense comptar alguns nois que portaven atxes petites i ciris [detalla el curs de la processó]. Col·locat el Santíssim en el sagrari, comença l'ofici [...] en acabar, es canta el Tedèum. En acabar, el Mag. L' Ajuntament tenia preparat a la torre de D. Salvador Llongueras [antigament casa Segalà, després Llongueras i ara Parladé] prop de l'Església un dinar en el que hi assistiren [...]¹³⁷

Donada la importància que en aquells moments tenia la parròquia, el Municipi de les Corts juntament amb altres persones del poble es van comprometre a pagar el lloguer de la casa rectoral fins que el senyor ecònom tingués una propietat de la parròquia. El governador de la província, en assabentar-se, va prohibir en data 30 de juny de 1854 tal propòsit per la raó (així constava en un document de l'època) de no estar previst en el pressupost municipal l'obligació d'aquests lloguers. No obstant, les obres de la rectoria van finalitzar l'any 1860 i el senyor ecònom va poder ocupar sense més dificultats la seva pròpia casa.

¹³⁷ *Ibid.* Carpeta núm. 20 i caixa (A) carpeta núm. 03.

L'11 de maig de 1851 fou entronitzada solemnement la imatge de la Verge a l'altar major del nou temple de les Corts. A més de la imatge de la Verge titular hi havia altres talles, i entre aquestes, un crucifix que estava situat a l'oratori de la propietat de l'Estela¹³⁸, una masia molt luxosa que es va haver d'enderrocar per obrir l'avinguda Diagonal.

L'església parroquial va seguir servint als feligresos fins que l'any 1936, després de l'incendi provocat per la revolta de juliol del 1936 el temple va ser cremat i tot el que hi havia en el seu interior va quedar destrossat. Sabem que era d'estil romà-bizantí modern i que constava d'una sola nau, amb decoració senzilla. Una làpida col·locada a l'interior, al mur esquerre de la porta d'entrada, recorda aquest fet:

A 20-VII-1936. Este Templo Parroquial fue destruído por la revolución. En los años 1940-47 fue reconstruido siendo cura ecónomo el Rdo.D. José Mª Homs Pbro. El II-V-1947 lo bendijo solemnemente el Excmo. y Rdmo. Senyor Dr. D. Gregorio Modrego Casaus, obispo de la diócesis. A. M. D. G. – V. H."

Fig. 95. Làpida a l'interior de la parròquia.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

¹³⁸ Vid. cap. 2 "Les masies de les Corts" (Zona de la Riera Blanca, - 2.2. Ca l'Estela).

4.1. Pintures de l'església parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts, autoria i anàlisi iconogràfic

De l'església parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts destaquem principalment el seu conjunt pictòric, així com també el seu campanar; tot i que al llarg del temps el temple de la parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts ha sofert una transformació decorativa sorprenent.

Actualment presenta un estil florentí quatrecentista que podria interpretar-se com excepcional i modern, però que també podria ser considerat fora de temps. Les pintures actuals conviden a fer un recorregut bíblic; a través de les mateixes, podem veure unes imatges que encaixen en la totalitat de l'estructura arquitectònica del temple. Les pintures van ser inaugurades l'estiu de l'any 2010, mesos abans de la inauguració del nou orgue, que avui presideix el cor de l'església.

Les pintures són obra d'uns pintors procedents de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona¹³⁹. Aquí aquests pintors varen decidir recuperar en ple segle XXI l'estil renaixentista, basant-se en l'estil dels grans mestres de la pintura italiana que treballaren a Florència en el primer Renaixement italià del segle XV. Els tres autors de les pintures son Cesc (Francesc) Grimalt, de Santa Maria del Camí, que també és llicenciat en Filosofia i que, en certa manera, ha estat qui ha dirigit la decoració; un altre dels artistes ha estat Tomàs Barceló, de Son Cervera, que va dirigir la perspectiva i la part geomètrica de la realització; i un tercer, el motor moral dels tres artistes, que va ser Bàrbara Bibiloni, llicenciada l'any 2010 en Belles Arts per la Universitat de Barcelona, posseïdora d'una excel·lent capacitat artística. Tots tres van voler remarcar la llibertat d'acció donada pel rector Pere Montagut, fet que els ha deixat lliures per poder volar amb la pròpia imaginació.

Cal remarcar que el treball de la pintura el varen realitzar gratuïtament. Han estat moltes jornades completes de dedicació, on l'únic cost ha estat la pintura i les bastides per poder-les realitzar. El programa iconogràfic va ser molt simple i es va intentar que fos el més clarificador possible. La paret del fons la presideix, des del Cambril, la imatge de la Verge del Remei, acompanyada de dos àngels. A la part frontal, envoltant la imatge de la Verge, hi ha pintat un gran retaule en què hi figuren tots els apòstols.

¹³⁹ PAGÉS, M., *Un florentí quatrecentista a les Corts del segle XXI?*. Serra d'Or. núm. 623/novembre 2011, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 8-10.

Els apòstols estan integrats dins d'uns gallets apuntats i arcs rodons, separats per columnes que imiten marbres i jaspis de tons clars. Entre els dotze apòstols hi figura també Judes. Els joves pintors defensen la seva presència perquè diuen que la tradició s'ha de respectar, encara que el representen amb la bossa de les trenta monedes de plata a la mà. El nom de tots els apòstols està inscrit en llatí als peus de les figures.

L'art dels florentins és present en tota l'obra: figures, architectures i un color esclatant. També han intentat que les actituds siguin variades, per aconseguir una representació la més viva possible. Han volgut que tot siguin retrats, on fins i tot han fet servir com a model el rector de la parròquia, pintant la seva cara en un dels apòstols. El director, en Francesc, també va fer servir el seu rostre per pintar-lo en la figura de Judes. Na Bàrbara va donar la seva imatge per la cara de Sant Jaume el Menor. S'ha de tenir en compte que na Bàrbara va ser la poesia i la sensibilitat de l'equip.

Els pintors mallorquins van voler que quedés constància del pintor de la seva terra, Tomàs Horrach i Bibiloni, fent servir la imatge de la seva cara per la figura de Sant Pere, el més important dels apòstols, representant-lo com un ancià que porta a la mà les claus del Regne i també un temple, per donar fe del seu ministeri. Sant Jaume el Major també es diferencia dels altres portant una espasa a la mà. Aquest fet xocaria amb el missatge de pau i concòrdia, exclòs de tota violència, que sempre es troba present en Jesús de Natzaret. La porta per deixar constància que va ser l'espasa amb què va ser decapitat. Amb això els pintors utilitzen la tradició italiana en comptes de la hispànica, en la qual el representen com a pelegrí. Sant Andreu té pintada sobre la túnica una creu en forma d'aspa que revela el símbol del seu martiri. A Sant Joan el van representar escrivint, posant en evidència la seva absoluta condició de testimoni de tots els fets que va relatar. Els altres apòstols porten un llibre o un filacteri, en actitud de llegir o d'escoltar els apòstols. El seu aspecte els mostra completament absents als ulls dels que se'ls miren, concentrats en els seus pensaments, com si aquests els traslladessin a un altre món.

Just a sota d'aquest retaule, molt colorista, s'hi troben pintats una sèrie de medallons amb la intenció que donin la impressió de marbres incrustats. Trobem els símbols alats dels evangelistes: l'àngel de Mateu, el lleó de Marc, el brau de Lluc i l'àliga de Joan. A cada costat de l'altar, pintades, hi ha una sèrie de columnes, de petites dimensions, amb la intenció de representar els arcs d'un claustre imaginatiu, i a sota de tot, pintada, una simulació de cortinatges.

A la part alta del cambril, entre aquest i el sostre, es va respectar el que ja hi havia intentant donar-li més força: el bust del Pantocràtor, al cim, representat de mig cos, tal com es feia en l'art bizantí, fent el gest de benedicció, entre la lletra alfa i omega. A la mà hi porta un globus, símbol de sobirania, heretat del món antic. A banda i banda del Pantocràtor es representen dos àngels que encensen la imatge. Dos àngels més al darrere s'hi acosten sense fer soroll, i encara més enrere hi ha uns altres àngels, el de l'esquerra fent sonar una trompeta amb una clara al·lusió al Judici final, i el de la dreta amb una petita arpa. En aquesta decoració es respira un estil preraphaelita més intens. Tot aquest fris l'han emmarcat amb unes sanefes de colors clars que volen simular unes incrustacions de marbre, com un mosaic a l'estil italià.

A banda i banda de la nau central, uns arcs sostinguts sobre columnes conformen dos passadissos laterals. El passadís de la dreta, connecta al capdamunt amb dues generoses obertures que donen accés a la Capella del Santíssim, de dimensions considerables. El passadís de l'esquerra, també al capdamunt, dóna entrada a una nau lateral de nova construcció que amplia la capacitat del temple i, a més, queda integrada completament. Sobre les arcades s'hi representen un conjunt de profetes i profetesses de l'Antic Testament pintats dins d'uns medallons situats damunt de les mateixes columnes. Al cantó de l'Epístola, des de la porta de l'entrada cap a l'altar hi trobem Abraham, que va ser el primer dels patriarques; Moisès, escollit per treure Israel d'Egipte on el seu poble vivia en la captivitat i a qui el Senyor lliurà les taules de la Llei; David, l'elegit, el fundador i el més gran rei d'Israel, es mostra la seva imatge com la d'una persona jove i sense corona; es defineix més com un salmista que com un rei; la tradició bíblica li reconeix la redacció de setanta quatre salms. El darrer profeta que es representa és el que està més a prop del presbiteri, Elies, i qui desapareix cel amunt transportat per un carro de foc, imatge que vol representar l'ascensió de l'ànima vers Déu, i una de les imatges profètiques que popularment ha estat més coneguda.

Al costat de l'Evangeli, vist també des de la porta de l'entrada en direcció al presbiteri, les imatges pintades són Sara, esposa d'Abraham i mare d'Isaac, el fill nascut per la voluntat de Déu. Sara es representa sempre com a model de virtut i exemple de fe. Sara i el seu espòs són representats l'un davant de l'altre, al començament de la nau i seguits per la sèrie de profetes. Seguidament hi ha tres profetesses on cadascuna és l'heroïna dels llibres bíblics respectivament: Judit és la representació simbòlica del poble jueu, que seduí i decapità Holofernes; Ester, que la segueix i que figura davant del rei David, casada amb el rei dels

perses, va fer fracassar tota la política en contra del poble jueu; i la darrera profetessa és Rut, enmig dels quatre profetes, pintada just enfront d'Elies. Rut és l'exemple d'estrangera que es va voler integrar en el poble escollit i ocupa un lloc molt especial en la genealogia de Jesús.

En els espais entre els arcs és on apareixen representats els uns i els altres. Hi ha uns medallons més petits amb símbols i imatges de la seva història i de la història sagrada, com l'escala de Jacob, la torre de Babel, la vara de Moisès, les taules de la Llei, l'esbarzer que cremava sense consumir-se, l'arca de l'aliança, el temple de Jerusalem, el carro de foc d'Elies... entre altres.

Aquesta és la darrera decoració de l'església de la parròquia de Santa Maria del Remei. És potser la més important des de la seva restauració després de ser cremada en el període de la Guerra Civil del 1936 - 1939.

Fig. 96. Plafons pintats situats darrera de l'altar, al presbiteri. Parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 97 i 98. Pintures murals del mur frontal del presbiteri, darrera de l'altar, a dreta i esquerra.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 99. Sobre l'altar, imatge de la Mare de Déu del Remei acompanyada de dos àngels que presideixen el temple des del cambril. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 100. Interior del temple. Arcades del passadís dret, que envolten la nau. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

4.2. El campanar de la parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts

Fig. 101. Campanar-rellotge de l'església de Santa Maria del Remei de les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Quan el poble de les Corts l'any 1846 va tenir la concessió de parròquia independent, els feligresos van incloure, en l'ideari a seguir, que el disposar de campanes era imprescindible pel bon funcionament de la nova església parroquial. Aquesta intenció es va escriure en l'ideari per justificar aquesta decisió: "al comprar i proveïr de lo necessari a una parròquia"¹⁴⁰.

Les dues primeres campanes foren beneïdes el 17 de maig de 1844, pel reverend Pere Fener, rector de les Escoles Pies, en presència del bisbe, Pere Martínez de Sanmartin, i batejades amb els noms de Maria i Pere.

¹⁴⁰ Document de l'Arxiu Diocesà de Barcelona (AD), Caixa 211.

Edificar un campanar el més alt possible era molt important, tenint en compte que en el segle XIX i fins ben entrada la segona meitat del segle XX el so de les campanes era el mitjà més adequat per poder complir la missió de cridar els fidels.

Als Països Catalans, el toc de campanes disposava d'un autèntic llenguatge diferenciat. Amb els seus tocs es convocaven els fidels a les diferents pràctiques religioses (tocar a missa, a rosari, toc d'àngelus...). Era lent i solemne per tocar a morts, variant segons l'edat i el sexe, alegre pel bateig, de festa, repicant o llençant les campanes al vol; o quan es cridava al poble per foc o sometent.

De tota manera, cal tenir en compte que en els primers documents que parlen de les campanes no s'esmenta la torre campanar. És de suposar que a la capella pública de Can Gasparó, propietat de la família Cuyàs, cedida provisionalment a la parròquia fins que es construís una església pròpia, tenia campanar (o el van construir per tal que fes les funcions). Era un campanar d'espadanya, adossat a una de les parets de la capella.

Quan trobem a l'arxiu parroquial el resum dels treballs fets l'any 1849 sobre la construcció de la nova església, un document ens diu: "lo campanar de dos finestrals assentat en lo cim del frontis de l'església". Sense anomenar-lo, ens parla del campanar d'espadanya, que no és altra cosa que la prolongació de la façana, per sobre de la teulada.

Pel que fa als detalls de la construcció del nou campanar, amb data del 31 de juliol de 1894, l'arquitecte municipal Antoni Rovira i Rabassa diu: "Si bien es verdad estaba terminada su fachada principal con una espadaña, y dos compartimentos a propósito para ir colocadas dos campanas" (aquesta espadanya estava situada a la paret lateral dreta de l'església vista des de la plaça de la Concòrdia). A les golfes de l'església parroquial del Remei, encara es pot contemplar avui dia el naixement del mur del campanar d'espadanya.

L'11 d'octubre de 1891, amb motiu de la Festa Major de les Corts, es beneïren les obres de restauració del temple. Les obres van ser dirigides per l'arquitecte municipal de les Corts, Antoni Rovira Rabassa, fill de l'arquitecte Antoni Rovira i Trias. A l'Arxiu Municipal del Districte trobem arxivat el projecte de restauració de la façana, del 17 d'agost de 1891, amb el dibuix del campanar d'espadanya, de Rovira i Rabassa.

Les dues campanes de la capella de Can Gasparó van ser col·locades a la nova església, inaugurada l'any 1850. Aquestes campanes es devien veure molt petites, perquè dos anys després de la inauguració Lluís Serra, vicari nutual de la parròquia, amb unió dels "Srs.

Obrers”, canviaren les primeres campanes. Les noves campanes les beneí el mateix reverend Serra el dia 3 d'octubre de 1852. En foren padrins el senyor Joaquim de Compte, propietari de la masia de Can Ramon de l'Ull i la senyora Adelaida Roig, filla gran del propietari de la Casa dels Agustins, on després s'instal·laren les monges de l'orde de Loreto, i se'ls posà per nom Joaquina i Maria del Remei. Van ser comprades al courer Isidre Pallé de Barcelona, sent molt probable que fos el mateix a qui havien estat comprades les primeres. El seu cost va ser de 124 duros i les campanes velles. El cost de les campanes va ser sufragat gràcies a l'aportació voluntària dels feligresos, amb quantitats recollides, segons consta en un document força deteriorat que es conserva a l'Arxiu Parroquial i que diu:

[...] de procurar unas campanas algo más grandes de las que tenia, ha podido cumplir consigo y la Iltre. obra de esta Parroquial Iglesia después de... [fragment il·legible] cumplido su intento cual era con el público, sin comprometer por otra parte la piedad de los contribuyentes, poniendo de manifiesto el número de éstos y las cantidades de ellos recibidas y al efecto indicados.

A dues columnes dobles diu "Contribuyentes - Cantidades recibidas"; en lloc de contribuents hi ha les inicials "N. N." per guardar l'anonimat de les persones o famílies i les quantitats rebudes, que van des de 160 rals a 0,16 marevedís.

En total, 42 famílies, i acaba el document així:

La Iltre. Cofradia de N. S. del Remedio dió 28 duros. Las campanas viejas pesaron 5 arrobas 15 k. (total 67 Kilogramos), valieron 32 duros 12 r. Las nuevas pesan 23 arrobas 20 k. (total 259 Kilogramos) y valen juntamente con sus badajos 156 duros sin contar los trabajos, la madera y las herramientas. Las Corts 31, Dbre. 1852).

I així van quedar el campanar i les campanes fins l'any 1894, moment en què l'Ajuntament de les Corts va demanar a l'arquitecte municipal Antoni Rovira i Rabassa la construcció del campanar i el rellotge públic. Les obres van començar el 28 de setembre de 1894 i van acabar el 13 de juny de 1896.

Antoni Rovira i Rabassa va projectar la torre campanar de la parròquia, de 40 m d'alçada. Separada de l'edifici principal, fou concebuda en un estil sever i pesant. Rematà el campanar-rellotge amb una estructura de ferro de 10 m d'alçada, molt semblant a la que

coronava el campanar de les Hores de la Catedral de Barcelona, obra de Josep Oriol Mestres, tot fent homenatge a qui inicià la construcció de l'església de les Corts.

El mes de juliol de 1894 l'arquitecte va presentar el projecte, acompanyat de les condicions facultatives i econòmiques corresponents. La construcció es dividiria en tres seccions, sent la primera la formada pels fonaments i la base. La subhasta fou publicada al Butlletí Oficial de la Província de Barcelona núm. 205, del dia 28 d'agost; la quantitat tipus fou de 14.999,99 pessetes.

Trenta dies després, en pública audiència, s'obren les 13 propostes rebudes totes elles acreditades com a veïns i residents, i amb el requisit d'haver lliurat a la Dipositària Municipal el 10% del pressupost de l'obra. Fou assignada al paleta Josep Felip i Piqué, per la quantitat de 12.000 pessetes.

La subhasta del segon cos del campanar fou publicada al Butlletí Oficial de la Província de Barcelona núm. 195, el 15 d'agost de 1895, amb el pressupost de 21.483,30 pessetes. S'hi presentaren 14 plecs, tots ells avalats per paletes amb cèdula de veïnat i amb el resguard acreditatiu d'haver lliurat a la Dipositària Municipal el 10% del valor total de les obres. Va resultar el més avantatjós el del paleta Antoni Sever, de 18.383 pessetes.

Arribats a la tercera part del campanar, va signar el projecte l'arquitecte Francesc del Villar Carmona, per indisposició del primer arquitecte, Antoni Rovira i Rabassa, i fou publicada al Butlletí Oficial de la Província de Barcelona núm. 8, del 9 de gener de 1897. El febrer de 1897 es va fer la subhasta relativa a l'obra de construcció, reforma i acabament del campanar i el rellotge públic, amb una base de sortida de 15.736,27 pessetes.

El constructor guanyador de la subhasta fou Felip Madurell i Munné, per la quantitat de 12.274 pessetes. Durant la construcció demanà pròrroga de trenta dies pels "forts temporals de pluja i vent que hi va haver". La recepció de l'obra no es va fer fins el 22 de setembre de 1897.

El dia 1 d'abril del mateix any 1897, el rector escriu una carta a l' Ecxm. i Rvdm. Senyor Bisbe de Barcelona, en la qual demana autorització per la benedicció de les noves campanes. En aquesta carta, important font d'informació de les obres i de les noves campanes, s'anuncia que les obres de reforma i acabament del campanar parroquial estan molt avançades i, abans no acabin, convé elevar les campanes al seu destí, sobretot per evitar noves despeses en el muntatge de bastides i per poder-les voltejar el dia de la

inauguració i benedicció del campanar. També amb la carta s'anuncia al Bisbe que les autoritats locals l'invitaran perquè presideixi el solemne acte. També detalla que s'han fet construir quatre campanes, de mides diferents, que no s'especifiquen, perquè les referències escrites del seu pes i mides son confuses. El que sí es pot certificar és que la més gran i la segona, una mica més petita, van ser destinades a la funció de fer els tocs religiosos i comunicatius als feligresos i en cas d'alarma a tot el poble. Les dues últimes, més petites, van ser destinades al rellotge públic. El cost de les campanes va ser de 7.500 pessetes i el del rellotge 2.500 pessetes. El cost total d'aquesta despesa va ser costejat amb la recollida de donatius dels feligresos.

Les campanes foren beneïdes el dia 25 d'abril de 1897. Les dues campanes van ser pagades per la família Deu, una altra per subscripció popular, i la última pel difunt rector Josep Capdevila. En un altre document del periodista i escriptor Artur Llopis, s'afirma que les campanes van ser donades per Josep Comas i Masferrer, prohom de les Corts. D'altra banda, també consta documentat que el rellotge de la torre campanar, realitzat pel rellotger Josep Besses, va ser comprat pels germans Deu, que en van fer donació a la Parròquia del Remei.

El mes d'agost del mateix any, el nou rector, Francesc Marcó, demanà a l'alcalde president de l'Ajuntament la col·locació d'un parallamps al campanar, i cita que hi ha el rellotge i sis campanes, per tant, podem deduir que el campanar ja estava acabat i sense el gruix de les bastides i que les dues campanes comprades l'any 1852, instal·lades al campanar d'espadanya, es van afegir a les quatre últimes.

L'any 1936, als inicis de la Guerra Civil, quatre de les campanes foren llençades de dalt a baix, per la part del campanar que dóna a l'església. El motiu de fer-les caure damunt el teulat de l'església va ser per no malmetre les vies del tramvia, de via d'ample mètric i que amb el distintiu número 15 circulava just per davant del campanar i l'església a la plaça de la Concòrdia. Es varen salvar de la destrossa les dues campanes que marcaven els quarts i les hores del rellotge. El motiu de la incautació de les campanes, van dir, era que faltava bronze per la fosa de nous canons destinats al front.

Restablert el culte el gener de l'any 1939, les dues campanes del rellotge es van utilitzar per anunciar els diferents actes religiosos als feligresos.

Després de l'incendi provocat per les circumstàncies de la revolta, només van quedar les quatre parets que conformaven el recinte del temple. L'església va ser reconstruïda i amb motiu del centenari de la construcció del temple parroquial, el 8 d'octubre de l'any 1950, el bisbe de Barcelona, Dr. Gregorio Modrego Casaus, va beneir solemnement dues noves campanes, la Remei-Josepa i la Mercè, apadrinades la primera, més gran, pels germans Bonaventura i M. Dolors Barceló Nonell, i la petita, per Joan Gil Senís, regidor delegat del districte XI, la seva esposa M. Lluïsa Anfres Alsina i per Agustí Montal i Galobart, president del FC Barcelona i la seva esposa Maria dels Àngels Costa.

La Remei-Josepa té 91 cm de diàmetre i fa els tocs de les misses, els de difunts i repica a les festes. La Mercè, de 71 cm de diàmetre, fa els tocs d'oració (Ave Maria i Àngelus), els tocs de difunts i repica a les festes.

L'any 1997 es va incorporar una nova campana de bronze, la Joana. Té 37 cm de diàmetre, està afinada a la nota mi, pesa 37 kg i es va destinar a reforçar el repic de les festes. Els seus padrins van ser Joan Petit i Lluç i la seva esposa Joana García i Ortiz, ambdós veïns de les Corts. Aquesta campana va ser beneïda pel bisbe auxiliar de Barcelona, Pere Tena i Garriga.

Després de tot el que s'ha trobat i expressat, es pot resumir i afirmar que, en total, l'església parroquial del Remei de les Corts ha disposat, en el temps, d'onze campanes i tres campanars¹⁴¹.

¹⁴¹ Arxiu Parroquial de Santa Maria del Remei, segons la recerca del seu director Santiago Mach i Porta.

5. EL CEMENTIRI DE LES CORTS

Segons els documents existents en l'Arxiu Diocesà, el 27 d'octubre de 1844, la junta sanitària juntament amb tres metges i l'arquitecte, destinaren el lloc per l'edificació del cementiri, un tros de terra propietat de Josep de Borràs, veí de Sarrià. L'Ajuntament procurà amigablement que el Sr. Borràs vengués el tros de terra, però fou necessari valerse del que permeten les lleis. Es va formalitzar l'expedient del Cementiri per obtenir l'expropiació forçosa, recaigué el 22 de març de 1846, la reial ordre declarant d'utilitat pública el tros de vinya indicat. El dia 22 de juny es va firmar l'escriptura pel preu de 230 lliures per la terra i 35 lliures pels ceps, resultant en total 294 lliures, que equivalen a 3136 rals de billó¹⁴².

El cementiri de les Corts es va començar a construir l'any 1845 en uns terrenys cedits pel senyor Vicenç Cuyàs a l'indret anomenat Can Bederrida, terreny situat a poca distància de la Riera Blanca. S'ha de tenir en compte que la primera illa de nínxols construïda, va ser enderrocada per ubicar el nou Tanatori del Cementiri de les Corts. La decisió de tenir un cementiri propi passava en els moments en què prenien forma els primers intents d'urbanització del poble de les Corts, que ja es coneixien com les Corts Noves. Tot i així, encara que la construcció del cementiri data de mitjans del segle XIX, els edificis més representatius es van construir l'any 1897, precisament durant l'època d'eufòria i esclat Modernista.

Presenten trets modernistes l'edifici de les oficines administratives, situades a l'esquerra de la plaça prèvia a l'entrada principal del recinte. La capella interior està emplaçada al final de l'ample i enjardinat espai de l'entrada, acompanyat, a part dels nínxols situats als extrems muntanya i mar, de nombroses tombes a ambdós costats. Aquesta capella està edificada amb totxos manuals ceràmics de cara vista combinats amb pedra picada i coronada amb una cúpula en la que l'estil encaixaria perfectament en les que existeixen a les esglésies bizantines.

Al costat mar del cementiri hi ha una àrea delimitada destinada als sepulcres de persones jueves.

¹⁴² Arxiu Parroquial de Santa Maria del Remei, caixa (A), carpeta 02, foli núm. 8.

En una de les illes quadriculades del recinte està emplaçada una cripta soterrada, amb petits nínxols, on estan dipositades les restes repatriades dels caiguts, molts d'ells amb el seu nom desconegut, als conflictes de la guerra d'ultramar. Aquesta cripta es va construir l'any 1904.

El cementiri compta amb un nombrós patrimoni escultòric funerari d'una extraordinària qualitat.

Actualment és un gran recinte que s'ha anat ampliant amb el temps, quedant com a testimoni dels seus orígens les primeres illes situades entrant a mà dreta, on quasi bé tots els nínxols i tombes, eren i són, propietat dels cortsencs i els seus descendents que van viure els inicis del cementiri.

Fig. 102. Cementiri de les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 103. Cementiri de les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

En el cementiri hi ha alguns nínxols molt visitats per ser-hi enterrats alguns jugadors del FC Barcelona, com Benítez, Cèsar, Kubala, Urruti... com també la tomba de Samitier i personalitats com la de l'historiador Lluís Ulloa Cisneros i moltes altres persones que havien tingut especial rellevància.

La primera funerària que va existir a les Corts operava amb el nom de la Neotàfia i estava situada al carrer del Remei número 31 de les Corts. Encara avui es pot llegir, amb certa dificultat, el rètol en el dentell (llinda) de pedra a la part superior de la porta.

Fig. 104 i 105. Tomba de la Família Deu, de finals del segle XIX, al cementiri de les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

*Fig. 106. Nínxol de la família Framis, de finals del segle XIX, al cementiri de les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.*

*Fig. 107. Nínxol de la Família Bofarull Morales, de finals del segle XIX, al cementiri de les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.*

6. LES INDÚSTRIES DE L'ANTIC TERME DE LES CORTS I ACTUAL DISTRICTE MUNICIPAL

(veure Annex, cap. VIII)

Les Indústries a les Corts¹⁴³

La industrialització de les Corts, malgrat no tenir cabuda en les grans zones industrials del Pla de Barcelona, va representar un nucli important. Les indústries es varen començar a ubicar a finals del segle XVIII i començaments del segle XIX amb els primers prats d'indianes, rajoleries (gràcies a la gran qualitat de la terra dipositada pels arrastres diluvials) i establiments de productes químics. A la segona meitat del segle XIX neixen altres indústries dedicades a l'adoberia, al sector tèxtil, xarols, la destil·leria d'alcohols i sobretot coronada per la gran fàbrica de filats i teixits Batlló Germans, avui Escola del Treball, ubicada al districte de l'Eixample.

Al darrer terç del segle XIX i principi del segle XX, les Corts fa un salt important a l'escala dels nuclis industrials importants del Pla de Barcelona, ocupant el cinquè lloc entre els barris de la ciutat. En aquest espai de temps obren a les Corts noves empreses que conformen un afegit destacat, en la xarxa ja existent, amb noves indústries dedicades als rams de la metal·lúrgia, sabons i aglomerats de carbó, i es substitueixen el forn de cocció alternativa de rajoleria pels de cocció contínua Hoffman i els de vidre i cristall, d'ús quotidià i decoratiu, passen de ser alimentats del carbó al fuel.

L'any 1930, el barri tenia declarades 150 empreses i tres anys després les empreses assolien el nombre de 300, que fabricaven una densa diversitat de productes.

6.1. Inventari d'indústries a les Corts

Parlar d'indústries a les Corts és un fet que no podem deixar de donar-li importància, perquè realment la va tenir. Les indústries d'aquest llistat han estat seleccionades entre les fàbriques que hem trobat inventariades entre els inicis del segle XIX i finals del segle XX.

¹⁴³ Per certificar la seva ubicació s'ha consultat l'àmplia documentació i els gràfics dipositats en diferents arxius però, sobretot, a l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts, l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, així com el fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i també, part de la memòria històrica de molta gent que ha nascut i residit sempre a les Corts.

Entre els edificis que podríem considerar més rellevants tindríem Can Batlló; la façana modernista de les Cristalleries Planell; l'estructura exterior de la fàbrica Haugron Cientifical Fluid, la coberta amb volta catalana a l'estil de l'arquitecte Rafael Guastavino Moreno de la factoria SAIDA, l'estructura de la façana de la Companyia del Gramòfon Odeon ("La voz de su amo"), l'edifici fabril de les Indústries Benet Campabadal SA, dissenyat per l'arquitecte Antoni Pons i Domínguez com exemple del primer racionalisme aplicat a la indústria; així com les façanes de les editorials Sopena i Salvat.

No queden en peu gaires vestigis que certifiquin l'existència del passat industrial de les Corts, malgrat que la industrialització va ser més tardana que en altres municipis de Barcelona.

L'objectiu de recopilar la memòria històrica és que quedi certificat el testimoni de l'existència de les nombroses indústries que en els segles XIX i XX van estar ubicades en el territori de l'antic municipi i actual districte de les Corts, citant les més principals, que sumant-hi les de menor importància, s'acostarien als dos centenars.

Aquesta expansió la va impulsar el fet que en el darrer període de segle XIX arribés una generosa oferta d'energia elèctrica, que va significar la possibilitat de substituir el vapor i les seves calderes generadores d'energia motriu, pels motors elèctrics. Els motors elèctrics propiciaren una modernització i posada al dia de tota la maquinària productiva de les empreses i la configuració d'un teixit industrial que es podria qualificar d'importantíssim, sobretot si tenim en compte que algunes van aplicar noves tecnologies productives basades en noves matèries primeres com la baquelita, el raíó i nous productes com podrien ser els gramòfons, els discs musicals anomenats de pedra, materials sanitaris i les fornitures.

A la zona de Can Batlló, a l'entorn del carrer d'Urgell i a tocar de la carretera de Sarrià, hi estava ubicada la que podríem anomenar la indústria estrella del conjunt, la fàbrica tèxtil de Can Batlló. Uns sis anys després de la posada en marxa de la fàbrica aquesta va cessar la seva activitat en declarar l'empresa un locaut arrel de la vaga realitzada pels treballadors. Els propietaris van considerar que la vaga era desproporcionada i van decidir tancar la fàbrica el 1890. De tota manera, aquest fet no va impedir que la zona esdevingués una zona d'implantació d'importants indústries. Indrets fronterers a aquest espai com el Camp de la Creu, situat al la prolongació de la carretera vella de les Corts (avui carrer del Marquès de Sentmenat), també es van convertir en nuclis fabrils amb especialització química, petita metal·lúrgica i de materials convencionals i de nou format per la construcció. Si fem un

salt i ens situem en el nucli antic de les Corts, veiem que també va esdevenir una important zona industrial, amb la presència de grans fàbriques com les Cristalleries Planell, El Bolado (família Nicolau), vins i licors de les destil·leries Déu i d'altres de menor rellevància, però que per això no van deixar de ser significatives, sobretot per la seva diversitat (alumini, mitges de seda artificial, sabó, productes químics, conjuntament amb les rajoleries i bòbiles).

Si mirem cap a Sants, trobem un sector comprés entre l'avinguda de Madrid, des de la seva confluència amb la Travessera de les Corts fins als terrenys de Can Bruixa, a on en els anys trenta del segle XX s'hi trobaven prestigioses indústries tèxtils, de perfum i químiques. També hem de citar que a la barriada de Sant Ramon i al camí de la Torre Melina s'hi van establir nombroses fàbriques.

Passada la Guerra Civil l'activitat industrial a les Corts no va decaure en absolut, tot al contrari, es va veure incrementada amb la instal·lació de noves empreses que van representar la implantació d'un nou espai industrial al carrer de Numància sota de la Travessera de les Corts i a les seves rodalies.

Entre el 1960 i 1970, les Corts va patir una desmesurada actuació i canvis urbanístics, deguts a la sobrevaloració dels terrenys sotmesos a l'especulació per construir-hi habitatges. Les empreses es traslladaren a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, ocupant moderns polígons industrials que disposaven de tots els serveis necessaris i els feien atractius. Amb la venda dels terrenys que ocupaven a les Corts, que foren declarats aptes per poder ser destinats a l'edificació de nous habitatges, les empreses van disposar dels recursos, més que sobrants, per poder ser traslladats a les noves i atractives ubicacions.

A continuació veurem les principals indústries que es van desenvolupar en tot el nucli urbà de les Corts, partint dels estudis i fotografies editades per l'AMDC i realitzats per Mercè Tatjer, *La indústria a les Corts* (2003) i *Les Corts memòria del passat industrial* (2005), a més de la pròpia memòria històrica en indústries com van ser les Cristalleries Planell o la bòbila Antoni Framis.

Ubicació i relació de les principals indústries a les Corts:

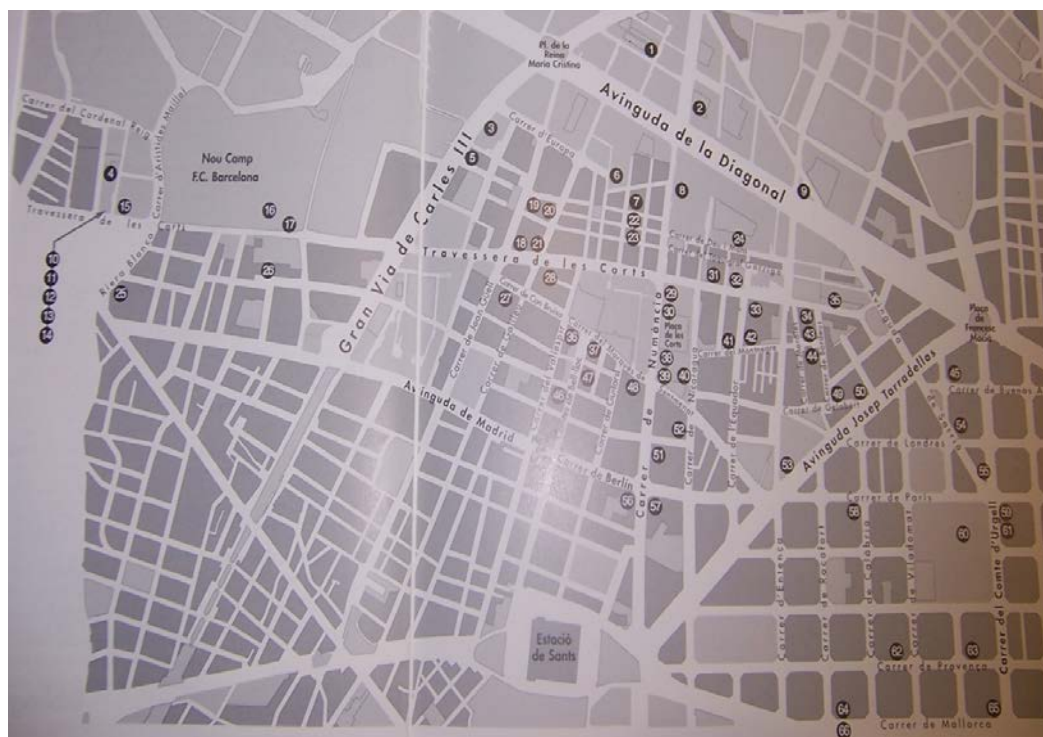

Fig. 108. Plànol amb la ubicació de les indústries a les Corts.
(Tatjer, M. i Vilanova, A., *La indústria a les Corts*), AMDC.

1. Bòbila Can Feu	14. Amadeu Carné
2. Bòbila Amat	15. Fàbrica de teixits Tapias i Pujol
3. Can Calona	16. Bòbila Framis
4. La Textil Corsetera, SL	17. Bòbila Crehuet
5. Fiat Hispania, SA	18. Pàniker, SA
6. Cristalleries Planell, SA	19. Bonell Germans, SA
7. Societat Anònima Metal·logràfica SAM	20. La Alimenticia Española, SA
8. Roda i Companyia (el Bolado)	21. Indústries d'alumini Salvador Blasi
9. Narcís Deu/Josep Deu i Cia.	22. Josep Deu i Cia.
10. Juan Blanch	23. Cat & Co
11. Casarramona, J. i E.	24. Anglès, Rull i Cia.
12. Teixits Joan Duran	25. Renaud i Germain
13. Teixits Andreu Casaus i Cia.	

26. Regordosa i Fill, també Fisas,
Linares i Cia., SC	49. Inibsa
27. Afa, SA	50. Corberó
28. Serra Capel	51. Fàbrica de pisos (Edificació en
diverses activitats industrials)
29. Serra i Cia.	52. Impremta i Editorial Altés
30. Pérez Mañanet i Fills	53. Productes Químics Llopis i
Companyia "el Vidriol"
31. Haugron Cientifical , SA	54. Marquès i Cia.
32. Societat Anònima Indústries
d'Alumini Saida	55. La Unión Corchetera
33. Inter-Grundig, SA	56. Perles Majòrica (Hoechts)
34. Fàbrica de Botons Valentínez o
López Rodó	57. Laboratoris Hubber
35. Indústries Jarque	58. Meyenhoff
36. Talleres Mecánicos TAM	59. Gràfiques Civit
37. Industrias Benet Campabadal, SA	60. Can Batlló
38. Teixits Antoni Puig	61. Companyia del Gramòfon Odeon,
SAE
39. Productes Químics Pàniker	62. Editorial Ramón Sopena
40. Bòbila Perelló o Macians	63. Damians
41. Bra, SA	64. Salvat Editores
42. Hules i encerats Manuel Castells	65. Perfums Font i Companyia, SC
43. Sociedad Anónima de Industrias
Mecánico Eléctricas, SA
(Saimesa)	66. Silvestre Pujós
44. Gràfiques Torres	67. Prats de Marià Soley *
45. Ribas i Català	68. Josep Rovira*
46. Compañía de Industrias
Transformadoras del Azúcar (Cita)	69. Hules i encerats Ramon Barnet*
47. Ecmesa	70. Transformació de ferros Josep
Molera*
48. Lucta, SA	71. Sabons Torres*
	72. Sabons Bullech*

*No es coneix la seva ubicació

6.1 i 2. La bòbila de Can Feu i la bòbila Amat. Actual carrer Nau Santa Maria.

Fig. 109 i 110. Antiga bòbila de Can Feu, de la família Amat, 1903.
Imatge: B. Batllet i Piera; i Joaquim Tapiola i Balmes, respectivament. AMDC.

Eren la mateixa indústria. El nom de Can Feu el rebia pel que sempre s'havien denominat els terrenys de la seva ubicació i el de la Bòbila Amat, pel cognom dels seus propietaris els germans Amat.

La indústria era una de les més importants de les Corts. Als anys quaranta del segle passat va ser dirigida pel tècnic senyor Antoni Framis i Pellicer. La producció constituïa en la fabricació de peces de rajoleria de tot tipus realitzades manualment. Estava situada al que avui és el carrer de Numància, limitant quasi amb l'avinguda Diagonal, cantó muntanya i just a tocar amb l'avinguda de Carles III. Dins el recinte de la bòbila, els Amat disposaven de la seva vivenda, casa que es pot veure a la dreta i al fons de la fotografia, i que era una mostra de les magnífiques construccions que sense mai poder saber per què va ser enderrocada per poder edificar-hi nous habitatges de gran luxe.

La fàbrica va deixar de funcionar al darrer terç del segle XX. Els terrenys propietat dels germans Amat van ser adquirits per l'entitat existent en aquell moment que era el Banco de Madrid i en el seu lloc s'edificaren edificis d'oficines com l'asseguradora Catalana-Occidente, Grupo Planeta, prèviament seu central de la desapareguda Banca Catalana i el que havia de ser Hotel Hilton i que finalment es convertí en l'Hospital de Barcelona, entre d'altres.

6.3. Can Calona (fàbrica de guants i pells)

Es va donar el cas que aquestes petites indústries d'adob o assaonament de pells es van desenvolupar en molts masos per la proximitat de la matèria primera i per posseir el cabdal d'aigua suficient pel tractament de les pells. La producció de Can Calona consistia en la confecció de guants, pells i articles de vestir. Estava situada al carrer de les Corts (antic Torrent dels Morts, doncs era el camí utilitzat per arribar al cementiri) a la part oest al cap damunt del carrer.

Aquesta fàbrica va tancar a la segona meitat del segle XX. Avui aquest espai està ocupat, en part, pels edificis Trade.

6.4. La Textil Corsetera, SL (teixits de roba interior). Actual carrer Pintor Tapiró, 30

Aquesta fàbrica es basava en la producció d'articles de roba interior i corseteria, destinada principalment al públic femení.

La data del seu tancament la podem situar a la segona meitat del segle XX. Aquesta zona va patir un canvi radical ocasionat per la construcció del Nou Camp del FC Barcelona, ja que els solars van ser molt revaluats i adquirits per la construcció de nous habitatges i instal·lacions esportives.

6.5. Fiat Hispania, SA (automòbils). Actual Gran Via de Carles III, 62-74.

La fàbrica va ser instal·lada l'any 1956 a l'indret on hi havia la masia de Cal Coix, enderrocada per poder edificar aquesta instal·lació. El perímetre de la fàbrica estava delimitat pel que avui són els carrers Dolors Masferrer, les Corts, Eugeni d'Ors i la Gran Via de Carles III.

Aquest edifici va deixar de ser operatiu pel muntatge de cotxes de la marca Fiat, en el moment en què es construeix la factoria Seat a la Zona Franca de Barcelona. De totes maneres, va continuar uns anys com a taller de manteniment i reparació de cotxes de la marca Fiat i de la fàbrica Seat. L'edifici, en un moment determinat, va deixar de ser necessari i aleshores va passar a ser de propietat municipal.

Després de la seva rehabilitació als anys vuitanta, es va convertir en un àrea de serveis públics, un espai on es va instal·lar el Centre Cívic Tomasa Cuevas les Corts, el CEIP les Corts, un gimnàs, l'Escola de Formació d'Adults les Corts, el Centre de Serveis Socials i l'Arxiu Municipal del Districte, la direcció del qual ha estat traslladada actualment a la Seu del Districte, a la plaça Comas. Més endavant es va completar amb la construcció dels multicines Renoir, avui ja clausurats, i en el seu lloc està previst fer una rehabilitació per instal·lar-hi nous serveis públics, encara per determinar.

Fig 111. Façana principal de la FIAT a la Gran Via de Carles III, 1956. AMAB.

Fig. 112. Estructura interior de la FIAT quan encara estava en funcionament. Sn. Imatge: AMDC.

Fig. 113. Fàbrica Fiat, futur CEIP Les Corts, 1981. Imatge: P. Monés. AMDC.

Fig. 114. Publicitat de Fiat Hispania. Programa de Festa Major de les Corts, 1975. AMDC.

6.6. Cristalleries Planell, SA¹⁴⁴ (vidre decoratiu). Actual carrer Anglesola, 1-3.

De l'origen a la consolidació

Fig. 115. Secció de la fabricació de refractaris de les Cristalleries Planell, al carrer Vilamur, davant de la nau de forns de vidre i cristall. Imatge: AMDC.

Fig. 116. Publicitat de Planell & Borrás. Imatge: AMDC.

¹⁴⁴ Tota la documentació escrita i gràfica pertany a l'arxiu particular d'Antoni Brengaret i Framis i de l'AMDC.

Les Cristalleries Planell tenen el seu origen l'1 de setembre de 1913. En aquella data, sota el nom de Planell y Borràs, Sociedad en Comandita, es va inaugurar el primer forn de vidre de Leopold Planell.

El forn s'ubicava a l'actual barri de les Corts, dins l'illa delimitada pels actuals carrers del Dr. Ibáñez, Anglesola, Vilamur i Can Segalar (en aquell moment anomenat Valdivia). La fàbrica va iniciar l'activitat amb 170 treballadors i una producció anual valorada amb 850.000 pessetes.

L'elecció d'aquest punt de les Corts per instal·lar la nau dels forns va estar marcada per un seguit de condicionants d'accés als diversos serveis necessaris pel correcte funcionament de la fàbrica. Així doncs, es va buscar la proximitat a la xarxa elèctrica, com també la fàcil accessibilitat, tant per l'entrada de les matèries primeres com per la sortida dels productes elaborats. Ja des del primer moment s'instal·laren també un gran nombre d'electromotors dins la nau de forns i en els annexos de les instal·lacions els transformadors necessaris per tal d'assegurar-se el subministrament elèctric.

En els primers anys de funcionament de la fàbrica (1913-1916) es va dur a terme un important desenvolupament arquitectònic, amb la construcció de diverses naus, una bàscula de gran capacitat situada al passadís d'entrada i en especial, com segell artístic, la porta d'accés i la tribuna superior, decorats amb elements repetitius de forja i un mosaic realitzat amb tesselles ceràmiques amb motius florals, modernista, que encara avui es conserva en part, i la resta de la major part de peces que manquen i que estan dipositades a l'Arxiu Municipal del Districte de les Corts (AMDC). Amb aquest element es buscava adequar les proporcions i la tipologia al tarannà de l'arquitectura de caràcter urbà del carrer Major de les Corts, evitant d'aquesta manera la visió típica d'un conjunt fabril, que podria tenir un major impacte en la fisonomia de l'entorn. El mosaic que decora la part de sota de la tribuna i el rètol de l'entrada van ser elaborats per Josep Graner i Prat, qui també va realitzar actuacions tan rellevants com la Casa Montané a Calafell (1907), la Casa Llorenç Montserrat a Sitges (1915) o la Casa Fajol a Barcelona (1912), més coneguda com la Casa de la Papallona.

Fig. 117. Trencadís ceràmic de la tribuna, obra de Josep Graner i Prat, 1918. Imatge: A. Vilanova (2004). Imatge: AMDC.

Fig. 118. Entrada de la fàbrica pel carrer Anglesola quan als inicis era Planell i Riba. Imatge: AMDC.

A la primera planta estava instal·lada la sala d'exposicions de tot el que es fabricava i, com a curiositat, el terra de la gran sala era de linòleum i totes les vitrines expositors, així com tot el conjunt de l'espai, era d'una lluminositat i sumptuositat remarcables. Aquesta primera planta de la façana donava al carrer d'Anglesola, antic carrer Major de les Corts, també anomenat La Carretera perquè comunicava directament amb la Carretera de Sarrià per l'indret anomenat Can Ràbia, just al davant de l'antiga fàbrica de Comptadors Chamon.

A partir del mes d'octubre de 1916, degut a diversos moviments dins l'organització de l'empresa, es canvia la raó social i passa a anomenar-se Planell y Riba, Sociedad en Comandita. L'any 1920, Leopold Planell fa un viatge als Estats Units per tal de conèixer, de primera mà, els sistemes d'elaboració de les fàbriques de vidre i cristall més avançades del país.

El 23 d'abril de 1930 l'empresa queda establerta amb el nom de Cristalleries Planell, SA, essent el càrrecs directius del consell d'administració: Joan Romagosa, president; Antoni Romagosa, vicepresident i Leopold Planell, secretari. Aquests van ser els anys clau de les Cristalleries.

L'any 1933 es completa l'edificació d'una part dels terrenys què es disposava des de 1919, entre els carrers de Vilamur i Joan Gamper (abans carrer de Crisantems) i el de Can Segalar (abans carrer de Valdívila), i es crea la societat filial Compañía Ibérica de Productos Refractarios, S.A., destinada a la fabricació de productes refractaris, molt útils pels forns de les Cristalleries i també per servir les comandes de les empreses que els precisaven.

Aquesta societat va estar en funcionament fins els anys 1976-1977.

Fig. 119. Façana al carrer Europa de les naus de producció de les Cristalleries Planell, 1973. Imatge: H. Capel.

Fig. 120. Vista parcial de les naus de forns i de la xemeneia de refractaris (1945-1947). Imatge: J. Tapiola. AMDC.

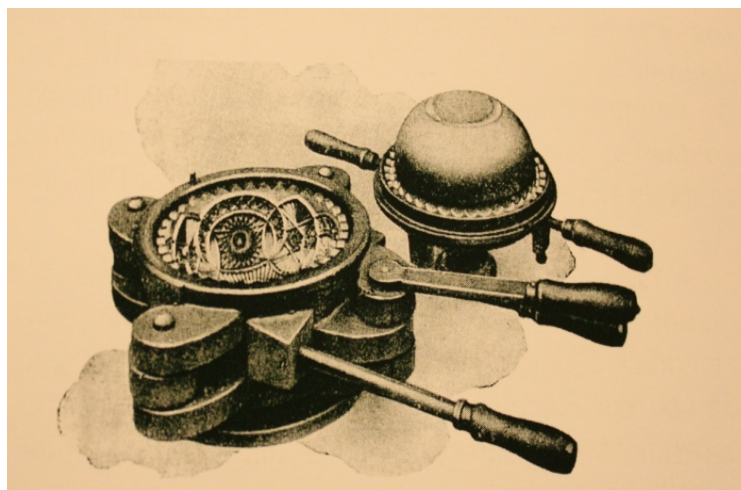

Fig. 121. Camioneta de transport de les Cristalleries Planell. Autor no identificat. Imatge: AMDC.

Tornant a les Cristalleries sabem que la gran nau de fabricació disposava de dos tipus de forns: el de fusió i els accessoris. Els de fusió, dels quals n'hi havia dos, inicialment s'alimentaven amb carbó d'hulla i posteriorment amb fuel-oil. Quan el forn assolía els

1200-1250 °C s'introduïen els gresols, fins a un nombre total de 12, corresponents a les boques de cada forn, que contenien la pasta fosa, que després bufats amb la canya metàl·lica corresponent dins del motlle els hi donava la forma precisa i quedava llesta la peça per ser manipulada en les diferents seccions de tall al gas per uniformar totes les sèries seleccionades. Unes platines de gran mola plana refrigerada amb aigua deixava les parts superiors de les peces polides completament, que després eren recuïtes novament amb una petita flama de gas per donar consistència a l'obertura final de la peça, abans de ser tallada o gravada. Les peces tallades es realitzaven amb moles de ceràmica tractada i de carborúndum i amb minúscules moles de bronze, les peces gravades. Després de tallades o gravades, la decoració de les peces restava mate i per combinar l'equilibri decoratiu les parts que interessaven que quedessin brillants eren polides amb unes moles de suro, constantment impregnades amb una pasta, bastant fluida, de pols de tosca diluïda amb aigua.

També es fabricaven peces anomenades a la premsa, que consistia en premsar la pasta de vidre sortida del forn amb motlles adequats. També es fabricaven tessel·les, amb cristall, destinades al muntatge de làmpades, a part de peces decoratives de tota mena, algunes combinant-les amb vidres o cristalls de color. Aquest color del vidre o cristall s'aconseguia afegint a la composició inicial de la pasta proporcions d'òxids de metalls prèviament seleccionats segons el color desitjat.

*Fig. 122. Publicitat de les Cristalleries Planell, 1916.
Imatge: "Barcelona Artística e Industrial".*

A continuació passem a explicar el funcionament d'un forn de vidre, mitjançant les següents il·lustracions que ens ajudaran a entendre el procés:

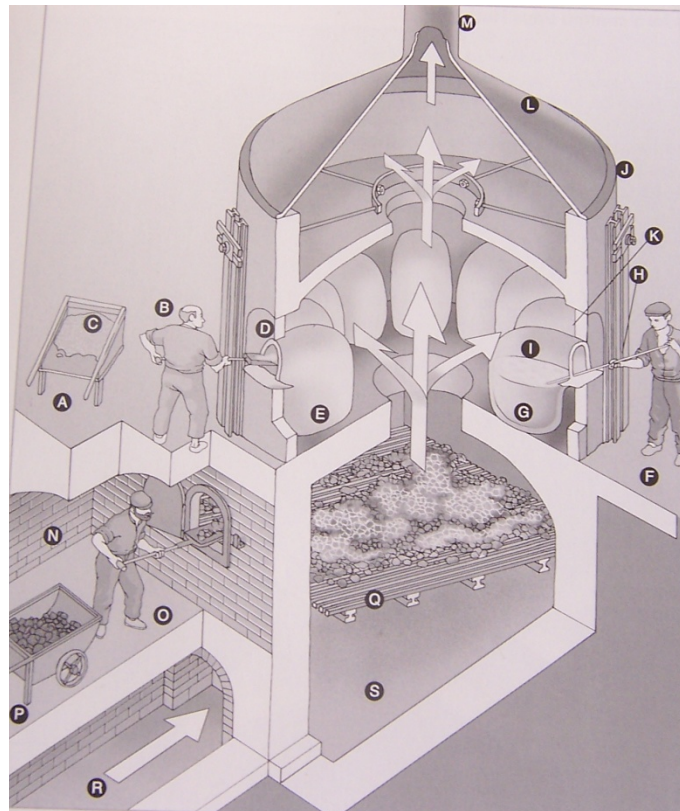

Fig. 123. Funcionament d'un forn de vidre.

Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. AMDC.

(A) (B) (C) (D) (E). Càrrega de sorra prèviament preparada al laboratori i dipositada als gresols del forn per aconseguir la massa fosa del vidre o cristall, segons la qualitat i el color desitjat.

(G) (H) (I) La nau central de la fàbrica, disposava de dos forns, que funcionaven alternativament a una temperatura que oscil·lava entre els 1200 °C/ 1250 °C.

Amb una canya metàl·lica en forma de tub i buida en el seu interior es recollia la quantitat requerida de pasta de vidre o cristall, en estat de fusió plàstica, de l'interior del gresol situat a dins del forn. A l'exterior del forn, bufaven la canya, a vegades per realitzar-ne la forma desitjada directament, i d'altres bufant a l'interior d'un motlle obert, que al tancar-lo s'havia de seguir bufant fins que prenia la forma de l'indicat motlle.

(L) (M) (N) (Q) (R) (O) (P) (S). Cada forn acollia 12 gresols de ceràmica refractària que mantenien la temperatura a l'interior del gresol i l'aïllaven, tot el possible, de l'exterior. Aquests gresols dipositaven les impureses de la sorra vitrificable, situant-les a la base, i deixant d'aquesta manera la pasta perfectament uniforme i transparent a la part superior del gresol.

Cada forn estava coronat per la paperina (un barret troncocònic) que expulsava el fum per la xemeneia. El forn disposava de dos nivells, el de les carboneres, l'engraellat i el de les gandingues. Des de les carboneres, a través d'un túnel, el fogoner amb l'ajuda d'un carretó ple de carbó, introduïa a l'engraellat el combustible sòlid necessari. Les gandingues eren unes galeries soterrades que permetien l'entrada de l'aire necessari per la combustió i al mateix temps també l'entrada al cendrer, per poder retirar les restes (cendres) de la combustió del carbó.

Després de modelades, les peces havien de passar per les arque o forns accessoris. Aquí es reduïa la temperatura del material modelat a una temperatura de 450 °C/500 °C, d'aquesta manera s'aconseguia el refredament gradual de les peces, evitant que es trenquessin ("ferissin" era el nom que rebien quan s'esquerdaven per contracció). Un cop refredades, les peces es portaven a les seccions de gravat, tallat, o decorat per deixar-les, segons les comandes, totalment a punt de ser distribuïdes comercialment.

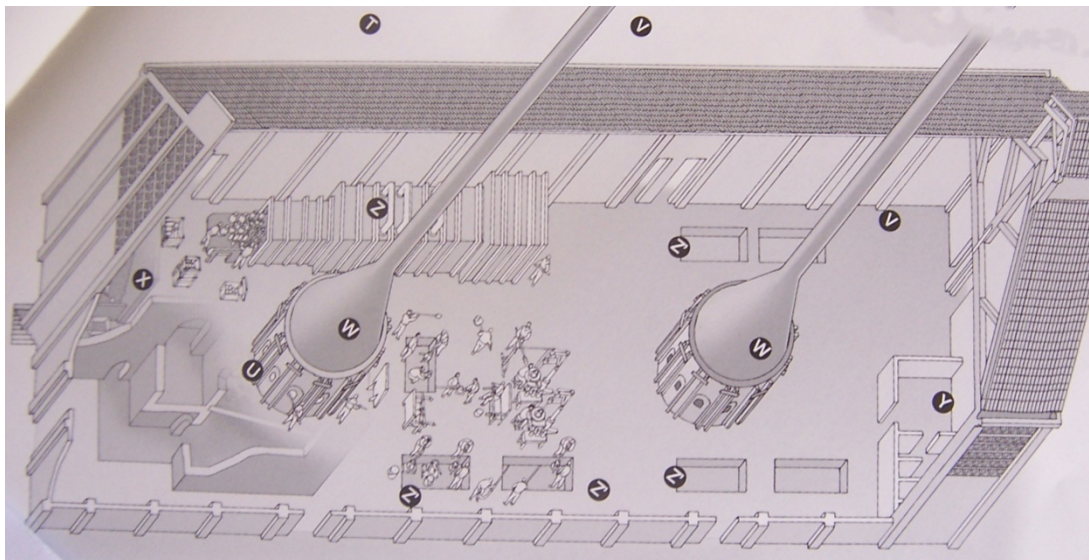

Fig. 124. Interior de la fàbrica de vidre.

Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. AMDC.

(T) Nau de forns. (V) Xemeneies. (W) Paperina per la recollida de fums i enviar-los a la xemeneia. (X) Carbonera. (Y) Vestidors. (Z) Arca de recuita i previ refredament de les peces. (Z') Àrees d'elaboració de peces mitjançant motlles.

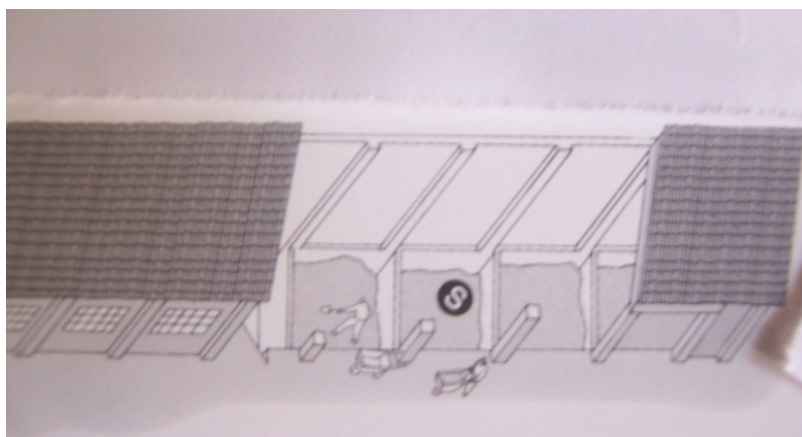

Fig. 125. Laboratori i magatzem de matèria primera per elaborar la pasta de vidre i cristall en els forns.
Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. AMDC.

(S) Laboratori de tractament de les composicions adequades de sorra, sílice, colorants i fundents.
Magatzem de les composicions preparades per omplir els gresols dels forns.

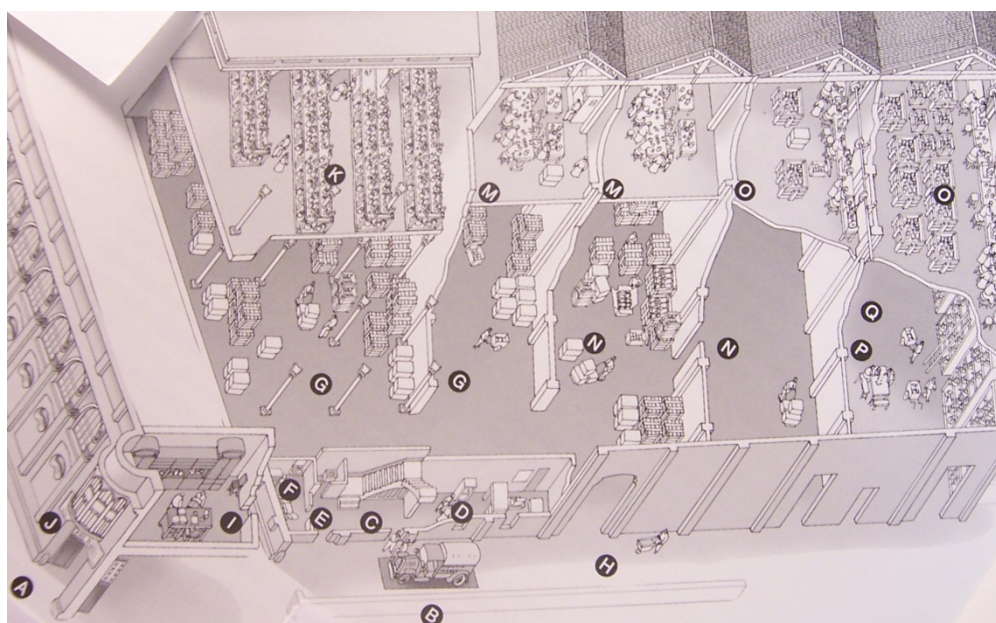

Fig. 126. Fàbrica de vidre.
Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'Antoni Brengaret i Framis. AMDC.

(A) Porta principal. (B) Bàscula. (C) Porteria. (D) Despatxos. (E) Vestíbul. (F) Infermeria. (G) Magatzem. (H) Magatzem. (H) Pati interior. (I) Despatx de direcció. (J) Tribuna. (K) Administració i mostrari d'articles. (L) Naus de producció. (M) Secció de pintura i decorat al foc. (N) Sales d'embalatge i de distribució. (O) Secció de tallat i gravat de les peces de cristall i de vidre. (P) Secció de motlles. (Q) Secció de serralleria a on s'elaboraven els motlles.

Després d'haver comentat tot el procés de fabricació de les cristalleries, referim algunes anècdotes rellevants al respecte i que contribueixen a conèixer més sobre la història de les Cristalleries Planell durant la seva existència.

Fig. 127. Revoltes socials (Vaga dels Nens). Retall de premsa que certificava la vaga dels aprenents organitzada l'any 1925. AMDC.

Fig. 128. Placa del carrer que se li ha dedicat a l'activista infantil Francesc Pedra Argüelles, cap de la revolta. Aquest carrer traspassa els antics terrenys on s'ubicava part de la fàbrica, actualment enderrocada i la resta en procés de rehabilitació, entre els carrers Anglesola, Dr. Ibáñez i Vilamur, i que ja està quasi a punt d'acabar-se per destinar-lo completament a serveis públics socials. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 129. Carnet laboral i fotografia d'Agustina Framis i Gibert, cap de la secció de talla i gravat de peces sumptuàries de cristall. AMDC.

Biografia de Leopold Planell i Porqueras (1885-1953)

Fig. 130. Fotografia del senyor Leopold Planell. AMDC.

Leopold, conegut com a senyor Poldo, va estar sempre estretament vinculat a les Corts. Tenia la seva residència en una meravellosa casa torre de tres plantes, situada al carrer de Deu i Mata núm. 11 (amb el canvi dels números senars al costat muntanya, i els parells al costat mar, avui a la torre li correspondria el núm. 12).

La casa torre tenia l'entrada principal pel carrer de Deu i Mata, però el jardí arribava fins al carrer del Taquígraf Garriga, per on també disposava d'un accés. Adjunt a la casa torre hi havia adossada una casa normal a on hi vivien els porters. Havia nascut l'any 1885 en el si d'una família treballadora. El seu pare, Blai Planell, era propietari d'un important i conegut taller de lampisteria, professió que tenia reservada pel seu fill gran.

Des de ben jove, Planell va relacionar-se amb el món cultural, artístic i recreatiu de la ciutat. Va ser membre fundador de la societat Noves Arts (30-11-1902), entitat continuadora del Teatre de les Arts, que havia estat dissolt. Les primeres reunions de la societat es van fer a la cerveseria Puig del carrer Aribau. Allà va conèixer a Joan Valls, dibuixant i ninotaire de La Tomasa i L'Esquella de la Torratxa, on publicava versos, articles, dibuixos i caricatures. Posteriorment Valls va esdevenir col·laborador de Planell en el disseny i la realització de dibuixos i rètols per als catàlegs de publicitat de la imatge de l'empresa cristallera. Cal remarcar que el Sr. Leopold (Poldo) Planell i la seva esposa Sra. Teresina eren persones molt estimades i respectades per tot el poble.

També és en aquest període quan va conèixer a Miquel Riba, qui va esdevenir soci comanditari de les Cristalleries l'any 1920.

Tot seguit presentem fotografies de diferents documents relacionats amb la fàbrica, així com ara programes d'efemèrides, llistes de preus, catàlegs, fotografies de treballadors, dibuixos de dissenyadors i diferents peces de cristall originals de les Cristalleries Planell.

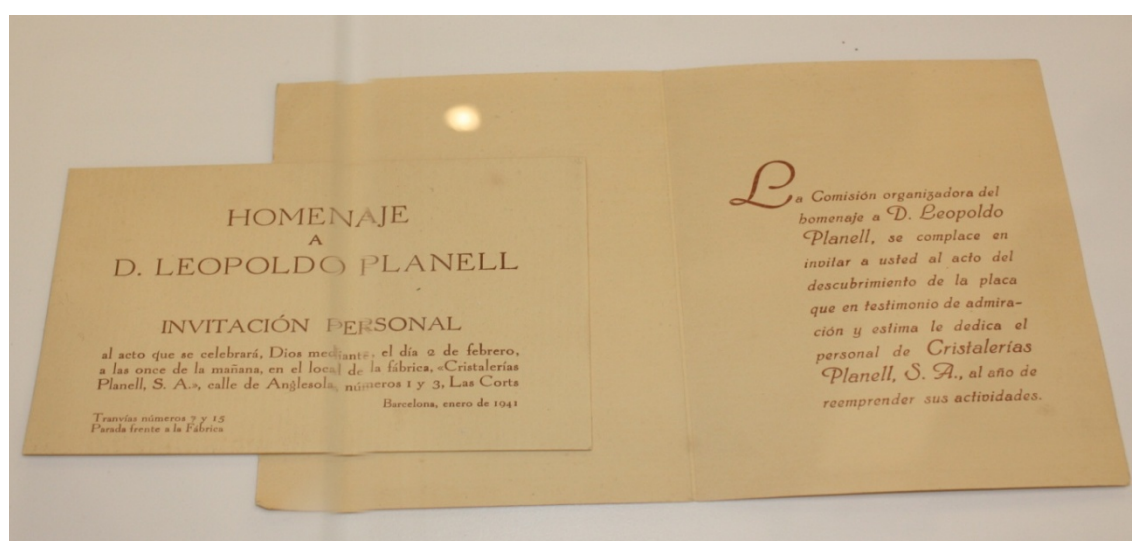

Fig. 131. Invitació a l'homenatge al senyor Leopoldo Planell al gener de l'any 1941, just quan es reprèn l'activitat de les Cristalleries. AMDC.

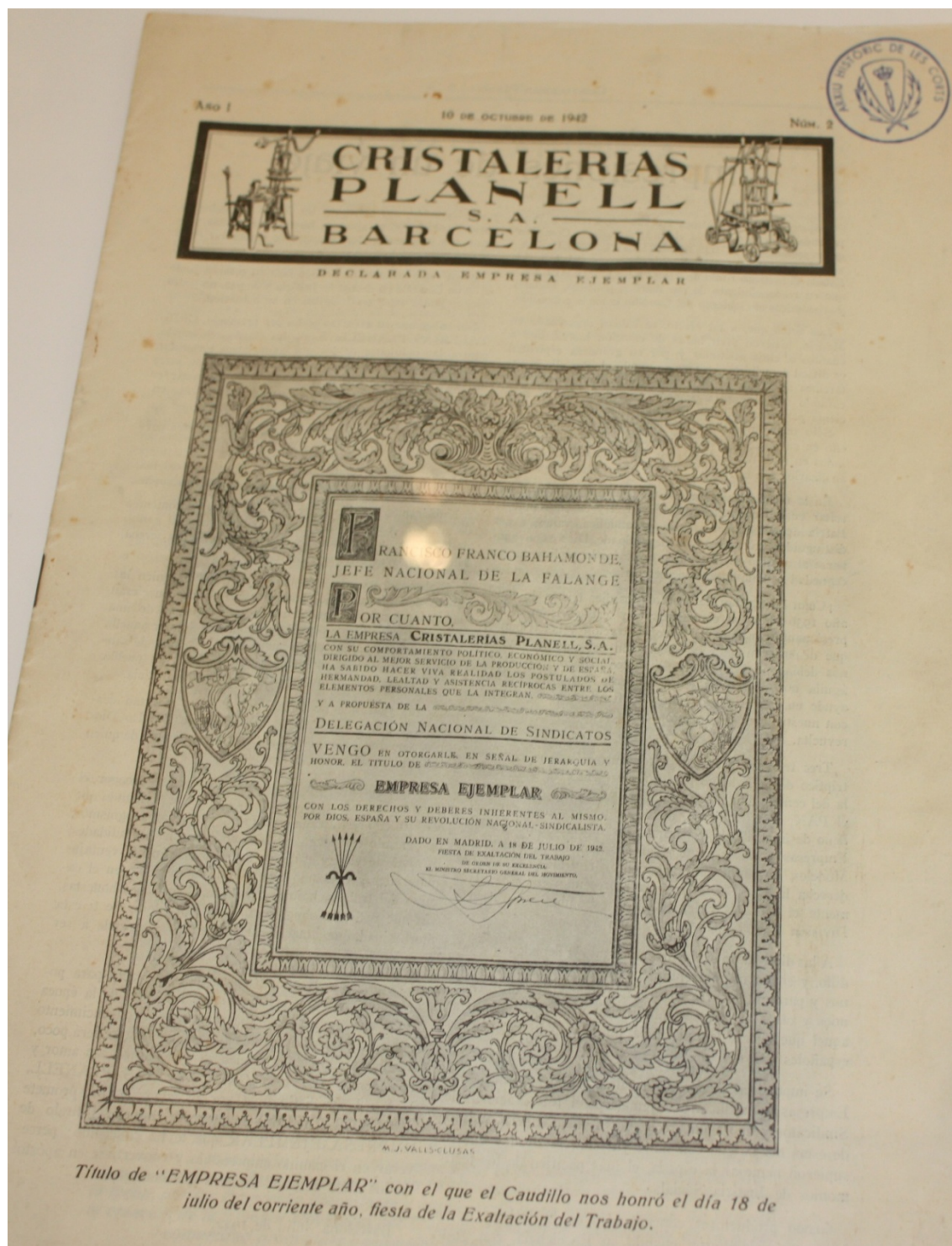

Fig. 132. Títol acreditatiu de la declaració de les Cristalleries Planell com a "Empresa ejemplar" el 18 de juliol de 1942. AMDC.

Fig. 133. Caràtula d'un catàleg de peces de les Cristalleries Planell. AMDC.

Fig. 134 i 135. Projectes de peces realitzades a les Cristalleries Planell. AMDC.

Fig. 136 i 137. Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell.
Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.

Fig. 138, 139 i 140. Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell.

Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.

Fig. 141 i 142. Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell.
Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.

Fig. 143, 144, 145 i 146. Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell. Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.

Fig. 148 i 149. Fotografies dels treballadors i treballadores de les Cristalleries Planell. AMDC.

En l'actualitat, després de molts anys d'abandonament i discutir quina finalitat es donaria a les restes de l'edifici (només han quedat en peu la façana que dona al carrer Anglesola, amb la tribuna i la porta principal forjada, tot d'estil modernista, juntament amb una petita part de l'estructura de la fàbrica amb façana al carrer Doctor Ibáñez, tot molt deteriorat) s'està rehabilitant per destinar-ho a equipaments públics municipals, tal com hem indicat anteriorment.

Fig. 150. Façana de la fàbrica a l'immediata postguerra (1940-1942). Imatge: J. Tapiola. AMDC.

Fig. 151. Cartell acreditatiu de la rehabilitació de l'antiga fàbrica de les Cristalleries Planell, que en aquests moments s'està enllestit completament. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 152. Recinte de les Cristalleries Planell en estat de rehabilitació. Vista del xamfrà del carrers Anglesola i del Doctor Ibáñez. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

6.7. Sociedad Anónima Metalográfica (SAM). Actual carrer Joan Gamper, 31.

Aquesta empresa va ser creada el 5 d'abril de 1949 i els seus dos fundadors van ser els cortsencs Ricard Soler i Josep Deu, que eren de la família dels productors de licors i anisats dels Deu. El primer taller va ser instal·lat al carrer Crisantems, avui Joan Gamper núm. 31.

Fig. 153. Darrer local que l'empresa SAM havia disposat a les Corts al carrer d'Anglesola. Posteriorment va ser un equipament esportiu, i avui, una vegada enderrocat, en el solar s'hi ha edificat un conjunt d'habitatges. Imatge : A. Vilanova. AMDC.

Fig. 154. Publicitat de l'empresa SAM, en el Programa de Festa Major de les Corts de l'any 1959. AMDC.

Abans de la Guerra Civil, en aquest indret existia una escola parroquial que pràcticament feia cantonada amb el carrer Anglesola, creada per mossèn Malats, sacerdot beneficiat de la parròquia de Santa Maria del Remei, que residia en un pis situat al núm. 26 del carrer de Vilamur, un edifici propietat de la família Deu. En l'indret on la façana de l'empresa donava al carrer d'Anglesola, també abans de la Guerra Civil, hi havia ubicat en el mateix edifici que després es va transformar en fàbrica, el centre parroquial de Santa Maria del Remei de les Corts.

Podem afirmar que els primers moments d'aquesta empresa van ser molt difícils degut a l'escassetat de matèria primera adequada. Els talls d'energia elèctrica eren constants, degut a l'inacabable període de restriccions, patides, segons les teories publicades pel govern, per la manca de pluges i el baix nivell dels embassaments. Donem aquesta teoria per bona encara que afirmem que no la compartim. El fet de disposar només d'acers de baixa qualitat, i de personal tècnic, bona part del qual era poc qualificat, així com altres detalls, esdevenien les dificultats principals.

Aquesta empresa havia de tractar les peces d'acer indispensables per empreses tan importants com la SEAT (Sociedad Española de Automóviles de Turismo), ENASA (Empresa Nacional de Autocamiones, SA) productora de camions i xassís per autobusos de

la marca Pegaso, La Maquinista Terrestre i Marítima, SA i d'altres de singular importància. Aquest constant augment de les comandes de peces per poder abastir les creixents necessitats del mercat va exigir que es sol·licités el permís necessari per ampliar els torns de treball, de dos de diürns, a un tercer de nocturn.

L'any 1963, l'empresa realitza una gran expansió inaugurant una nova planta a Sant Andreu de Palomar (Barcelona), dotada de millors elements de seguretat i producció. Això va permetre la ubicació d'un complet laboratori d'investigació que va permetre una gran expansió de l'empresa, que en aquells moments ja constava de tres línies de producció: el de fabricació de matrius, el d'acer ràpid i el de sèries.

El 1976 es va posar en funcionament una nova planta a Sabadell, i és quan l'empresa inicia els tractaments tèrmics amb forns de buit que milloraven l'acabat de les peces tractades. Cal remarcar que per aquestes dates un dels principals tècnics de l'empresa, el Senyor Masip, nascut al carrer de Deu i Mata núm. 15 de les Corts (avui número 16) va patir un desgraciadíssim accident al patinar i caure dins d'un d'aquests forns en el que el seu cos va desaparèixer totalment, sense que se'n pogués trobar la més mínima resta.

Tenim constància que en els anys seixanta es van instal·lar unes naus de fabricació a Madrid, però finalment, a partir de l'any 1994 l'empresa es va centralitzar incorporant tota la seva producció a una gran planta de 3.700 m² a la localitat de Cerdanyola del Vallès. La qualitat dels tractaments tèrmics va fer possible que la SAM aconseguís l'any 1998 la certificació ISO 9002 de TUV.

Les velles instal·lacions SAM de les Corts, al canviar la ubicació de la fàbrica, van ser ocupades primer per un taller mecànic i més tard per unes instal·lacions esportives, després es va enderrocar l'edifici i en el solar resultant s'hi han construir uns blocs d'habitatges.

6.8. Roda i Cia. “El Bolado” (aglomerats carbó vegetal). Actual carrer Anglesola, 52-66.

El primer que podem esmentar d'aquesta empresa és que, amb el nom d' Aglomerats de Carbó Vegetal Roda i Companyia, popularment anomenada "El Bolado", estava situada al carrer d'Anglesola (aquest carrer entre els anys 1859 i 1907 tenia el nom de Carretera Nova, i es considerava el carrer Major de les Corts).

Fig. 155. Panoràmica de l'eixample vuitcentista de les Corts l'any 1924, amb les Cristalleries Planell i la fàbrica El Bolado a tocar de la Diagonal, en construcció, al costat superior dret de la fotografia.
Imatge: AHC.B.

Entre 1890 i 1897 tenim constància que Antonio Pinos i Ferran hauria pogut ser el propietari o gerent de l'empresa, però no hem trobat documentació acreditada per poder certificar aquesta circumstància. El que sí podem certificar és que l'any 1904 consta com a propietari Pere Nicolau, i més tard, la seva vídua i els seus fills.

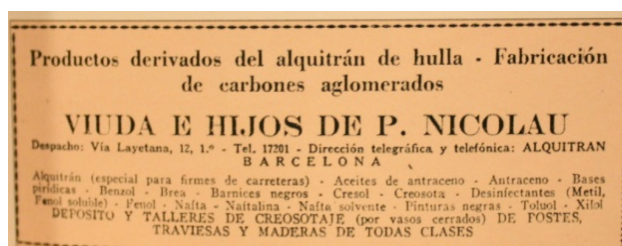

Fig. 156. Publicitat de l'empresa Vídua i Fills de P. Nicolau, 1944. "Anuario Industrial de Cataluña".

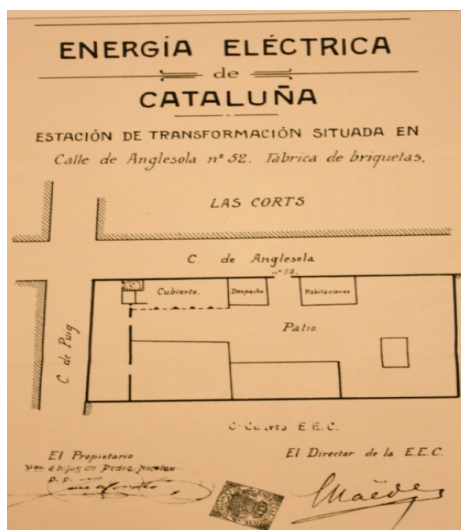

Fig. 157. Instal·lacions de El Bolado, 1915. AMDC.

La indústria tenia l'accés situat al carrer d'Anglesola i una entrada de servei al sud que donava al carrer de Puig. Aquesta zona estava separada per un gran mur del convent de monges de clausura de les Carmelites de la Concepció Calçades. El convent, durant el període de la Guerra Civil del 1936, va ser destinat a caserna militar amb el nom de Los Aguiluchos. Acabada la guerra va ser reconvertit per ubicar-hi l'escola de Santa Teresa de Lisieux, més tard enderrocada, per fer l'edificació del complex de l'Illa Diagonal, tot i que en part dels terrenys es va construir una nova escola amb el mateix nom i que avui segueix funcionant.

Les oficines de l'empresa estaven emplaçades a la Via Laietana núm. 12 de Barcelona. També fem constar que als anys seixanta del segle passat es va s'instal·lar una fàbrica i oficines al núm. 112 de l'avinguda d'Eduard Maristany de Sant Adrià del Besòs.

A la fàbrica de les Corts es produïen els aglomerats de carbó destinats al consum domèstic. Aquest aglomerat era popularment conegut amb el nom de carbó de París i la seva composició estava formada pel procediment ideat l'any 1850 per Papelin Ducarre. Aquest procediment consistia en afegir un 8% d'aigua polvoritzada a la pols de carbó vegetal obtinguda per la carbonització de massa de fusta, aconseguint d'aquesta manera una pasta. A la pasta se l'hi afegia un 35% de quitrà i es manipulava mecànicament per tal d'obtenir unes boles cilíndriques que s'havien d'assecar a l'aire lliure. El temps d'assecat era aproximadament d'un es cinquanta hores, més o menys, segons el nivell d'humitat

concentrada en l'aire ambiental. Una vegada assecades, les boles ja estaven a punt per comercialitzar-les al mercat i utilitzar-les pel consum convenient.

La gran demanda d'energia elèctrica que va ser reclamada per l'assentament de noves indústries en aquesta àrea va interessar a la companyia Energia Elèctrica de Catalunya (EEC) que disposava de prou potència provinent de la central hidràulica de Cabdella al Pallars Jussà, i que va entrar en funcionament el 28 de gener del 1914. Va ser aleshores quan l'empresa elèctrica es decidí a instal·lar una estació transformadora fixa al núm. 52 del carrer Anglesola, just dins el recinte de la fàbrica.

La importància de la fàbrica va anar creixent. Cal tenir en compte que l'any 1900 ja produïa 2.500 kg de carbó manufacturat al dia, i que l'any 1933 la tributació que pagava l'empresa ascendia a la quantitat de 2.133 pessetes, per aglomerats de carbó.

Aquestes instal·lacions fabrils es té constància que també creaven problemes al veïnat més proper. Ho demostra la reclamació efectuada per Vicenç Cuscó, membre de l'Ateneu Enciclopèdic i personatge important entre la població de les Corts en aquell moment. Hem de suposar la contaminació ambiental que suposava la incessant expansió a l'aire de vapors i fums, malgrat les dues xemeneies, una molt propera a la nau amb coberta a dues aigües a on s'ubicava el generador de vapor, i l'altra al mig del pati de la fàbrica, que van ser les que van provocar la reclamació. Una d'aquestes dues xemeneies, la de molta alçada, juntament amb les Cristalleries Planell, definien el paisatge industrial del sector assentat en tot el carrer d'Anglesola, comprés en el període de l'obertura de l'avinguda Diagonal, entre els anys 1926 i 1929.

Suposem que la fàbrica va diversificar la seva producció. Entre els anys 1940 i 1960, tenim constància que l'empresa feia pública la seva producció de piridina (un compost heterocíclic insaturat i usat com antisèptic i antiasmàtic) i creolina (un derivat del quitrà d'hulla usat com antisèptic, desinfectant o fumigant).

Actualment no queda cap resta de la fàbrica ni del solar que fins l'any 1970 ocupava la indústria en funcionament. Va quedar uns anys totalment encerclada fins el començament de les obres al 1990, en el que es va iniciar la construcció del complex de l'Illa Diagonal. No voldríem tancar la memòria històrica d'aquesta indústria sense fer especial esment a la senyora Nicolau, que va ser molt generosa amb la seva aportació econòmica, sobretot desinteressada, en el suport de moltes institucions de les Corts.

6.9. Narcís Deu/Josep Deu i Cia. (botes de vi). Actual carrer Solà, 25-29.

Aquesta indústria tenia com a propietaris la família Deu, productors de vins i licors al carrer de Solà núm. 25-29 de les Corts. Certifiquem la seva existència com a elaboradora de botes de vi.

Estava situada en el triangle format avui per l'avinguda de Sarrià, carrer Balasch i avinguda Diagonal, a on en l'actualitat hi ha una clínica de tractaments visuals.

6.10-15. Juan Blanch; Casarramona, J. i E. (actualment les dues a Travessera de les Corts, 32); **Joan Duran; Andreu Casaus i Cia.** (Travessera de les Corts, 17); **Amadeu Carné; Tapias i Pujol** (Travessera de les Corts, 327 bis) **(indústries tèxtils).**

Aquestes indústries, juntament amb la de La Textil Corsetera SL són les més importants de la zona; van aparèixer amb una vintena més, la majoria dedicades a la branca tèxtil, però hem de destacar que, per exemple, l'activitat principal de l'empresa Amadeu Carné era la fabricació de maquinària. Totes elles van ser possibles gràcies a la urbanització del sector de Sant Ramón-Collblanc (la Travessera de les Corts i els carrers del pintor Tapiró i del Danubi).

Poc temps abans de la Guerra Civil, l'empresa Tapias i Pujol va comprar les naus de l'antiga fàbrica propietat d'Amadeu Carné i Fontes situada al núm. 32 de la Travessera de les Corts. Hem de considerar que la fàbrica d'Amadeu Carné era de les més importants de Barcelona, entre totes les que produïen maquinària i es dedicaven a muntar instal·lacions complertes de fàbriques de teixits. Volem deixar constància que els inicis d'aquesta empresa procedien de Ciutat Vella, que des de finals del segle XIX estava ubicada al núm. 24 del carrer de Ponent.

Tot indica que la vídua d'Amadeu Carné ja havia reconvertit una part de la fàbrica, perquè segons consta l'any 1933 pagava una quota de matrícula que ascendia a 4.092 pessetes per la fabricació d'aprests, al mateix temps que compartia l'antiga fàbrica de maquinària amb altres empreses de menor rellevància com les de Casarramona J. i E., Juan Blanch o Casaus, entre d'altres més petites.

Finalment, tal com hem indicat al principi, l'any 1936, la vídua Carné traspassà la fàbrica a la societat Aprestos y Estampados Tapias i Pujol, dedicada a la fabricació de

teixits i aprests aplicables al teixits de llana i de cotó, a més a més de realitzar teixits especials per a tapisseria, llençols i cortines de totes mides. Aquesta empresa era autosuficient doncs produïa tot l'arc del ram des de la filatura, el tissatge, els tints i la impressió dels estampats en els teixits.

La indústria, degut a la gran demanda dels seus productes, va ser ampliada, configurant un gran complex de 1.800 m². Estava emplaçada a l'entorn d'un carrer principal que en un punt determinat quedava bifurcat en dos carrers secundaris. A l'entrada de la fàbrica estaven instal·lades les oficines i el magatzem, el espais interiors estaven dedicats a la producció i al fons de tot s'hi bastia la xemeneia. Sabem que hi havia assentats diversos generadors de vapor, dipòsits de fuel-oil, dissolvents i de sosa càustica. La fàbrica va passar a ser de mercerització i aprests. Als anys 60 del segle passat es va veure obligada a modernitzar-se davant l'obligació absoluta d'adaptar-se a la normativa que exigia a tenir totalment en compte a les instal·lacions que emetien gasos nocius, insalubre i molestos. Posteriorment derivats de la crisi del sector, es produïren canvis en la forma jurídica. Així l'any 1971 va passar a ser una societat civil privada, i el 1979 en una societat anònima, fins que va acabar com a societat regular col·lectiva.

Actualment aquestes instal·lacions industrials juntament amb la xemeneia de la Ceràmica Vicens, Ecmesa, les naus de l'empresa Benet Campabadal i part del recinte de les Cristalleries Planell, són precisament els únics recintes del patrimoni industrial de les Corts que estan pendants que s'aprovi un projecte de rehabilitació, i les que siguin possible, destinar-les a usos socials (com és el cas actualment de les Cristalleries Planell).

Fig. 158. Publicitat d'Amadeu Carné, predecessora de Tapias i Pujol, 1916. Imatge: "Barcelona Artística e Industrial".

Fig. 159. Xemeneia de les instal·lacions Tapias i Pujol. Imatge: A. Vilanova, 2004. AMD.

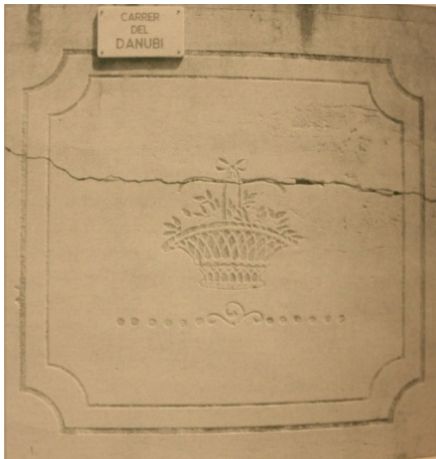

Fig. 160 i 161. Detall al mur amb part de l'esgrafiats noucentista de la tanca de Tapias i Pujol.
Imatges: A. Vilanova. AMDC.

Fig. 162 i 163. Detall de llum de les instal·lacions fabrils de Tapias i Pujol.
Imatges: A. Vilanova., 2004. AMDC.

6.16. Bòbila Framis. Actual carrer Deu i Mata, 18.

Aquesta rajoleria estava ubicada a l'espai on avui hi ha el Nou Camp i altres dependències esportives del FC Barcelona. La indústria fabricava una sèrie completa de peces manuals per la construcció d'òptima qualitat i especials, algunes per exprés encàrrec de l'arquitecte Antoni Gaudí. La va crear Antoni Framis pare, a la segona meitat del segle XIX, i la seguiren els seus fills Antoni i Carles Framis Pellicer, fins que als anys vint del segle XX, esgotat el terral, es va traslladar a Sant Just Desvern en uns terrenys propietat de la família Modolell.

La Guerra Civil va obligar, per les circumstàncies, a tancar la fàbrica, però a principis dels anys quaranta del segle passat va iniciar de nou les seves activitats al barri de Sant Andreu de Palomar, en uns terrenys situats al carrer de la Font d'en Canyelles, de la barriada de Verdum, molt propers al Manicomi de Sant Andreu. Però ben entrats els anys seixanta, i degut a la expansió urbanística de la zona, la indústria es va veure obligada a tancar. La seu administrativa dels diferents emplaçaments de les bòbiles Framis, sempre va estar situada al carrer de Deu i Mata núm. 17 (més endavant canviat pel número 18) de les Corts (avui seu de l'Escola d'Arts Plàstiques i Disseny de Grau Superior "GROC").

Fig. 164. Oficina administrativa de les diferents bòbiles Framis, en l'actualitat Escola d'Arts Plàstiques i Disseny de Grau Superior "GROC". Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

El col·lectiu més important que va estar establert a les Corts en el segle XIX i fins ben entrada la segona meitat del segle XX van ser els forns i les bòbiles que conformaven la rajoleria a les Corts. Com hem vist, una de les més importants va ser la rajoleria Framis.

Fig. 165. Fotografia d'un dels grans pioners de la rajoleria a les Corts, Antoni Framis i Pellicer.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

En endinsar-nos en aquesta bòbila, aprofitarem per explicar i il·lustrar tot el procés de fabricació de les peces de rajoleria.

Funcionament d'una bòbila

La terra per fer l'obra (nom que es donava al conjunt i varietat de peces que es fabricaven per utilitzar en la construcció) s'extreia d'una àrea que rebia el nom de terral. Aquest indret convenia que estigués el més proper possible a la bòbila. El terral forçosament havia de ser ric amb micorelles o licorelles grasses, amb un contingut generós en òxid de ferro i el màxim possible mancat de calç. *Torturà* era el nom que donaven els rajolers a les concentracions de pedra calcària que es podien trobar en sectors del terral i que feien d'aquesta zona un lloc inutilitzable. Aquest fet obligava moltes vegades a abandonar el jaciment. Els obrers que treballaven en els terrals, havien de ser molt experts i

la “colla” estava formada per oficials i peons. La terra prèviament ben desterrossada era baixada, arrossegant-la amb l’ajuda d’una eina anomenada *xapo* al nivell més baix possible de les *eres*, nom que rebien les àrees o esplanades on s’havien d’elaborar les peces. El primer pas, abans de transportar la terra a les basses (després parlarem de les basses), era garbellar-la en uns garbells tal com es pot apreciar en les il·lustracions que acompanyen aquests escrits. Els garbells estaven classificats per números que determinaven el gruix del gra de la terra. El pas de la malla dels garbells era classificat segons la capacitat de pas de la terra garbellada a través de l’esmentada malla. Els garbells tenien un número que anava del més fi del 5, al 10, 15, i així progressivament. Aquesta capacitat de pas era determinada segons el gruix de terra que deixava passar la malla entre filat i filat. Aquest calibrat de la terra que passava pel garbell era verificat amb monedes de coure, de curs legal en el seu moment. El número 5 corresponia al garbell en la que entre filat i filat passava una moneda de 5 cèntims, el 10 per on passava una moneda de 10 cèntims, el de 15 una moneda de 10 i 5 cèntims juntes, el del número 20, dues monedes de 10 cèntims, també juntes, i així successivament.

Una vegada obtinguda la terra era transportada amb uns carretons anomenats *de caixa*, a les basses instal·lades a les eres. Aquesta operació es realitzava a darrera hora de la tarda i s’hi feia entrar l’aigua necessària per a què durant tota la nit amarés la terra, convertint-la amb una massa plàstica que al matí següent l’oficial rajoler, amb l’ajuda d’una pala de punta plana, la pogués mudar, fora de la bassa. Una vegada llevada la barreja de l’aigua amb la terra garbellada, situant el fang sobre un petit paviment situat al costat de la bassa, s’anava carregant amb un carretó anomenat *esmolet*. L’esmolet era un carretó amb una plataforma de fusta assentada en un punt articulat al centre de l’eix d’acer davanter, amb dues rodes de ferro colat de 20 cm de diàmetre i uns 8 cm de llanta, gruix que permetia que no quedés clavat el carretó al pis de l’era. Aquestes rodes anaven situades una a cada costat de l’eix. L’articulació de la pala del carretó permetia un gir de 90° a dreta o esquerra de la seva base, facilitant el transport del fang sobre unes planxes de fusta instal·lades al centre de l’era. Aquest sistema permetia amb facilitat anar gastant el fang proporcionalment a les necessitats de l’emmotllament de les peces. A mesura que s’anava gastant el fang, les planxes de fusta quedaven lliures i es retiraven per deixar espai a les noves fileres de peces que anaven omplint l’era. Els motlles eren de fusta de melis, amb una capa de zinc adherida a l’interior del motlle per a què el fang rellisqués amb facilitat i quedés situat a l’era amb la forma del motlle. Per tal que el fang emmotllat no quedés enganxat al terra de

l'era s'havia d'escampar per tot l'espai on es realitzava l'obra una capa de cendrot, que s'obtenia de garbellar les cendres del forn amb l'ajuda d'un garbell del pas més fi possible. Aquest cendrot lliurava les peces d'enganxar-se al terra de l'era. Aquesta havia de ser totalment plana i cada dia era anivellada passant-hi una eina amb forma de "T" realitzada en fusta, amb un mànec llarg i un final aproximadament d'un metre, també de fusta, formant un petit triangle i amb una làmina de planxa de ferro a la part superior del triangle final, que era en certa manera la que anivellava l'era, aquesta eina rebia el nom de *passamà*. Cada oficial rajoler produïa unes mil dues-centes peces diàries, que a la primavera i a l'estiu amb el sol i el vent, al caure la tarda, ja tenien un procés d'enduriment semblant al tacte que pot tenir el cuir. Si era així, es procedia a l'esbravat de cada una de les peces per mitjà d'un tallant metàl·lic en forma de ganivet i d'aquesta manera s'alliberava de la mica de fang que havia quedat a l'entorn de cada peça. Realitzada aquesta operació es procedia a aixecar les peces i deixar-les dretes a l'era perquè s'acabessin d'endurir. Quan tenia l'enduriment necessari eren enreixades al *sital* de cada porxo per a què s'acabessin d'endurir i assecar. Creiem que cal fer una explicació acurada de com s'elaboraven les teules àrabs, ja que avui ja és història la manera com es feien manualment:

L'elaboració de les teules, anomenades àrabs, per cobrir les teulades de naus, edificis i cases, disposaven d'un procés molt complicat. Era necessària, al mig de l'era, una taula amb dos nivells escalonats. En el nivell superior, a sobre de la superfície plana, previ haver-hi escampat una capa de fina cendra, s'hi col·locava el motlle, que era de ferro i que tenia la forma exacta del que resultaria ser la base plana de tota la teula estesa sense disposar de la forma corba final. Primer s'omplia el motlle amb fang pastat amb una certa duresa. Una vegada el fang havia estat estès en tot el motlle, amb un *passamà* de fusta anomenat *garrot* es retirava del motlle la pasta sobrant, deixant només a dins la justa i necessària. Immediatament, la pasta amb la forma exacta de la teula plana, era traslladada al segon nivell de la citada taula, i amb precisió col·locada sobre un altre motlle metàl·lic que tenia exactament la forma de la teula però una mica més reduïda, amb un mànec que sobresortia per poder-lo agafar i traslladar-lo a l'era. Una vegada a l'era el motlle es desplaçava a la superfície de terra i, com que era de mides més petites es podia alliberar fàcilment, quedant sobre l'era la teula dipositada perfectament perquè el vent i el sol, l'endurissin i permetés poder-les posar dretes, encaixades una amb les altres, realitzant una rotllana de quatre teules que permetia poder-les assecar del tot. Un detall a tenir en compte era que per poder realitzar les teules el dia havia de ser molt serè i amb una alta pressió

atmosfèrica, doncs si la pressió atmosfèrica era baixa, les teules acabades d'emmotllar, perdien la forma i quedaven totalment aplanades. Els oficials teulers resultaven ser els més apreciats i ben pagats de tots els obrers de la bòbila.

Una vegada seques les peces es situaven en un carretó de pala que tenia forma de "L" i es transportaven al forn de la bòbila que estava dividit en seccions anomenades *catxamades* en les que hi cabien dues rimes i el *fumant*, una espècie de graella formada amb totxos crus que permetia que el carbó llançat des dels taps i orificis situats a la part alta exterior dels forns sota coberta, irradiés foc de dalt a baix de cada catxamada. Les rimes de material dels forns estaven situades sobre uns peus separats, també de totxos crus, que permetien que hi passés l'aire que arrossegava el foc endavant i possibilitava acumular les cendres del carbó sense que tallés el pas de l'aire. Aquests peus tenien uns 45 cm d'alçada. Per coure les peces l'espai de foc havia de cobrir nou catxamades i havia d'anar avançant en direcció a les peces crues deixant al darrere les peces cuites. La temperatura a la zona de foc havia d'arribar als 950° C. No es podia arribar a menys, doncs el material hauria quedat cru. Tampoc no es podia sobrepassar aquesta temperatura. El sobrepassar-la representava que les peces es deformessin per fusió i si la passada de temperatura era molt superior als 950° C, la fusió de les peces era tal que les feien inutilitzables.

Aquestes peces foses rebien el nom, entre rajolers, de *cagaferro* (cal tenir en compte que els cagaferros eren els preferits per l'arquitecte Antoni Gaudí al realitzar algunes de les seves construccions, on una de les més significatives va ser la cripta de la Colònia Güell situada a Santa Coloma de Cervelló). Una vegada les peces cuites i fredes eren desenfundades i col·locades al pati que rodejava la bòbila, formant rimes de deu filades. Aquestes rimes de material eren banyades, passades les primeres vint-i-quatre hores de ser desenfundades, amb abundant aigua, que es realitzava amb l'ajuda d'una galleda adaptada a un mànec llarg i una portadora plena d'aigua que s'anava reomplint constantment, o d'una mànega que deixés anar sobre les rimes abundant aigua, i que assegurés que les deu filades de les rimes de totxos desenfundats el dia anterior havien sigut banyades completament, per certificar la seva absència de *pinyols* de calç que, de ser-hi, haurien provocat la seva desintegració, doncs al reaccionar amb l'aigua aquesta calç augmentaria de volum, provocant l'esmentada desintegració de les peces.

Acabada aquesta operació, l'obra (peces) ja podien ser carregades en carros o camions i ser traslladada al seu destí per poder construir les edificacions, cases, o el que fos, que exigís aquest tipus de material ceràmic.

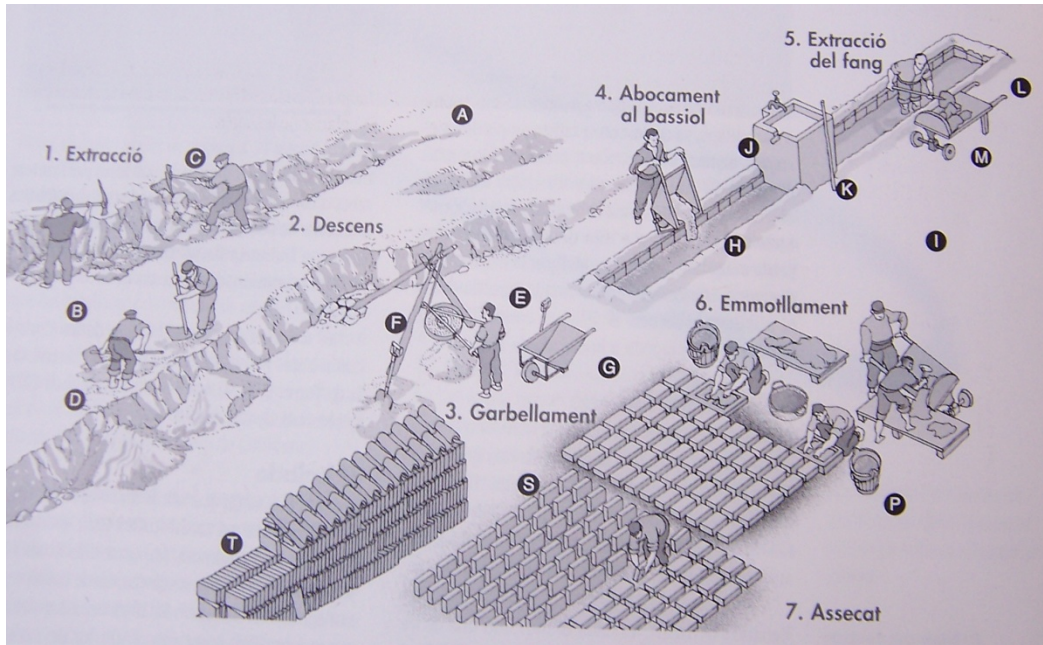

Fig. 166. Procés en la fabricació de peces. Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 10.

(A) La terra s'extreu del terral.

(B) (C) El terraler arrenca la terra amb un magall.

(D) (E) Es fa baixar la terra, desterrossada, per les terrasses fins al garbellador.

(F) Garbellament de la terra per extreure les pedres i, si és possible, tots el pinyols de calç.

(G) (H) Es carrega la terra garbellada en un carretó de caixa per transportar-la a la bassa.

(H) La bassa està situada a un dels costats de l'era. Les basses tenien forma rectangular.

(J) La bassa era abastida amb l'aigua suficient per aconseguir una massa de fang adequada. Aquesta operació requeria tota una nit per aconseguir les condicions òptimes del fang.

(K) Per comprovar si el fang estava a punt, s'hi clavava una vara de fusta a la pasta de la bassa, i que al treure-la havia de sortir pràcticament sense cap mena de restes de fang adherides.

(L) (M) Després de la comprovació s'extreia el fang de la bassa amb l'ajuda d'una pala de punta plana i era carregat a l'esmolet, carretó que permetia el gir de 90° a banda i banda, segons convingués, i col·locar el fang damunt les fustes planes, prèviament dipositades a l'era.

(P) Emmotllament de les peces.

(S) Esbravat i aixecament de les peces a l'era per endurir-se.

(T) Arrimat de les peces en els sitials, enreixant-les per permetre el pas de l'aire entre elles, i així aconseguir l'assecat total. Aquests procés s'anomenava rimes i aquestes eren cobertes amb una llata de fusta a sobre del darrer rengle, amb un totxo cuit, situat de manera plana, darrere la llata de fusta, perquè permetés situar una protecció de teules àrabs de ceràmica cuites, amb una certa inclinació, perquè, en cas de pluja, no afectés la rima de l'obra en procés d'assecat.

Càrrega del forn i cocció:

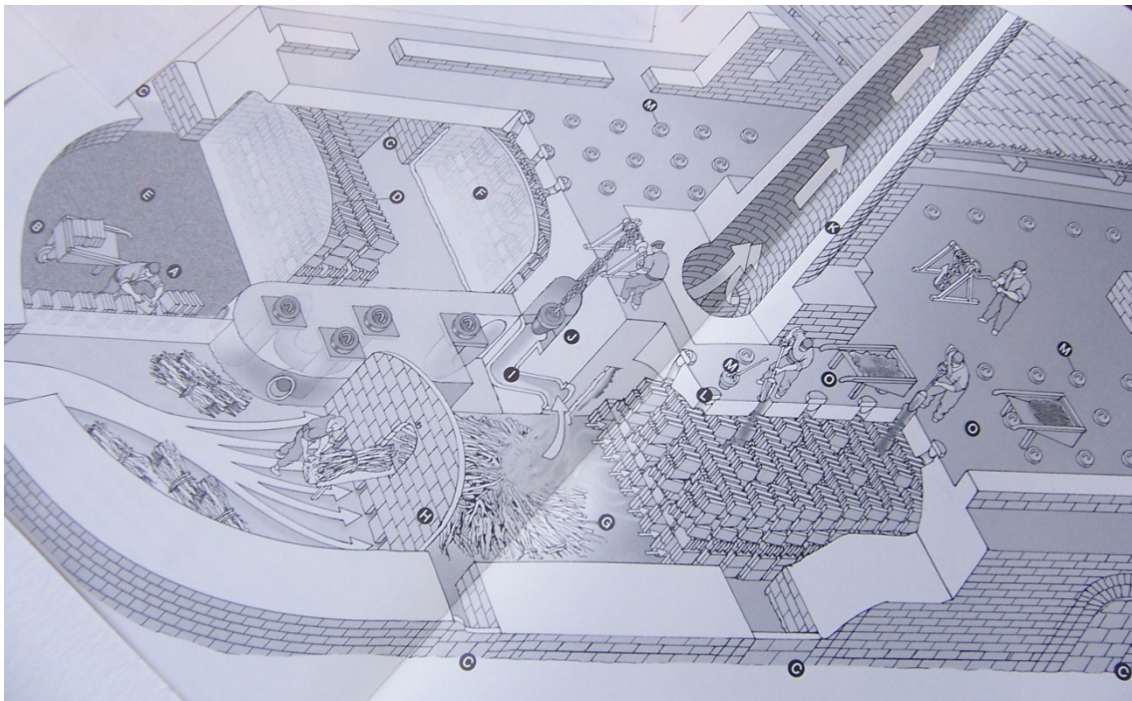

Fig. 167. El forn continu tipus Hoffman.

Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 11.

(A) Tal com hem explicat anteriorment, els enforadors o plantadors enreixaven les peces damunt d'uns peus de 45 cm d'alçada. Prèviament havien estat transportades les peces dels sitials d'assecatge, amb un carretó de pala, amb caixa de forma de "L", sense baranes laterals, a l'interior del forn. Una vegada ja entrats, el plantador les enreixava deixant 1 cm

d'espai entre peça i peça, i d'aquesta manera anar muntant el que s'anomenava catxamada. Aquesta catxamada era doble i, tal i com ja hem esmentat, estava muntada sobre uns peus de 45 cm d'alçada, separats entre ells per una distància d'uns 20 cm perquè circulés l'aire i permetés la combustió del carbó. Aquest carbó era distribuït per un enreixat de peces, tal com hem indicat anteriorment i anomenat fumant, col·locades molt separades, i que mantenien el combustible encès, en aquest cas carbó, que era introduït des dels taps (M) situats sobre el forn.

L'encesa del forn es realitzava en un espai determinat a l'inici de les peces enforades (entre rajolers anomenat olla). Era necessari començar-lo per una de les zones rectes del forn Hoffman. En aquell lloc s'hi col·locava una paret de quinze cm de gruix, amb una obertura, al centre, que permetia l'entrada de llenya (gabella) procedent dels llenyataires que realitzaven la neteja dels boscos, i s'anava alimentant fins aconseguir la temperatura necessària (950°C). Mitjançant les vàlvules de tiratge, (I) (J), emplaçades uns metres endavant de les peces crues, s'aconseguia fer anar el foc endavant i fer-lo córrer constantment. El forn, una vegada encès, no s'acostumava a apagar mai i la circulació del foc era constant. Cuites les peces, es desenforaven per la part del davant i per la part del darrere, que ja havia quedat buida, es reomplia amb noves peces crues per ser cuites quan hi arribés el foc. Cada secció de forn, amb la seva vàlvula corresponent, era separada per un paper, que cobria tota la rima de la darrera catxamada de cada forn. D'aquesta manera quedava assegurat que el tiratge obligaria a que el fum i l'aire sortissin per la xemeneia. El paper s'havia d'esquinçar, amb l'ajuda d'un pal amb un petit arpó, actuant des d'un dels taps d'alimentació de carbó. D'aquesta manera, l'obertura d'una nova vàlvula situada més endavant, permetia que es cremés el paper que aïllava els diferents forns. En acostar-se la temperatura que generava el foc, feia que el paper es cremés, i així en cremar-se, el foc entrava a la nova secció del forn i d'aquesta manera quedava assegurada la circulació continua del foc. (F) (D).

Cada forn de la bòbila tipus Hoffman disposava d'una porta anomenada portella que permetia l'entrada del material cru i la sortida del cuit (C). Una vegada les catxamades de cada forn tornaven a estar completades amb material cru, disposat a ser cuit, les portelles se segellaven amb una paret de totxanes massisses, adherides amb fang, per garantir l'estanqueïtat de la secció del forn. Aquesta paret, contràriament a com es pot veure a la il·lustració, que és errònia, havia d'estar situada al límit interior de la portella. Això vol dir, disposada a uns 20 cm, just a tocar les rimes de les catxamades.

Il·lustració simplificada, per poder entendre el procés de cocció d'una bòbila amb un forn continu Hoffman:

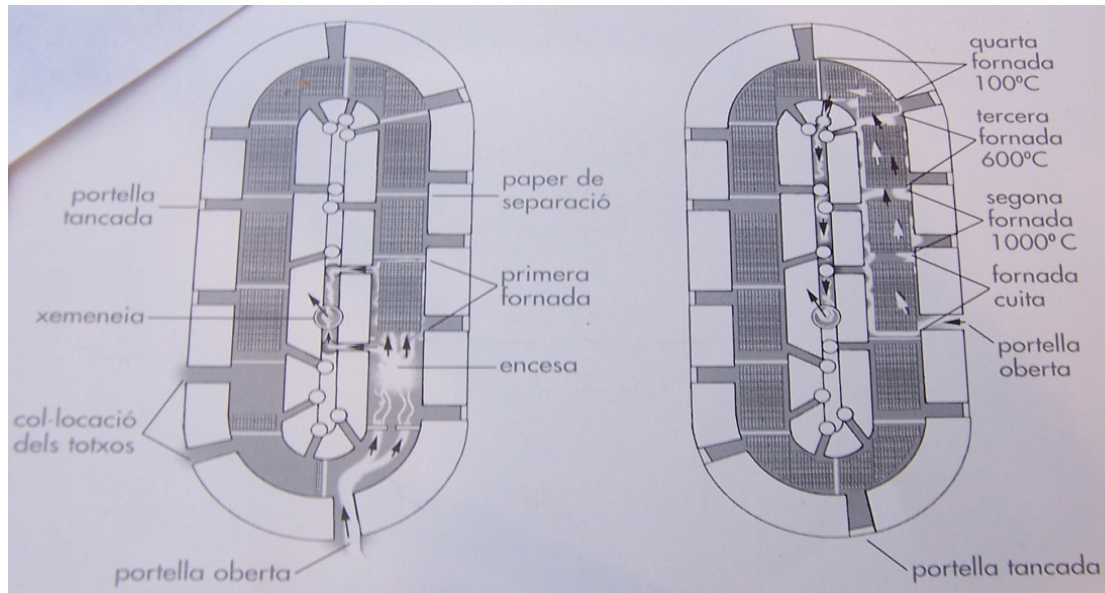

Fig. 168. Forn continu tipus Hoffman.

Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 12.

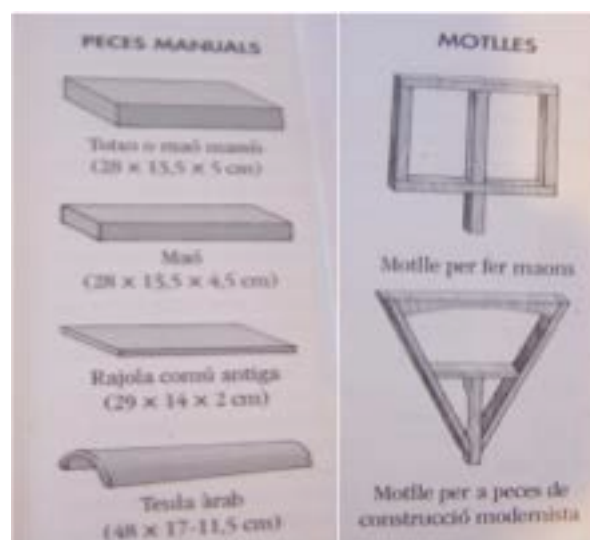

Fig. 169. Tipus de peces i motlles. Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 13.

Fig. 170. Motlle dissenyat per l'arquitecte Antoni Gaudí, perquè els rajolers Antoni i Carles Framis i Pellicer li fabriquessin les peces a la seva bòbila. Motlle de la col·lecció particular d'A. Brengaret i Framis.

Fig. 171, 172 i 173. Motlles del segle XIX de fusta de melis, un de totxos de 30 x 15 x 5 cm.; un altre de cairons de 25 x 25 cm.; i un darrer de rajoles de 30 x 5 x 2 cm. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 174. Magall utilitzat per a l'extracció de la terra en els terrals.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Bóbila ANTONIO FRAMIS		Bóbila	
Final calle Fuente Cañellas - Barriada Verdún		Final	
Despacho: Deu y Mata, 18 - Las Cortes - Teléfono 239 07 57		Despacho: De	
Entrego a D.		Entrego a D	
Cargado en el camión n.º		Cargado en	
Tochos		Tochos	
Ladrillos		Ladrillo	
Medianos		Median	
Rasillas		Rasillas	
Picholines		Picholin	
Tejas		Tejas	
196		196	
Barcelona, de		Barcelon	

Fig. 175. Albarà de la darrera bòbila Framis situada a la barriada de Sant Andreu de Barcelona.
Imatge: A. Brengaret i Framis, de la seva col·lecció particular.

Fig. 176. Taula de ceràmica sobre peu de mitjans de 30 x 15 x 3 cm. Les peces que conformen el peu i la taula són obra d'Antoni Framis i Pellicer realitzades l'any 1917.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular situada a l'edifici a on hi havia les oficines de la indústria, avui Escola d'Arts Groc.

Fig. 177. Sostre, paret de pedra i part revestida de rajola vidriada d'una de les dependències de les oficines de la indústria Framis. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 178. Fotografia de peces de cagaferro, com les que va utilitzar l'arquitecte Antoni Gaudí en l'edificació de la Cripta de la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

6.17. Bòbila Crehuet (teules i maons). Actual carrer les Corts, 41.

Aquesta bòbila estava situada als terrenys a on avui hi ha les instal·lacions esportives del FC Barcelona. Va ser una fàbrica de les més importants en el seu moment, degut a la seva capacitat de producció i a la seva xarxa pròpia de distribució del material a peu d'obra. En el carrer Molins i en l'espai situat entre el carrer de les Corts i el carrer Joan Güell, l'empresa disposava d'una gran quadra amb un significatiu nombre de cavalls. Aquests cada matí, a primera hora, eren desplaçats a la fàbrica (la distància entre la quadra i la bòbila resultava insignificant i els animals podien ser acollits i tractats amb molta més cura sanitària al carrer de Molins) i situats en el carro cadascun suportava una càrrega més o menys de 500 totxos, amb un pes aproximat de dues tones. La direcció i les oficines estaven ubicades al carrer Dolors Masferrer 14, en el mateix solar que a la part de darrera,

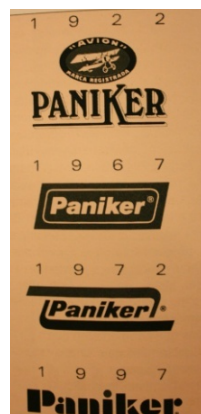
hi havia la quadra dels cavalls que es comunicava amb l'edifici de les oficines, propietat de l'empresa. En un dels pisos hi tenia la residència la família Crehuet.

*Fig. 179. Bòbila circular de la família Crehuet situada a on hi ha les instal·lacions del FC Barcelona.
Imatge: Història gràfica de la Catalunya contemporània, vol. II.*

6.18. Pàniker, SA (productes químics). Actual carrer Joan Güell, 184.

La casa Pàniker va ser una fàbrica molt important de productes químics especialitzats. Es dedicava, sobretot, a la fabricació de coles, dissolvents i tints de gran qualitat, situada al carrer de Joan Güell en els núm. 184, 186 i 188. Aquesta ubicació estava emplaçada entre la Travessera de les Corts i el carrer de Taquígraf Garriga, en el sentit est del carrer.

*Fig. 180. Evolució del logotip de la marca.
Imatge: AMDC.*

L'empresa va ser fundada el 3 de febrer de 1922, encara que l'origen l'hem de situar l'any 1916 amb l'arribada a Barcelona del súbdit anglès R. Paniker, d'origen hindú, que exercia de representant d'una empresa alemanya especialitzada en productes químics aplicables al cuir i a la pell. En convertir-se més endavant en empresari, continuà l'activitat començant a produir, pel seu compte, productes químics per a l'acabat d'assaonats per a la pell i el calçat. També es realitzà com a fabricant d'adhesius i coles industrials. Entre les coles que fabricava l'empresa cal destacar la popular marca *Avión*; a més, també va incloure en la seva gamma de productes elaborats, una àmplia diversitat d'accessoris per a la fabricació de calçat: paper de vidre, teles, tints, pinzells i cera de polir, entre d'altres.

*Fig. 181. Publicitat de la fàbrica Paniker, SA.
Imatge: "El Arte de curtir", 1926.*

En un principi l'empresa es dedicava a la importació i exportació de productes del mateix ram. L'any 1927 a la revista "Arte de Curtir" consten com a representants de la casa Kepec Chemische Fabrik GmbH, que disposava de fàbriques a tot el món (USA, Alemanya, Anglaterra, Argentina).

Es té constància que les primeres activitats de l'empresa es realitzaren a l'Eixample, concretament al carrer de la Diputació, a l'alçada del carrer de Casanova, passant posteriorment al núm. 20 del carrer de Virgili, al barri de Sant Andreu de Palomar, fins que es va traslladar a les Corts.

La primera fàbrica a les Corts va estar situada a l'actual carrer de Numància a l'alçada de la Travessera de les Corts. En aquell moment i en aquell indret el carrer de Numància no existia i el lloc de l'emplaçament estava entre l'antic camp de futbol del FC Barcelona i

un carreró sense urbanitzar, que resultava ser una continuació de l'antic carrer de Mas Pujó, que enllaçava amb el carrer de Marquès de Sentmenat (Travessera vella de les Corts). Pàniker ocupà unes naus que havien format part de l'antiga empresa de teixits Serra i que en aquell moment compartien l'espai.

Al mateix temps, pels volts de l'any 1926, l'empresa va obrir unes altres instal·lacions, tal com hem mencionat, al carrer de Joan Güell, però cap a l'any 1950 aquestes instal·lacions van patir un desastrós incendi que les va destruir completament amb tot el que comportava. De totes maneres, la indústria va ser reconstruïda amb molta rapidesa i en poc temps va poder tornar a funcionar a ple rendiment. El nou edifici es va projectar d'una sola planta, obra de l'arquitecte Antoni Audet. S'hi accedia per unes grans portes i, a més de magatzems, disposava de diverses naus destinades a tallers de fabricació. L'any 1958 instal·laren a la fàbrica del carrer de Numància la maquinària necessària per a fabricar, amb caràcter experimental, substitutius del cuir, arribant a produir teles nitrocel·lulòsiques. No tenim coneixement del resultat d'aquest assaig ni de les característiques que conformaren aquests assajos ja que, cap a l'any 1967, la producció que s'hi realitzava es va traslladar a fora de Barcelona.

A les naus del carrer de Joan Güell fabricaven, entre altres productes, la ja esmentada i famosa cola Avión i una gamma àmplia de components auxiliars per al sector de l'assaonament de les pells. Així mateix, durant un temps determinat, una part de la fàbrica va esdevenir la seu de l'empresa editorial Kairós, propietat del reconegut filòsof Salvador Pàniker, un dels tres fills del fundador de l'empresa que, al mateix temps, n'era el director. Finalment, cap a l'any 1980, l'empresa va deixar el barri de les Corts per instal·lar-se, després de diferents canvis de titularitat, a Sant Boi de Llobregat, i en el lloc que ocupava al carrer de Joan Güell es va edificar un conjunt d'habitatges destinant la planta baixa a unes galeries comercials.

Actualment aquesta empresa segueix funcionant en el nou emplaçament del Baix Llobregat. Pàniker SA ja ha complert més de 75 anys d'existència i és una de les principals i més antigues proveïdores de productes destinats a la indústria pelletera i de calçats, destacant especialment la seva producció de coles i adhesius, també utilitzats per altres rams com ara el de la fusta, l'automoció, els embalatges, les pintures i els dissolvents.

6.19. Bonell Germans, SA (gèneres de punt). Actual carrer Joan Güell/Pl. Comes.

Aquesta indústria, emplaçada a la plaça Comas amb carrer Joan Güell, era coneguda popularment com "Les Mitges" i es dedicava precisament a la fabricació de mitges de seda i finíssims filats de fibra artificial. A finals del segle XX aquesta empresa va tancar, es va enderrocar l'edifici i s'hi va construir, en el seu lloc, un bloc de pisos.

6.20. La Alimenticia Española, SA (pastes de sopa). Actual carrer Remei, 17-21.

Aquesta fàbrica estava situada al carrer de Galileu, cantonada amb el carrer del Remei. Entre els núm. 17 i 21 hi havia l'entrada a les instal·lacions. Va ser fundada entre els anys 1910 i 1915 i ja des de bon començament es va dedicar a l'elaboració de pastes alimentoses. Consta que a l'any 1960 el propietari era Ramon Pagès i Farreuny i la gerència de la societat la regentava Francisco Box. L'any 1960 la fàbrica es va modernitzar amb nova maquinària i una renovació a fons de les instal·lacions, funcionant amb tres electromotors que en conjunt desenvolupaven 14,83 CV. de potència, tres màquines i cinc assecadores que ocupaven 112,5 m². La indústria va cessar en la seva activitat l'any 1970, enderrocant-se l'edifici i en el seu espai s'hi va edificar un bloc de pisos. La família Pagès residia en el mateix carrer Remei en una casa edificada just al costat de la fàbrica.

Els productes d'alimentació que fabricava eren molt coneguts i acreditats: tortel·linis, raviolis o els famosos canelons El Pavo Real. A part de la pasta alimentosa també s'elaborava juliana, safrà, tapioques, sèmoles, xocolata i purés.

Fig. 182. Vista de la façana de La Alimenticia Española, SA, 1916. Imatge: "Barcelona Artística e Industrial".

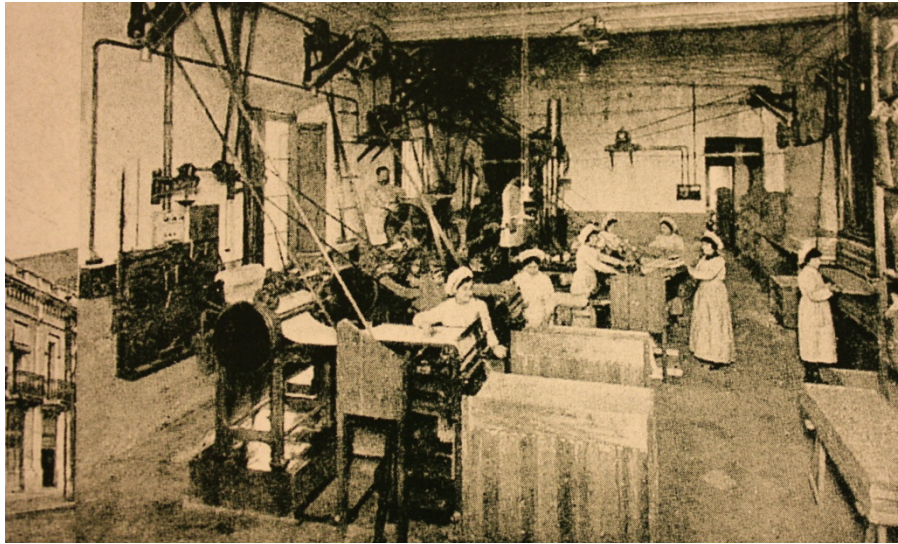

Fig. 183. La Alimenticia Española, SA.
Imatge: "Barcelona Artística e Industrial", 1916.

Fig. 184. Publicitat de La Alimenticia Española, SA.
Imatge: "Barcelona Atracción," 1915.

6.21. Indústries d'alumini Salvador Blasi

Emplaçada a la Travessera de les Corts, cantonada amb el carrer de Galileu, es dedicava a la fabricació d'objectes d'alumini per a utilització domèstica principalment. A finals del segle XX va cessar la seva activitat i en el seu espai s'hi va construir un bloc d'habitatges.

6.22. Josep Deu i Cia. (destil·leria de vins i anissats). Actual carrer Solà, 25-29.

Aquesta empresa era coneguda popularment al barri com a Can Deu. Es tracta d'una de les primeres indústries establerta al que podríem anomenar el conjunt antic de les Corts Noves. L'empresa va iniciar les seves activitats en el segle XIX, concretament l'any 1874, essent l'impulsor Josep Deu i Estacó, que va ser el pal de paller d'una de les famílies compromeses en el gran creixement de les Corts. Va néixer a Sant Feliu de Llobregat el 18 d'abril del 1813. La base d'aquesta empresa va ser totalment de caire familiar dedicada a la comercialització de vins i a la destil·lació d'anissats. Les instal·lacions estaven assentades principalment als carrers de Sant Joaquim, actualment Vilamur, el de Castellbó, que l'any 1918 va canviar el nom pel de Deu i Mata, i el del Remei, que avui es coneix pel nom de Solà. Aquesta empresa, com les Cristalleries Planell, va representar una base econòmica molt important pel barri, ja que pràcticament tot el personal que hi treballava era cortsenc.

L'empresa va assolir la màxima dinàmica sota la direcció de Josep Deu i Mata (1846 - 1916). Josep Deu i Mata, va ser reconegut com a prohoms de les Corts. Era membre de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, del Foment del Treball Nacional, de la Societat Econòmica Barcelonesa, d'Amics del País i entre altres de la Cambra Oficial de Comerç Indústria i Navegació de Barcelona. Tots aquests reconeixements, nominacions i càrrecs assolits van fer que un any després de la seva mort, el dia 29 de febrer de 1916, Vicenç Cuscó i Estrada, president de l'Associació d'Amics dels Pobres de les Corts, demanés a l'Ajuntament de Barcelona que el carrer de Castellbò, que limitava una part dels terrenys on estava situada la indústria vinatera, es dedicés a la seva persona i s'anomenés carrer de Deu i Mata, nom que avui és totalment vigent. El senyor Deu va ser una de les persones que més va treballar pel progrés de les Corts. A la instància a on es demanava a l'Ajuntament de Barcelona el canvi de nom del carrer Castellbò pel seu, es va presentar amb un document adjunt avalat per 200 signatures, realitzades totes elles en representació de les forces vives del barri, i on es feia constar que aquest senyor sempre va treballar al costat dels pobres i els més desvalguts. El canvi de nom del carrer va ser aprovat per l'Ajuntament de Barcelona el 28 de gener de 1918.

L'empresa va aconseguir una gran importància quan va iniciar i assentar l'exportació dels seus productes de vins i anissats a Amèrica, amb representació, emmagatzematge i distribució fixa a les ciutats de Buenos Aires, Montevideo, l'Havana i a les Illes Filipines, centrat a la ciutat de Manila.

A finals del segle XIX, l'empresa gaudia de l'exclusiva en l'exportació d'anís amb les marques, de fama reconeguda, que disposaven dels noms d'Anís Deu i Anís Carabanchel. Tenim constància de la seva presència, sobretot a Amèrica, i la certifiquem amb una fotografia realitzada a la ciutat del Mar del Plata, a l'Argentina, on es podia veure un gran cartell anunciant l'anís Deu.

Fig. 185. Publicitat de l'anís Deu a la Rambla Bristol de Mar del Plata (Argentina), 1930.
Imatge: F. A. Cacopardo. Mar del Plata. "Ciudad e Historia", 1997. CEHAU.

El recinte industrial constava de cinc tines de fusta de gran capacitat, naus destinades a la maceració dels licors, bodegues per l'envelliment dels vins i una gran quantitat de botes plenes i llestes, a l'espera de ser carregades en els carros, per transportar-les al port de Barcelona i ser enviades a ultramar i altres destinacions. L'any 1929 l'empresa va liquidar i tancar completament la seva activitat.

La família Deu i Mata va construir tres grans residències a l'entorn de l'assentament fabril de les Corts. Dues de les quals encara existeixen avui. De les que estan en peu, potser la més important és la que s'alça a la plaça de la Concòrdia, que Josep Deu i Mata la va fer edificar dissenyada per l'arquitecte Eduard Mercader i Scanella l'any 1898. Aquesta casa, senyorívol, la va destinar a residència pròpia i avui és el Centre Cívic Públic Can Deu. Els carrers que la conformen són el de Vilamur, Deu i Mata (abans Castellbó) i la plaça de la Concòrdia, que ostenta la porta principal de l'edifici. El model referent de la construcció va ser vuitcentista amb elements del neogòtic i també detalls del mateix modernisme, com la torre que la corona, coberta de escates en forma de petxina vitrificada

color vermellós, procedents de la ceràmica Pujol i Baucís ubicada a Esplugues de Llobregat. Són remarcables les baranes de forja i la galeria envidriada que dóna al gran jardí existent a la part del darrere, decorats els vidres de la galeria amb uns punts en forma de rombe de color vermell i altres decoracions realitzades amb la tècnica del gravat a l'àcid. Aquesta galeria lliga pràcticament tota la cantonada de la primera planta. L'habitatge consta de planta baixa alçada, amb un accés posterior al final del jardí que té entrada pel carrer de Vilamur. Pis noble al principal amb balconada i galeria coberta que dóna a la plaça de la Concòrdia i una altra generosa galeria que dóna al jardí. Un pis superior que conforma la privacitat de les habitacions, una torre, anteriorment esmentada, que disposa d'una balconada a tot el voltant. Aquesta meravellosa residència va ser, en el seu moment, un dels grans referents de les Corts Noves i encara ho és avui, donant fe de la importància industrial i social que va gaudir el barri des de les darreres dècades del segle XIX, fins ben entrada la primera meitat del segle XX.

Una altra de les tres residències construïdes, aquesta de propietat de Narcís Deu, va ser realitzada segons el projecte del mestre d'obres Pere Bruguera l'any 1898, estava pràcticament al costat de les instal·lacions industrials. Enjardinada a tot el voltant i amb planta baixa elevada i dos plantes més a sobre. La situació de la seva ubicació és a la cantonada del carrer Solà (abans carrer del Remei) i el carrer de Numància (abans carrer de Mas Pujó) on l'entrada està situada en aquest carrer. Després de la Guerra Civil i a causa de la pobresa de massa gent i de la total carència d'aliments bàsics, les malalties pulmonars es varen multiplicar segant la vida de persones de totes les edats. Va ser en aquell moment quan el sacerdot Pere Tarrés va poder disposar de la residència per instaurar-hi la Clínica de la Mercè, que va resultar un respir i un alè d'esperança per molta gent del barri i d'altres indrets. Avui amb el nom de Residència Pere Tarrés i amb l'ajut de nous edificis realitzats al seu entorn, serveix com a lloc de pernoctació i estada temporal, sobretot de joves arribats de tot arreu.

La tercera residència de la família Deu estava ubicada en el recinte que forma l'illa de carrers Deu i Mata (abans de Castellbó), Joan Gamper (abans de Crisantems), Taquígraf Garriga i Numància (abans de Mas Pujó). Després de la Guerra Civil, l'edifici fou ocupat per la FET i de les JONS i van destinar-lo a la delegació del barri. Sense cap mena de mirament es va modificar l'edifici, de tal manera que tot el seu encant, vuitcentista amb la inclusió d'algun detall modernista, va quedar totalment malmès. L'any 1945 va passar a mans de la congregació dels germans de La Salle. Aquests tenien un centre educatiu a la

carretera de Sarrià (avui avinguda), cantonada amb el carrer de Londres, i van decidir traslladar l'esmentat centre en aquesta residència, sent el primer director el germà Benet i posant-li el nom de Col·legi de Sant Josep. A la dècada dels anys seixanta l'escola va deixar de funcionar, es va enderrocar l'edifici i en el seu lloc es van edificar uns monstrosos blocs d'habitatges.

Fig. 186. Treballadors del taller de Can Deu, 1886.
Imatge: AMDC.

*Fig. 187. Magatzems de Can Deu
al carrer de Solà, 1945.*
Imatge: E. Solà. AMDC.

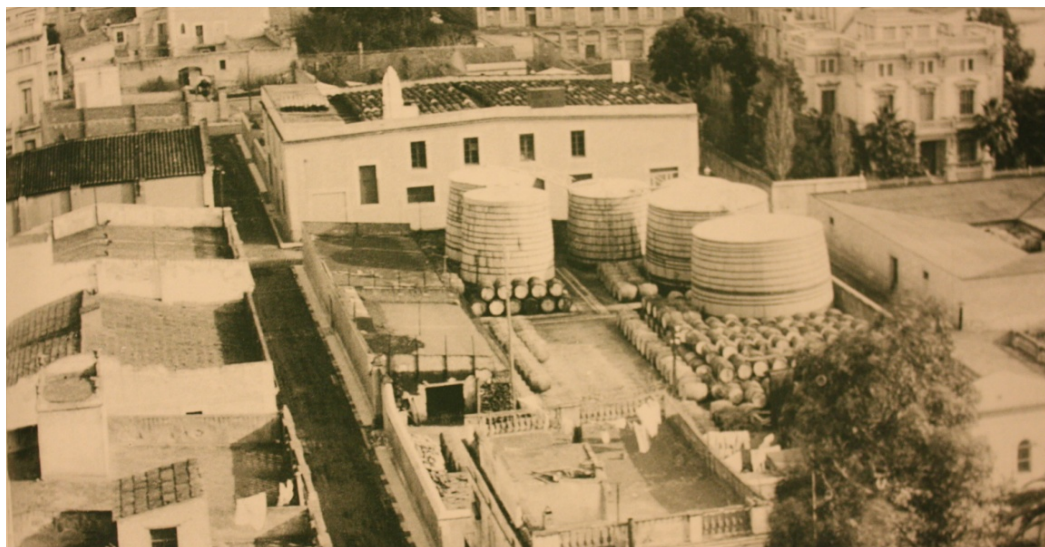

Fig. 188. Publicitat de l'anís Deu.
Imatge: "Barcelona. Àlbum Guia". 1913.

*Fig. 189. Festa a la fàbrica de Can Deu, 1931.
Imatge: AMDC.*

*Fig. 190. Botes de vi de Can Deu, 1910-1920. Al cantó superior dret de la fotografia es pot veure una de les torres dels germans Deu, avui inexistent.
Imatge: AMDC.*

6.23. Cat & Co (disseny i confecció tèxtil). Actual carrer Joan Gamper, 19-23.

Empresa realitzadora de disseny, confecció i moda que estava emplaçada en els núm. del 19 al 23 del carrer de Joan Gamper, cantonada als carrers de Solà i de Deu i Mata.

Va ser la darrera activitat de producció de l'immoble. Aquest edifici va ser venut per una quantitat molt baixa i després transformat en pisos residencials. Prèviament, va ser construït per allotjar els laboratoris biològics Nessa, dedicats a envasar productes farmacèutics, de manera que al mateix temps que acollia els laboratoris d'investigació també era l'habitatge del propietari.

En el mes de desembre de 1961, l'arquitecte Miquel Ponseti i Vives, amb la intervenció de Jesús Portabella, van realitzar el projecte que responia perfectament al model de fàbrica de pisos que es bastia en aquells moments, tot seguint l'exemple de l'arquitectura racionalista de postguerra. El solar, d'aproximadament 1.000 m² va ser edificat disposant de soterrani, planta baixa i tres pisos, amb una superfície total de 3.274 m². L'estructura de construcció va ser la característica del moment, realitzada amb formigó armat. La façana de tot l'edifici deixava veure tots els espais oberts entre el formigó, creant un ritme amb grans finestrals de vidre sostinguts per uns perfils metàl·lics modulats.

Cal destacar un cert paral·lelisme amb l'estil racionalista de l'arquitecte italià Giuseppe Terragni, sobretot amb el projecte conegut com la Casa del Fascio a Como, 1932-36.

No podem deixar de manifestar que aquesta construcció respectava dos cellers en el soterrani, prop del carrer Solà, procedents del les antigues destil·leries de la família Deu. La planta baixa disposava d'un generós pati interior que il·luminava totes les dependències que hi tenien obertura. Curiós és el fet que en l'esmentat pati interior hi havia un cep de vinya, que formava una gran parra que s'enfilava fins al terrat, oferint un extraordinari raïm moscatell, que restà certificant que en aquell lloc havia existit una importantíssima indústria vinícola.

Els laboratoris Nessa van funcionar, amb un cert petit escreix, uns vint anys.

L'empresa de moda i confecció Cat & Co va ser fundada el maig de l'any 1968. Primerament ocupà un immoble a Sant Gervasi. Amb el gran impuls del propietari i gerent Rafael Tous i el reconegut estil de la dissenyadora Isabel de Pedro. La marca neix després d'un viatge que va realitzar Rafael Tous a Londres quan va observar a diferents llocs de

venda, que moltes camises portaven la marca Mr. Fish (el senyor Peix). Vist aquest detall que li va semblar molt important, li va venir la idea de donar un nom simbòlic, als seus models produïts a Barcelona, que va resultar ser el de Mr. Cat (el senyor Gat) i així va sorgir la marca que encara avui es vigent.

*Fig. 191. Portada de la col·lecció d'hivern "Winter 97-98".
Imatge: Artur Lleó. Disseny gràfic: Subirà Associats.*

Aquesta empresa es va traslladar a les Corts l'any 1986, precisament a l'edifici on s'havien ubicat els laboratoris Nessa. La construcció va ser adaptada a les noves necessitats de l'empresa tèxtil, ja que dins del recinte s'havien de desenvolupar diferents activitats: el disseny, el tall i la preparació de peces per la seva confecció.

A la planta baixa es va disposar el magatzem de tota la producció acabada i a punt de ser distribuïda, segons les comandes, i el departament de control de qualitat. La primera planta es va destinar a les oficines i al centre de disseny. A la segona planta, destinada completament a la producció, s'hi realitzava el tall dels teixits i la confecció. Les dues plantes superiors van restar a la reserva, per si mai hagués estat necessari fer-les servir, però finalment no van ser utilitzades.

Cat & Co, en l'època que va estar ubicada al barri de les Corts, tenia tres línies de producció que cobrien les diferents marques comercials: Mr. Cat (senyor), Ms. Cat (senyora) i Baby-Cat (infants). L'any 2000 l'empresa va traslladar la seva activitat al carrer de lo Gaiter del Llobregat, situat al Polígon Industrial Estruch al municipi del Prat de Llobregat.

Actualment l'empresa treballa amb la marca única Mr. Cat, realitzant el disseny i el tall al recinte del Prat de Llobregat. La confecció dels teixits es realitza en indústries tèxtils situades al Matarranya, la comarca de Casp i la Terra Alta, concretament en les localitats de Maella, Batea, Casp (aquesta localitat amb secció de tall) i Bot, entre d'altres.

Darrerament l'empresa ha entrat en el mercat amb noves línies de disseny d'indumentària inspirada en diferents temes de moviments artístics com ara Gaudí, el constructivisme rus, Luís Buñuel, el País Basc, el Segle d'Or espanyol... entre d'altres.

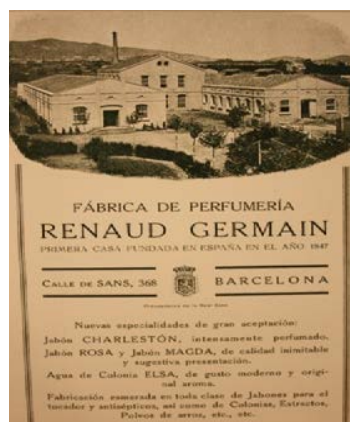
L'any 2003 l'edifici que va quedar buit a les Corts va patir una transformació total reconvertint-se en habitatges. Amb aquest fet es va desfigurar molt considerablement la imatge que oferien les tres façanes orientades als carrers de Solà, Joan Gamper i Deu i Mata.

6.24. Anglès, Rull i Cia. (prat d'indianes). Actual Prat d'en Rull.

Aquesta indústria estava situada al carrer Prat d'en Rull i es dedicava al blanqueig d'indianes.

6.25. Renaud i Germain (perfumeria i cosmètica). Actual carrer Sants, 368-374.

Indústria dedicada a la fabricació de perfums, essències i colònies, ubicada a la Riera Blanca a l'alçada de la carretera de Sants.

*Fig. 192. Publicitat de Renaud Germain, on es pot veure una panoràmica de la fàbrica a les Corts.
Imatge: "Arte, Comercio e Industria", 1927-1928.*

Fig. 193. Cartell publicitari, obra de Ramon Casas.
Imatge: "España Comercial e Industrial", 1902.

6.26. Regordosa i Fill (tintoreria), després Fisas, Linares i Companyia. SC (antisèptics). Actual carrer Sant Isidre, 74.

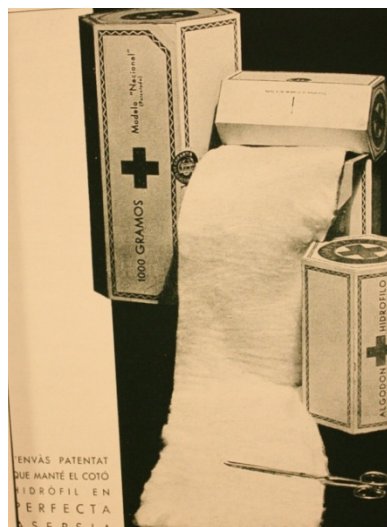

Fig. 194. Publicitat de Regordosa i Fill.
Imatge: Roca y Roca, J. "Barcelona en la mano", 1895.

Indústria que la podem classificar en el sector químic. Fundada l'any 1868 i situada al núm. 74 del carrer de Sant Isidre de Sants, va ser regentada per una coneguda família de tintorers (els Regordosa). En un principi es va dedicar a la fabricació de tints, destacant per damunt de tots el vermell turc, conegut com a Roig d'Adrianòpolis, però al canvi de segle,

del XIX al XX, l'empresa figura inscrita com a Serres, Regordosa i Companyia a la mateixa adreça, i ja apareix esmentada com a fàbrica d'apòsits, amb un despatx administratiu i de representació al carrer de Pelai de Barcelona.

L'hem afegit a les indústries de les Corts perquè en els anys seixanta del segle passat i degut a l'obertura de l'avinguda de Madrid, i l'ordenació de l'espai que tota la indústria havia ocupat, una part dels terrenys van restar a la barriada de Sants (cantó mar de l'avinguda de Madrid) i l'altra a les Corts (cantó muntanya de la mateixa avinguda). Precisament la desaparició de la indústria als anys seixanta va facilitar l'obertura de l'esmentada avinguda de Madrid i sobretot va propiciar la nova i definitiva ordenació dels barris de les Corts i Sants. Actualment no queda cap resta d'aquesta indústria.

*Fig. 195 i 196. A l'esquerra, publicitat de la fàbrica d'antisèptics Higia, 1935.
A la dreta, publicitat de premsa. Imatges: AMDC.*

6.27. Amador Famadas, Afa, SA (motors elèctrics). Actual carrer Can Bruixa, 30-38.

Aquesta indústria dedicada a la fabricació de petits motors, sobretot per electrodomèstics, estava situada al carrer de Can Bruixa núm. 30-38. Avui en el seu lloc s'hi troben edificats blocs de pisos. De la fàbrica no en resta absolutament res.

6.28. Serra Capel (moles abrasives). Actual Travessera de les Corts, 238.

Situada a la Travessera de les Corts núm. 238. Avui ja no existeix i en el seu espai es van edificar blocs de pisos destinats a habitatges. Aquesta indústria es dedicava a la fabricació de moles abrasives. Cal destacar que ha estat una de les darreres en marxar de les Corts. La fàbrica, en origen, va ser un taller de marbres que, a començaments del segle XX, Josep Serra, tenia instal·lat a la Travessera de Gràcia, cantonada amb el carrer de Casanova. Aquest taller va passar de la manipulació de marbres a la fabricació de moles de tot tipus i, amb el pas del temps, especialment a les moles abrasives.

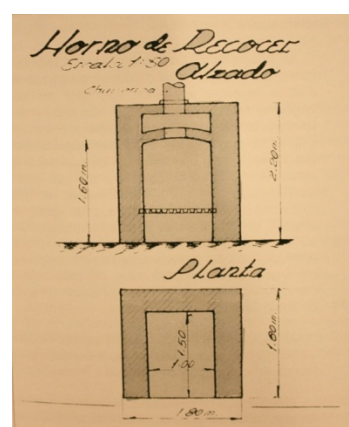
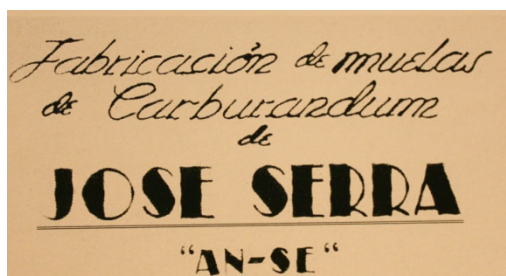

Fig. 197 i 198. Logotip de la fàbrica Serra Capel i detall del projecte de forn de recuita, 1944. Imatges: AMDC.

Pels volts de l'any 1936 es van localitzar part de les seves instal·lacions a les Corts, situant-les a la cantonada de la Travessera de les Corts amb el carrer de Vallespir. Ocupava el jardí que envoltava una torre que, pel que sembla, era propietat de Josep Serra. L'any 1944 tota la producció va quedar ubicada en aquest indret, concretament, als núm. 201 i 203 del carrer de Vallespir, carrer en el qual tenia l'entrada a les dependències. Les naus industrials formaven una "L" entre el carrer de Vallespir i la Travessera de les Corts. Constava de tres naus cobertes, on hi havia la maquinària adequada per a la fabricació (diverses trituradores de cilindres, dues premses hidràuliques i una de manual). També hi havia un forn per recoure les moles amb la xemeneia corresponent. Al fons del perímetre, adossat, disposava d'un magatzem pel material acabat. També tenia contractada la potència elèctrica suficient per moure tres motors elèctrics de 2 CV cadascun, i dos motors més, un de 3 i un altre de 4 CV.

L'especialitat de la fàbrica consistia en elaborar moles de carborúndum (un material abrasiu molt dur amb un contingent bàsic de carbur de silici). Aquestes moles eren imprescindibles per polir productes del sector metal·lúrgic i diferents materials de construcció, molt especialment els marbres i els granits. Aquesta especialitat de moles abrasives va obrir bones relacions comercials amb les àrees de producció de diferents tipus de marbre del sud-est de la península, sobretot a la comarca de l'Almanzora, a la província d'Almeria, rica en pedreres de marbre. Aquesta fluida relació comercial va establir vincles amb famílies de marbristes de l'esmentada zona, tot fent que una de les més importants, la família Capel, passés a formar part de l'empresa. En aquest moment la indústria passaria a denominar-se Serra Capel Germans i l'any 1977 es transformaria en societat anònima.

L'empresa va funcionar molt bé, de tal manera que l'any 1968 es va construir i inaugurar un nou edifici industrial que va facilitar l'entrada pel núm. 238 de la Travessera de les Corts. Aquest nou edifici va ser dissenyat de manera que les naus fossin totalment diàfanes per tal que la llum natural resultés pràcticament suficient pel bon funcionament de la producció. Els tancaments perimetrals de les naus estaven realitzats amb ferro i vidre. La superfície total emprada per a la producció disposava de 596 m² i s'hi havien d'afegir els 82 m² d'oficines. L'empresa donava feina a 29 persones.

Aquesta firma va arribar a ser una de les fabricants d'abrasius rígids més importants del país, tant en la composició ceràmica com fenòlica, realitzant exportacions a la resta d'Europa i d'Amèrica. Aquesta gran expansió va obligar a l'empresa a cercar lloc per ampliar-se. Aquesta va ser la raó per construir una nova fàbrica a Sant Just Desvern, indret on anys abans ja disposava d'algunes dependències.

Part de les naus ocupades a les Corts encara resten en peu, concretament les que estaven assentades a l'interior, amb entrada pel carrer d'Hug de Rocaberti, avui ocupats pel taller de planxisteria i pintura per automòbils Viriato. Les façanes de la Travessera de les Corts i les del carrer de Vallespir s'han convertit en un conjunt d'edificis destinats a habitatges.

6.29 i 30. Serra i Cia.¹⁴⁵; i Pérez Mañanet i Fills (teixits). Actuals carrer Numància, 120-122.

En terrenys rurals, l'any 1878, la fàbrica de Teixits Serra es va instal·lar a les Corts, en un indret encara per qualificar i sense alineacions oficials. Aquest indret es correspon actualment amb el que avui és la cruïlla de la Travessera de les Corts amb el carrer de Numància (abans prolongació del carrer de Mas Pujó, sense urbanitzar, i que més tard va tenir davant la graderia lateral est de l'antic camp de futbol del FC Barcelona).

L'empresa que es va constituir també l'any 1878 com a Serra i Companyia, era propietat de Pau Serra i Armengol i dels seus tres fills Antoni, Pau i Jaume Serra i Vehil. Els terrenys a on es va aixecar la fàbrica van ser comprats a Josep Amat i Salvador. La superfície adquirida constituïa una peça de 9.303 m² què, a part de les naus, també disposava d'un espai en el qual s'ubicava un generador de vapor que subministrava la força necessària per posar en moviment els embarrats, amb les corresponents corretges, que movien els telers i la maquinària auxiliar.

Fig. 199. Treballadores de la fàbrica Manuel Pérez Mañanet, 1955.
Imatges: autor no identificat. Donació de Teresa Morales. AMDC.

En aquella època, juntament amb les fàbriques distribuïdes per tot el municipi de les Corts, com Batlló Germans (1870), Regordosa (1850) i Vilumara (1865), constituïen, totes elles, el nucli fonamental del sector tèxtil, que es podria considerar com el més important de la indústria cortsenca.

¹⁴⁵ La informació de Teixits Serra ha estat facilitada per Joan Parés Mitjavila, una de les darreres persones, d'edat avançada, que va formar part de la societat industrial cortsenca.

L'any 1895, i un cop ampliat el recinte de la fàbrica mitjançant la compra de 10.889 m² a Josep Deu i Mata, es va poder situar la propietat fins a la Carretera Vella (avui carrer del Marquès de Sentmenat). Es va acordar conjuntament amb els altres propietaris de la zona obrir la continuació del carrer de Mas Pujó, resultant un estret vial sense pavimentar que avui es correspon, més o menys, amb el carrer de Numància. Tres anys després, Antoni Serra va sol·licitar permís per edificar una torre dins els terrenys de la fàbrica. Aquesta casa va ser projectada i construïda d'acord amb el disseny del mestre d'obres Joan Trays i constava de planta baixa i pis i elements decoratius d'un gust molt afrancesat.

Al començament del segle XX la fàbrica va continuar la seva expansió amb la construcció d'una nova nau i una xemeneia, segons el projecte del mestre d'obres Ramón Ribera. En aquell moment la indústria ocupava una peça de terra en forma de "L" entre l'actual carrer de Numància, la Travessera de les Corts i el carrer de Berguedà (en l'actualitat carrer de Nicaragua): la casa torre, edificada a la part nord del terreny, tenia l'entrada pel carrer de Berguedà, mentre que la fàbrica realitzava l'entrada pel núm. 1 del que actualment és el carrer de Numància. Just després de la porta d'accés s'hi trobava la recepció i els magatzems de les peces de teixit acabades i disponibles per a ser comercialitzades. Les naus es disposaven de forma paral·lela a l'entrada. Per seguretat la caldera de vapor i el taller de serralleria, disposat pel manteniment de la maquinària, ocupaven una construcció annexa però aïllada. Els terrenys de la resta de la finca eren un espai rural que disposava d'una casa antiga, pou i sínia per elevar i distribuir l'aigua de reg.

Aquest conjunt industrial era veí de la rajoleria (bòbila) dels Perelló Macians, que estava assentada on avui trobem l'enjardinada plaça de les Corts. L'any 1904, segons la contribució industrial, l'empresa Serra cotitzava per una màquina d'aprestar, un taller de serralleria d'ús propi, vuit telers de *jacquard* de vapor i un centenar de telers mecànics.

Per raons que desconeixem, a la dècada de 1920 a 1930 l'emplaçament de la fàbrica va ser compartimentada per diverses empreses. Les naus tèxtils foren ocupades en primer lloc per la fàbrica de la vídua Marfat i per Antoni Puig, i no gaire més tard, per l'empresa de Manuel Pérez Mañanet. A la resta del recinte també s'instal·laren empreses de diferents sectors com Pàniker (productes químics especialitzats), Olivella (materials per la construcció) o Girbau (metal·lúrgia).

Finalment, l'empresa de Manuel Pérez Mañanet i fills, va continuar amb la producció del ram tèxtil, encara que especialitzada en la fabricació de mitges de seda artificial.

Passada la Guerra Civil, l'empresa va continuar funcionant i va donar feina a moltes dones del barri de les Corts fins que al final de la dècada de 1950 a 1960 tancà les portes. En el seu lloc s'edificaren nous habitatges i comerços en les plantes baixes, sent el més important l'agència "S" del Banc de Bilbao, la primera oficina bancària oberta en el nucli central del barri de les Corts, essent-ne el director un conegut cortsenc, Jaume Brengaret i Amer. Aquestes construccions acceleraren l'alineació definitiva de la Travessera de les Corts i del carrer de Numància. Aquest últim va suposar la desaparició del carrer de Gerard Piera.

6.31. Haugron Cientifical, SA (perfumeria i cosmètica). Actual carrer Taquígraf Garriga, 90.

Va ser una importantíssima empresa catalana, dedicada exclusivament a la cosmètica i a la perfumeria, fabricant de la famosa aigua de massatge per després de l'afaitat i loció pel cabell capil·lar, Floïd, creada el 20 d'octubre de l'any 1932. Va ser una valenta decisió de Joan Baptista Cendrós i Carbonell, ja que el seu impuls en poder reunir el capital de 16 milions de pessetes per posar en marxa l'empresa, en aquells moments, tenia que representar un fet força singular.

Joan Baptista Cendrós i Carbonell (1916-1986) a més de fundar Haugron Cientifical, SA, dins la seva activitat com empresari, també va ser conseller de Banca Catalana i gran mecenes de la cultura catalana, adquirint les editorials Aymà i Proa que més endavant traspassaria a Enciclopèdia Catalana, SA. Membres de la família de Joan Baptista Cendrós han continuat el seu ideari polític. Un dels més destacats es el seu net, David Madí i Cendrós, que ha estat secretari general de comunicació de la Generalitat de Catalunya i una persona molt vinculada a Convergència Democràtica de Catalunya.

Posant-nos ja de ple amb l'empresa, hi ha constància que la producció de productes de perfumeria va ser anterior a l'any 1944 i que la indústria establerta al núm. 109 del carrer de Rocafort, l'any 1958 es va traslladar a les Corts en un gran solar comprés entre els carrers de Constança, Taquígraf Garriga i Travessera de les Corts. La construcció de l'edifici de la empresa va ser projectat l'any 1956 per l'arquitecte Eusebi Bona i Puig. Va resultar ser una important mostra de l'arquitectura racionalista industrial de la postguerra. L'estructura base de l'edifici era de formigó armat, el tancament deixava vista l'estructura. Els panys entre els pilars i les línies horitzontals del forjat de les façanes eren tots

envidriats, segons un modelatge en forma de graella de set finestres per tres, amb uns quants empits recoberts de peces ceràmiques i amb una part de sòcol formada per una paret de totxo manual ceràmic d'obra vista.

La fàbrica tenia la façana principal de cara a la Travessera de Les Corts a l'alçada dels núm. 307 al 309. Les façanes complementàries coincidien amb el núm. 10 al carrer de Constança, i amb el núm. 90 al carrer del Taquígraf Garriga. L'edifici estava conformat per un soterrani, planta baixa i dos nivells superiors, amb façanes als tres carrers esmentats, dibuixava una forma de "U", permetent un gran pati interior lliure de 306 m² que proporcionava una il·luminació natural a totes les plantes de producció i facilitava l'entrada i sortida de les mercaderies. L'accés al pati era possible gràcies a un pas inferior connectat a la portalada oberta a la façana de la Travessera de les Corts, on hi havia l'accés principal per les persones i el de vehicles. Aquesta entrada, que la podem assenyalar com molt important artísticament, estava dissenyada segons les normes de les composicions racionalistes.

El soterrani de 327 m² constava de diferents espais separats a on hi havia la instal·lació de la calefacció, els magatzems i els dipòsits d'esperit de vi (alcohol de 96°). Tots ells convenientment aïllats, separats i condicionats per garantir la màxima seguretat. La planta baixa estava destinada a l'entrada de material, magatzems, elaboració dels productes, serveis sanitaris i una reduïda oficina, amb una porta que donava directament a la façana del carrer del Taquígraf Garriga.

La planta primera acollia les oficines generals, els magatzems, els útils per l'envasament, l'exposició dels diferents estoigs dels productes elaborats i el seu emmagatzematge. En aquesta mateixa planta estaven instal·lats els serveis sanitaris corresponents destinats al personal de les diferents seccions. La segona planta estava destinada als laboratoris d'assaig i investigació pel perfeccionament dels productes, publicitat i arxius de documentació, magatzem de cartonatge i serveis d'atencions socials per als treballadors. La interconnexió entre les plantes es realitzava mitjançant dues escales: una per accedir a les oficines i l'altra per a ús del personal del laboratori. També hi havia un muntacàrregues per moure tota la producció.

L'any 1958 la fàbrica tenia una plantilla de 41 treballadors, dels quals 25 eren dones. Poc després de la seva inauguració, l'any 1959, va entrar en servei un ascensor de Fuster Fabra, i l'any següent un generador de vapor.

Com a fet remarcable, l'any 1960 es va instal·lar un rètol publicitari amb el nom d'Haugron Cientifical i una marquesina sobre la porta principal d'entrada sense la llicència preceptiva, qüestió que va motivar una sanció administrativa. Durant aquests anys una petita estructura comercial es mantingué en els primers locals del núm. 109 del carrer de Rocafort.

Aquesta empresa fou una de les principals en la seva especialitat, tenint en compte que l'any 1963 pagava 4.168,60 pessetes de contribució per la fabricació d'articles de perfumeria. El negoci va ser cada dia més pròsper i creixent: les colònies i, sobretot, les locions capil·lars i facials esdevingueren productes molt coneguts. Degut a aquesta empenta, el juny de 1967 s'encarregà a l'arquitecte Santiago Balcells i Gorina l'ampliació d'un tercer pis entre la cantonada del carrer Taquígraf Garriga i el carrer de Constança. També se li va encarregar la reforma de la segona planta. Aquesta ampliació i modificació es va realitzar seguint els mateixos criteris racionalistes que els de la part ja edificada per l'arquitecte anterior, Eusebi Bona.

Fig. 200 i 201. A l'esquerra, publicitat de l'aigua de massatge per a després de l'afaitada Floïd. Imatge: "La Vanguardia", 1947. A la dreta, publicitat de loció capil·lar Floïd. Imatge: "Serra d'Or", 1962.

Un dels capítols que hem de destacar d'aquesta empresa va ser la publicitat. La marca Haugron Cientifical, i concretament la marca Floïd, ha aparegut des de que es va crear i fins a l'actualitat en diversos mitjans de comunicació. Els dissenys dels anuncis publicitaris van ser molt ben acceptats, com ara els apareguts al diari "La Vanguardia" entre els anys 1947 i 1960, i a la revista "Serra d'Or", redactada íntegrament en català, durant la dècada

dels anys 60. Es pot afirmar que la marca Floïd fou l'equivalent al que havia representat, durant molt temps l'empresa Myrurgia, als anys 30.

Va ser l'any 1983 quan es va traslladar la producció fora de Barcelona, malgrat que les oficines principals seguiren en el núm. 499 del carrer d'Aragó, sota la marca del grup Revlon.

Malauradament l'edifici s'enderrocà perdent-se un bon exemple de racionalisme en la indústria de la postguerra. Una vegada enderrocat la immobiliària Marc, SA hi bastí en el solar un edifici d'habitatges de planta baixa i cinc pisos d'alçada.

6.32. Societat Anònima Indústries d'Alumini Saida (articles alumini). Actual carrer Taquígraf Garriga, 108-114.

Fig. 202. Volta catalana de la coberta de la fàbrica, construïda segons l'estil de l'arquitecte Guastavino.
Imatge: AMDC.

La fàbrica estava situada en un indret poc habitat del carrer Taquígraf Garriga. Malgrat estar poc edificat, l'any 1935, els escassos veïns de la proximitat crearen conflictes i queixes constants degut al soroll que feia a la nit (la fàbrica disposava de tres torns de producció, així com d'un cremador d'oli instal·lat en el recinte). Després de la Guerra Civil l'empresa va continuar funcionant. L'any 1947 es va ampliar amb una mufla, al mateix temps que augmentava la disponibilitat d'energia elèctrica que es va fer servir per la instal·lació de nous motors i mufles. Amb tots aquests equipaments la fàbrica produïa una amplíssima gamma d'útils i peces d'ús domèstic que assolía les xifres de 600.000 unitats

fabricades amb alumini i 100.000 d'acer inoxidable. Aquest darrer material es va utilitzar més endavant per tota la fabricació, desplaçant totalment les peces d'alumini. La coberta de les naus de fabricació va ser realitzada amb el sistema de voltes a la catalana, recordant l'estil emprat per l'arquitecte Guastavino.

L'empresa Saida va estar en actiu a les Corts fins a l'inici de la dècada dels anys vuitanta del segle passat. Va ser en aquells moments que va canviar la ubicació per instal·lar-se a l'Hospitalet de Llobregat. Les instal·lacions del carrer Taquígraf Garriga van quedar abandonades molt de temps fins que van acabar essent enderrocades. Tot el solar que va resultar després de l'enderrocament va ser qualificat per equipaments; avui en el seu lloc hi ha l'edifici d'una del les comissaries més importants del cos policial dels Mossos d'Esquadra a la ciutat de Barcelona.

6.33. Inter-Grundig, SA (televisors, ràdios i alta fidelitat). Actual Travessera de les Corts 312-314.

Aquesta empresa estava situada en els núm. 312 i 314 de la Travessera de les Corts cantonada amb el carrer de l'Equador.

Fig. 203. Edifici de la Inter-Grundig al 1993, abans del seu enderroc.
Imatge: B. Batlle i Piera. AMDC.

L'any 1948 l'empresa es va constituir com Inter Electrònica, SA, amb un capital social de 120 milions de pessetes, resultant com a continuadora de la firma Everest Radio.

Aquesta empresa es dedicava a la fabricació i venda a l'engròs de receptors de ràdio i televisió i equips d'alta fidelitat de so. Al mateix temps i amb el mateix domicili social es va crear Internacional Ràdio Televisió, SA, amb la finalitat de comercialitzar tots els productes fabricats per la Inter. En aquells moments l'empresa era familiar, fundada per Josep Gómez Aparicio i presidida per Pasqual Gómez Aparicio, fins que en un moment donat, l'empresa va ser absorbida per l'alemanya Grundig, prenent el nom de Inter-Grundig, S.A aleshores la gerència fou ocupada pels alemanys Rainer Mezinsky Lagesmann i Hansjoerg Bender Gehring.

La Grundig alemanya va ser creada l'any 1946 per Max Grundig, que va aconseguir que a la dècada dels anys setanta es col·loqués com una de les primeres productores mundials d'aparells de televisió en color i que va tenir treballant 40.000 persones a les trenta plantes de producció i distribució que tenia arreu del món, i entre elles hi havia la de les Corts. L'immoble que ocupava la fàbrica de les Corts, era de nova construcció. L'edifici tenia les característiques del model de fàbrica de pisos, molt emprat en la dècada dels anys 1950 al 1960. Disposava de tres soterranis, planta baixa, sis pisos i àtic. L'exterior presentava una composició molt sòbria, amb grans finestrals realitzats amb ferro i vidre.

L'any 1981 l'empresa funcionava a ple rendiment, tal com quedava demostrat en el moment de posar al dia els balanços totals de l'empresa i valorar els elements productius que ascendien a la quantitat de 104.648.000 pessetes. Aquesta valoració del producte fabricat era fruit del fet que en aquells moments el procés de muntatge i fabricació es realitzava totalment a l'empresa, amb el concurs d'una plantilla que superava les 600 persones, distribuïdes en 550 obrers, 25 administratius, 59 tècnics i tres directius. La capacitat de producció de totes les línies, composició dels elements i muntatge, es calculava amb 130.000 aparells de televisió i 20.000 d'alta fidelitat de so a l'any.

*Fig. 204. Publicitat de televisors Inter-Grundig.
Imatge: "Anuari de La Vanguardia", 1964.*

La Inter Grundig va ser un referent popular en el món d'aparells de televisió i sobretot en l'àmbit de les Corts, una de les empreses que més personal havia ocupat. Desgraciadament pel barri, l'any 1990, va tancar les seves instal·lacions rescindint de tot el personal. Es va intentar reconvertir tot l'edifici per destinar-lo a locals comercials i oficines, però la idea no va tenir l'èxit esperat i no hi va haver altre remei que enderrocar el que havia estat la fàbrica. En els terrenys resultants l'empresa immobiliària Habitat, SA hi va edificar un conjunt residencial destinat a habitatges.

6.34. Fàbrica de Botons Valentínez, també López Rodó; Saimesa; Industrial Perp, SL.

Les tres empreses es dedicaren a activitats diferents i malgrat a aquest fet, pràcticament al llarg de tot un segle, van ocupar totes els mateixos locals situats al carrer de Morales, entre els núm. 2 i 22.

De les tres, la primera empresa de la que tenim constància en aquest lloc és una fàbrica de botons. L'any 1890 ja existia i el propietari era José Valentínez Guasch tot i que, segons algunes referències, sembla que l'any 1894 va ser traspassada a Manuel López Vidal i que més endavant, per defunció del titular, va passar a anomenar-se Vídua i fills de Manuel López Vidal. En aquesta nova etapa, l'empresa s'especialitzà en la fabricació de botons de nacre, os i pasta. L'empresa devia ser molt rendible, doncs l'any 1898 els propietaris van decidir substituir el generador de vapor per un de molt més potent i per poder-lo adaptar construïren una xemeneia, de considerable alçada, utilitzant totxos manuals ceràmics d'obra vista. També, passat un any, es va sol·licitar el permís corresponent a l'Ajuntament per ampliar la fàbrica, aixecant un pis sobre una de les naus de l'edifici. També es té constància que l'any 1902, un veí, anomenat Jaume Hermmerte, va fer arribar a l'Ajuntament una queixa escrita, denunciant els sorolls i les vibracions que produïa la fàbrica. La denúncia va ser totalment desestimada.

En una imatge publicitària de l'any 1917 sabem que apareixia un dibuix d'un bussejador al fons de la mar, envoltat de coralls i nacre, amb el logotip de Vídua i Fills de López Vidal a la mà. Crida l'atenció que en aquest anunci s'esmenten dues adreces de l'empresa en el carrer de Morales: una en els núm. 14-16 i una altra en els núm. 24-32, això fa pensar que, o bé la fàbrica disposava de dues naus diferents o que tenia dues entrades.

Més endavant aquesta indústria es va ubicar al núm. 294 del carrer de la Diputació de Barcelona i consta com a propietari Laureano López.

Fig. 205. Publicitat de la fàbrica de botons López Rodó (inicialment, vídua i fills de M. López Vidal).
Imatge: AMDC.

Fig. 206 i 207. Instal·lacions de la fàbrica de botons.
Imatge: "Barcelona Artística e Industrial," 1916.

A les naus del carrer de Morales es produeix un traspàs constant d'empreses que ocupen els mateixos locals, sobretot des de l'any 1929, ja que utilitzant la primera referència que tenim l'edifici fou ocupat per la fàbrica de Artículos de Material Aislante, SA. (Fama), que

es dedicava a la fabricació de material aïllant per resistir altes temperatures, o per instal·lacions elèctriques, telefonia, radiotelefonia, tramvies, calefacció i d'altres. Tenim constància que també es fabricaven articles d'escriptori, tocador, perfumeria i al mateix temps, elements per a la fabricació de matrius. L'any 1929 el capital social de Fama era de 750.000 pessetes amb una facturació que ascendia anualment a 6 milions de pessetes.

Arribant l'any 1947, sorgiren en el mateix indret dues empreses més: Crea, que fabricava components per muntatge d'aparells de ràdio i també per a les indústries de fabricació d'aparells elèctrics, i la Sociedad Anónima de Indústrias Mecano Eléctricas, SA Saimesa. Ambdues empreses es dedicaren al mateix sector, però de les dues, la més important va ser Saimesa, doncs els seus productes van resultar de gran importància com a components dels aparells electrònics que es fabricaven en diferents empreses del sector.

6.35. Indústries Jarque

Estava situada al carrer Taquígraf Garriga núm. 168, a tocar de l'avinguda de Sarrià (abans Carretera de Sarrià). Aquesta indústria es dedicava a la fabricació i comercialització de baquelita, plomes estilogràfiques, pintes, botons, passadors i cel·luloide.

6.36. Taller Mecànic TAM (engranatges). Actual carrer Marquès de Sentmenat, 54.

*Fig. 208. Detall de la façana amb el nom de la indústria abans de l'enderroc a finals del segle passat.
Imatge: B. Batlle i Piera. AMDC.*

L'empresa TAM. Talleres Mecánicas José Ventura, SA va tenir els seus orígens al carrer de Vilamur, entre el carrer de Taquígraf Garriga i la Travessera de les Corts.

Anys després va canviar la seva ubicació a un edifici de nova construcció al carrer de Marquès de Sentmenat núm. 6, on quedaren instal·lats els tallers i oficines fins l'any 1994, any en què l'empresa va tancar definitivament. El primer propietari i emprenedor va ser Josep Ventura, persona tècnicament molt ben preparada i expert en la fabricació de cadenes transmissores, especialment, per a motos, motocicletes i bicicletes.

Fig. 209. Publicitat de Taller Mecànic TAM.
Imatge: programa de Festa Major de les Corts 1955. AMDC.

6.37. Industrias Benet Campabadal, SA (cotó i seda). Actual carrer Comtes de Bell.lloc, 192-204.

Fig. 210. Vista de la fàbrica segons un timbrat de paper de carta.
Imatge: Fons de Benet Campabadal. AMDC.

Fundada a les Corts l'any 1915, aquesta indústria tèxtil es dedicava a la fabricació de cintes de seda per a merceria i confecció, cintes de fantasia i d'etiqueta per posar els

números i les talles, així com puntes de coixí elaborades mecànicament i bufandes de seda. Aquesta empresa va ser fundada a les Corts l'any 1915. El seu propietari va ser Gabriel Benet i Campabadal. Aquesta indústria funcionava des d'aquesta data amb el nom del seu propietari i no va ser fins el 15 d'octubre del 1940 que es va constituir l'empresa com a Societat Anònima, mantenint el nom d' Indústries Benet Campabadal, SA amb un capital de 5 milions de pessetes.

L'any 1929 va ser guardonada durant l'Exposició Internacional de Barcelona. Per poder aconseguir que els seus productes fossin coneguts es va desenvolupar una tasca molt forta fent que els seus propis vehicles de distribució de la mercaderia passegessin la seva propaganda per tots els llocs per on passava, fet que també es va aconseguir donant noms comercials específics a tots els seus productes: cintes Juventud, cintes Mariflor, cintes Betina...

Fig. 211 i 212. A l'esquerra, vehicle per transport de mercaderies de l'empresa. A la dreta, marca de la fàbrica d'un dels productes d'Indústries Benet Campabadal, SA. Imatges: autor no identificat, AMDC.

El bon funcionament d'aquesta indústria la podem certificar a finals de la dècada dels anys 40 del segle passat. Va ser aleshores quan l'empresa va construir uns edificis d'habitatges, que encara existeixen avui dia, uns amb façana a la Travessera de les Corts, d'un nivell més elevat, i uns altres en l'actual carrer Joan Gamper (abans Crisantems) i el carrer del Taquígraf Garriga. Aquest darrers habitatges del carrer de Joan Gamper i del de Taquígraf Garriga van ser destinats a vivendes socials pels treballadors de l'empresa. Aquests edificis van ser construïts en terrenys propietat del senyor Gabriel Benet i Campabadal, tot envoltant la seva residència particular, situada al carrer de Mas Pujó (avui carrer Numància núm. 135).

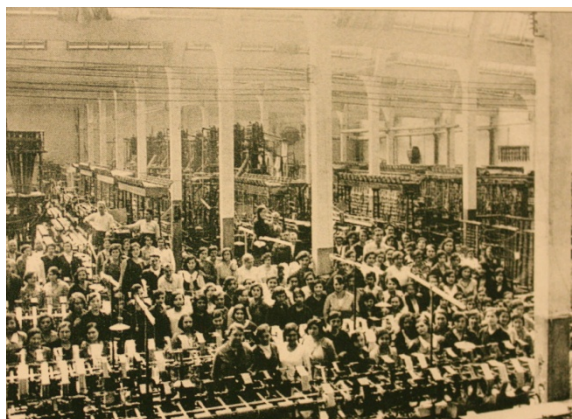
L'empresa va quedar molt vinculada a les Corts i a Sants doncs donava feina a moltes dones d'aquests dos barris. Es va fomentar molt la vida social dels treballadors, creant equips esportius, esmorzars, balls i festivals. Cada any celebraven la festa de la Mercè amb una gratificació al personal.

Fig. 213. Treballadores de la fàbrica Indústries Benet Campabadal, SA.
Imatge: autor no identificat. AMDC.

L'edifici industrial de l'empresa va ser construït l'any 1924 resultant ser un dels bàsics del teixit industrial de les Corts, tal com hem esmentat a la introducció del capítol dedicat a les fàbriques. Va ser dissenyat per l'arquitecte Antoni Pons i Domínguez. La fàbrica estava situada entre els núm. 192 i 204 dels carrers Comtes de Bell-lloc, a l'illa de cases compresa entre els carrers d'Evarist Arnús i de Novell.

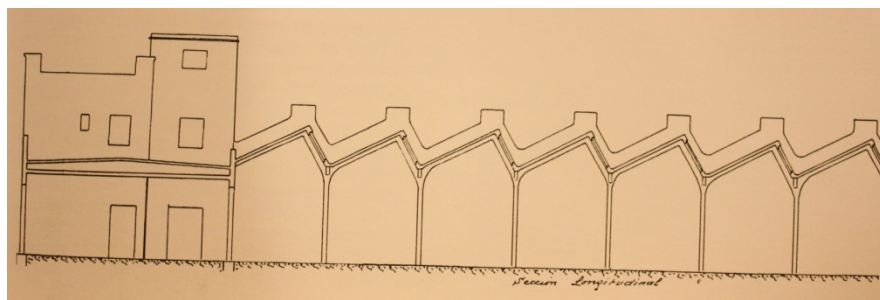
Aquest edifici va resultar molt important, ja que va ser dels primers, si no el primer, en fer ús del racionalisme aplicat a la indústria. La principal característica arquitectònica consta d'una magnífica estructura de formigó armat, amb una nau de planta única on s'ubicaven els telers per a la fabricació de les cintes. L'alçada màxima de les naus fabrils era aproximadament de 6 m i la teulada, dissenyada en forma de serra, cobria tota la zona de telers.

*Fig. 214. Nau única dels telers de la fàbrica Indústries Benet Campabadal, SA.
Imatge: autor no identificat. AMDC.*

*Fig. 215. Detall de la coberta de la fàbrica amb la forma tradicional en dent de serra.
Imatge: A. Vilanova. AMDC.*

*Fig. 216. Alçat-secció del projecte original de l'arquitecte Antoni Pons Domínguez.
Imatge: EXP. Q127. 1924/25. AMAB.*

Aquesta fàbrica va cessar l'activitat a l'inici de la dècada de 1980-1990 i les instal·lacions restaren abandonades. Actualment, les naus que fan cantonada amb el carrer Novell són destinades a magatzem municipal, mentre que les naus del carrer d'Evarist

Arnús són la seu de la Fundació Centre del Vidre de Barcelona, entitat vinculada amb el Foment de les Arts Decoratives (FAD).

6.38. Teixits Antoni Puig

Aquesta empresa tèxtil estava situada en el que avui és el carrer de Numància, a l'indret de la plaça enjardinada de les Corts. Es dedicava a la fabricació de teles per a l'ús domèstic.

6.39. Productes químics Pàniker

Era una segona instal·lació industrial de l'empresa que es va implantar l'any 1958. La principal, com ja hem esmentat, estava situada al carrer de Joan Güell núm. 184.

En aquesta ubicació del carrer de Numància es fabricaven substituïts del cuir, i s'arribà a produir teles nitrocel·lulòsiques. Al voltant de l'any 1967 la producció que s'hi realitzava es va traslladar a fora de Barcelona.

6.40. Bòbila Perelló o Macians

Aquesta indústria rajolera era propietat de la família Perelló, coneguda com la bòbila dels Macians, estava situada en uns generosos terrenys entre els que avui conformen el carrer de Numància, un camí interior com a continuació del carrer de Berguedà i el carrer del Marqués de Sentmenat (Travessera Vella de les Corts), per a on s'accedia a la indústria. Li corresponia el núm. 19.

La fabricació de les peces de rajoleria, des del començament, van ser de realització manual. A mitjans del segle XX la producció de la fàbrica es va mecanitzar i s'elaborava a partir de molins que desterrossaven l'argila, i després dels molins passaven per unes laminadores que transformaven l'argila desterrossada en fines làmines, i amb l'ajuda d'una cinta transportadora era vessada a una pastera que, amb l'aigua necessària, amassava les làmines que queien a una nova laminadora de cilindres. Aquesta darrera laminadora deixava el fang completament compacte i el feia entrar a una galletera que, mitjançant una bomba de buit extreia tot l'aire i transformava la massa, deixant-la completament lliure

d'espais entre les molècules. D'aquesta manera s'aconseguia que el fang a pressió passés pel motlle corresponent situat a la boca de la màquina, sense possibilitat de defectes estructurals. A continuació tota la massa passava per una talladora automàtica que la tallava a la mida que calia, de manera que les peces tendres ja tenien la forma desitjada per tal que una vegada seques fossin cuites en el forn. La cocció a 950° C es realitzava en un forn del tipus Hoffman¹⁴⁶.

La fàbrica va adquirir molta importància en ser la subministradora del material ceràmic destinat a la construcció de tots els edificis que conformaren l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1929, a Montjuïc, i a moltes altres obres de molts edificis de la ciutat. Les oficines centrals de la fàbrica estaven ubicades al carrer d'Anglesola núm. 54 en una casa de propietat, en la que també hi vivia la família Perelló. L'empresa cessà en les seves activitats a finals del segle XX, essent el darrer propietari Francesc Perelló.

En els terrenys de la fàbrica avui s'hi han edificat habitatges i la Plaça de les Corts.

Fig. 217. Treballadors de la bòbila Perelló-Macians.
Imatge: autor no identificat; donació d'A. Brengaret i Framis a l'AMDC.

¹⁴⁶ Vid. p. 272.

Fig. 218. Gravat del forn tipus Hoffmann de la bòbila Perelló-Macians.
Imatge: "Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña, 1904".

Fig. 219. Patents d'un dels camions de la bòbila Perelló Macians.
Imatge: Carme Solà i Ejarque, col.lecció particular.

6.41. Bra, SA (acer inoxidable). Actual carrer Travessera de les Corts, 308-310.

La indústria Bra, SA situada als núm. 308 i 310 de la Travessera de les Corts es va instal·lar al barri a la dècada dels anys cinquanta del segle passat.

És l'empresa més prestigiosa en el sector català del parament de cuina i taula, d'acer inoxidable massís de 18/8. En les peces culinàries destaca sobretot la reconeguda olla de pressió, així com les safates, les cafeteres, les peces decoratives, i més endavant el servei

de cuina SuperBra, per cuinar sense aigua, olis ni greixos de cap mena. Tots aquests estris han estat una referència de les llars del nostre país.

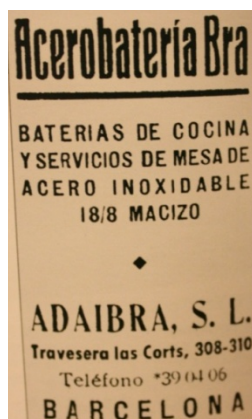

Fig. 220. Publicitat de l'empresa.
Imatge: AMDC.

L'empresa s'inicià amb el nom d'Adaibra, SL constituïda per Rogeli Raig i Mili i Joaquim Boixareu i Guimó. Inicialment l'empresa es va dedicar a la fabricació de peces d'acer inoxidable per laboratori i cirurgia. En principi la indústria disposava d'una superfície de 420 m² i estava equipada de maquinària propulsada amb electromotors per tallar peces, forns per al tremp i la recuita de les peces, juntament amb tots els aparells necessaris per a la soldadura elèctrica i autògena especialitzada.

L'any 1956 la indústria es va veure obligada a realitzar unes ampliacions de les seves instal·lacions i va ser després d'aquestes ampliacions quan l'empresa es va dedicar únicament a la producció de bateries de cuina.

Fig. 221 i 222. Fotografies d'elements de cuina fabricats per l'empresa Bra, SA.
Imatges: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 223. Publicitat de l'empresa Bra, SA.
Imatge: AMDC.

El 23 de febrer de 1963 l'empresa es va convertir en societat anònima amb el nom de Bra, SA. El domicili social estava ubicat al carrer de Deu i Mata núm. 94 i la societat comptava amb un capital escripturat de 1,5 milions de pessetes i els accionistes principals eren els mateixos fundadors, Rogeli Raig i Joaquim Boixareu. L'any 1976 consta que la empresa ja disposava d'un capital de 45 milions de pessetes.

A la fàbrica hi varen treballar un considerable nombre de dones dels barris de les Corts i de Sants, entre d'altres. Posteriorment l'empresa es vinculà amb altres firmes del mateix sector, com ara Austinox, SL i a la dècada dels anys seixanta, davant la necessitat d'expansió, Bra, SA va comprar uns terrenys a Sant Boi de Llobregat per edificar-hi una moderna factoria. Un cop posada en marxa la nova factoria, a les instal·lacions del carrer de Nicaragua només hi restaren els magatzems, les oficines, els serveis postvenda i una part dedicada a demostracions i cursets de cuina, pensats per realitzar una important manera d'expandir comercialment la marca.

6.42. Castells i Cia. SL, Vda. De (hules). Actual carrer Travessera de les Corts, 318.

Aquesta empresa es va fundar l'any 1874 per l'empresari Manuel Castells i Carles, dedicat a la fabricació de xarols. Aquest va comprar la fàbrica de Josep Bonafort i Capella, que tenia una extensió de sis mujades (cada mujada equival a 4.896,5 m²).

Aquest terreny estava ubicat entre la Travessera de les Corts i la Riera de la Magòria. La fàbrica, des de l'any 1859 es dedicava a la fabricació de xarols i pells adobades. Manuel Castells, al comprar-la, va crear una línia de fabricació d'hules i teixits encerats. Aquesta fabricació es podia considerar de tipus integral, ja que en el procés es manufacturaven els principals components de l'hule, com eren el vernís i el teixit. Primer es produïa el teixit, després aquest s'envernissava amb oli de llinosa, i una vegada assecat, per acabar el producte, s'aplicava la decoració segons les sèries.

L'any 1904 va morir Manuel Castells deixant l'herència legítima als seu fills, Agustí i Manuel i anomenant hereva universal a la seva esposa, Maria Juncosa i Ripoll. Fruit d'aquestes circumstàncies resultà que l'any 1908 la indústria era dirigida i regentada per la vídua de Manuel Castells, essent les oficines i la direcció, ubicades al núm. 18 de la Travessera de les Corts. L'any 1911, va morir Maria Juncosa i la propietat de l'empresa va passar a mans dels seus dos fills a parts iguals. La defunció d'un dels fills, Manuel Castells i Juncosa, va fer que heretessin, a parts iguals, la seva filla d'aquest, Maria Castells i Barnola, i la seva esposa, Maria Dolors Barnola i Grau. De totes maneres en aquest moment de l'any 1916 es va decidir que la fàbrica de vernissos i els terrenys annexos, que arribaven al carrer de Montnegre, fossin propietat d'Agustí Castells i Juncosa sota el nom de Fábrica de Hules, Barnices y Secantes Líquidos.

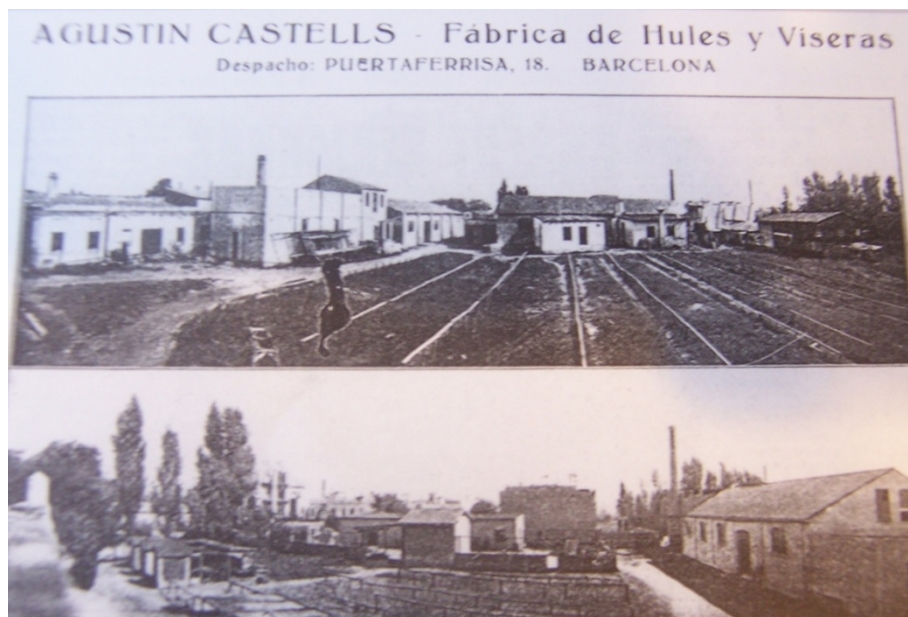

Fig. 224. Anunci de la fàbrica Castells.
 Imatge: “*Barcelona Artística e Industrial*”, 1922.

En la reunió celebrada l'any 1916 també es va decidir que els terrenys que quedaven a la part sud passessin a la titularitat de la vídua i la filla de Manuel Castells. De fet van ser elles les que van esdevenir autèntiques promotores de la Colònia Castells, obrint i parcel·lant, en un principi, l'any 1918, un passatge sense sortida d'aproximadament 50 metres de longitud, que s'iniciava des del carrer del Montnegre cap el nord i arribava fins a les portes de la fàbrica.

La publicitat dels productes de l'empresa va ser molt acurada i ja en l'any 1922 l'empresa mostrava les imatges de la fàbrica en els seus luxosos comerços dedicats a la venda dels hules, les viseres, el linòleum i d'altres, situats al núm. 18 del carrer de la Portaferrixa, i també en el despatx especialitzat de la Travessera de les Corts núm. 18, es disposava d'una exposició de tota la gama de vernissos.

La titularitat de l'empresa va passar l'any 1932 a Viuda d'Agustí Castells i Companyia, SA, quedant d'aquesta manera constituïda com a societat anònima. A partir de l'any 1933 Ramon Castells, com a president de la societat, va ser el responsable de l'organització, producció i vendes de la indústria.

L'arribada i el baix preu de l'energia elèctrica va facilitar fer el canvi en la força motriu que accionava la fàbrica, generada per gas pobre, per la d'electromotors, tot i que el

sistema d'embarrats que movia la maquinaria, per transmissió de corretges, es mantingueren fins als anys seixanta.

Cal deixar constància pel que fa a la modernització de la producció, que es sol·licitaren diferents pressupostos per poder escollir el millor a l'hora d'instal·lar quatre fogaines amb caldera oberta i un motor de 13 CV l'any 1931, un generador de vapor amb una capacitat de 15 m³ l'any 1933, un dipòsit d'olis pesants i un electromotor de 0,25 CV l'any 1940.

L'any 1940 el titular Rafael Canela i Payés successor de la Vídua d'Agustí Castells i Companyia, SA va mantenir la producció d'hules i vernissos, i en els anys cinquanta es va constituir la nova societat Rafael Canela Payés, SA. L'any 1944, essent-ne titular Rafael Canela, l'empresa ocupava uns 3.500 m², del quals aproximadament, 1.500 m² estaven coberts i la resta eren destinats a patis, els quals complien diferents funcions. La fàbrica, en tot el seu conjunt, estava ubicada entre la Travessera de les Corts i el passatge Castells.

L'entrada general es realitzava per la mateixa Travessera i es disposava d'una portalada auxiliar pel passatge. Entrant a mà esquerra estava situada la porteria, en la que es realitzava el control d'entrades i sortides de la matèria primera i els productes acabats per ser distribuïts. La nau al costat de la Travessera de les Corts era de planta baixa i disposava d'una coberta a dues aigües, construïda amb teula àrab de ceràmica cuita. En aquesta nau hi estaven instal·lades les màquines per a la preparació de les pintures i vernissos, i un embarrat acoblat al primitiu motor de gas pobre que accionava un compressor, un molí de boles de pedra, dos molins de cilindres, així com tres mescladores. També hi havia un magatzem annex, de planta baixa i amb coberta a una sola vessant, realitzat també amb teula àrab de ceràmica cuita. Aquest magatzem servia per emmagatzemar les matèries primeres i els productes semielaborats.

En una nau situada davant de la principal hi estaven disposats els telers (en total deu unitats), una màquina de fils ordidors i una altra de fils de trama per realitzar els teixits en els esmentats telers. Una màquina de rodets i una canillera, totes acoblades a dos embarrats que, tal i com s'ha dit, eren accionats per motors de gas pobre. El conjunt fabril disposava també d'una alta xemeneia per expulsar, el més amunt possible, els fums i els gasos contaminants. Annexa a aquesta segona nau, existia una tercera també de planta única en la que es fabricava l'hule. La instal·lació constava d'una màquina de pintar, dues calandres per ensetinar i calibrar els gruixos dels hules, una màquina de gravar, una d'estampar, i una de plegar. Es disposava per poder assecar els productes de dos assecadors, calefactats amb

vapor d'aigua. El dipòsit i el safareig estaven instal·lats al pati, així com altres pous, protegits totalment d'explosions i de possibles propagacions d'incendis.

A mitjans de 1965, concretament al mes de juny, es va presentar oficialment un escrit de la societat Everca, SA constituïda al novembre de 1964, en què es sol·licitava el canvi de nom del titular de la fàbrica, d'aquesta manera Rafael Canela Payés, SA esdevenia Everca, SA. En la memòria d'aquesta sol·licitud es feia constància de la supressió de la producció de vernissos, que ja no es fabricaven des dels anys seixanta. Aquest efecte va esdevenir lògic ja que amb l'aparició dels plàstics al final de la Segona Guerra Mundial, la competència amb aquests nous materials va resultar completament impossible.

Amb la nova titularitat d'Everca, SA la indústria va ser totalment reconvertida i sotmesa a una gran modificació. Va deixar de ser fàbrica d'hules, vernissos i assecants líquids per esdevenir fàbrica d'hules i teles plastificades.

Per poder realitzar un gràfic de la producció mensual de la factoria, podem certificar la realització d'uns 13.000 m² d'hule plàstic per a ús domèstic, 4.000 m² de tela plastificada per a tapisseria, confecció i altres usos, i 8.000 m² de paper plastificat per a embalatge, encuadernació, plantilles de calçat, etc. Els empleats van patir molt amb aquesta important reducció, ja que en actiu només en restaren treballant entre 20 i 25. La superfície ocupada també va disminuir degut al fet que en el solar s'hi van instal·lar dues noves indústries que reduïren considerablement la superfície dels patis. Aquestes indústries van ser Globanga, SA situada a l'esquerra entrant per la Travessera i la Inter Electrónica, SA, a la seva dreta.

Actualment no queda res d'aquestes indústries, en el lloc que ocupaven s'hi van edificar blocs d'habitatges. Tot i això, en el moment de redactar aquesta investigació, el nom de Castells continua estant molt present a les Corts, sobretot pel que fa a l'estructura de l'antiga colònia, de la qual actualment encara queda una minúscula part en peu, tot i que sembla que té els dies comptats. La major part de la colònia ha estat enderrocada i en el seu lloc s'estan edificant nous blocs d'habitatges i serveis, que conviuen amb espais verds de significativa amplitud.

6.43. Sociedad Anónima de Industrias Mecánico Eléctricas, SA, Saimesa (aparells de ràdio i televisió). Actual carrer Morales 14-16.

Aquesta empresa va ocupar els núm. 2 i 22 del carrer de Morales. En aquesta mateixa adreça, en el transcurs de pràcticament un segle, es van ubicar Botons López Rodó, Saimesa, Crea, i Industrial Perp, SL. En aquest cas ens ocuparem de la Sociedad Anónima de Industrias Mecánico Eléctricas, que és la que hi va tenir un paper més destacat.

El gerent de l'empresa, Josep M. Omega i Massaglia, va sol·licitar el permís d'obres corresponent per poder ampliar i adequar la indústria a les necessitats del moment. Els plànols de la reforma foren realitzats i signats per l'enginyer Àngel Torras i l'aparellador Juan Torres i Revilla. L'any 1947 fou concedit el permís final per poder iniciar les obres. El mateix any 1947, en acabar-les, es va instal·lar la fàbrica i s'inicià la producció. La superfície total de la indústria era de 750 m². L'entrada principal estava situada en els núm. 334 i 338 de la Travessera de les Corts i també disposava d'una entrada secundària pel carrer de Morales números 14 i 16. Sembla que la propietària de l'edifici era Teresa Estany i Jimena, vídua de Lacambra, que l'adquirí el 8 d'agost de 1945. Saimesa es va dedicar a la producció d'aparells de ràdio i accessoris com altaveus, micròfons i altres productes del mateix ram.

6.44. Gràfiques Torres (impressió de llibres). Actual carrer de Huelva, 9 (Cornellà de Llobregat).

Mereix una especial atenció aquesta empresa, iniciada per un cortsenc que amb la seva dedicació i esforç va crear una impremta de reduïdes dimensions, però d'una importància més que demostrada per tot el que va fer i fa en el ram de les arts gràfiques.

Aquesta indústria estava ubicada fins fa pocs anys en el carrer de Morales núm. 17, just al bell mig de la plaça del Carme, realitzada i urbanitzada en el segle XIX. Mantenia, encara que com a petita empresa, la funció fabril d'aquest popular indret cortsenc, abans força industrialitzat i en l'actualitat pràcticament totalment residencial.

Fig. 225. Entrada de l'impremta l'any 2005.
Imatge: Antoni Vilanova. AMDC.

L'empresa de caràcter familiar ja estava funcionant a la primera dècada dels anys quaranta ocupant els baixos i el primer pis de l'esmentada casa. Fou creada per Josep M. Torres i Ventosa, que havia après l'ofici treballant a dues impremtes: primer a l'empresa gracienc de Francesc Forés i Font i, més endavant, a les Gràfiques Núñez, al mateix temps que per adquirir els màxims coneixements possibles assistia a les classes nocturnes de l'Escola Industrial. Actualment Escola del Treball.

Els primers anys de funcionament de l'empresa foren molt difícils, motivats sobretot per les restriccions, mai explicades amb certesa, que patia la ciutat amb talls constants de subministrament d'energia que obligaven a treballar de nit. Al mateix temps, la maquinària que es disposava era precària i de baixa qualitat. La primera màquina que es va instal·lar a la impremta era d'accionament manual, que sortosament es va poder accelerar el seu funcionament gràcies a que s'hi va poder adaptar un petit motor elèctric que li havia regalat el senyor Darder, president del Gremi del Peix. Tot això s'explica per tal que quedi constància de l'esforç de molta gent, que va fer l'impossible per aixecar el nostre petit país després de la Guerra Civil.

L'empresa Torres es va dedicar, en un principi, a la impressió de targetes de gran format i altres impressions de petit format com targetes i fulletons realitzats amb tipografia. Sense presses varen anar augmentant la producció amb la col·laboració de dibuixants i dissenyadors gràfics que foren bàsics per la composició de determinats impresos, així com de tot el material gràfic, tiquets d'entrada i publicitat de la Penya Rhin, agrupació

automobilística que en els anys cinquanta, organitzava les curses oficials de carreres en el circuit format per l'avinguda de la Diagonal, carretera d'Esplugues, passeig de Manel Girona i el carrer de Numància.

*Fig. 226. Treball tipogràfic de Gràfiques Torres.
Imatge: Antoni Vilanova, 2005. AMDC.*

Josep M. Torres i Ventosa, al moment de sol·licitar un permís per consolidar la instal·lació, en els impresos, hi va quedar descrit el contingut tècnic de l'empresa, que tenia una superfície de 75 m², a on hi havia instal·lada una guillotina, quatre minerves i un compressor, tot plegat mogut per quatre electromotors, amb una potència total de 4,66 CV. En aquell moment hi treballaven a l'empresa onze empleats, tots ells homes.

Als anys setanta, sobretot en el moment que s'incorpora el fill del fundador, es va iniciar una remodelació i modernització del taller, es va introduir nova maquinària i es van diversificar amb noves activitats la producció gràfica, com la impressió d'accions d'empreses, algunes tant importants com les del grup Hispaciment. A finals d'aquesta mateixa dècada van deixar enrere la tipografia per dedicar-se completament a l'offset. Aquesta nova tècnica, iniciada a principis del segle XX, es va veure completament millorada a la darrerria del mateix segle en introduir-hi les noves tecnologies digitals. Aquesta empresa les va incorporar immediatament, fet que va representar entrar en el camp més important de les empreses gràfiques del moment, ja que en el mateix espai de producció, es van implantar les tres noves tecnologies que van fer evolucionar el sector de les arts gràfiques.

Fig. 227. Tipus d'impremta conservats a Gràfiques Torres.
Imatge: Antoni Vilanova. AMDC.

L'empresa Arts Gràfiques Torres amb una instal·lació de quatre màquines d'offset donava feina a 14 persones, algunes de les quals amb la qualificació de grans dibuixants, dissenyadors gràfics i informàtics. El taller d'arts gràfiques va ser una de les darreres del sector que van sobreviure al districte de les Corts. Avui l'empresa està ubicada, havent augmentat molt considerablement la importància dins del ram gràfic, al núm. 9 del carrer de Huelva de Cornellà de Llobregat.

La modernització de l'empresa no ha propiciat que en l'actualitat conservi i hagi deixat de banda determinades antigues màquines, entre les quals hi ha una extraordinària Heidelberg i una antiga caixa dels vells tipus fabricats per la reconeguda empresa Neufville, que es pot dir que conformen un petit museu i mantenen la memòria històrica del seu origen.

6.45. Ribas i Catalá (teixits de seda). Actual carrer Buenos Aires, 5.

Aquesta empresa dedicada als teixits de seda estava ubicada al carrer de Buenos Aires núm. 5, de Barcelona. No hem pogut aconseguir més informació.

6.46. Compañía de Industrias Transformadoras del Azúcar (Cita), galetes i bombons Oliva. Actual carrer Vallespir, 160.

Aquesta companyia ubicada al núm. 160 del carrer de Vallespir fent cantonada amb el carrer de Caballero, i més endavant ocupant la resta de la illa, també va ser coneguda com Galetes Victòria o “La Galetera”, sobretot per la destacada importància de la marca “Victòria” en el seu referent de les galetes, popularment reconeguda com una de les millors del mercat. Aquesta empresa també es dedicà a la fabricació de caramels, xocolates, pastes, bombons, confits i altres productes, on la composició bàsica de tots ells era el sucre.

Fig. 228. Anunci de productes Victòria.
Imatge: Programa de la Festa Major de les Corts, 1959. AMDC.

L' inici de la fàbrica es remunta l'any 1929, quan Francesc Oliva va obtenir el permís per construir un cobert a la cantonada dels carrers de Vallespir i de Caballero, que ocupava una bona part de la illa, i que va portar a terme l'arquitecte Salvador Puigròs.

A partir d'aquesta nau, la fàbrica es va anar ampliant en diferents fases: l'any 1933 es varen ampliar els baixos i es va adaptar i modernitzar el soterrani a càrrec de l'arquitecte Josep Alemany i Juvé. Dos anys més tard aquest mateix arquitecte també hi va dissenyar i construir un altre semisoterrani.

Fig. 229. Interior de la nau d'embalatge, abans de la seva conversió en escola.
 Imatge: "Memòria escolar curs 1992-93". XXV Aniversari dels Maristes de les Corts, 1993.

Fig. 230. Interior de la nau d'embalatge de la Cita, abans de la seva conversió en escola.
 Imatge: "Memòria escolar curs 1992-93. XXV aniversari dels Maristes de les Corts, 1993.

De totes maneres les reformes i ampliacions seguien i l'any 1942 J. Oliva, gerent de la companyia CITA, molt probablement fill de l'anterior, va aconseguir el permís corresponent per edificar uns baixos i dos pisos coronats per una torre a la cantonada del carrer de Vallespir amb el d'Evarist Arnús. Aquestes obres van ser projectades i dirigides per l'enginyer Fèlix Mestres i Brunet. Cal destacar que la façana es molt similar a la construïda l'any 1933. També hem pogut esbrinar que sembla que Cita tenia dues plantes productores: la de l'emplaçament a les Corts i una altra al núm. 368 del carrer Alfons XIII de Badalona. Desconeixem les causes, però la fàbrica de Badalona va haver de ser desallotjada, fet que va obligar al trasllat de tota la maquinaria a la instal·lació del carrer de Vallespir de les Corts, propiciant l'ampliació de la seu cortsenca per poder-hi ubicar tot el material procedent del trasllat.

La fàbrica va quedar finalment consolidada a tota la illa compresa entre els carrers de Vallespir, Comptes de Bell-lloc, Caballero i Evarist Arnús. Aquesta darrera i definitiva ampliació va ser realitzada per l'arquitecte Ramón Raventós. Aquesta remodelació i ampliació va permetre disposar d'una entrada de vehicles i camions dedicats a la distribució, directament al semisoterrani, ampliar i modernitzar els tallers mecànics, disposar d'una immensa sala d'expedicions a la planta baixa i allotjar la sala d'empaquetatge que ocupava tot el primer pis.

L'any 1967 l'empresa va deixar de funcionar i l'edifici va ser adquirit per l'Escola dels Germans Maristes de les Corts, que amb un projecte realitzat amb un pressupost de 4.300.000 pessetes, els arquitectes Capella, Marc i Rodes, van dur a terme la remodelació de l'edifici per convertir-lo en escola, respectant entre altres elements l'escala principal i els pilars del mateix edifici. El mes d'octubre del mateix any 1967, l'Escola dels Germans Maristes va iniciar el funcionament com a centre educatiu.

6.47. Ecmesa (fàbrica d'envasos de gasoses)

Aquesta empresa situada al carrer de Comptes de Bell-lloc núm. 214 i 216, constructora de material embotellat, es dedicava a la fabricació d'envasos per a sifons i els taps corresponents.

*Fig. 231. Vista de l'edifici d'Ecmesa, 2004 (entre Marquès de Sentmenat i Comtes de Bell-lloc).
Imatge: A. Vilanova. AMDC.*

Aquest edifici és un dels poquíssims referents que resten a les Corts del seu passat industrial. Resta entre els que estan esperant ser rehabilitats i poder-los destinar a serveis socials.

Fig. 232. Façana principal d'Ecmesa al carrer del Marquès de Sentmenat, que ara pertany a un local amb compartiments de lloguer.
Imatge: A. Vilanova, 2004. AMDC.

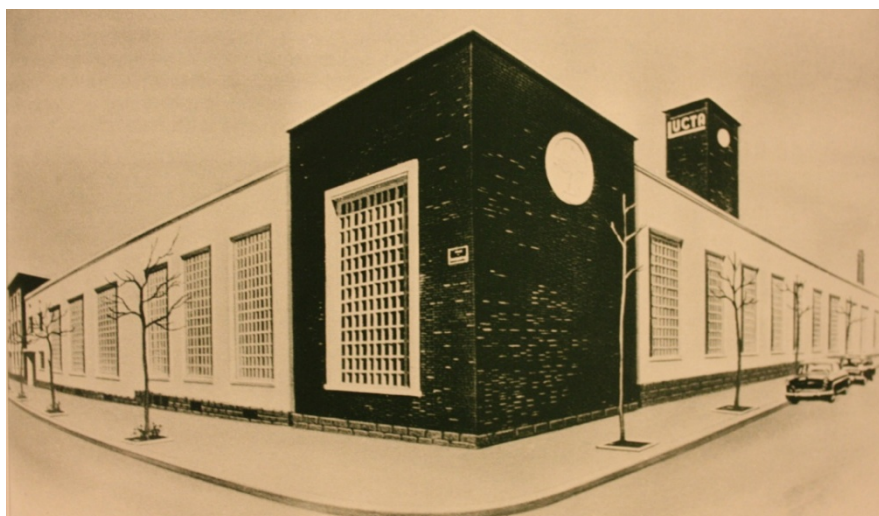
6.48. Lucta, SA (essències i aromes). Actual carrer Numància, 73-83.

De totes les indústries que han existit a les Corts, aquesta es pot considerar una de les més importants. En primer lloc ho és perquè l'impulsor va tenir la valentia d' iniciar la seva producció en plena postguerra civil, quan el més imprescindible i difícil era poder assolir els productes bàsics per poder sobreviure. En aquells moments va néixer per manufacturar essències. En segon lloc, va ser determinant perquè, molt probablement, ha estat la que ha tingut una forta projecció internacional, fins al punt de crear diverses plantes en països estrangers.

Fig. 233. Anunci a "l'Anuari de la guia telefònica de Barcelona", 1960.

L'empresa va ser fundada l'any 1949 per Vicenç Esteve, amb la col·laboració de Buenaventura Baeza, com a tècnic especialista en aromes i perfums. Baeza havia treballat a l'empresa Maluquer de Badalona, que era considerada la millor d'Espanya en l'àmbit dels aromes. Ambdós van estar junts al capdavant de Lucta, SA des del començament fins l'any 1980, any en què se'n feu càrrec com a conseller delegat Jordi Esteve i Ventós, fill de Vicenç Esteve, fundador dels laboratoris.

*Fig. 234. Perspectiva del projecte de la fàbrica Lucta, SA.
Imatge: Jordi Esteve. AMDC.*

*Fig. 235. Porta d'entrada de l'empresa Lucta, SA, 1960-1970.
Imatge: autor no identificat. AMDC.*

Fig. 236. Personal de la fàbrica Lucta, SA.
Imatge: M. Conill 1965, AMDC.

El primer emplaçament que va tenir l'empresa va estar ubicat a una torre de Sant Gervasi, però no va passar massa temps fins que es va traslladar a la nova planta que s'inaugurà l'any 1955 a les Corts, als núm. del 77 al 83 del carrer de Numància. La nova planta de 3.000 m² contenia instal·lats els laboratoris, producció i magatzem per els productes elaborats. Més endavant es va decidir construir una nau industrial en el mateix solar, fent xamfrà amb el carrer del Marquès de Sentmenat, on es van instal·lar destil·ladors i reactors per a sintetitzar els mateixos compostos aromàtics naturals a uns preus molt més assequibles.

A la dècada dels anys seixanta la gran producció i els beneficis que va generar la Lucta, SA va fer possible que es convertís en una gran multinacional catalana, i es va expandir cap a diferents països del continent americà; l'any 1962 es va inaugurar Lucta Grancolombiana, a Bogotà (Colòmbia); l'any 1963 es va obrir Lucta Mexicana, a Mèxic DF, i un any més tard Lucta USA, a Nova York.

En aquests moments va ser quan es va produir el gran creixement dels laboratoris centrals a les Corts. L'any 1963, l'empresa pagava una quota aproximada de 22.000 pessetes per la destil·lació de 40.000 litres d'essències naturals. Quatre anys després, l'any 1967 es va decidir ampliar les instal·lacions de Barcelona fins a 6.000 m² i també durant aquesta època es va crear una nova planta de síntesi d'almescs, al Prat de Llobregat.

Sabem poca cosa del personal que treballava a la planta de les Corts, però hem pogut contactar amb una ex treballadora de l'empresa de nom Ernestina que viu al carrer de Cabestany núm. 12 de les Corts quan ens va afirmar que l'any 1965 aquesta fàbrica

ocupava a 60 persones aproximadament, 23 de les quals eren dones, tres que treballaven al laboratori i la resta a les oficines.

Aquestes ampliacions realitzades a Barcelona i al Prat de Llobregat no foren suficients ja que poc temps després no hi hagué més remei que traslladar completament l'empresa a Montornès del Vallès.

Els problemes ambientals que causen les indústries ubicades en els nuclis urbans i el que podia representar la urbanització dels terrenys de l'antic camp del FC Barcelona, propiciaren el creixement especulatiu a l'entorn de l'antiga seu del Club, sobretot per la seva gran revaluació; aquest fet va fer decidir a la direcció de l'empresa de vendre els terrenys dels laboratoris. La quantitat obtinguda amb la venda va ser molt quantiosa i va representar poder disposar dels diners necessaris per adquirir 60.000 m² i obtenir el permís legal per edificar 12.000 m², amb l'afegit que aquests terrenys estaven perfectament comunicats amb l'autopista. Aquesta va ser la base que propicià el trasllat, i la nova edificació va servir per ubicar-hi la investigació, els laboratoris de producció, la direcció i l'administració de la seu central de la multinacional catalana.

Per acabar, detallarem els principals productes que elabora l'empresa i que en l'actualitat s'han diversificat bastant. En primer lloc, els aromes destinats als productes alimentaris, principalment aperitius, carnis, dolços i confiteria. En segon lloc, també ocupen un espai molt destacat les diverses fragàncies per a productes de consum en la llar, com poden ser els ambientadors de casa, detergents i suavitzants per a la roba, lleixius, rentavaixelles i d'altres productes de neteja i ambientadors destinats a tots els usos necessaris. Finalment, un dels productes que han resultat més rendibles industrialment han sigut els produïts pel departament de zootècnia, dedicat completament a trobar materials per aromatitzar diverses tipologies de pinsos animals.

Avui el solar de les Corts, que fou ocupat per l'empresa Lucta, SA, ha servit per construir-hi un gran conjunt d'habitatges.

6.49. Inibsa (laboratoris). Actual carrer Loreto, 8.

Aquesta empresa estava situada al carrer de Loreto núm. 8 i es dedicava a l'elaboració de productes farmacèutics.

6.50. Corberó (cuines de gas). Actual carrer Gelabert, 44-46.

L'empresa Corberó l'any 1942 s'instal·là als núm. 44 i 46 del carrer de Gelabert. La fàbrica d'aparells de gas, propietat de Pere Corberó i Trepà, havia començat l'activitat per iniciativa del reconegut bronzista d'art i repussador de metal·listeria Pere Corberó i Casals (Lleida, 1877 - Barcelona, 1957), qui a la dècada dels anys 20 tenia una foneria situada al carrer de Casanova i una botiga oberta al núm. 105 de la Rambla de Catalunya de Barcelona, en la que exposava i venia tota mena de bronzes artístics destinats a la decoració, i que amb l'ajut de dissenyadors i arquitectes va realitzar importants obres en bronze, com els fanals, llums i canelobres que decoren el Palau Nacional de Montjuïc, avui seu del Museu Nacional d'Art de Catalunya, com també l'edifici del Parlament de Catalunya situat al parc de la Ciutadella, a més de molts edificis de cases benestants i diferents empreses comercials, la majoria situats a la ciutat de Barcelona.

Un dels tres fills de Pere Corberó i Casals, Pere Corberó i Trepà, va continuar les activitats productives, mentre que els altres dos, Xavier i Valeri, destacaren en el món de les arts i també el seu nét, l'escultor i dissenyador de joies Xavier Corberó i Olivella qui, entre altres nombroses obres, és l'autor del monument dedicat a Josep Tarradellas, situat a l'avinguda del mateix nom, en el límit del Districte de les Corts, just a tocar amb els límits dels districtes de Sants Montjuïc i de l'Eixample.

Situant-nos a la fàbrica del carrer de Gelabert, sabem que es tractava d'una construcció de nova planta dedicada a la fabricació de les reconegudes cuines de gas canalitzat i de gas butà, tant planes de taula com amb forn, que amb la marca Corberó progressivament es van començar a instal·lar en quasi tots en els habitatges de les classes populars i mitjanes. L'empresa, més endavant, va diversificar la seva producció afegint en el seu catàleg de productes, peces domèstiques de l'anomenada "línia blanca" com ara escalfadors, plaques de cocció i frigorífics, que la convertiren en una de les principals empreses catalanes productores d'aquests aparells.

Fig. 237 i 238. A l'esquerra, un dels primers models fabricats per l'empresa. Imatge: Programa de la Festa Major de les Corts, 1953. AMDC. A la dreta, logotip de Corberó. Imatge: "Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo," 1952-1953.

L'any 1952 l'empresa es va veure obligada a sol·licitar una ampliació de potència elèctrica, per poder augmentar la producció deguda a la gran demanda, i l'any 1963 es constituí com a societat anònima, presidida per Pere Corberó i Trepat i també pel seu fill Pere Corberó i Comas, amb un capital desembossat de 490 milions de pessetes. A les Corts, l'empresa, als anys següents, obrí magatzems i altres serveis a diversos indrets. Fins a la dècada dels anys noranta, el domicili social i el magatzem central es mantingueren als núm. del 194 al 200 del carrer d'Aragó de Barcelona

Va ser l'any 1972 quan la fàbrica Corberó es va veure obligada per la manca d'espai, a traslladar les seves activitats industrials a fora de la ciutat de Barcelona, concretament al polígon industrial El Gallo d' Esplugues de Llobregat, on ja anys enrere hi havia començat a fabricar diversos models d'electrodomèstics. Va ser aleshores quan les instal·lacions de les Corts es transformaren en un conjunt d'habitatges.

6.51. Fàbrica de pisos

Estava situada al carrer de Caballero número 29. No hem pogut trobar més referències ni dels propietaris ni de la seva concreta activitat industrial.

6.52. Impremta i Editorial Altés (edició i impressió llibres). Actual carrer Caballero, 87.

Es pot considerar aquesta empresa una de les més importants en el sector del paper i les arts gràfiques catalanes. S'instal·là a les Corts l'any 1947, al núm. 87 del carrer de Caballero, després d'haver estat assentada en diferents indrets de la ciutat. Van passar per Ciutat Vella, concretament als núm. 22 i 24 del carrer dels Àngels, pel núm. 11 del carrer d'Elisabets, i pel núm. 6 del carrer de Pelai. També va fer una estada a la part gràcia de l'Eixample, ja que entre els anys 1919 i 1947 els tallers els tenien ubicats al carrer de Tuset, i a partir de l'any 1932, també les oficines administratives.

Fig. 239. Façana de l'Impremta i Editorial Altés, SL abans de l'enderroc.
Imatge: AMDC.

Aquesta editorial va ser fundada l'any 1886 per Francesc Altés i Alabart, un impressor amb orígens a Batea (Terra Alta) compartint el negoci amb un altre soci, Francesc Bertran i Martí, que més tard va deixar l'establiment, quedant des d'aquell moment totalment propietat de la família Altés.

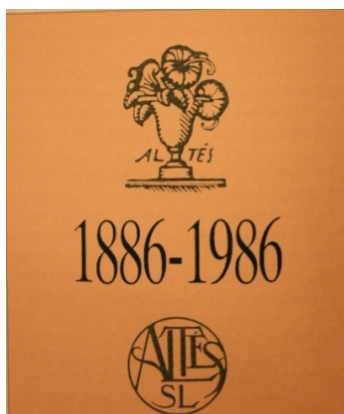

Fig. 240. Logotip Editorial Altés.
Imatge: àlbum de família, 1986.

En un període de més de cent anys, l'editorial ha realitzat una important tasca d'alta qualitat en la publicació de llibres, fulletons, opuscles, majoritàriament en català, destacant tant per la relació dels autors, molt àmplia i de gran valor, com pel grafisme i una perfecta presentació.

Majoritàriament l'activitat més important, des dels seus orígens, han estat les publicacions de caràcter religiós. D'aquesta temàtica hem de destacar una sèrie d'obres del sacerdot Joan Altès i Alabart, germà del propietari, que molt sovint, en escriure, feia servir el pseudònim de Jorge Pinaris. També eren considerables, tal com hem dit, els encàrrecs de temàtica religiosa, entre els quals figuren nombrosos goigs, fulls dominicals i diocesans, escrits litúrgics i especialment la revista mensual il·lustrada "Santa Teresa de Jesús" que des de l'any 1887, s'ha publicat gairebé sempre en els seus tallers.

Fig. 241 i 242. Full dominical editat per Editorial Altés (a l'esquerra). Imatge: M. Tatjer. I treballs d'impremta de l'editorial (a la dreta). Imatge: Àlbum de família, 1986.

Una altra línia editorial important va ser la publicació d'obres de literatura i poesia d'autors catalans, com Jacint Verdaguer, Josep Maria de Sagarra, Josep Vicenç Foix, Carles Riba, Josep Maria López Picó, molt sovint i en alguns casos, acompanyats de molt bones xilografies d'Antoni Gelabert i Massot i amb dibuixos de Josep Obiols i Palau, Josep Aragay i Blanchart, Valeri Corberó i Trepà i de Valentí Castanys i Borràs. D'aquests tallers es varen imprimir nombrosos llibres d'història de Catalunya.

Al mateix temps, l'editorial ha dut a terme una àmplia edició de revistes infantils i també de caràcter especialitzat i científic com la "Revista Española de Electrònica" i la "Revista Jurídica de Catalunya", així com llibres d'història, almanacs com l "Abella d'Or" o setmanaris com "El Borinot". Editorial Altés ha realitzat també, edicions de bibliòfil que van ser guardonades l'any 1950 amb el premi del "Instituto Nacional del Libro".

Aquesta empresa estigué vinculada, des de l'origen fins a la meitat del segle XX, al taller escola de l'Àsila Duran, que dirigia un dels germans, mentre l'altre dirigia el taller del carrer de Tuset.

A la dècada dels anys setanta la superfície ocupada per l'Editorial Altés al carrer de Caballero era de 390 m². Es disposava d'una nau d'una sola planta amb un altell, a on fins l'any 1949, s'aplegaven les oficines i la producció editorial i general. L'any 1972 hi estaven ocupats vint-i-nou obrers, un directiu i un administratiu, i s'hi feia tot el procés d'edició dels llibres. En aquells moments l'obrador disposava de maquinària moderna moguda per onze electromotors de petita potència, dos motors d'explosió auxiliars per generar energia elèctrica en el cas de tall de subministrament per restriccions o altres causes, dues minerves, quatre linotípies, quatre màquines planes, una guillotina, dues màquines de cosir i una enquadernadora plegadora.

Als primers anys de la dècada dels 90 la seu de la Editorial es va traslladar a l'Hospitalet de Llobregat, i en el lloc que havia ocupat a les Corts, va deixar pas a un conjunt d'edificis d'habitatges.

6.53. Productes Químics Llopis i Cia. “El Vidriol”

Fig. 243. Conjunt de restes en el solar de la fàbrica El Vidriol en el moment d'obrir-se l'avinguda de la Infanta Carlota, actualment avinguda de Josep Tarradellas.
Imatge: L. Girau i Bach, 1948. AMDC.

Aquesta importantíssima empresa estava ubicada al núm. 11 del carrer del Taquígraf Serra. En el transcurs de la seva existència va disposar de denominacions diferents: des de Llopis i Companyia passant, més endavant, per altres com Companyia Anònima de Productes Químics, fins arribar al nom concret de El Vidriol. Aquest terme és la denominació genèrica aplicada als sulfats metàl·lics, el qual indica que la factoria es va dedicar sobretot a la fabricació d'àcids. En aquells moments el sector químic no era gaire comú ni destacat a Catalunya. Cal tenir en compte que El Vidriol fou l'empresa més important a les Corts del sector químic i la única d'aquest sector de capital únicament català en tot el segle XIX.

L'origen de la fàbrica va ser una petita propietat d'Albert Bastardes, amb una instal·lació dedicada a la producció d'àcids durant l'època dels anys trenta del segle XIX. El dia 3 d'abril de 1839 Joan Vallès i Joan Draper van declarar a l'Ajuntament de Barcelona que havien comprat la fàbrica d'àcids d'Albert Bastardes.

L'any 1850 l'empresa es va presentar a l'Exposició Industrial de Madrid amb mostres de sals de diverses classes, i d'aquesta manera va quedar confirmada la gran envergadura que ja tenia en aquella època.

Fins l'any 1856 va funcionar com a Societat Llopis, Vallès i Companyia, que cotitzava les matrícules industrials amb el mateix nom. El 29 de juliol del mateix any es constituí una nova societat en la que hi participaren Josep Vidal i Ribas, destacat comerciant en drogues i productes químics, Domènec Llata i els germans Pere i Joan Llopis i Vidal (segons com es miri fa pensar que els unien vincles de parentiu familiar). Tots quatre van decidir muntar la societat Llopis i Companyia dedicada a la fabricació de productes químics, en els terrenys propietat de Josep Vidal i Pere Llopis, situats en el terme municipal de les Corts.

Es fabricaven un seguit variat de productes químics en l'especialitat d'àcids dels que els més importants eren l'àcid sulfúric, nítric i muriàtic (amb aquest nom es designava l'àcid clorhídric), sals de sulfat de ferro, coure, sosa, nitrat de plom i sal d'estany. Aquests productes s'elaboraven en qualitats i quantitats industrials, certificant la seva puresa química. Temps després i consultant les matrícules industrials de l'any 1867, El Vidriol es podia considerar l'empresa més important de les Corts.

Consta que entre els anys 1894 1895 la fàbrica tenia una capacitat per produir 1.500 m³ de diferents àcids i pagava una quota de 591,45 pessetes.

Fig. 244. Publicitat de la fàbrica El Vidriol.
Imatge: "Anuario de la Exportación", 1932.

L'any 1883 l'empresa va assolir tanta importància i prosperitat que obrí sucursals a Sant Martí de Provençals i a Vallecas (Madrid). La prosperitat de l'empresa va ser deguda a un canvi quasi total, ja que el 23 de juny de 1883 es va constituir una nova societat amb el nom de Companyia Anònima de Productes Químics, amb un capital social de 1,5 milions de pessetes i va establir la seu social als núm. 21 i 23 del carrer de Montcada. S'ha de tenir en compte que aquesta societat anònima estava integrada per diversos empresaris i fabricants del sector. El primer gerent va ser Enric Llopis.

A finals del segle XIX la fàbrica de les Corts exportava els seus productes al mercat americà, sobretot a Cuba.

El 1840 a la fàbrica de Vallés Llopis i Companyia, només hi treballava un obrer que es dedicava a la producció d'àcid sulfúric (oli de vidriol) però entre 1858 i 1860 la fàbrica ja donava feina a disset treballadors. És pràcticament segur que l'any 1927 la fàbrica ocupava més treballadors. Cal destacar que en aquells moments els obrers cotitzaven una quota mensual que els permetia, en cas de malaltia, seguir cobrant el jornal corresponent en la seva totalitat i en cas de defunció, els familiars més directes percebre una quantitat en metàl·lic.

El recinte de la fàbrica ocupava un espai de territori molt gran, definit per tot el comprés entre els actuals carrers d' Entença (que abans de ser carrer era la Riera de la Magòria) el carrer de Gelabert, el camí vell de Sarrià, el carrer de Londres, l'antic passatge de la Llibertat (situat paral·lelament entre els carrers de Rocafort i de Calàbria) i el carrer de Paris.

L'entrada a la fàbrica estava situada al camí vell de Sarrià, a l'alçada del que avui és l'avinguda de Josep Tarradellas en la confluència amb el carrer de Londres, després de passar per una artística porta de posts de forja. Els carrers interiors, establerts en dos de principals, partien de l'entrada a la fàbrica en dues direccions, estaven pavimentats amb llambordes i donaven accés a totes les dependències. Hi havia un moll en un dels carrers perimetrals que permetia la càrrega i descàrrega de les matèries primeres i disposava també d'una rampa per on les vagonetes, que circulaven per dues vies ja que venien dels dos extrems de la fàbrica, possibilitaven fer arribar els productes acabats al moll per ser carregats als vehicles que havien de transportar-los al seu destí.

La fàbrica, com hem dit ja abans, tenia unes dimensions molt considerables. En un costat hi havia set naus adossades de planta única, amb coberta de teula ceràmica a dues

vessants i que disposaven d'obertures longitudinals de ventilació. Les alçaries d'aquestes naus eren de 6,9 m les tres primeres; 7,2 m la quarta; i 12,6 m la cinquena, sisena i setena. A l'altra banda, existien quatre coberts que tenien la funció de magatzem de les matèries primeres, els productes acabats i altres útils necessaris per a la fabricació. Aquests coberts disposaven de planta baixa, adossats de dos en dos, i amb coberta de teula ceràmica a dues vessants. Els dos primers tenien una alçada de 5,7 m que deixaven pas a les vagonetes, i el tercer i quart, amb una alçada de 5,5 m eren travessats per les vies.

Totes aquestes naus, per facilitar la ventilació i minvar la possible contaminació interior, disposaven en les façanes laterals, entre les pilastres estructurals, d'un seguit d'obertures amb grans finestrals acabats en forma d'arc.

A la part sud hi havia un gran pati, a cel obert, que permetia la circulació dels vehicles i l'emmagatzematge per separat dels productes més perillosos. Al nord, es disposava d'una sèrie de construccions, coberts o magatzems, de planta única, les unes amb terrat i d'altres en cobert de teula ceràmica, amb unes alçades que anaven dels 4,2 als 6,7 m amb un petit pati al darrere dels edificis d'oficines de l'empresa, ubicats sobre el carrer de Gelabert i la prolongació del carrer de Morales.

L'obertura de l'avinguda de la Infanta Carlota (avui avinguda de Josep Tarradellas) va propiciar el total enderroc, en els anys seixanta del segle passat, de totes les restes del complex industrial, de manera que avui no en queda cap rastre que pugui certificar la gran magnitud i importància d'aquesta empresa.

6.54. Marquès i Companyia (ganivets). Actual Carretera de Sarrià, 22.

Aquesta empresa, dedicada a la fabricació de ganivets i tisores, estava ubicada a la Carretera de Sarrià núm. 22.

6.55. La Unión Corchetera (fornitures). Actual Carretera de Sarrià, 43.

Les instal·lacions d'aquesta empresa estaven situades a la Carretera de Sarrià núm. 43. La seva dedicació consistia en la fabricació de fornitures i articles per a la merceria i la sastreria.

6.56. Perles Majòrica (HOECHTS)

Empresa dedicada a la producció de fornitures i perles artificials. Situada al carrer de Numància núm. 33 - 45.

Fig. 245. Propaganda de la Marca Dragon de l'empresa Hugo Heusch y Compañía, any 1900.
Imatge: "Catalunya en 1000 Cartells", 1994.

6.57. Laboratoris Hubber. Actual carrer Berlín, 38-48.

Situats al carrer de Berlín núm. 38-48 es dedicaven exclusivament a l'elaboració de productes farmacèutics.

6.58. Meyenhoff (fornitures)

Empresa propietat d'Ernesto Meyenhoff, dedicada a la fabricació de fornitures metàl·liques i situada al carrer de Calàbria núm. 263.

Fig. 246. Publicitat de la fàbrica durant la Guerra Civil.
Imatge: Àlbum dedicat a les col·lectivitzacions a Catalunya, 1938.

6.59. Gràfiques Civit

Sabem que la seva ubicació estava situada al carrer del Comte d'Urgell, a l'alçada del carrer de Paris, però no disposem de més informació.

6.60. Can Batlló (indústria tèxtil)

La fàbrica tèxtil Batlló va ser inaugurada l'any 1870. Ocupava quatre illes de l'Eixample al peu de la Carretera de Sarrià. Va donar nom a la part més occidental de les Corts, conegut popularment com la barriada de Can Batlló. Cal remarcar que aquesta va ser la fàbrica més emblemàtica de les Corts.

*Fig. 247. Can Batlló, Edifici del Relotge, aquest edifici avui està integrat al recinte educatiu de L'Escola del Treball de Barcelona,(Antiga Escola Industrial).
Imatge: J. M. Sagarra. AMDC.*

Aquesta empresa era propietat de Batlló Germans, firma creada l'any 1849 per una família d'industrials tèxtils del Raval, amb una fàbrica establerta al carrer de la Unió. L'any 1866, després de la separació d'una part dels germans, reconstituïren l'empresa i decidiren ampliar les instal·lacions en un recinte ubicat fora de les muralles, tot just enderrocades, de la ciutat. Els terrenys que van ser escollits foren els esmentats del municipi de les Corts a tocar de la Carretera de Sarrià. Avui el recinte i les edificacions que ocupava la fàbrica són la seu de la Escola del Treball i altres dependències de la Diputació de Barcelona.

Anant al que va ser la fàbrica, els Batlló hagueren de comprar sis peces de terra agrícola i aconseguir el permís per ocupar quatre illes de cases i clausurar els carrers interiors. La construcció fou enllestida entre els anys 1867 i 1870 i es cercaren professionals molt destacats. Com a primer director va ser el mestre d'obres Pau Martorell i Roig, i com a segon director l'arquitecte Rafel Guastavino i Moreno, els quals van comptar amb la intervenció de l'enginyer Alexandre Mary. El més destacat de l'obra va ser la participació de l'arquitecte Guastavino, sobretot pel que fa als arcs atirantats i de la volta catalana que cobreix algunes naus.

Fou de tanta magnitud la construcció d'aquest recinte fabril, que va fer necessària la intervenció de moltes empreses destacades del moment, com J. Comas i Serrallonga, La Maquinista Terrestre i Marítima i Ignasi i Casimir Girona, que també varen proveir de la maquinària i de les peces de foneria necessàries.

La part construïda, corresponent als edificis del recinte, ocupaven una tercera part del total dels terrenys, quedant la resta ocupada per jardins, espais lliures i horts. Hi destacaven l'edifici de les filatures i el dels telers elaboradors dels teixits. Les dependències destinades a les màquines generadores de vapor i la alta i singular xemeneia atrompetada de forma hiperbòlica i assentada sobre una base octogonal amb 62 m d'alçada. Aquestes foren les grans realitzacions de l'arquitecte Guastavino.

Els edificis destinats a les filatures (actualment dependències de la Diputació de Barcelona i a usos universitaris) anomenat també l'Edifici del Rellotge quedarà alliberat dels actuals serveis universitaris i es concep com un "Hub" que possiblement ocuparà la part acadèmica i de recerca de l'Hospital Clínic de Barcelona. Aquest edifici, que estava destinat a les filatures, està situat a la banda del carrer de Rosselló i consta d'una planta baixa i quatre pisos d'alçada i el culminen dues torratxes que miren al carrer d'Urgell. A l'interior són molt destacables les voltes de mocador i els sistemes de ventilació, sobretot imprescindibles per extreure les petites partícules de cotó, d'expansió constant en l'ambient, durant el procés de fabricació del fil.

La nau de tissatge, assentada al centre de l'edifici en una sola planta soterrani, disposava de 102 m de llargària per 69 d'amplada, amb voltes de pandereta sostingudes per 336 columnes.

La fàbrica ocupava a 2.400 treballadors l'any 1880. El conjunt de la filatura produïa 36.500 kg setmanals de fil i la zona destinada a la producció de teixits disposava de 1.344 telers mecànics. La fresa havia de ser impressionant, tant que va produir sordesa, amb el temps, a moltes de les dones que estaven treballant en els telers mecànics, degut als sorolls sostinguts de les llançadores del fil de la trama. Els telers podien produir 4.700 peces de 53 m cadascuna. El funcionament era possible per l'energia que generaven les calderes de vapor que movien 13 màquines amb un total de 617 CV de potència que, en conjunt, posaven en funcionament tota la maquinària de la fàbrica. Es disposava de 13 batans per esponjar el cotó, 84 cardes destinades a l'eliminació d'escòries i brossa que contenia el cotó en floca (15 de les cardes eren de funcionament manual), un nombre no determinat de manuars per preparar la floca que havien d'admetre les 13 metxeres gruixudes i 42 de fines, que preparaven la metxa per passar-la a les contínues de filar amb un conjunt total de 7.578 fusos i 54.900 pues de selfactines i un conjunt indeterminat de contínues de torça per realitzar fils de diferents caps, fixats al seu pas, una vegada retorçats, per un brollador, quasi vaporitzat, d'aigua constant. El fil una vegada acabat, era enllestit i convertit en troques i envasats en forma de paques o rotlles, que pesaven exactament 13,2 quilograms cada conjunt. El número de troques en cada paca o rotllo, variava segons el gruix del fil, que es classificava per números que anaven entre l'1, el més gruixut, i el 500, el més prim. A la fàbrica Batlló, no creiem que anessin més enllà dels números 30 o 40, perquè fins aquí eren el més utilitzats, amb diferents caps de torsió, segons les necessitats del teixit.

Dins del recinte hi havia una nau on es fabricava midó, matèria important que s'aplicava al teixit en el procés anomenat empesa per afegir-li una aparença de més qualitat i augmentar la seva rigidesa, una rigidesa de resultat efímer, doncs en rentar la roba i en acumular el desgast per l'ús, acabava perdent-se. Aquest component afegit s'aplicava al teixit en cru, tal com sortia del teler i sobretot abans de blanquejar-lo o estampar-lo, si aquest era el cas. També hi havia departaments de blanqueig dels teixits, fusteria, serralleria, forja, caldereria i cavallerisses amb cavalls i carruatges pel transport de les mercaderies, primeres i acabades.

Aquesta gran fàbrica, una de les més importants indústries tèxtils de Catalunya va tenir una curta durada. Després de diferents entrebancs de caràcter tècnic, social i empresarial va tancar l'any 1890, al mateix moment que els propietaris obriren unes noves instal·lacions a Sants.

Al recinte no trigaren gaire a pensar de fer-lo servir per altres finalitats, entre les quals la d'una caserna militar, però la Diputació de Barcelona, en definitiva, va decidir comprar-la per dedicar-la a equipaments. Entre els anys 1927 i 1931 sota la direcció de l'arquitecte Joan Rubió i Bellver el recinte fou objecte de reestructuracions. Però malgrat la construcció d'una nova porta d'entrada pel carrer d'Urgell, de nous cossos i de l'adaptació dels edificis existents per destinar-los a les noves activitats de la Universitat Industrial, tot el conjunt conserva gran part de les estructures primitives i la seva imatge original, destacant sobretot la impressionant xemeneia.

6.61. Companyia del Gramòfon Odeon, SAE. Actual carrer Comte d'Urgell, 234.

L'origen d'aquesta indústria es britànic, amb seu central a Londres. Disposava de diverses marques registrades: EMI-Odeon i la que va ser més popular, coneguda com "La Voz de su Amo", amb una imatge publicitària molt coneguda en què apareixia un gos escoltant un aparell gramòfon. Aquesta indústria també estava especialitzada en la fabricació d'aparells de ràdio de gran precisió a part de discs de pasta, anomenats de pedra, més tard de vinil, i gramòfons. Els gramòfons, popularment també eren coneguts com a gramoles que funcionaven amb una corda metàl·lica que es carregava fent girar una maneta situada a una banda de l'aparell. Alguns d'aquests aparells disposaven d'un accelerador i reductor de velocitat de la platina circular que feia girar el disc a més o menys velocitat. Els discs de pedra eren reproduïts per una agulla metàl·lica que captava el so.

Fig. 248. Publicitat de l'empresa Companyia del Gramòfon Odeon.
Imatge: "La Vanguardia", 1920.

*Fig. 249. Fotografia d'un gramòfon fabricat per la Compañía del Gramófono ODEON, "La voz de su amo".
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.*

L'any 1926 el complex de la fàbrica estava situat en la confluència dels carrers d'Urgell i Còrsega, al mateix temps que les oficines comercials ocupaven el seu espai en el núm. 56 i 58 del carrer de Balmes.

L'edifici de la factoria l'any 1925, amb el ciutadà britànic St. G. D'Arcy-Evans com a director, es va encarregar al destacat arquitecte Juli Batlle i Arús, que havia estat ajudant de l'arquitecte Antoni Gaudí. El projecte va consistir en la construcció d'un edifici de 16 m d'alçada, amb planta baixa, dos pisos i terrat. Destacava una porta i una magnífica escala, amb façana al carrer d'Urgell entre els núm. 224 i 234. L'accés a la fàbrica es realitzava pel xamfrà del carrer d'Urgell amb el carrer de Còrsega.

Era tal la magnitud de l'edifici industrial, que ocupava la meitat de la illa de l'Eixample. La façana tenia una longitud de 59,60 m d'estil noucentista i amb finestres emmarcades amb una definició de línies de cornisa i encoixinat als baixos. L'edifici disposava d'elements arquitectònics d'art decó. La voluntat d'anar creixent va quedar de manifest amb un nou encàrrec al mateix arquitecte l'any 1928 per construir un cobert amb unes dimensions de 12,50 m x 10 m emplaçat en un extrem del pati de la fàbrica.

Un dels darrers projectes d'ampliació es va realitzar l'any 1958, quan es va construir una nau especial destinada a la impressió de discos i que es va situar a la tercera planta de l'edifici del carrer d'Urgell. En els anys seixanta la indústria disposava d'estudis de gravació en directe equipats amb uns sistemes tecnològicament molt avançats, situats en l'edifici central.

Un dels fets més importants que cal destacar en la història de la companyia Odeon a Barcelona va tenir lloc el dissabte 3 de juliol de 1965, quan el famós grup anglès The Beatles va ser rebut pels directius, la majoria britànics, a les oficines de l'empresa, abans d'iniciar el famós concert que va tenir lloc a la Plaça de braus de la Monumental.

Fig. 250. Entrada pel concert de The Beatles celebrat a la Monumental de Barcelona l'any 1965.

Imatge: AMDC.

Fig. 251. Cartell anunciador que recorda el concert dels Beatles a Barcelona el 1965.
Imatge: Exposició organitzada per l'AMDC a la Seu del Districte de les Corts el 2015. AMDC.

També varen gravar als estudis de Odeon situats al carrer del comte d'Urgell grups tan coneguts com els Mustangs, Lone Star o el Duo Dinámico. La zona de producció es trobava a l'entorn del pati. En aquestes instal·lacions s'elaboraven els discos verges de vinil, que sortien enregistrats amb el segell de la popular marca "La Voz de su Amo", que formava part del grup EMI-Odeon.

A la planta superior d'una de les naus es processava el laboriós sistema de fabricació fins a l'acabat final. També es fabricaven components de gramòfons i agulles pels tocadiscs. Al fons de l'espai ocupat existia una construcció de planta baixa que servia per emmagatzemar mercaderies i a la dreta estaven ubicats els tallers, la caldera i la xemeneia.

L'any 1968 l'empresa es va traslladar a uns terrenys del terme municipal del Prat de Llobregat, en la confluència de les vies que porten a l'aeroport i a l'autovia de Castelldefels.

De totes maneres, mantingué unes oficines als núm. 26 i 28 del carrer de Tuset de Barcelona. Aprofitant l'entrada dins del grup EMI, la firma també va disposar als anys vuitanta del segle passat, d'unes oficines al núm. 2 bis de la Via Augusta.

En el moment de cessar les activitats a l'edifici del carrer del Compte d'Urgell, restà un curt termini de temps buit, fins que l'empresa immobiliària Núñez i Navarro, SA va comprar tot l'edifici i els terrenys, i entre els anys 1972 i 1973 es va iniciar el projecte per alçar l'actual Hotel Núñez Urgell (al carrer d'Urgell) i un conjunt d'habitatges al carrer de Còrsega. Com acostuma a passar quasi sempre, l'enderroc de l'antic edifici va ser total. No s'ha conservat cap element arquitectònic d'aquesta indústria, perdent-se a la zona una de les façanes més singulars, obra de l'arquitecte Juli Batlle i Arús.

6.62. Editorial Ramón Sopena. Actual Provença, 95.

Aquesta editorial es va establir a començaments del segle XX, ocupant part de la zona delimitada pels carrers de Viladomat, Provença, Comte d'Urgell i Rosselló.

L'edifici, d'un marcat estil modernista, va ser projectat per l'arquitecte Bonaventura Pollés (1857-1919). L'any 1926 el propietari de l'editorial va voler unificar totes les dependències de l'edifici i al mateix temps va edificar una façana comuna, amb vistes al carrer de Provença en la que es disposava d'una entrada principal a l'editorial. La façana es va realitzar seguint un model neorenaixentista amb generosos relleus escultòrics i rajoles acolorides de ceràmica vidriada. L'obra de la nova façana va ser encarregada a l'arquitecte Melcior Viñals (1878-1938).

*Fig. 252. Façana neorenaixentista de l'editorial Ramón Sopena, de l'arquitecte Melcior Viñals.
Imatge: AMDC.*

L' any 1990 l'editorial va tancar i va vendre l'edifici a la immobiliària Metro-3, que el va enderrocar totalment per construir-hi habitatges. L'enderrocament va ser molt protestat pels veïns, que van organitzar diverses manifestacions de protesta que no van tenir cap resultat, doncs l'edifici no estava catalogat i l'Ajuntament no va tenir més remei que concedir el permís per l'enderroc i autoritzar la nova construcció d'edificis per habitatges.

6.63. Damians (transformacions metàl·liques)

Els tallers estaven situats al carrer Comte d'Urgell 149-151, i es dedicaven a la metal·listeria i a la fabricació de calefaccions.

6.64. Salvat Editores. Actual carrer Mallorca, 39-51 i Calàbria, 191.

Aquesta empresa estava situada als carrers de Mallorca núm. 39-51 i al carrer de Calàbria núm. 191, en un edifici modernista dissenyat per l'arquitecte Pau Salvat i Espasa que també participava en l'empresa.

L'editorial es dedicava a l'edició i impressió de llibres, sobretot enciclopèdies. Aquesta empresa va ser creada a finals del segle XIX per Manuel Salvat i Xivixell (1842-1901) concretament l'any 1869. En l'actualitat pertany al grup francès Hachette Matra.

Fig. 253. Façana de Salvat Editores.
Imatge: AMDC.

6.65. Perfums Font i Companyia, SC. Actual carrer Mallorca, 119-123.

La companyia de perfums Font estava ubicada al carrer de Mallorca núm. 119 -123 i es dedicava a la fabricació de perfums i sabons.

6.66. Silvestre Pujós (cordes de jute)

El domicili exacte d'aquesta indústria el desconeixem. L'única referència que es disposa ens la situa sobre els núm. 200 del carrer Mallorca, fet que no es pot certificar. Sí se sap que es dedicava a fabricar cordes i trenes de cànem i que el seu propietari era Silvestre Pujós.

6.67 a 72. Prats de Marià Soley (blanqueig d'indianes); Josep Rovira (fàbrica de gasoses i àcid sulfúric); Hules i Encerats Ramón Barnet (indústria tèxtil i processos d'acabat del teixit); Transformació de Ferros Josep Molera; Sabons Torres i Sabons Bullech.

En relació a les empreses relacionades amb els números 67, 68, 69, 70, 71 i 72 ens consta la seva existència però no hem pogut obtenir més informació relacionada, ni el lloc exacte de la seva ubicació.

7. ELS CENTRES ASSISTENCIALS I EDUCATIUS DE L'ÀNTIC TERME DE LES CORTS

(veure Annex, cap. IX)

Amb l'annexió del barri de les Corts a la ciutat de Barcelona, immediatament es va tenir en compte la poca salubritat de les institucions existents al nucli antic de la ciutat, limitat per les muralles. Aquest motiu va desvetllar l'interès en fer-los més salubres tot començant una descentralització dels centres d'atenció mèdica i d'acollida que existien a l'entorn de l'Hospital de la Santa Creu. Per poder descentralitzar els centres d'acollida es va comptar amb l'esforç d'aportacions generoses i desinteressades de moltes institucions i amb l'adveniment d'una assistència social que fins aquell moment era inexistent.

Pel que fa a les Corts, el procés es va desenvolupar amb l'expansió de les Corts Noves pels volts de l'any 1854, poc abans de l'obertura de la Diagonal. Les comunicacions establertes amb el centre de la ciutat i el bon clima imperant a la zona, així com bona part de l'estructura urbanística d'hàbitat dispers, ho feien favorable. El baix cost dels terrenys possibilitaven econòmicament la seva adquisició.

7.1. Els centres assistencials

7.1.1. L'Hospital de Sant Joan de Déu

Fig. 254. Façana de l'Hospital de Sant Joan de Déu des del carrer Deu i Mata.

Imatge: AMDC.

Una de les primeres institucions que s'hi instal·laren a les Corts va ser l'Hospital de Sant Joan de Déu, que data de l'any 1867. En voler ampliar l'Hospital calgué instituir una raó social per salvar la prohibició de comprar per part dels establiments benèfics de qualsevol tipus de béns. Constituïda la raó social, els terrenys necessaris es van adquirir d'una segregació anomenada Mas Vinyals, des de feia més de cinc cents anys, els quals havien passat a mans dels propietaris de les finques segregades anomenades Prat d'en Rull i Can Barceló. Fou cap a l'any 1879 que el reverend Angel H. Menni, prevere italià, més conegut per "Fra Benito", resident a Gràcia i superior a Espanya de l'orde de Sant Joan de Déu, va adquirir als germans Jordà els seus terrenys per 9.500 pessetes, però el total de la despesa per l'adquisició de les altres finques segregades va ascendir a 95.000 mil pessetes. Amb aquesta adquisició van tornar a quedar agrupades part de les terres que havien quedat disgregades del Mas Vinyals.

Per donar legalitat a tota aquesta operació, l'any 1895 es va constituir la raó social Societat Mercantil Anònima L'Iris, declarant que la seva activitat seria l'explotació de terres agrícoles i la instal·lació de cases de salut. La societat estava formada pel Pare Benito, Lluís Bahia, terratinent i advocat, Joan Piera i Estadella i Valentí de Sansegundo, aquests dos darrers infermers.

El Pare Menni, va aportar a la societat propietats per valor de 54.000 pessetes, entre les que figurava la de les Corts, amb un valor de 28.000 pessetes, i Joan Piera, emparentat amb els Piera de les Corts, mobles i eines que, juntament amb propietats dels altres membres, es va poder acumular un capital de 200.000 pessetes, dividit en 200 accions de 1.000 pessetes cadascuna. Entre les clàusules de la constitució de la societat hi constava que el termini de durada de la mateixa es determinava en 50 anys. Aconseguits els préstecs necessaris, començaren les obres que, un cop finalitzades, se'n van fer càrrec els germans de l'orde que, per no aixecar sospites, llogaren les instal·lacions a la societat anònima L'Iris.

Com és ben sabut, l'Hospital de Sant Joan de Déu es transformà en asil per a nens escrofulosos pobres. Més endavant va ser imprescindible la construcció de nous edificis i la millora dels existents. Molt important va ser el poder disposar de dues mines d'aigua que proporcionaven un cabdal de 144.000 litres al dia (unes 72 plomes). El conjunt constava primer d'un edifici de tres plantes. La primera destinada a rebedor i teatre, la segona a dormitori de nens malalts i la tercera a dormitori de nens amb malalties infeccioses. Un segon edifici de quatre plantes, per a garatge, safareig i estenedors. A més a més, es

disposava d'un tercer edifici per disposar els nens que havien mort a causa de la seva malaltia. En un departament aïllat, en aquest mateix edifici, hi estaven ubicats els transformadors elèctrics, grans dipòsits d'aigua, i en un lloc destacat amb façana al carrer de Déu i Mata, l'església de l'orde.

Les obres d'ampliació de les instal·lacions van fer possible l'admissió de molts més nens malalts, la majoria provinent de famílies pobres i sense recursos de cap mena. Poc a poc el centre va anar millorant, instal·lant noves tecnologies, passant a la helioteràpia i a la cirurgia. Quan l'orde va anomenar director a Joaquim Riba, aquest va lluitar i aconseguir a partir de l'any 1934 introduir noves tècniques ortopèdiques. Es va aplicar la recuperació funcional i va capgirar els antics mètodes de tractament.

Va ser a partir de l'any 1956, coincidint amb l'època en què la pediatria a Barcelona va adquirir un pes molt important amb moltes innovacions tecnològiques, quan es va organitzar una patologia infantil i es van crear serveis nous en diferents especialitats, com cardiologia, cirurgia infantil, psiquiatria, oftalmologia, otorinolaringologia, radiologia i neurologia. Tots aquests nous serveis van ser possibles l'any 1966, essent el director de l'Hospital i cap del servei de pediatria el Dr. Plaza Montero. La intenció de convertir el que era un hospital, on es tractava preferentment problemes ortopèdics dels nens, en un centre de pediatria, ja era una realitat. Una decisió de l'orde per millorar les instal·lacions, que seguien sent deficitàries per aconseguir la implantació de la medicina moderna, va ser la d'adquirir uns terrenys a Finestrelles, barri del terme municipal d'Esplugues de Llobregat, al capdamunt de la Diagonal i sota els peus de la muntanya de Sant Pere Màrtir, per construir-hi un nou centre hospitalari que es va inaugurar el 3 de febrer de 1973. Avui està considerat un dels hospitals de més prestigi de Catalunya.

Més endavant, coincidint amb la nova ordenació de la Diagonal, l'orde va aprofitar l'oportunitat per vendre els terrenys que ocupava l'antic hospital, que disposava d'una façana principal de considerable longitud a la mateixa Diagonal i una de secundària al carrer de Deu i Mata. Els edificis van ser enderrocats i en gran part del seu lloc s'hi troba avui el complex comercial de serveis i oficines de l'Illa Diagonal.

7.1.2. L'Institut Frenopàtic

L'Institut Frenopàtic va ser fundat l'any 1863 pel metge alienista Tomàs Dolsa i pel seu gendre, Pau Llorach.

La seva fundació va coincidir amb el moment que es començava a concebre els malalts mentals com uns malalts més, que podien rebre tractaments terapèutics eficients i que mereixien un tracte acurat. A la primera meitat del segle XIX, a Barcelona, només l'Hospital de la Santa Creu acollia aquest tipus de malalts, però no disposava d'unes condicions higièniques adequades i el tracte als malalts era molt dolent. Arribats a la segona meitat del segle XIX, comencen a irrompre les influències progressistes provinents de França, Anglaterra i Alemanya en el tractament de la salut mental. És a partir d'aquest moment quan es pren consciència de rebutjar el sistema de confinament dels malalts com si fossin delinqüents i s'intenta millorar les condicions de vida i higiene, així com la implantació de treballs manuals i altres activitats que servien als malalts com a teràpia.

Per portar a la pràctica aquestes teories a Catalunya calia, d'una banda, un canvi en la concepció del malalt mental i els seus drets; d'una altra, la implantació d'un treball terapèutic de caràcter científic; i finalment, la construcció d'institucions frenopàtiques que solucionessin els problemes d'amuntegament en sales d'hospitals que no tenien les condicions adequades.

És a la segona meitat del segle XIX quan es funda el manicomi Nueva Belén, a Gràcia. En aquest centre hi treballà com a metge Tomàs Dolsa, i va ser en aquest moment quan va començar a posar a la pràctica les noves tendències psiquiàtriques. Més endavant Tomàs Dolsa fundaria la seva pròpia institució de malalts mentals. També a la segona meitat del segle XIX s'inaugura, l'any 1889, l'Institut Mental de la Santa Creu, a Sant Andreu de Palomar, una institució de caràcter públic que presentava les condicions adequades pel tracte dels malalts i que seguia les tendències progressistes. Va ser en aquest context que Tomàs Dolsa va desenvolupar la seva tasca com a metge alienista i fundà, amb Pau Llorach, una institució privada que esdevingué model dels nous corrents psiquiàtrics. Prèviament, els dos metges havien realitzat un viatge a Alemanya i Anglaterra visitant diferents clíniques mentals.

La primera ubicació de l'Institut Frenopàtic va ser a la vila de Gràcia. L'indret en qüestió tenia unes bones comunicacions amb la ciutat gràcies al ferrocarril de Barcelona a

Sarrià, que s'havia inaugurat aquell mateix any. L'Institut estava situat al número 9 del carrer de Tuset i al 12 del carrer de Santa Anna.

L'any 1874 un full de propaganda del frenopàtic dels Drs. Dolsa i Llorach deixava constància del nou domicili a les Corts tot i que es desconeixen la data i els motius del canvi de seu.

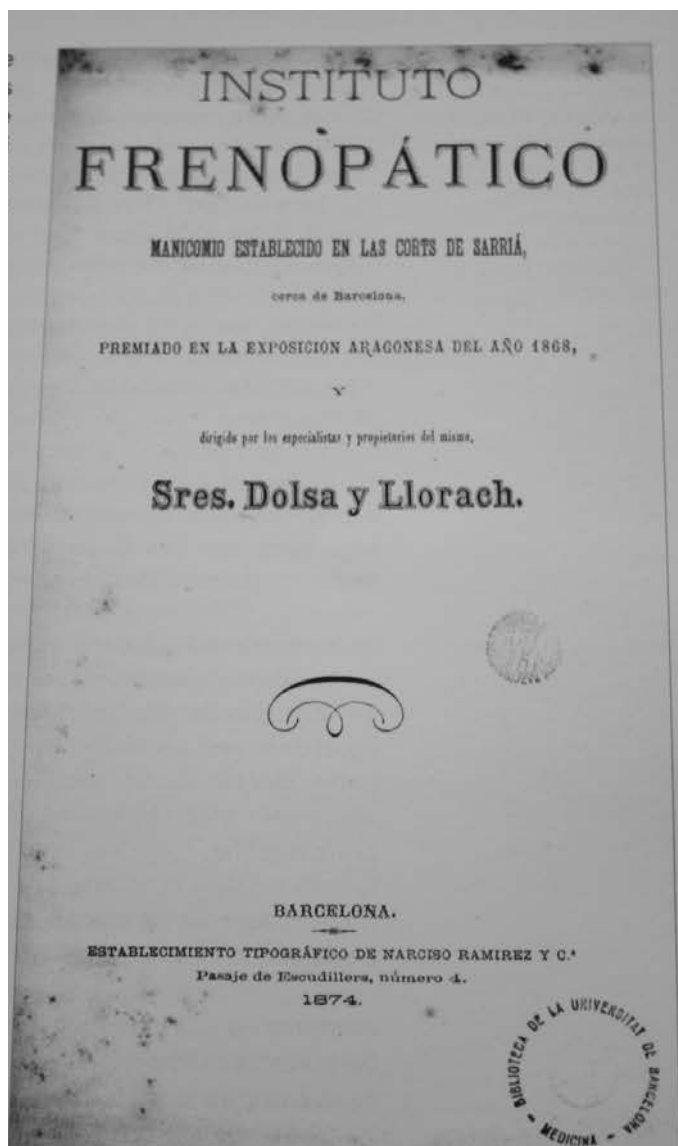

Fig. 255. Fulletó de propaganda de l'Institut Frenopàtic de l'any 1874 on figurava "Manicomio establecido en las Corts de Sarrià". Imatge: Bou i Roura: "El Frenopàtic de les Corts: Història d'un Centre de Salut Mental". (AMDC).

En relació a aquesta nova seu de l'Institut Frenopàtic, el 24 d'agost del 1867 Dolsa i Llorach escripturaren la compra d'un terreny a les Corts, concretament el d'una finca segregada de Can Grau, situada a les Corts Velles i propietat de Gerard Piera i Piera. El 6 d'octubre d'aquell mateix any sol·licitaren un permís d'obres a l'Ajuntament de les Corts, on adjuntaven els plànols de l'edifici previst. Sis dies després el permís fou atorgat. Aquests plànols no s'han conservat.

L'entrada principal se situava en el que avui és el primer cinturó, en aquell moment avinguda de Carles III, aleshores molt deteriorada. Els terrenys eren dels hereus de Can Grau, els Piera. Amb la mort de Gerard Piera i Piera l'any 1859, la casa pairal estava força abandonada. Ocupava una extensió d'una hectàrea i mitja, aproximadament uns 15.000 m², doncs s'havien segregat sis mujades i mitja, 31.827,25 m², que Piera lliurà als metges Tomàs Dolsa i Pau Llorach per tal que hi fundessin l'Institut Frenopàtic. Al mateix temps s'obria un carrer que comunicava l'Institut directament amb el carrer de les Corts, anomenat justament amb el nom de carrer de l'Institut Frenopàtic, carrer que encara avui és vigent amb el mateix nom.

Tot i la voluntat renovadora en el tractament de la malaltia mental, la institució es va trobar amb serioses dificultats per aplicar completament el seu programa assistencial. El motiu principal era que en el programa incloïen unes classes de "Psicología y lógica y moral social" dins del programa d'estimulació i, malgrat que s'autoritzà la resta, aquest apartat restà oblidat esperant millors temps que l'autoritzessin.

El Dr. Tomàs Dolsa va morir l'any 1909. El va substituir en la direcció el Dr. Pau Llorach i a partir de l'any 1909 van ser-ne directors Lluís Dolsa i el seu germà Ramon Dolsa. El Dr. Lluís Dolsa va dedicar tota la seva vida a l'Institut i es va establir amb tota la seva família en el mateix hospital, en una luxosa casa que, restaurada, encara avui existeix en el mateix recinte. El Dr. Lluís Dolsa va morir als 56 anys i el va succeir el Dr. Domènec Martí i Julià, que també exercia a l'Institut.

L'Institut Frenopàtic, popularment conegut com a "Manicomi", ocupava una gran extensió de terrenys amb frondosos jardins. Era un manicomi privat, només per a les classes socials benestants, i s'estructurava en diferents categories en funció de les quotes de pagament de cada intern. Així, es podien trobar interns de primera, segona i tercera classe. Entre 1872 i 1873 es van construir les diferents dependències del Frenopàtic sota la direcció de l'arquitecte August Font i Carreras.

L'edifici, envoltat d'immensos jardins, constava d'un cos principal de 130 m per 20 m de profunditat i tenia una planta en forma de "T". Al centre del cos principal es trobava la capella, que actuava com a element separador dels departaments dels homes i de les dones, o tal i com consta en els esgrafiats de la façana, que encara actualment es conserva, determinant el "Departamento de Caballeros" i el "Departamento de Señoras". Aquests pavellons d'homes i de dones tenien una distribució d'espais semblants. Les habitacions dels malalts es distribuïen al llarg d'un ample passadís longitudinal, a través del qual també es podia accedir als salons de lectura, de música i de jocs. Als extrems de l'edifici hi havia espais reservats per als distingits. La cuina, els menjadors (un masculí i un altre femení), els despatxos dels directors, les estances del personal, banys, safareig, magatzems... conformaven un complex modèlic, totalment equipat. El conjunt també comptava amb una zona aïllada, dos edificis separats situats darrere dels dos braços de la "T" i envoltats per un gran pati, destinats als furiosos, malalts amb tendències agressives, l'un destinat als homes i l'altre a les dones.

El Frenopàtic de les Corts també disposava d'un taller de fotografia on s'estudiava la relació de les malalties mentals amb la forma del crani. No es té constància de la ubicació d'aquest taller fotogràfic dins del complex però la seva existència (així consta en un fulletó de propaganda de l'Institut Frenopàtic) posa de relleu l'ús de tècniques avançades que aquest centre feia en el camp de la psiquiatria.

L'Institut Frenopàtic va tancar les seves portes l'any 2000 quan, després de diverses segregacions, encara comptava amb 19.533 m². El 13 d'abril de l'any 2000 els terrenys van ser venuts a l'entitat Carmel Corporació, SL. L'Institut Frenopàtic va deixar d'existir i va ser adquirit aleshores per l'Institut Dexeus, que posteriorment va passar a mans del complex hospitalari Quirón i avui segueix funcionant com a Hospital Universitari Quirón Dexeus. Actualment és un edifici catalogat, encara es conserva la façana, de 120 m de llargada, l'estructura que ocupaven els pavellons, el d'homes i el de dones, a banda i banda de la capella, així com la luxosa casa del Dr. Lluís Dolsa. Aquests espais actualment estan destinats a nous usos i han quedat integrats dins del complex de l'Hospital Universitari Quirón Dexeus.

No podríem acabar aquest referent a l'Institut Frenopàtic de les Corts sense deixar una clara constància del que va representar el Dr. Domènec Martí i Julià, psiquiatra i polític. Nacionalista radical d'esquerres, catalanista i progressista; convençut de la seva total

dedicació a la gent sense cap mena de recurs econòmic. Aquest fet va provocar una discussió amb els propietaris de la institució que va acabar amb el seu injust acomiadament. Molt estimat per tot el poble, que l'anomenava el metge dels pobres, va morir totalment pobre l'any 1917. Antimilitarista fins el punt que, com a fet més transcendental, va intentar promoure una vaga general i total per evitar la Primera Guerra Mundial. L'IEC (Institut d'Estudis Catalans) va instaurar un premi que porta el seu nom. Quan va morir se li va dedicar un monument a la plaça de la Reina Maria Cristina, just a la Diagonal, que encara avui recorda la seva memòria.

*Fig. 256. Monument al Dr. Martí i Julià a la pl. de la Reina Maria Cristina.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2015, col.lecció particular.*

7.1.3. Asil i Col·legi del Bon Consell

Els seus inicis els hem de situar als terrenys de la finca de Can Feló, anomenada també de Can Duran, situada al camí de les Corts a Sarrià. D'aquesta finca n'eren propietaris els Martí, tal com es documenta en les escriptures de l'any 1303, i la mantingueren fins al segle XVII, passant després la propietat, per matrimoni, a anomenar-se Can Duran. Els Duran eren una important família d'adroguers. Van construir una casa senyorial de base quadrada, de dues plantes, amb capella, i envoltada de frondosos jardins. Fou venuda l'any 1870 al Pare Julià Maresma, passant més endavant a uns altres dos preveres. L'any 1886 vengueren tota la propietat a les Religioses Dominiques franceses de l'orde de la Presentació, congregació dedicada a l'ensenyament. El preu simbòlic es va determinar en trenta mil pessetes, amb l'absoluta condició de dedicar l'asil a mantenir, instruir i moralitzar "joves esgarriades" gratuïtament, i també reservar l'espai suficient per la instrucció de nenes orfes i desemparades, com també de senyoretes pensionistes. Al moment de la compra ja estava funcionant com asil on residien 34 joves, les quals depenien dels Obradors de Sant Josep. L'Asil era conegut popularment amb el nom de Bon Consell.

El complex fou ocupat el mes d'octubre de 1936 per la FAI i va passar a ser gestionat pel comitè de presons de la Generalitat de Catalunya. Acabada la Guerra Civil, la dictadura el va mantenir amb totes les seves ombres com a presó de dones, que perdurà fins l'any 1955. Va ser retornat a les monges l'any 1963, aquestes van inscriure la finca al registre de la propietat a nom de les Germanes de la Caritat de la Presentació. Enderrocaren l'edifici amb la intenció d'edificar-hi una nova escola però el solar va passar a mans d'una immobiliària que va incomplir totalment els pactes de la compra venda. El solar va ser adquirit per la companyia comercial "El Corte Inglés" que va construir un nou edifici destinat a la ubicació d'uns grans magatzems.

7.1.4. L'Edifici de la Maternitat

A mitjans del segle XIX els establiments de beneficència més importants de Barcelona no tenien prou medis econòmics ni infraestructures per acollir convenientment els sectors menys afavorits de la societat. Entre el 1836 i el 1847 la ciutat de Barcelona presentava una mitjana de naixements il·legítims de l'11,27%; per fer-ho servir d'exemple, l'Hospital de la Santa Creu acollia cada any més de 600 nens abandonats.

La ciutat estava immersa en un falta total d'higiene i salubritat que calia solucionar urgentment. A Catalunya l'impulsor més destacat d'aquesta urgència va ser el Dr. Pere Felip Monlau (1807-1871), que va publicar, per establir consciència del problema, entre altres obres, *Elementos de Higiene Pública* (1847), *Higiene Industrial* (1856), i el conegut opuscle *¡¡¡Abajo las Murallas!!!* (1841), on es reclamava l'absoluta necessitat d'enderrocar les muralles barcelonines per l'eixamplament de la ciutat, cosa que milloraria infinitament les condicions sanitàries de la població.

Durant aquests anys d'incipient consciència higienista l'alcalde de la ciutat va anomenar una comissió facultativa per inspeccionar l'estat que oferia l'Hospital de la Santa Creu i redactar-ne un dictamen.

Les dades que oferia l'informe sobre l'antic Hospital van ser esgarrifoses. Declaraven que entre 1800 i 1849 hi havien ingressat 31.930 nens i nenes expòsits, 26.014 nens i nenes havien mort abans de complir l'any i 1.424 abans de fer els cinc. La mortalitat mitjana entre els anys 1843 i 1847 va ser gairebé del 90%, malgrat i com a mal menor, durant els darrers anys s'havia reduït al 70% gràcies al servei retribuït de 240 dides externes que cobraven per alletar i mantenir les criatures a casa seva. A l'informe sol·licitat també es denunciava el precari estat i els greus problemes que presentava l'antic edifici gòtic de l'Hospital amb l'insuportable excés total d'humitat, la manca de llum solar i l'absoluta deficient ventilació. Per fer menció només d'un exemple, la sala d'expòsits d'alletament disposava només d'una finestra i hi convivien indistintament nadons sans i malalts que sumaven un total de 54 lactants alimentats per 14 dides. La secció de maternitat no disposava d'infermeria pròpia, de manera que si una partera contraïa una malaltia era traslladada a la infermeria general de dones i perdia l'anonimat i el seu legítim dret a que el seu secret no fos perdut totalment.

Els metges que signaren el dictamen van determinar que no hi havia altre remei ni solució que traslladar els nens al camp, la qual cosa volia dir fóra del recinte emmurallat de

la ciutat, i per tant era imprescindible trobar uns terrenys adequats, fóra muralla, on es pogués construir un establiment específic destinat a la maternitat.

Amb moltes incidències, trasllats i entrebancs de tota mena, finalment el 27 de desembre de 1877 la Diputació va acordar d'acceptar la proposta d'adquisició d'una finca coneguda amb el nom de Mas Cavaller, situada a les Corts. El municipi de les Corts, situat a menys de dos quilòmetres de la ciutat de Barcelona, demostrava ser un excel·lent indret per ubicar la nova Casa de Maternitat i Expòsits, ja que el municipi comptava amb una població dispersada i molt poc densificada. Disposava d'un limitadíssim grau d'industrialització, fet que afavoria l'oferta de grans extensions de terreny sense edificar a un preu molt més assequible que el d'altres indrets que no reunien aquestes condicions. Així, la junta de govern de la Casa, va efectuar la compra del Mas Cavaller al seu darrer propietari, Francesc Llenas, per un valor de 125.000 pessetes.

El Mas Cavaller tenia unes sis hectàrees de terreny, exactament 67.011 m². Els seus límits eren a l'est amb el camí antic de les Corts a Sarrià, al sud amb les cases del raval de Can Bauma i amb la Travessera de les Corts, a l'oest amb el camí de Sants a Pedralbes i al nord, amb la Torre Rodona, que encara existeix actualment. Abans del trasllat definitiu, la masia de Can Cavaller, també anomenada la Torre, servia d'esbarjo per al nens més grans que hi assistien els dijous i els dies festius.

Al mateix temps es realitzaven les obres de condicionament que van ser necessàries per a la construcció dels dos cossos d'edifici que començaven a donar forma al conjunt que, una vegada acabat, donaria lloc al recinte.

La vella masia va poder rebre els nens asilats el juliol de l'any 1884 i un any més tard s'hi van poder instal·lar les nenes. Els lactants van haver d'esperar, ubicats al carrer de les Ramelleres, fins l'any 1892, quan finalment es va poder inaugurar el primer edifici construït al recinte i que va ser batejat amb el nom de pavelló de Lactància. Fins l'any 1925 la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits, no va poder oferir els serveis per la qual va ser concebuda, l'acolliment d'expòsits i la cura de les mares solteres i casades en el part.

El 10 de juny de 1882 la Diputació encarregà als metges Joan Rull Xiurach i Josep Cabot Rovira, amb l'assessorament del catedràtic Rafael Rodríguez, la redacció de les condicions higièniques que havia de disposar el nou establiment que s'havia de construir a la finca del Mas Cavaller. Aquest directori, publicat l'any 1883, seria el programa que

s'hauria de seguir en els diferents projectes arquitectònics i s'utilitzaria com esbós general de la història constructiva del recinte. Es va preveure que al nord hi hauria els edificis de Maternitat, i al sud, a tocar de la Travessera de les Corts, els edificis per expòsits i borderia.

La futura Maternitat hauria d'harmonitzar la borderia, hospital d'infants, hospici per a noies i maternitat pública, amb tots els serveis adequats i necessaris, dels quals n'hi haurien de franc totalment i de pagament per a dones solteres i casades. Davant la diversitat de les funcions que la Maternitat oferia, es va determinar una distribució dels edificis, mitjançant pavellons independents segons les necessitats.

*Fig. 257. Recinte Maternitat. Pavelló de Cuines i forn de pa, dissenyat per Josep Bori.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.*

Cronologia des dels inicis fins als nostres dies de l'evolució de la Casa de Maternitat i Expòsits:

- 1853: Creació de la Casa de Maternitat i Expòsits. Instal·lació a la Casa de Misericòrdia.
- 1856: Intent de compra i trasllat dels nens a la finca Alegre de Baix a Gràcia.
- 1863: Retorn dels nens a la Casa de Misericòrdia i ampliació dels locals provisionals del c/ Ramelleres.

- 1869-70: Petició de trasllat al convent de Caputxins i al monestir de Sant Pere de les Puelles.
- 1878: Adquisició del mas Cavaller a les Corts.
- 1882: Dictamen higienista dels Drs. Rull, Cabot i Rodríguez.
- 1883: Projecte de Roman Prats Montells.
- 1884: Trasllat dels nens grans al mas Cavaller - Projecte d'Ignasi Conrad Bartolí.
- 1885: Trasllat de les nenes grans al Mas Cavaller.
- 1889: Participació de la Dip. de Barcelona en el Congrés Internacional de beneficència Pública de Paris. (Novembre). Projecte de Camil Oliveres Gensana per la Borderia.
- 1890: (30 de juny). Començament de les obres del pavelló de Lactància.
- 1891: (10 de desembre). Començament de les obres del pavelló de desmamats (Ave Maria).
- 1892: (30 de juliol) Acabament de les obres del pavelló de Lactància.
- 1893: (1 de febrer) Començament de les obres del primer pavelló per a malalties infeccioses i del pavelló de safareig i bugades. (8 de maig) Començament de les obres per a malalties infeccioses.
(17 d'octubre) Acabament de les obres del primer pavelló per a malalties infeccioses.
- 1894: (16 de juny) Acabament de les obres del segon pavelló per a malalties infeccioses.
- 1895: (23 de maig) Acabament de les obres del pavelló de safareig i bugades.
- 1896: (27 de febrer) Acabament de les obres del pavelló de Desmamats (Ave Maria).
- 1899: (1 de maig) Començament de les obres del pavelló de les cuines i forn de pa de Josep Bori.
- 1900: (22 d'octubre) Començament de la construcció de les galeries subterrànies de comunicació.
- 1901: (1 de juliol) Acabament de les galeries subterrànies.
- 1903: Celebració del 50è aniversari de la col·locació de la primera pedra fundacional de l'església pertanyent a l'edifici "C" del projecte.
- 1904 – 06: Projecte del Pavelló per a dipòsit de cadàvers, sala d'autòpsies i laboratori bacteriològic de Josep Bori.
- 1906: (31 de gener) Projecte per l'edifici "C" de la Borderia: expòsits grans, administració i església de Josep Bori.

- 1908: (1 de gener) Començament de les obres de l'edifici "C".
- 1911 – 12: Suspensió temporal de les obres de l'edifici "C" i decisió de variar l'emplaçament de l'església.
- 1913: Formulació del programa per a la institució Maternal Catalana redactat pel Dr. Miquel Àngel Fargas.
- 1914: Obres d'adaptació d'una petita capella al pavelló de l'Ave Maria, projectades per Josep Goday, amb decoracions de pintures murals de Francesc Canyellas.
- 1915: Viatge a Suïssa i Alemanya de l'arquitecte Josep Bori i el Dr. Ricard Zariquiey en relació amb el projecte d'Institució Maternal Catalana.
- 1916: Mort del Dr. Fargas.
- 1917: Mort d'Enric Prat de la Riba, president de la Mancomunitat de Catalunya. Publicació de la memòria del viatge i de la proposta general d'Institució Maternal Catalana elaborada per Bori i Zariquiey. L'edifici "C" pren el nom del difunt president de la Mancomunitat de Catalunya, Enric Prat de la Riba.
- 1919: Projecte no aprovat per Bori per al pavelló d'embarassades secretes (mares solteres).
- 1920: Per encàrrec de la Junta, Josep Goday realitza un projecte per al pavelló d'embarassades secretes i comencen les obres.
- 1921 - 28: Finalitzen les obres del pavelló Prat de la Riba (edifici "C").
- 1924: Projecte de Bori per readaptar el pavelló oest d'infermeria general en pavelló per a nens tuberculosos.
- 1925: (17 de juny) S'inaugura oficialment el pavelló Rosa per a mares solteres. (Agost) Primer projecte de Goday per a una església baptisteri.
- 1928: Adaptació i reforma del programa general de la Maternitat Catalana i projecte del pavelló Blau per a mares casades realitzat per Goday.
- 1930 - 31: Es tanca definitivament el torn del carrer de les Ramelleres en benefici d'un servei permanent de nens abandonats. Les antigues instal·lacions funcionen com a dispensari ginecològic i pediàtric. (1930, novembre) Projecte de Goday per una casa pel capellà.
- 1931 - 32: Començament de les obres del pavelló Blau.
- 1933: Projecte de Goday per a bastir el pavelló Hèlios per a nens tuberculosos.

- 1935: (Novembre) Segon projecte de Goday per una església baptisteri.
(31 de desembre) Inauguració oficial del pavelló Hèlios./ Projecte de piscina.
- 1936: (13 de maig) Mort de Josep Goday; el substitueix l'arquitecte Ramon Argilés.
- 1937: Reconversió del pavelló oest d'infermeria en residència per a nens desmamats, segons projecte d'Argilés amb decoracions murals de Canyellas.
- 1938: Mort de Josep Bori. (6 d'agost) Mort de Francesc Canyellas.
- 1942: (17 de setembre) Inauguració oficial del pavelló Blau i de la Policlínica Maternal.
- 1943: Mort de Ramon Argilés.
- 1953: (Setembre) Projecte de l'arquitecte provincial Manuel Baldrich. (23 de novembre) Celebració del centenari de la institució i col·locació de la primera pedra del pavelló Cambó.
- 1957: (25 de juny) Inauguració oficial del pavelló Cambó. (Octubre) Inauguració de les Llars Mundet.
- 1974: Es tanca el pavelló Rosa com a centre hospitalari maternal per a dones solteres.
- 1975: Creació d'un Servei de Neonatologia (nens prematurs) instal·lat al pavelló Helios.
- 1981 - 83: Projecte de restauració i adequació del pavelló Ave Maria, realitzat pels arquitectes A. Bosch, L. Cuspinera i J. M. Botey, per a seu de la Coselleria de Sanitat de la Generalitat. La intervenció guanya el premi FAD de restauració de 1983.
- 1985: Aprovació del Pla d'Actuació i Ordenació de la Casa de Maternitat redactat pels arquitectes Josep Lluís Canosa i Carles Ferreter.
- 1987: L'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona s'instal·la a l'antic pavelló de bugaderies amb un projecte de l'arquitecte Norman Cinnamond.
- 1989: Projecte de remodelació del pavelló Germanes per a oficines del COOB'92 (pavelló Olímpia). Restauració exterior i remodelació interior del pavelló Rosa per a oficines del COOB'92, segons projecte de l'arquitecte Norman Cinnamond. Instal·lació dels barracons Hèlios II i III com a oficines del COOB'92.
- 1990: Amb el començament de les obres del pavelló Olímpia s'enderroca la masia de Can Bauma.

- 1991: Instal·lació temporal de l'Escola Jordi Rubió i Balaguer de Biblioteconomia al pavelló Cambó. Obres d'adequació.
- 1993: Cessió de la gestió del centre hospitalari del pavelló Blau de la Diputació en favor del Consorci Sanitari del Clínic.
- 1994: Projecte de condicionament de l'antic pavelló de calderes (d'aigua i vapor) per a ús de la brigada de la Diputació. Obres de condicionament i restauració del pavelló de ponent de les antigues infermeries per a seu de les oficines de l'ORGT -Organisme de Gestió Tributària de la Diputació de Barcelona- (juny de 1994 - abril de 1995). (13 de desembre) Inauguració del Centre d'Atenció Primària (CAP) al pavelló Hèlios.
- 1995: Avantprojecte per la construcció d'un nou hospital en l'edifici del pavelló Blau, redactat pels arquitectes Josep Puig Torner i Elisa Puig Rojas. (Juliol) Començament de les obres per a l'adaptació de l'antic pavelló de llevant de les infermeries, en noves oficines de la ORGT.
- 1996: (17 de juny) Signatura del conveni entre la Diputació i l'Ajuntament per obrir el recinte com a parc públic. (Abril) Acabament de les obres de remodelació del pavelló de llevant. (Octubre) Començament de la restauració de la xemeneia del pavelló de les calderes a càrrec de l'arquitecte Jaume Laporta.
- 1997: (Febrer) Acabament de la restauració de la xemeneia de pavelló de calderes.
- 1998: (Desembre) Inauguració de les instal·lacions de COM Ràdio al pavelló Cambó./ Instal·lació de l'IES les Corts al pavelló Prat de la Riba. (Maig) Començament de l'adequació del pavelló de la Cuina per la seu de la UNED, segons projecte de l'arquitecte Jordi M. López Claveria./ Obres de condicionament del pavelló de calderes per a oficines de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona i de la ORGT, segons projecte de l'arquitecte Marisa Garcia.
- 1999: (Febrer) Acabament de les obres d'adequació del pavelló de la Cuina. (Abril) Començament de les obres de remodelació del pavelló de Lactància, segons projecte dels arquitectes Jordi Costa, Joan Miquel i Eduard Riba de Palau. (Juny) Començament de les obres de la casa del Capellà (antic pavelló per a dipòsit de cadàvers) segons projecte de l'arquitecte Manuel Valls Ferrer.
(Agost-setembre) Construcció de la pista poliesportiva, confrontant amb la tanca de l'antic Institut Frenopàtic.
- 2000: Acabament de les obres del pavelló de calderes. (Novembre) Acabament de les obres de condicionament de la casa del Capellà.

- 2003: (Gener) Instal·lació del Consorci de Recursos per la Integració de la Diversitat (CRID) en el remodelat pavelló de Lactància. (Juny) Instal·lació de la Unitat de Serveis Generals del Recinte a l'edifici de la casa del Capellà./ Instal·lació de la Delegació de Turisme i de l'Àrea de Promoció Econòmica i Ocupació de la Diputació en el pavelló de Lactància. (Octubre) Instal·lació de la Direcció dels Serveis d'Urbanisme i Habitatge de l'Institut de Gestió Urbanística i Activitats Locals (IGUAL) i de l'Institut d'Habitatge Local (INHAL) en el pavelló de Ponent.

Mapes de les ubicacions dels edificis i serveis

Primera Època (1890-1928)

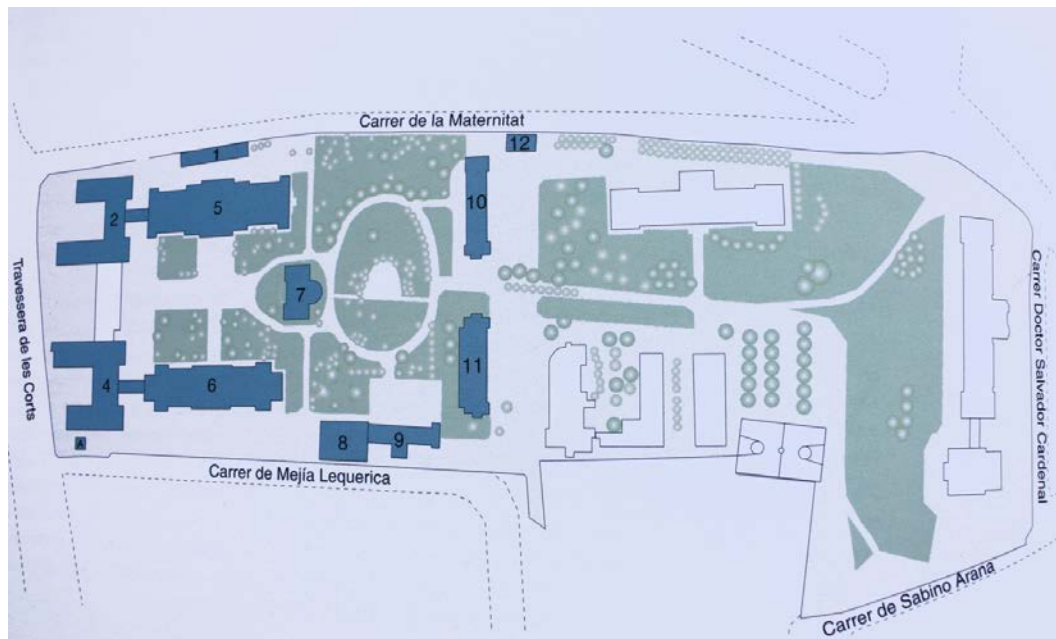

Fig. 258. Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.
Imatge: (AA.VV., *La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts*, Ed. Aj. Barcelona, 2004).

1- Pavelló accessori

2- Pavelló Germanes, Josep Bori, 1908-1928

4- Pavelló Prat de la Riba, Josep Bori, 1908-1928

5- Pavelló Ave Maria, Camil Oliveras, 1891-1896

6- Pavelló Lactància, Camil Oliveras, 1890-1892

7- Pavelló cuina, Josep Bori, 1900-1901

8- Pavelló calderes

9- Pavelló bugaderia, Camil Oliveras, 1893-1895

10- Pavelló malalties infeccioses, Camil Oliveras, 1893

11- Pavelló malalties infeccioses, Camil Oliveras, 1893-1894

12- Pavelló dipòsit de cadàvers, sala d'autòpsies-laboratori, Josep
Bori, 1904-1906

A- Bàscula

Segona Època (1914-1942)

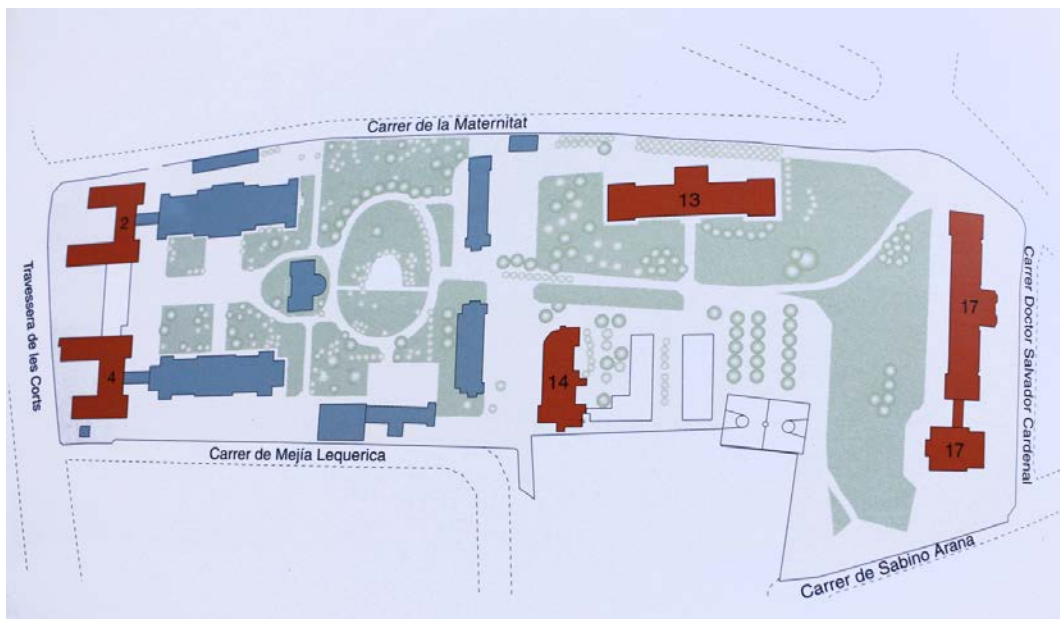

Fig. 259. Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.
Imatge: (AA.VV., *La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts*, Ed. Aj. Barcelona, 2004).

2- Pavelló Germanes, Josep Bori, 1908-1928

4- Pavelló Prat de la Riba, Josep Bori, 1908-1928

13- Pavelló Rosa, Josep Goday, 1920-1925

14- Pavelló Hèlios, Josep Goday, 1933-1935

17- Pavelló Blau i Policlínica, Josep Goday, 1928-1942

Tercera Època (1953-2003)

*Fig. 260. Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.
Imatge: (AA.VV., La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts, Ed. Aj. Barcelona, 2004).*

3- Pavelló Cambó, Manuel Baldrich, 1953-1957

15- Pavelló Hèlios II, 1899

16- Pavelló Hèlios III, 1899

B- Poliesportiu, 1899

Estat Actual

*Fig. 261. Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.
Imatge: (AA.VV., La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts, Ed. Aj. Barcelona, 2004).*

- 1- Nau auxiliar brigada manteniment
- 2- Pavelló Olímpia (Servei Català de la Salut)
- 3- COM Ràdio - Agència i Consorci de Comunicació Local
- 4- IES les Corts
- 5- Conselleria de Sanitat de la Generalitat de Catalunya
- 6- Consorci de recursos per a la Integració de la Diversitat (CRID). Delegació de Turisme. Àrea de Promoció Econòmica i Ocupació. Organisme de Gestió Tributària (ORGT)
- 7- Universitat d'Educació a Distància (UNED)
- 8- Arxiu Històric i oficines de l'ORGT
- 9- Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
- 10- Direcció dels Serveis d'Urbanisme i Habitatge. Institut de Gestió Urbanística i activitats Locals (IGUAL). Institut d'Habitatge Local (INHAL)
- 11- Pavelló central de Llevant- Oficines de l'ORGT
- 12- Unitat de Serveis Generals del Recinte

13- Universitat de Barcelona (Centre d'Informàtica, Servei de Personal i Gestió Acadèmica, Divisió III)

14- CAP les Corts. Unitat de Tabaquisme

15- Corporació Sanitària Clínic. Unitat Psiquiatria Infantil i Juvenil

16- Institut de Bioquímica Clínica. Transplant Services Foundation. OCCAT

17- Corporació Sanitària Clínic. Hospital-Consulta Externa

A- IES les Corts

B- Poliesportiu

Fig. 262. Recinte Maternitat. Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 263. Pavelló Cambó. Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 264. Recinte Maternitat. Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

*Fig. 265. Jardins del recinte de la Maternitat amb vista a la graderia lateral est del Nou Camp del FCB.
Imatge: A. Brengaret i Framis col.lecció particular.*

*Fig. 266. Recinte Maternitat. Pavelló Rosa. Centre d'Informàtica, Servei de Personal i Gestió.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.*

*Fig. 267. Recinte Maternitat; al fons edifici gestionat per la Corporació Sanitària Clínic.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.*

7.1.5. Asil de Sant Rafael

L' Asil de Sant Rafael, “per a nenes raquíiques i escrofuloses pobres”, va ser fundat el 31 de març de 1888 pel Pare Benito Menni i estava situat al carrer de Sant Benet, avui carrer de Cabestany, concretament al núm. 1 d'aquest carrer, del barri de les Corts de Barcelona. Els terrenys que ocupava l'asil eren considerables, fet que permetia que una part important del recinte es pogués dedicar a l'horta i a jardins. S'ha de remuntar en el temps fins l'any 1848, moment que es va projectar el primer eixample urbà de les Corts Noves. Va ser aleshores quan molts dels terrenys que havien estat vinyes es convertiren en solars edificables. Una bona part d'aquests solars estaven ubicats a l'entorn de la plaça de la Concòrdia. En un d'aquests solars, que encara no estava edificat, se situà l'Asil de Sant Rafael, avui desaparegut, de les Corts.

La compra de l'immoble, que havia estat propietat de les Mares Carmelites, es va poder realitzar gràcies a la senyora Dolors Chopitea, vídua de Serra, coneguda en aquella època com a gran protectora d'obres caritatives. La seva aportació va ser clau en la creació

d'aquest centre i l'asil es va mantenir gràcies a l'ajuda que van rebre les Germanes Hospitalàries i per part de moltes famílies de Barcelona i de la comarca.

El centre va néixer per donar acollida gratuïta a nenes pobres entre quatre i deu anys amb problemes de salut com poliomielitis o malformacions congènites. Les nenes eren ateses per professionals de la medicina que van treballar durant molt de temps en el centre de forma desinteressada. L'asil va tenir una gran acceptació i prestigi, aquest fet va propiciar que les sol·licituds d'ingrés fossin tant nombroses que no donaven a l'abast de cap de les maneres, i es va fer imprescindible una ampliació. Aquesta ampliació es va poder realitzar amb la compra de propietats veïnals. L'any 1902 va ser adquirida una casa, amb pati, al carrer del Remei núm. 6 i l'any 1922 va ser comprada la propietat, situada al núm. 1 del carrer de Sant Benet, (avui carrer de Cabestany) i més endavant les finques del carrer del Remei núm. 4 i del carrer Dr. Ibáñez núm. 1. Amb aquestes ampliacions acabades, l'asil disposava d'una capacitat per a 120 nenes.

L'any 1935, la Generalitat, després de la nova classificació hospitalària, el va considerar com a Centre de Beneficència Popular, ordre ratificada més endavant pel Govern Civil. Durant la Guerra Civil va ser ocupat per les forces republicanes i van ingressar-hi molts malats procedents d'altres hospitals.

Van desaparèixer els llibres de la fundació, des del començament fins l'any 1939, i es disposa de poquíssimes dades sobre la primera època de l'asil. Però el que sí se sap és que des del 1939 va tornar a ser dirigit per les Germanes Hospitalàries del Sagrat Cor. L'Any 1944 es va obrir un nou dispensari de consultes externes, totalment gratuït, per a les famílies pobres i necessitades. Consta que va ser el Doctor Josep O. Prats qui va realitzar les primeres intervencions de cirurgia ortopèdiques a les nenes ingressades.

El 1957 la congregació de les Germanes Hospitalàries va decidir marxar de l'antic local del carrer Cabestany i adquirir uns terrenys al passeig de La Vall d'Hebrón de Barcelona, on es va construir el primer edifici de l'actual hospital. Amb el nom d' "Asil Infantil de Sant Rafael", el novembre de 1963 es va inaugurar el nou centre amb una capacitat molt superior a l'anterior. El trasllat va tenir una gran repercussió mediàtica, ja que es va realitzar enmig d'una nevada en què taxistes, Creu Roja i voluntaris dels barris de Les Corts i Sants van col·laborar per ajudar les germanes i les infermeres a instal·lar-se a la seva nova llar.

Els avenços científics i el desenvolupament econòmic del país van contribuir perquè cada vegada fossin menys les nenes que acudien al centre per demanar ajuda o assistència. L'asil va passar, aleshores, per un període de crisi econòmica fins que el 1968 es va establir el primer acord amb la Seguretat Social. D'aquesta manera, el centre va començar a atendre malalts adults i va canviar el seu nom pel d' Hospital de Sant Rafael. A partir de llavors, les nenes aïllades que encara ocupaven una planta de l'hospital van ser traslladades a un edifici contigu que es va convertir en el Col·legi Especial Sant Rafael, on s'impartia ensenyament de primària per a nens disminuïts físics fins a finals dels anys vuitanta.

Mentre es succeïen tots aquests canvis la majoria de professionals que fins al moment havien treballat de forma gratuïta a l'antic asil, van expressar el seu desig de vincular-se laboralment a l'hospital. Es va iniciar així un període de reorganització interna i de reformes que va culminar el 1980 amb la classificació oficial del centre com a Hospital General. Tres anys després la Generalitat de Catalunya el va ratificar com a Hospital General, el va incorporar a la Xarxa Hospitalària d'Utilització Pública (XHUP) i es va signar el primer conveni amb la Conselleria de Sanitat. Avui dia, tots els serveis que ofereix el centre són concertats amb el Servei Català de la Salut (CatSalut).

7.1.6. Sanatori Clínica Mare de Déu de la Mercé

Mossèn Pere Tarrés (avui Beat Pere Tarrés), que en els anys quaranta del segle passat era el director del Secretariat Diocesà de Beneficència, davant de la pandèmia de persones afectades per la malaltia de tuberculosi i tenint en compte l'escassetat de centres per atendre els afectats, va decidir fundar una clínica sanatori adquirint una de les tres torres dels germans Deu, situada al carrer de Mas Pujó (avui carrer de Numància), cantonada amb el carrer de Solà de les Corts. Aquesta fundació es va realitzar conjuntament amb el Dr. Gerard Manresa, tisiòleg, batejant-la amb el nom de Organisme Benèfic Antituberculós (OBA).

En la torre esmentada va instal·lar el Sanatori Clínica Mare de Déu de la Mercè.

Aquest sanatori va entrar en servei el dia 15 de maig del 1947, després de ser beneït pel bisbe de Barcelona Dr. Gregorio Modrego Casaus.

Des d'aquell moment es van atendre i guarir molts afectats de tuberculosi i altres malalties pulmonars infeccioses, de moltes persones de famílies pobres i sense cap mena de recursos econòmics.

Avui el Sanatori ja no existeix i en les seves instal·lacions, ampliades amb noves construccions, hi ha una residència denominada Alberg Pere Tarrés, que ofereix estades curtes, principalment per estudiants, la majoria dels quals són de procedència estrangera.

D'aquest Sanatori, ja hem fet una menció avançada al parlar de les torres que havien sigut propietat dels germans Deu.

7.1.7. La Presó de les Dones de les Corts (veure Annex, cap. X)

De la Presó de les Dones de les Corts, també hem fet una especial menció al parlar de l'asil Duran, conegut popularment com el Bon Consell.

L'edifici de la Presó de les dones de les Corts té una història molt més llarga que no els seus usos penitenciaris. A mitjans del segle XVIII, el propietari va disposar que es construís un edifici envoltat de jardins. L'edifici era de planta quadrada amb torre i capella, en el que hi destacaven uns xiprers centenaris que acompanyaven l'entrada a la finca. El nom en que la casa fou coneguda era el de Can Duran o Can Feló (aquest darrer procedent del topònim amb que es distingia un dels seus masovers, anomenat Refeló).

Més endavant Can Duran va anar canviant de mans, fins que l'any 1886 va ser adquirit per les religioses Dominiques franceses de l'orde de la Presentació, destinant-lo a la instrucció i educació catòlica de nenes òrfenes o desemparades i senyoretes pensionistes. L'asil era conegut amb el nom de Bon Consell.

La porta principal que donava pas a la finca estava situada al carrer de Molins núm. 11. Disposava d'una llarga avinguda flanquejada per xiprers centenaris. El perímetre el delimitaven pràcticament, al nord, la plaça de Maria Cristina i la Diagonal, a l'oest el carrer de les Corts, al sud el carrer de Joaquim Molins i a l'est els camps i jardins que envoltaven la Torre Victor, que en aquells moments tallava el carrer de Galileu amb la seva entrada, situada just a la confluència de l'esmentat carrer de Galileu amb el carrer del Remei.

Fig. 268.AVINGUDA QUE CONFORMAVA L'ENTRADA, HORTS I JARDINS DE LA PRESÓ DE LES DONES.
Imatge: AMDC.

El 13 d'octubre de 1936 l'asil del Bon Consell fou confiscat per la FAI i el comitè de presons de la Generalitat de Catalunya el va destinar a presó de dones, funció que va perdurar amb la Dictadura franquista fins al 1955. L'origen de la presó de les Corts no va ser franquista sinó republicà. D'aquesta manera substituïa, en el marc del discurs penitenciari correccional, a la vella galera o presó de dones del carrer Amàlia, enderrocada en començar la guerra.

L'etapa republicana de la presó de les Corts va viure situacions d'amuntegament de preses i amb moltes penúries, no obstant això, en cap cas comparables a les de la posterior etapa franquista. La repressió subsegüent als Fets de Maig de 1937 es va traduir en l'afluència de preses del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) i de la CNT (Confederació Nacional del Treball), que hi van conviure amb la d'ideologia dretana o antirepublicana sota la vigilància d'un cos de funcionàries especialitzat, hereu del que va crear Victoria Kent el 1932. La situació va canviar dramàticament a partir de la presa de Barcelona per les tropes franquistes. Entre el 29 de gener de 1939 i la darrerria de 1955, les instal·lacions de les Corts van funcionar com a presó provincial de dones. Hi van passar milers de recluses. En virtut d'un concert signat pel Servei Nacional de Presons, i com a tantes d'altres presons de dones de l'etapa franquista, les tasques d'administració i vigilància de les preses van anar a càrrec d'ordes religioses femenines; primer les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül (les anomenades Paüles), i després les Mercedàries.

Desallotjada la presó de les Corts, i després d'un breu intermedi durant el qual les preses ingressaven a un pavelló de la presó masculina de la Model, la nova destinació penitenciària va passar a ser la presó de la Trinitat, regida també per una altra orde religiosa femenina, les Croades Evangèliques, creada durant la Guerra Civil fins al

tancament en una data tan tardana com 1983. Les Croades sols van ser substituïdes per funcionàries uns pocs anys abans, com a conseqüència de les mobilitzacions socials dinamitzades pel Moviment de Dones Democràtiques.

A continuació, als plànols següents datats de 1929, 1931, 1952 i 2006, es pot observar la situació propera a la Diagonal, que aleshores, respectivament, rebia el nom d'avenida Alfonso XIII, avenida 14 de abril i avenida del Generalísimo, fins a l'actual avinguda Diagonal.

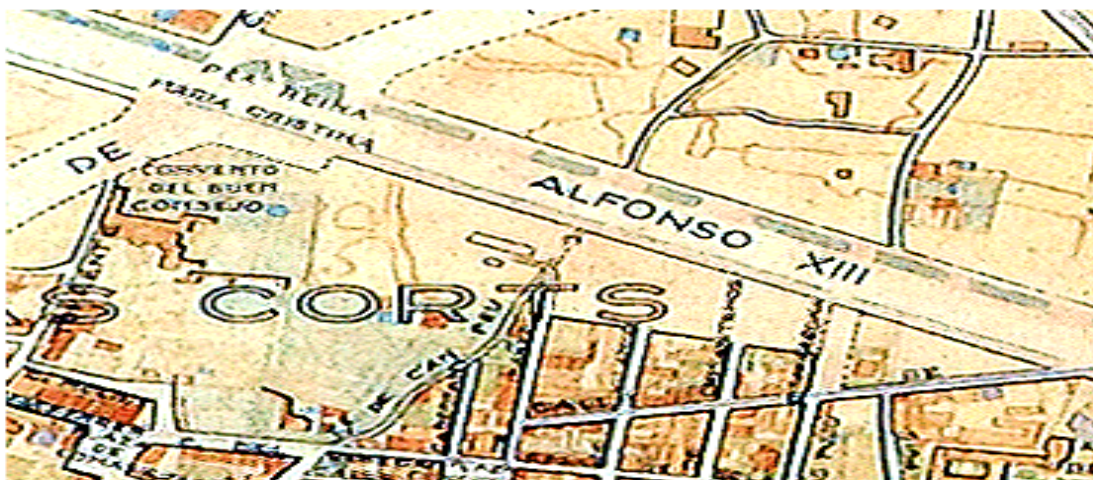

Fig. 269. Plànol de Barcelona 1929, en *Barcelona 1714 - 1940: 10 plànols històrics*. Barcelona. Lunweg, 1994. Edició a càrrec de: La ciutat de les ciutats, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, amb la col·laboració de l'Institut Municipal d'Història.

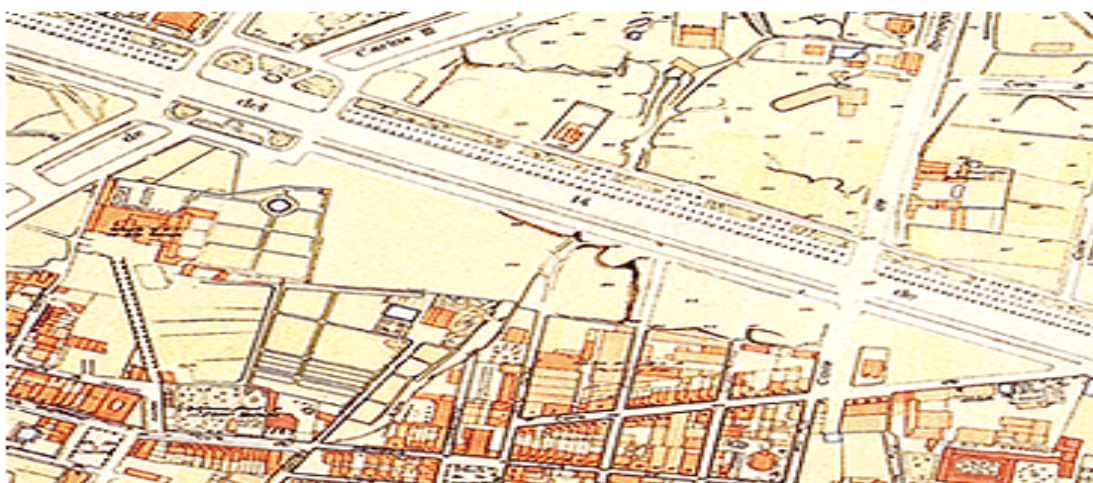

Fig. 270. Plànol de parcelaris, fet entre 1930 i 1940, pel Servei Topogràfic de l'Ajuntament de Barcelona, de Vicenç Martorell Portas. 1931, en *Barcelona 1714 - 1940: 10 plànols històrics*. Barcelona. Lunweg, 1994. Edició a càrrec de: La ciutat de les ciutats, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, amb la col·laboració del Institut Municipal d'Història.

Després de l'època franquista, a Catalunya, i especialment a Barcelona, van aparèixer moviments a diferents nivells socials per recuperar la història del que va succeir durant la dictadura; un d'aquests moviments van ser els espais de memòria de Barcelona.

La Presó de Dones de les Corts va reclutar a 5.000 presoneres, 11 d'elles van morir afusellades. Actualment només trobem una minúscula placa, fosca, pràcticament il·legible, instal·lada en un lateral poc visible de El Corte Inglés, al carrer de Joan Güell, a pocs metres de la plaça Reina Maria Cristina. Aquesta placa no és res per rememorar el sacrifici de les vides de les dones que van lluitar per la democràcia, la igualtat i la llibertat. Va haver molta polèmica, ja que feia temps que es reclamava la instal·lació d'una placa que senyalitzés aquest espai de memòria; la iniciativa no va comptar amb una coordinació per part dels organismes oficials que haurien d'haver estat consultats, com el Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, o com les associacions que estaven treballant per la memòria històrica. El resultat va ser molt criticat, tractant la placa d'insignificant.

Actualment s'està treballant amb fermesa per dedicar-hi un monument que recordi la memòria històrica d'aquesta trista presó, que estaria situat al xamfrà costat muntanya, en la confluència dels carrers d'Europa amb el carrer de Joan Güell, just davant dels magatzems comercials de El Corte Inglés. El monument recordatori ja està gairebé aprovat i quasi es podria afirmar que no trigarà gaire a ser instal·lat.

També s'han creat projectes al voltant d'aquesta temàtica, com és el de la Presó Invisible, un projecte multidisciplinari de memòria i reflexió històrica i social organitzada en el barri de les Corts per l'Associació per la Cultura i la Memòria de Catalunya (ACMe). El projecte ha intentat contrarestar amb la constant transformació de la fisonomia de la ciutat, del barri, i de la desaparició física de l'equipament; circumstàncies que combaten l'oblit i la invisibilitat que pateix en la actualitat.

I amb aquesta mateixa voluntat de recuperació de la memòria, a finals del 2013 es va iniciar un procés de participació ciutadana al districte de les Corts, en relació a la creació d'un monument dedicat a la memòria de les dones empresonades. Així, a partir de la informació sobre la Presó de Dones de les Corts, van començar a sorgir les primeres idees per realitzar un monument.

Mitjançant la documentació escrita i transcrita de les entrevistes a dones que van estar a la presó, s'aprecia que el sentiment de reclusió que es vivia a dins era molt fort. D'aquí va sorgir la idea de generar una estructura amb barrots, que representés el símbol de tancament i d'opressió. El nombre de barrots que formen l'estructura havia de tenir un significat històric i alhora crear un ritme. També es va voler incorporar un xiprer al mig del monument, que recordaria l'antiga entrada de la presó, presidida per xiprers.

Un dels monuments projectats tindria l'estructura de 16 barrots a cada costat, que simbolitzaria els anys que va ser una presó de dones en l'època franquista. Els barrots serien d'acer, de secció quadrada de 10 x 10 cm de costat construïts amb unes planxes d'un gruix de 2 cm. La longitud d'aquests és variable, generant ritme i dibuixant siluetes de caps entre ells. Al terra es col·locaria formigó polit en l'àrea intervinguda. La idea principal d'aquest tractament és que quedés constància de tots els noms de les preses, en una xapa d'acer que va a la mateixa alçada del monument, emmarcant-lo i generant una continuïtat amb els barrots. Enmig d'aquest perímetre d'acer s'ubicaria una frase representativa inscrita en el mateix material. La frase hauria d'emfatitzar, marcar i donar un significat propi. La idea seria que, en cas que es realitzés el monument, aquesta fos escollida i debatuda, mitjançant un procés de participació pels veïns de les Corts, amb els tècnics i els testimonis familiars i ex preses. Es tractaria d'un espai de memòria per donar a conèixer l'existència de la Presó de Dones de les Corts. Una de les frases proposades i que potser serà l'escollida, se cita tot seguit, i es creu que esdevindria representativa, emotiva i demostraria els sentiments del que va ser aquell espai en el seu període de la història. Va ser redactada i escrita per una reclosa d'aquell centre penitenciari, la senyora Tomasa Cuevas:

Con gran dificultad pudieron hacernos un sitio; había tan poco espacio que era un problema, pero todo el mundo se estrechaba con tal de que nos pudiésemos acomodar. Es admirable cómo el sentido de solidaridad se impone por encima de cualquier egoísmo personal; entramos a formar parte de la comuna de las compañeras del expediente.

Descripció dels projectes presentats pel monument històric de la Presó de les Dones de les Corts

Estructura de dos dels monuments proposats:

1. Un de 16 barrots i alçat frontal que s'estructuraria amb tubs de 14 m (1 unitat), 6,9 m (4 unitats), 4,4 m (14 unitats), 3,5 m (6 unitats), de 3,9 m (8 unitats). Aquests tubs s'il·luminarien amb tires de LED flexibles de exterior.

Un altre amb el títol de *Monument Transformació*:

2. La idea d'aquesta altra proposta es basa en el concepte de transformació i evolució, demostratiu de com un patiment es pot convertir en alguna cosa bonica. En com una repressió pot evolucionar en llibertat. El projecte constaria de tres elements principals:

- Papallona = transformació
- Arbre = lluita i creixement
- Llibertat = lleugeresa i vol

- La foscor i el desplaçament des del terra ens recorda la fortalesa de les dones que van patir l'empresonament.

- L'alçada i el color daurat ens recorda el valor, l'esperit diví i la llibertat.

- Onze papallones acompanyen el recorregut, donant nom a les onze dones que van ser executades a la presó.

- El recorregut buscava donar la sensació de lluita, aixecant-se del terra fins arribar a l'última figura, en el punt més alt, associat amb el vol i la llibertat.

- La voluntat de construir un monument dedicat a les dones (i fills i filles) que van ser empresonades a la presó de les Corts, i que patiren repressió en aquesta institució, té com a finalitat retre un homenatge a aquestes persones, llargament oblidades, així com difondre la seva memòria. La idea és sol·licitar la presència dels familiars o descendents directes de les recluses, per col·locar plaques amb els noms dels difunts, a més de narrar les històries que han hagut de viure a causa de l'empresonament.

Actualment, els estudiants del Màster en Disseny Urbà de la Universitat de Barcelona estan treballant en aquestes i en altres propostes diferents del monument.

7.2. Els centres educatius més destacables

A. Facultats de la Zona Universitària

Les facultats i els seus serveis estan ubicats al costat muntanya i mar de l'avinguda Diagonal, envoltant el Palau Reial. Constitueixen un veritable portal del coneixement a l'entrada de la ciutat de Barcelona.

B. Escoles d'Ensenyament Infantil, Primària, ESO i Batxillerat

7.2.1. Institut Ausiàs March Barcelona

Fig. 273. Façana-entrada de l'institut Ausiàs March.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

L'IES Ausiàs March és un centre públic que depèn de la Generalitat de Catalunya. La seva ubicació està assentada a l'avinguda d'Esplugues núm. 38-42, limitant amb el parc de Cervantes, situat al capdamunt de l'avinguda Diagonal.

7.2.2. Institut Públic Joan Boscà

Fig. 274. Façana-entrada de l'institut Públic Joan Boscà.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

L'IES Joan Boscà és un centre públic depenent de la Generalitat de Catalunya. Ubicat al núm. 46 de l'avinguda d'Esplugues, al costat mateix del parc de Cervantes.

7.2.3. Institut Les Corts

Fig. 275. Façana-entrada de l'institut Les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Aquest Institut està situat dins del recinte de La Maternitat, en els números 131- 159 de la Travessera de les Corts.

7.2.4. Col·legi Santa Teresa de Lisieux

*Fig. 276 i 277. Edifici del col·legi Santa Teresa de Lisieux.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.*

Imparteix Educació Primària, ESO i Batxillerat. Està situat núm. 67 del carrer de Déu i Mata del barri de les Corts.

7.2.5. Col·legi Lavinia

Fig. 278. Entrada accés al col·legi Lavinia.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.

Educació infantil i primària. Situat al carrer de Fígols núm. 20-24 del barri de les Corts.

7.2.6. Col·legi Maristes Sants – Les Corts – Maristes de Catalunya

Fig. 279. Entrada accés al col·legi Maristes Sants - les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.

Escola situada al carrer de Vallespir núm. 160, a l'edifici de l'antiga fàbrica de galetes Victòria, ampliat i totalment adequat per l'ensenyament. S'imparteix educació infantil, primària, ESO i Batxillerat.

7.2.7. Thau Barcelona

Fig. 280 i 281. Edifici del col·legi Thau.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.

L'Escola Thau Barcelona, concertada, està situada a l'avinguda d'Esplugues núm. 49 - 53, just al darrera del Campus Nord de la Universitat Politècnica de Catalunya i a tocar del municipi de Barcelona amb Esplugues de Llobregat. S'imparteix Educació Infantil, Primària i ESO.

7.2.8. Escola Ausiàs March les Corts

Fig. 282. Façana-entrada de l'escola pública Ausiàs March les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

És una escola pública depenent de la Generalitat de Catalunya. És una de les més antigues de les Corts. Està situada a la pl. Comas núm. 9 i 10. Classificada com a CEIP. S'imparteix educació infantil i primària.

7.2.9. Col·legi Pare Manyanet les Corts

Fig. 283. Façana del Col·legi Pare Manyanet les Corts.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Situada a la Travessera de les Corts núm. 331, oferta diferents etapes escolars: Infantil, Primària, ESO i Batxillerat. També disposa d'una Residència per estudiants.

7.2.10. Col·legi Ítaca les Corts

Fig. 284. Escola Ítaca.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.

Aquest centre educatiu públic està ubicat al carrer de Numància 140 - 158. Oferta els ensenyaments d'Infantil i Primària.

7.2.11. Col·legi Duran i Bas

*Fig. 285 i 286. Accés i instal·lacions del col·legi Duran i Bas.
Imatges: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.*

Està situat al carrer de Vallespir núm. 198 ocupant part de la vorera mar de la Travessera de les Corts. Està ubicada a on antigament hi havia la masia de Can Gasparó. La masia abraçava també part dels Jardins de les Infantes, actualment existents. El preciós edifici antic estava format per tres plantes, a més de pavellons per al garatge, cotxeres i quadres. L'edifici original, de forma rectangular, disposava, adossada, d'una petita capella on es podia llegir la data de la seva construcció: "Any 1775". A l'altre costat es va edificar una torre de base quadrada amb coberta de forma piramidal amb petxines de ceràmica vidriada i reflexes, provinent de la Ceràmica Pujol i Baucís d'Esplugues de Llobregat. La façana disposava de balcons, finestres i una galeria també de finestrals a les golfes (aquesta descripció ja l'hem citat en el capítol dedicat a les masies). Tot l'edifici tenia un marcat estil neogòtic. Segons diuen l'escola es va fer petita, fet que incomprensiblement va provocar el seu enderrocament, sense cap mirament, per edificar-ne una de nova. El nou edifici de l'escola va ser obra de l'arquitecte Bonaventura Bassegoda Nonell.

L'edifici, gràcies a la Campanya Pro-Escoles (1934), en la que van participar totes les forces polítiques de les Corts, va ser condicionat com Escola Pública Duran i Bas per la Generalitat de Catalunya.

L'escola és pública i s'imparteix Educació Infantil i Primària.

7.2.12. Escola Groc les Corts

Fig. 287. Accés i instal·lacions de l'escola d'Arts Plàstiques i Disseny Groc.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col·lecció particular.

Aquesta escola d'Arts Plàstiques i Disseny de Grau Superior està situada al carrer de Deu i Mata núm. 18. Oferta Cicles Formatius de Grau Superior en Gràfica Interactiva, Fotografia Artística, i Cicles Formatius de Grau Mitjà en Assistència al Producte Gràfic Interactiu.

L'edifici d'aquesta escola va ser construït l'any 1843.

7.2.13. Escola Barcelona

Fig. 288. Façana Escola Barcelona.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Aquesta escola denominada "Barcelona" situada al carrer de Joan Güell a tocar amb l'avinguda de Madrid, és pública i dependent de la Generalitat de Catalunya. Imparteix ensenyaments de Primària i ESO. Cal citar com a fet destacable que està assentada sobre els terrenys que havien estat un dels nuclis més importants de barraques de les Corts, que fins bona part de la segona meitat del segle XX va ser residència de tanta gent sense recursos, enmig d'unes condicions totalment inhumanes.

8. EL LLEURE A LES CORTS

S'exposa a continuació tot el que va ser més important en relació als centres i activitats de lleure a les Corts. Volem deixar plena constància que durant les tres primeres dècades del segle XX, les activitats culturals al barri de les Corts varen ser molt més que importants. El Casinet i La Joventut, ambdues institucions amb la mateixa rellevància, van fer que aquella època es perpetués en la memòria històrica del barri i quedés determinada com "d'un gran esplendor i importància cultural". Qui la recordava per haver-la viscut mostrava sense cap mena de reserva la nostàlgia d'un temps tan ric en convivències i germanor, que va ser destruït per la nefasta i maleïda Guerra Civil.

8.1. Centres Culturals

8.1.1. La Joventut de les Corts

A les Corts van proliferar moltes associacions i entitats culturals i de lleure de tot tipus. La més antiga i dinàmica que hi havia al barri va ser la Joventut de les Corts. Va ser una entitat eminentment cultural i tots els seus actes revestien una total catalanitat. Les seves activitats consistien en les seccions de cant coral, excursionisme i esbarjo infantil. Comptava amb una gran massa coral fundada l'any 1879, que constituïa un dels principals pulmons de l'entitat. També s'hi ensenyava a ballar sardanes. A més acollia la Junta de les Joventuts Nacionalistes de la Lliga Catalana, formada per un veritable pomell de joves amb un gran sentiment de país.

Segons el senyor Francesc Carbonell i Barberà, cortsenc de pro i cronista en detall de les activitats i de la gent que vivia en el barri de les Corts Velles i les Corts Noves, abans de morir va deixar constància que el local social estava situat en un pis de la plaça de la Concòrdia, sobre el mateix bar Joventut, a l'actual núm. 10. L'entitat la regentava un tal Joaquim Melcior. El senyor Carbonell, que va transmetre tots aquests detalls, va ser un dels socis més emblemàtics i actius de l'entitat que esmentem. S'ha de manifestar que el bar de referència, tot i que tenia el mateix nom de la societat, no hi tenia res a veure, eren independents. Cal dir també que en el Diari de Barcelona del 12 d'octubre de 1888 hi

aparegué publicada la següent notícia: "La Sociedad Coral Juventud de las Corts, bendecirá el nuevo estandarte con motivo de la Fiesta Mayor, cantándose el Gloria a España, de José Anselmo Clavé"¹⁴⁷. Aquesta nota impresa en el diari certifica que l'entitat ja feia uns anys que existia i va quedar confirmada la data de la seva creació. Quan més endavant trobem documentada la presència d'una immensa participació dels socis i del poble, junt amb una munió d'entitats convidades que s'hi van afegir acompanyant l'estendard de l'entitat l'any 1929, es van celebrar les noces d'or, fet que justifica la seva fundació l'any 1879.

*Fig. 289. Concentració coral amb motiu del 50è aniversari del cor "La Joventut de les Corts", 1929.
Imatge: cedida per la família Carbonell a l'AMDC.*

*Fig. 290. Joventuts nacionalistes de la Lliga Catalana, 1929.
Imatge: cedida per la família Carbonell a l'AMDC.*

¹⁴⁷ Nota comunicant la benedicció de l'Estandart de la Societat Coral La Joventut de les Corts, "Diari de Barcelona", 18 d'octubre de 1888.

Fig. 291. Local de La Joventut de les Corts, 1929.
Imatge: cedida per la família Carbonell a l'AMDC.

El grup excursionista de l'entitat Gorg Negre va ser fundat l'any 1914 per persones molt significatives del barri, entre d'altres, Joaquim Closas, Gaspar Obré, Joan i Leopold Planell i Miquel Riba. Aquest grup de La Joventut de les Corts, va ser el segon, ja que l'any 1909 es va fundar la Agrupació Excursionista Barcanova, també ubicada a les Corts.

Pel que fa al grup sardanista, tenim constància que les primeres audicions les van organitzar un grup de joves de l'entitat als voltants de l'any 1920. Les audicions es realitzaven a la plaça de la Concòrdia. Un fet, completament anecdòtic, és que, en determinades audicions la cobla les tocava des del balcó de la seu social de La Joventut de les Corts, situada al pis on, fins fa pocs dies, operava la pastisseria Boages. L'esbart i el grup de teatre van començar la seva activitat l'any 1928. Cal destacar que va ser precisament aquest any un dels més importants dins la història de l'entitat, doncs el 14 d'octubre, diada de la Festa Major, es va inaugurar el nou casal edificat al carrer de Galileu núm. 319. Les festes que es van realitzar per celebrar aquesta efemèride van durar 15 dies. El nou local era extraordinari i molt espaiós, disposava de sala d'espectacles, amb escenari i unes llotges al pis superior. Des d'aquest moment fins l'any 1936 els actes s'hi succeïren amb una gran intensitat, i varen omplir de records i de nostàlgia a tots els qui hi van participar. Desgraciadament, acabada la Guerra Civil, amb les circumstàncies imposades pels vencedors, a l'entitat li va resultar impossible reiniciar l'activitat. Aquesta societat, com tantes altres, degut a les circumstàncies imperants, no varen disposar d'autorització per tornar a obrir. Les Corts va perdre un dels nuclis culturals més significatius de formació humanística, de la gent gran i de la joventut.

8.1.2. Centre Parroquial

El lleure a les Corts estava diversificat en diferents locals i entitats que hauríem de separar en dues èpoques: abans de la Guerra Civil i després de la Guerra.

Abans de la Guerra, al local del carrer d'Anglesola núm. 32 de Barcelona, funcionava com a Centre Parroquial. Tot i que molts dels arxius de la Parròquia es van cremar durant la guerra, per les referències personals que disposem podem donar fe que en aquest centre parroquial s'hi projectaven diferents pel·lícules amb un projector Pathé que es va poder salvar i que es va fer servir en el nou Centre Parroquial. Però consta que en els primers anys de la postguerra aquest centre va seguir actiu sobretot amb alguna representació teatral, com van poder ser Els Pastorets per les festes tradicionals de Nadal i altres obres de teatre populars. Aquestes obres de teatre es feien obligatòriament en castellà. Tenim pocs testimonis del moment quan van sorgir les primeres projeccions de pel·lícules al Centre Parroquial del carrer d'Anglesola. Entre aquests testimonis, un dels més destacats és el del Senyor Joan Petit, que va viure durant més de 90 anys en aquest barri, al carrer Cabestany núm. 12, i amb el seu testimoni queden acreditades les activitats d'aquest local, donat que durant l'existència del primer cinema, abans de l'any 1936, ja era membre del Centre.

El fet que l'antic Centre Parroquial del carrer d'Anglesola estigués un temps funcionant després de la guerra queda certificat pel manifest que la junta de joves adreçà el 14 de juliol de 1940 a la Junta Directiva del Centre Parroquial, denunciant la seva nefasta gestió. Manifest que reproduïm en la seva totalitat a continuació:¹⁴⁸

Señores de la J. D. del Centro Parroquial:

En reunión celebrada el día V de este mes, hecha extensiva a todos los elementos de la Juventud que integran hoy dicha asociación, examinó detallada y seriamente varias sugerencias y puntos de vista, en relación con la inexplicable inactividad y desorientación que en diversos aspectos se manifiesta de un modo desconcertante en nuestro Centro, resolviendo:

¹⁴⁸ Manifest propietat de l'arxiu particular d'A. Brengaret i Framis.

En primer lugar y ante la imposibilidad de ponernos de acuerdo para delegar un individuo a las reuniones de la J. D. y al mismo tiempo a fin de no dar lugar a las lentas e imprecisas divagaciones acostumbradas, se acordó manifestarnos concretamente por escrito y en los siguientes términos:

1º El exiguo desarrollo de las actividades radica a nuestro entender en la falta de energía de la J. D. Sería injusto atribuírnoslo a la falta de voluntad de nosotros mismos si consideramos que aún de que la sección teatral funcionara debidamente; el desarrollo que esta sección podría imprimir al Centro, sería un desarrollo ficticio, ya que quedaría igualmente desatendida la más elemental de las finalidades a que debemos aspirar; pues no creemos que a base de esta clase de teatro (decididamente pobre en el aspecto recreativo, como también de muy escaso valor educativo y doctrinal) pudiera desarrollarse ninguna labor de atracción o apostolado, ni siquiera contribuir a la formación cultural y artística de la juventud.

Después de diez meses de actuación, la J. D. debería ya haber impuesto y sostenido un programa concreto e inmediato, colaborando directamente los propios elementos de junta al lado de la juventud, orientando y marcando las directrices a seguir. Para ello sería necesario que dichos elementos sintieran y compartieran los mismos afanes que los jóvenes, y no se limitaran exclusivamente a resolver más o menos rápidamente los asuntos de trámite, como si se tratara de una institución piadosa o benéfica de poco alcance.

CREEMOS CONVENIENTE UNA RENOVACIÓN O AMPLIACIÓN DE LA J. D. EN TODO EL SENTIDO DE LA PALABRA, REALIZADA CUANTO ANTES Y QUE ACTÚE SEGUIDAMENTE CON LA CAPACIDAD Y ENERGÍA NECESARIAS.

2º En el deseo de ganar tiempo en esta tarea de desenvolvimiento rápido del Centro, y anticipándonos a los hechos, pasamos a enumerar algunos puntos de vista que consideramos indispensables para la eficaz actuación de la nueva junta.

Primeramente: Resolución en pocos días por medios expeditivos, de los problemas que salen del alcance de nuestras actividades propiamente dichas. Casi llega a ridículo el llamado “asunto del café” que sigue como el primer día. El ambiente del café resulta aún desplazado del Centro. Los concurrentes al café (salvo excepciones) no son los concurrentes al Centro. La habitación o dependencia que tiempo ha tendría que ser secretaría, sigue siendo un pedazo aparte.

Sencillamente creemos no ser indispensable que la persona que cumpla dicha tarea sea TAL o CUAL sino que simplemente se halle interesada no sólo en el mencionado servicio, sino en toda la buena marcha del Centro y cumpla el mandato que la Junta le otorgue, pero conservando ésta, la suficiente autoridad para hacerlo cumplir todos los días del año.

A nuestro entender la resolución de este problema no requiera más de una sola sesión. Una vez resuelto rápidamente este y otros problemas exteriores que quizás existan y que nosotros podemos ignorar, pasemos a ocuparnos de asuntos interiores.

Es absolutamente indispensable ante todo, preparar debidamente a la juventud en el aspecto moral e intelectual a fin de que cada uno se dé cuenta de la obra colectiva a realizar, evitando así la distorsión de nuestras facultades hacia un ambiente estrictamente recreativo, o mejor dicho desprovisto de todo fondo.

Esta formación y esta preparación sería el alma de nuestro Centro.

2º Es un problema de primera necesidad si queremos que nuestro Centro manifieste alguna prueba de vitalidad: el crear y propulsar el desarrollo de las diversas secciones, aunque sea en perjuicio momentáneo de las actividades de la sección de teatro.

Hasta hoy (a excepción hecha del Orfeón que merece párrafo aparte) no hemos hecho más que teatro; y hemos de convenir que sirviéndonos únicamente de nuestras mezquinas representaciones teatrales no podemos aspirar ni de lejos a realizar un verdadero movimiento cultural y artístico que interese a la barriada en general y que interese especialmente a un público verdaderamente refinado y selecto. Conviene aquí destacar también la labor realizada por la S. T. F. en el aspecto de su entusiasmo y buena voluntad para la escena, pero también resultaría muy acertado compartir esta actividad con otras que todavía ni siquiera se iniciaron, cual serían: Clases de Corte, de Cocina, Cultura general, Deportes, etc.

Estas son las consideraciones principales para que nuestro Centro tenga vida.

Y ahora en la suposición de que nuestro Centro tiene vida y tiene alma, bueno será ocuparnos de la sección de teatro.

Primeramente debemos observar, que hoy en nuestra barriada hay personas católicas que no concurren a nuestro Centro, y otras que después de alguna ojeada, han adoptado la misma actitud. Eso lo vemos, y lo sabemos por opiniones manifiestas. ¿Si así obran los elementos más afines, cómo atraer a los indiferentes?

Causas de tal actitud:

1ª En nuestras representaciones no existe en la sala, aquel silencio y corrección necesaria, sino que muy al contrario y a pesar de las precauciones adoptadas por la J. D. no puede ni podrá contenerse el natural impulso de la chiquillería. En estas condiciones resulta imposible que personas sobrias y correctas asistan a nuestras funciones.

La solución hay que hallarla organizando otros actos para los chicos que al mismo tiempo pueden resultarles más adecuados, evitando así que intervengan en los días de representaciones públicas. Esta solución la consideramos indispensable.

2ª Atendiendo a las circunstancias especiales de nuestra barriada, en la que no existe ni un solo centro recreativo de ninguna clase, fuera del nuestro ¿Por qué no situarnos a la altura de las circunstancias, realizando obras de envergadura, saliendo de nuestras representaciones a base de un sólo sexo, que en determinadas ocasiones han pasado de ingenuas? Es el problema de nuestros centros católicos, y estamos persuadidos de que existirán motivos sobrados para obrar así; pero para nuestra concepción actual de la cosas, estamos muy seguros de que nuestra juventud no busca con ello desordenados anhelos, sino que le guía simplemente un afán de buena lógica, que le haría interpretar esta innovación no como una libertad más, sino como una disciplina.

En el aspecto del contenido y del fondo educativo de las obras ¿Cuánto se ganaría! ¿Por ventura está seca la vena lírica de nuestros poetas católicos? ¿Cómo comparar cualquier obra de nuestro repertorio a base de argumentos mutilados (algunos de ellos de mala procedencia) con el teatro clásico, o con estos magníficos aciertos dramáticos de J. Mª Pemán de E. Marquina por ej. y de tantos otros insignes escritores? ¿Por qué en vez de nuestros sainetes insípidos no cultivar la fina comedieta divertida y de líneas modernas aunque muy decentes? En fin. ¿Por qué no sumarnos al movimiento iniciado por algunos críticos teatrales en contra del teatro disolvente y banal, y en pro del buen sentido y la moralidad en el teatro? Nos referimos naturalmente al teatro completo, pues la mayoría de nuestras obras, no pasan de distraer un poco al público; pero a causa de su base insólita y de su estructura deficiente, no dejan huella mala ni buena en el espectador.

Por todas estas razones consideramos también muy indispensable que se estudie pronto esta posibilidad, aunque sea en vistas a cambiar el nombre del Centro; dando una magnífica oportunidad de adquirir nuestro Orfeón el máximo esplendor.

Por todas estas razones consideramos también muy indispensable que se estudie pronto esta posibilidad, ¿No sería una idea luminosa crear el ambiente general de: Orfeón X de las Corts con tendencias moderadas y selectas, aunque regido en el fondo por una minoría de la A. C. representada en una dependencia del mismo? Las nueve bases de A. C. dan contextura para ello. Desde luego no resulta completamente indispensable subir al escenario en nombre de la A. C. sino que ésta es una institución con carácter de apostolado y de piedad.

Esta sería la oportunidad para que los elementos algo distraídos del Orfeón, junto con los que pudieran distraerse, se sintieran más ligados a

todas las demás actividades del Centro, en beneficio de ellos primero y de todos al fin de cuentas.

También consideramos necesario para el desarrollo del gusto artístico de nuestros orfeonistas, completar las actuaciones, con una labor de iniciación en materia de temas musicales, a base de disertaciones, conciertos, etc.

Francamente haremos resaltar aquí que la juventud está muy satisfecha del desarrollo del Orfeón y del interés demostrado, sintiéndonos orgullosos ante la perspectiva y la nota simpática de nuestra actuación para la próxima Fiesta Mayor.

En resumen: Propugnamos por realizar una verdadera obra, que salga de los límites actuales y que merezca no solamente el aplauso de nuestra reducida esfera de incondicionales, sino la aprobación unánime de toda la barriada.

Esta es nuestra clara visión de las cosas y a tal efecto NO ESTAMOS DISPUESTOS A CONTRIBUIR NUEVAMENTE COLABORANDO CON PASATIEMPOS QUE TIENDAN A DEMOSTRAR UNA MARCHA APARENTE DEL CENTRO CUANDO EN EL FONDO EXISTE LA MÁS FRANCA DESORGANIZACIÓN.

Finalmente desearíamos que este manifiesto fuera no simplemente leído, sino releído y estudiado, dándole desde luego la interpretación precisa que expresan sus términos suficientemente alargados, sacando las conclusiones que se juzguen oportunas. También haremos constar que tales determinaciones han sido tomadas conjuntamente, y no obedecen a presión alguna.

Siempre que sean atendidas nuestras demandas, la juventud espera colaborar inmediatamente y con el máximo entusiasmo con una junta adecuada a las circunstancias presentes, con el fin de que D. M. consigamos para nuestro Centro el esplendor que tanto anhelamos.

Barcelona 14 de Julio de 1940

requerien, aquest projector era utilitzat com a focus per a il·luminar escenes o altres efectes especials.

Aquest Casal (teatre i cinema) es va construir com a centre de teatre però periòdicament s'hi realitzaven projeccions de pel·lícules que es feien amb el vell aparell Pathé abans esmentat.

Sabem també que l'activitat teatral del Centre Parroquial va disminuir a la dècada dels anys 1950 i això va desenvolupar altres activitats com les sessions de cinema, que aleshores es realitzaven amb una màquina de 16 mm que no va durar gaire. Aquest fet constata que al nou Centre Parroquial de les Corts el cinema va anar guanyant terreny al teatre i que, per tant, existia el material necessari per projectar pel·lícules però que requeria una revisió profunda per adequar-lo a unes mínimes condicions acceptables.

L'encarregat de les instal·lacions i manteniment era el senyor Eduard Mutis i Fontdevila, enginyer tècnic industrial, que actualment viu al carrer de Joan Güell núm. 214 de Barcelona i que en aquell temps gaudia de la confiança del rector de la Parròquia, mossèn Llorenç Castells, que li va encarregar fer el primer inventari del material disponible per poder realitzar les projeccions de la millor manera possible. Així es va poder certificar¹⁴⁹ que:

1. Es disposava d'una bombeta del focus, insuficient, de 500 W però que es podia canviar per una altra de 1000 W.
2. Que la secció de la instal·lació elèctrica requeria un canvi per tal de reforçar la seva intensitat.
3. Que l'amplificador de so funcionava, excepte el previ, recollint el senyal sonor del film.
4. Que el voltatge normal era de 125 V.
5. Que el porta bombos superior s'havia de refer i tot el seu interior s'havia de reparar.
6. I que la creu de malta, que tenia la funció d'anul·lar en pantalla els salts dels fotogrames, tenia un greu problema que era que feia un soroll molt molest i fort.

Arran d'aquest diagnòstic es va procedir a la reparació de la creu de malta i de l'amplificador. La reparació de l'amplificador, però, va resultar impossible i es va demanar ajuda a dos cortsencs, el senyor Joaquim Martí, enginyer industrial, i el senyor Joan Soley, l'encarregat del funcionament tècnic de la primera emissora de Ràdio Nacional d'Espanya

¹⁴⁹ Inventari familiar facilitat pel familiar Eduard Mutis i Fontdevila.

a Barcelona, situada a la Gran Via. Ambdós van decidir, una vegada examinat l'estat de l'amplificador, llençar-lo i fer-ne un de nou.

Pel que fa a la creu de malta, es va recórrer a una reparació d'emergència, al mateix temps que es van comprometre a condicionar el porta bombos i tots els elements auxiliars que, desgraciadament, una vegada finalitzada la instal·lació va esdevenir tot un fracàs. La potència lumínica era insuficient i s'accentuava en escenes fosques, no es veia res. Era necessari substituir la bombeta de 500 W per una de 1000 W.

El so anava de malament a pitjor, no només pel que feia a la qualitat dels elements tècnics sinó per la dolenta ressonància d'un espai que estava destinat a representacions teatrals. Per tal d'evitar les deficiències de so es van mesurar les freqüències de la sala amb un oscil·lògraf i es van instal·lar uns filtres a l'amplificador per tal de reduir les ressonàncies. La creu de malta continuava fent soroll després de la reparació, i aquest se sentia per tota la sala.

Tota aquesta tensió i neguit va ser manifestada pel principal testimoni, Eduard Motis i Fontdevila, que va afirmar que els problemes d'aquesta primera etapa es van estendre durant més d'un any, fins que un dia, durant la projecció d'una pel·lícula vella i amb el cel·luloide molt degradat, aquest es quedava enganxat, fet que produïa que constantment es trenqués la cinta; tantes vegades es va trencar que a la mitja hora, el rector Llorenç Castells va dir: "Prou, pareu que ja us explicaré jo la pel·lícula" (el film era *Hamlet*). Per intentar resoldre totes aquestes deficiències, que pràcticament es produïen pel precari estat de tota la instal·lació, es va consultar als Tallers Riera, empresa a la que s'havia anat a consultar en altres ocasions i que aquesta vegada van aconsellar com a única solució possible la substitució de la Pathé per una Gaumont, més nova i moderna. Es va consultar amb el Rector, el qual va anomenar una comissió d'ús i manteniment composta per Eduard Motis Fontdevila com a director, i assistit per Joan Soley Gensana, Josep Mª Bascunyana Vilahur i Tomàs Merínez. El Rector els hi va demanar que fessin tot el possible per aconseguir unes instal·lacions que funcionessin ajustades a l'escassa disponibilitat econòmica existent.

Per dur a terme les reparacions i les instal·lacions del nou equip, ajustades al pressupost disponible, es va recórrer als consells dels Tallers Riera per realitzar-los:

Per l'arc voltaic es va necessitar un transformador per treballar amb corrent alterna i a més un rectificador per si es volia treballar amb corrent contínua, que hauria estat el més indicat. A més es necessitaria un transformador a 125 V que sortia molt costós i la seva despesa superava les disponibilitats del pressupost. També es va entendre que s'haurien de revisar les línies de conducció elèctrica. Al comprovar-les es va arribar a la conclusió que a la cabina es podia disposar de tensió a 220 V. Finalment es va optar per provar si tot el sistema funcionava, i comprovar també, si amb una pala de tres obturacions per volta no s'apreciaven massa les fluctuacions que produïa la corrent alterna, i instal·lar el transformador que Tomàs Martínez va construir. Una vegada enllestida tota la transformació, per poder passar tota la pel·lícula sencera es varen preparar dos suports en línia, darrere la màquina de projecció, amb unes bobines molt dimensionades en què hi cabia mitja pel·lícula a cadascuna. Perquè aquesta solució resultés efectiva, separaven els bombos amb uns senyals de paper i es retirava, bombo a bombo, del porta rotllos inferior i quan s'anava a acabar la primera bobina es desbobinava la cua de la cinta i s'enganxava amb acetona (tot això a gran velocitat) a l'inici de la cinta del segon bombo i es conduïa amb tota la suavitat possible al punt de marxa de la màquina.

Per poder realitzar tota aquesta operació calia molta destresa, però malgrat tot se'n van sortir airosos.

Pel que fa referència al quadre escènic de representació teatral no podem fer res més que afirmar que va resultar un col·lectiu meravellós, que van realitzar importantíssimes obres de gran qualitat que, malgrat ser uns artistes amateurs no tenien absolutament res a envejar amb els professionals que actuaven en els reconeguts teatres de la ciutat. Ens atreviríem a dir que alguns casos superaven de bon tros els professionals.

Aquests han estat els testimonis que recullen part de les fonts escrites, que han fet referència a aquest Centre Parroquial de les Corts i que hem detallat amb generositat, perquè hi quedi constància de la més ampla memòria històrica, a l'abast de qui s'interessi per poder-la consultar.

Fig. 293. Façana del que havia estat el primer Centre Parroquial de les Corts del carrer d'Anglesola núm. 32, avui desaparegut; en el seu lloc hi ha edificats habitatges. Imatge: A. Brengaret i Framis, 2009, col·lecció particular.

Fig. 294. Façana del Centre Parroquial de les Corts del carrer d'Anglesola núm. 32. Imatge: A. Brengaret i Framis, 2009, col·lecció particular.

*Fig. 295. Nou Centre Parroquial del carrer Cabestany núm. 26-34, 1960.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.*

*Fig. 296. Nou Centre Parroquial del carrer Cabestany núm. 26-34.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2010, col.lecció particular.*

FRANCISCO MARIN REPOLLÉS
C. Vallés, 24, 1º, 1ª
Teléfono 2 13 13 13
BARCELONA-14

Receibido de Parroquia de Ntra. Sr. de la Remedios "LAS CORTS"
la cantidad de Cinemas 21 CM -

por pago de alquiler de los días 11 12 25 de marzo
Barcelona a 25 de mayo de 1962
Don Cms \$100 -

Man

Fig. 297. Document referent al nou Centre Parroquial de les Corts. Rebut de lloguer de pel·lícules, 1962.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

ESPECIALIDADES CINEMATOGRAFIA - TRANSFORMADORES
AMPLIFICADORES-RECAMBIOS Y ACCESORIOS

La Granada, 24 - Julián Romea, 25 - Teléfono 27 82 78
BARCELONA
23 octubre 1952

TARVI

SP-47 CENTRO DE ACCION CATOLICA. Las Corts. Barcelona. - Debe:

Unidad	Pesetas	Cts.
1 Equipo de cine de ocasión, compuesto de los siguientes elementos:		
1 pie y plataforma ligeros, de fundición.		
1 proyector Gaumont XL bis, con brazos y bombos cortafuegos de 900 mts.		
1 cabeza de sonido "TARVI" tip 42.		
1 linterna Gaumont y arco espejo de 200 m/m.		
1 alimentador excitadora, 2 interruptores, polea motor y varios.		
Precio total excepcional convenido Ptas		7000. -

Banco Hispano Americano
Banco Hispano de Crédito
Banco de España
Banco Alemán Transatlántico

Cuenta corriente con

25 OCT. 1952

Fig. 298. Factura de la compra de material cinematogràfic divers pel Centre Parroquial de les Corts, 1952.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

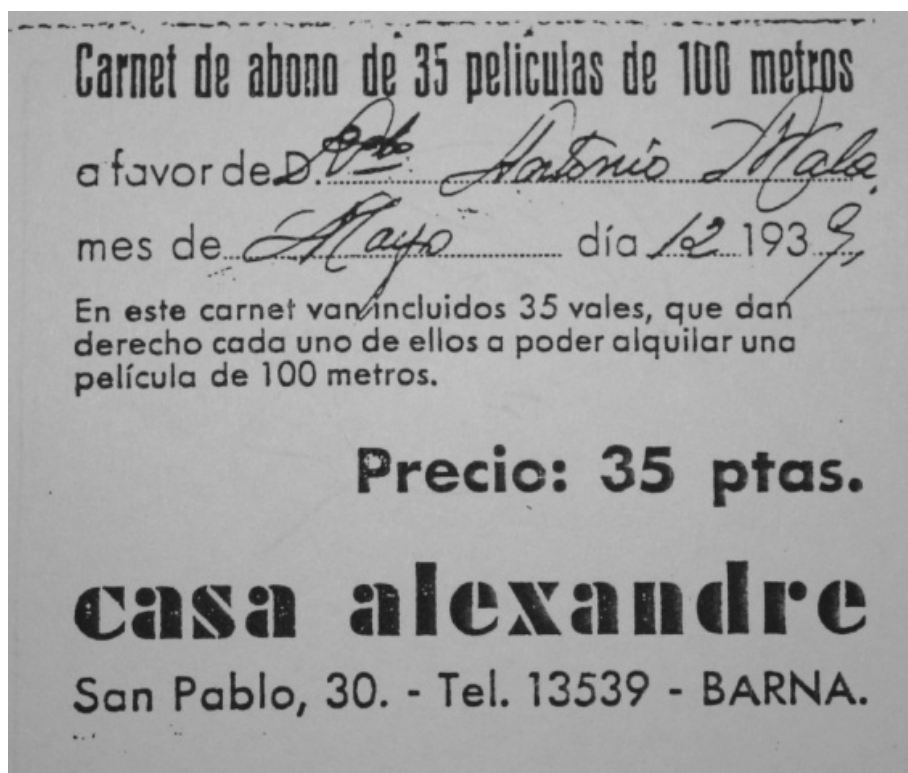

Fig. 299. Carnet d'abonament de 35 pel·lícules de l'any 1939.

Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

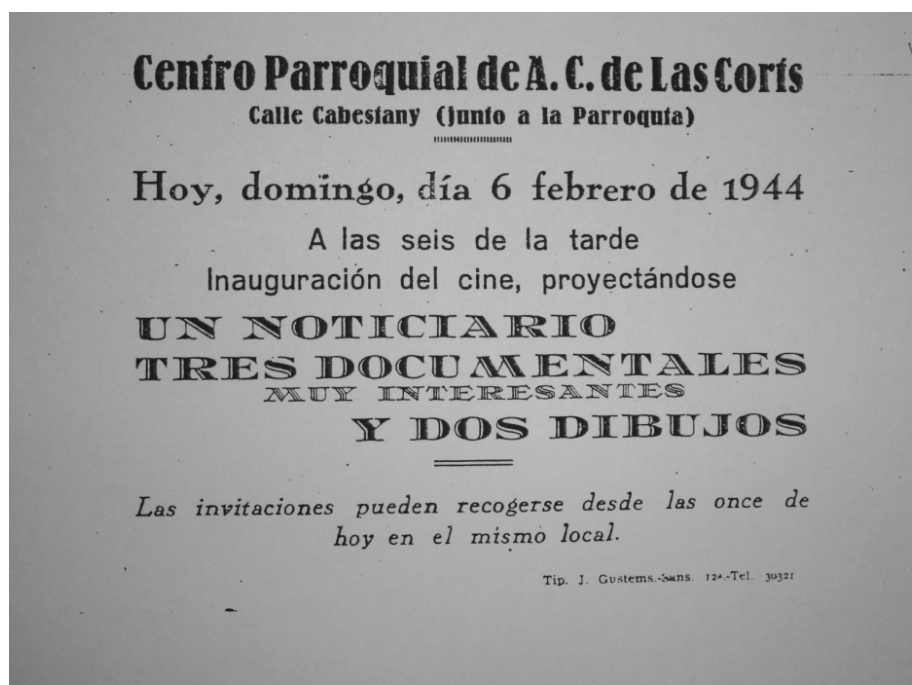

Fig. 300. Programa de representacions al Centre Parroquial de les Corts, febrer de 1944.

Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 301. Programa de representacions al Centre Parroquial de les Corts, febrer de 1945.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 302. Programa de representacions al Centre Parroquial de les Corts, març de 1947.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 303. Propaganda d'un dels films que es va projectar al Centre Parroquial de les Corts, a la dècada dels anys 40-50 del segle passat. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

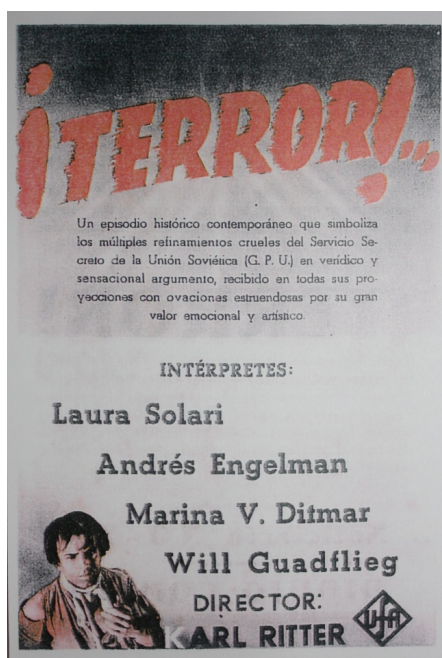

Fig. 304. Propaganda d'un dels films que es va projectar al Centre Parroquial de les Corts, a la dècada dels anys 40-50 del segle passat. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 305 i 306. Dues imatges de propaganda de films que es van projectar al Centre Parroquial de les Corts a la dècada dels anys 40-50, del segle passat. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

CENTRO PARROQUIAL DE LAS CORTS Domingo, 22 de Marzo de 1942
A las 6 de la tarde en punto
HORA OFICIAL

Un reportaje gráfico completo sobre *El Japón Moderno*

Audición de música japonesa-Películas japonesas escogidas-Bellas proyecciones en colores por el RVDO. PADRE ESCURSELL
Párroco Salesiano de Tokio y Enviado oficial del Japón

ORDEN DEL ACTO: PARTE 1.ª Viaje ideal al Japón, con 400 Proyecciones en colores. Intermedio 1.ª Música japonesa.
PARTE 2.ª Film de la vida de la familia japonesa. Intermedio 2.ª Curiosidades de la vida japonesa
PARTE 3.ª El Japón histórico y católico, con 140 proyecciones.

Debido a la larga duración del acto, dará comienzo a la hora fijada, en PUNTO

MAS DE 500 REPRESENTACIONES
DE GRAN EXITO EN TODA ESPAÑA

NOTA: Las invitaciones en el Centro Parroquial las habrá también en la taquilla del Teatro una hora antes de empezar el acto.
Barcelona (Las Corts) Marzo de 1942

Escuelas Profesionales Salesianas - Barcelona-Saizis

Fig. 307. Propaganda d'un dels films que es va projectar al Centre Parroquial de les Corts durant el mes de març de l'any 1942, "El Japón Moderno". Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

8.1.3. La Societat Coral l'Espiga de les Corts (veure Annex, cap. XI)

La Societat Coral l'Espiga de les Corts va ser fundada a principis dels anys vint del segle XX pel prohom cortsenc Pere Riera i Soler, conegut també com a Pare Claret.

A inicis del segle XX, a les Corts existien dues entitats recreatives que actuaven com a motor cultural del barri: La Joventut de les Corts i El Casinet.

El Cercle Familiar Cortsenc, anomenat popularment El Casinet, estava situat al carrer de Cabestany núm. 5, 7, i 9. Va ser un fet extraordinari per la barriada de les Corts i sobretot un punt de reunió de gairebé totes les famílies que conformaven el barri. L'edifici disposava de dos ambients: sala i teatre.

El primer ambient era una gran sala polivalent en la qual s'hi podien celebrar balls de saló i tota mena d'actuacions. Cal fer una especial referència que aquesta sala va ser utilitzada durant la Guerra Civil, i mentre va ser possible, per poder oferir gratuïtament dos àpats, consistents en un bol de llet i galetes a mig matí i a mitja tarda, a tots els infants del barri. Acabada la guerra es convertí en un lamentable local anomenat Auxilio Social. Espai de veritable misèria a on es repartia alguna cosa anomenada menjar, que la gent amb carència total de tot, recollia amb unes llaunes circulars, que prèviament havien estat utilitzades com a contenidors de conserves. Realment s'havia sortit de la guerra per entrar en una supervivència que podríem qualificar quasi d'impossible.

En referència al teatre, el senyor Francesc Carbonell i Barberà, prohom del barri, en el seu llibre *Les Corts, un poble dins la ciutat*, manifestava que la sala tenia totes les característiques d'un local professional, però, simplement, una mica més reduït. També manifestava que era "petit i galanxó" al mateix temps que afirmava que era la sala més bonica que hi havia en aquella època. Assegurava amb el seu testimoni que, en un moment o altre, pràcticament la major part dels veïns de les Corts hi havien assistit per veure alguns dels espectacles que s'hi feien. Continuava dient que s'hi representaven sarsueles i obres teatrals; s'hi projectava cinema i s'hi ballava. També s'hi realitzaven concerts d'orquestrs i recitals de dansa tradicional. A partir de l'any 1926 s'hi van fer audicions del nou cor, conjunt oficialitzat com a grup coral l'any 1924 amb el nom de l'Espiga de les Corts. Per extensió cal dir que és on es va desenvolupar amb força la llavor que més endavant va fer néixer definitivament la Societat Coral l'Espiga de les Corts.

Fig. 308. Sala del Cercle Familiar Cortsenc, El Casinet.
Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Segons manifestacions directes del senyor Carbonell, la Junta Directiva de la Societat estava constituïda per persones de cultura i d'una vàlua més que provada. Gaudien d'una bona posició econòmica procedents de l'elit de terratinents, industrials i comerciants. Pel que fa als socis, que constituïen el gruix i la base de la Societat, sobretot els integrants de l'esbart i la coral, provenien majoritàriament del proletariat. La barreja de classes socials, la bona situació del local i l'encertada decoració, van fer possible que el Casinet representés l'espai d'esbarjo de més prestigi, fins a considerar-lo el centre d'oci més important de les Corts.

Pel que fa a l'ideari polític, el senyor Carbonell expressa que d'alguna manera la gent del Casinet coincidia amb el de la Unión Patriótica, partit afí a la dictadura del general Primo de Rivera. De totes maneres, també afirma que la immensa majoria del seus socis s'hi havia adherit per poder gaudir de la qualitat del seguit d'actes que s'hi representaven, però que manifestaven rotundament no tenir cap tendència política. El fet de formar part de la Societat no era altra que el de passar-ho bé¹⁵⁰.

Com a tradició indiscutible, cada any pel mes de maig, es celebrava el Ball de Primavera, que sempre va ser considerat com una gran celebració. En aquest ball s'hi escollia la pubilla de les Corts i les seves dames d'honor i al mateix temps, s'hi sortejava un preciós gerro de cristall tallat cedit per les Cristalleries Planell, amb l'única condició que el ballador que sortís premiat en el sorteig l'havia de cedir a la seva parella¹⁵¹.

¹⁵⁰ HUGUÉ, J., *L'Espiga. 75 anys d'història. Societat Coral l'Espiga de les Corts*, Barcelona, 2003, p. 29.

¹⁵¹ *Ibid.* p. 29.

Fig. 309. Pubilla i dames d'honor escollides en el Ball de Primavera.
Imatge: Teresa Piera, cedida a l' AMDC.

També, segons la mateixa font, hi ha certificada la constància que sovint s'hi feia cinema, i el senyor Carbonell assegura que va ser la primera sala de les Corts on es projectaven pel·lícules. No es pot dubtar que tota la gent de l'antic poble va passar-hi per veure les primeres cintes d'aquest nou art. Les sessions de cinema varen assolir un èxit de públic impressionant. Els cortsencs varen poder visualitzar els films dels millors actors del moment, des de Max Linder fins a l'incomparable Charles Chaplin (Charlot, descendent de l'ètnia gitana) passant per Harold Lloyd i l'extraordinari Buster Keaton. També eren molt ben avaluades pel públic les cintes que relataven la vida de l'Oest americà, en la majoria de les quals eren protagonistes Tom Mix, Harry Carey i Hood Gibson. També van ser projectats els films, tan comentats popularment, de Lon Chaney "L'home de les mil cares", Douglas Fairbanks, amb la creació de series de "El zorro" i moltes altres. Pel que fa a la projecció cinematogràfica, els films, com en tots els cinemes de l'època, eren en versió muda. Per tal d'ambientar el públic de la sala i donar-li un contingut de realitat, la projecció es complementava amb música de piano, música que era escollida pel pianista, tenint absoluta cura perquè les peces estiguessin en consonància amb el contingut de la cinta. Així, en el drames, s'interpretaven músiques dolces i sentimentals, en les pel·lícules còmiques la música era molt alegre i divertida, i en aquelles on la trama era d'acció, la música sempre era excitant i plena de gran moviment. Segons testimoni del Senyor Carbonell, el pianista del Casinet era un tal "Cusó", personatge que gaudia d'un gran domini del instrument, però que fallava constantment a l'hora de començar la sessió i que no hi havia més remei que anar a cercar-lo a casa seva. Com era de suposar, arribava a

mitja projecció, fet que propiciava una esbroncada fenomenal amb xiulets per part del públic, tot i que, passats uns moments, era premiat amb aplaudiments.

Dins del Casinet va néixer també l'Esbart de Dansaires Núria, del qual va ser anomenat delegat Manuel Badosa. A més d'actuar en el propi local, actuaren en altres indrets i en actes tan importants com la inauguració del recinte de Piscines i Esports, situades a les Corts a l'indret de la Carretera de Sarrià, a l'alçada del carrer d'Anglesola, just mateix al darrera de la fàbrica de Comptadors Chamón. També queda constància d'una gran actuació al teatre Prim de Figueres.

Finalment, mereix especial menció l'existència, en el si del Casinet, de la dinàmica penya ciclista Els 4 Gats i de la secció de teatre. Aquesta secció estava molt vinculada al cafè, ja que el seu cafeter, anomenat Mañanet, resultava ser un dels principals actors del conjunt. Com a cambrer del cafè hi havia Pasqual Vintanet qui, al mateix temps, era cantaire i va ser fundador de l'Espiga.

Al Casinet, tal i com s'ha esmentat anteriorment, acollia sessions de cinema, dansa, teatre, i fins i tot la seu d'una penya ciclista, així com el Ball de Primavera, però no comptava amb cap massa coral. Segons apunta Hugué en el seu llibre *L'Espiga, 75 anys d'història. Societat Coral L'Espiga de les Corts*, la manca d'aquesta massa coral en el Casinet, juntament amb la rivalitat existent entre aquest i La Joventut de les Corts, va fer que el senyor Pere Riera impulsés l'aparició d'un cor en el seu sí, que s'anomenaria Societat Coral l'Espiga.

Als anys 20 del segle XX existia a les Corts un petit escamot de cantaires integrat per diverses persones provinents de diferents associacions. L'any 1924 s'instituïren en el Grup Cantaire Cortsenc o Escamot Cortsenc. Dos anys més tard el grup va ingressar al Centre Familiar de les Corts, el Casinet. i va ser en aquell moment quan va prendre un caire de veritable entitat coral. En el moment d'entrar a formar part del Casinet, el grup va passar a anomenar-se Coro la Espiga de las Corts. L'any 1926 es va dur a terme el seu primer concert a la sala del Casinet, dirigit pel seu mestre titular, el Senyor Josep Vilardell i Biot. Des de començament, l'entitat va tenir una projecció vertiginosa gràcies al suport del centre que el va acollir i sobretot el del seu president, el senyor Josep Ferrer.

Durant aquells anys de dictadura (1923-1930), totes les entitats de signe catalanista, com ho era La Joventut de les Corts, van passar per moments difícils. Tot i així, i tal i com

s'ha esmentat més amunt, la pertinença a la Unió Patriòtica, afí a la dictadura del General Primo de Rivera, van fer possible que durant els 12 anys que comprèn aquesta primera etapa, poguessin actuar sense intervencions ni massa dificultats.

Durant aquest període la coral comptava amb un extens repertori musical i participava en concursos i celebracions diverses.

L'any 1936, en esclatar la Guerra Civil, el nou règim va intervenir el local. El Casinet va tancar les portes i el cor es va haver de dissoldre.

Així doncs, a la dècada dels anys quaranta del segle XX la coral encara restava inactiva. Tot i així, els últims anys de la dècada van ser d'un veritable ressorgiment. L'activitat es va reprendre l'any 1949. El principal impulsor i president en la següent fase va ser Eleuteri Palacios. En aquesta nova etapa la coral va ser dirigida pel mestre Lluís Baiget i Masip. La nova massa coral va fer la seva primera nova actuació el 8 d'octubre de 1950, dins els actes de la Festa Major del Barri, en la qual s'inaugurà la nova Tinença d'Alcaldia del Districte XIè.

Des de l'any 1949 quedà instaurada la que s'anomenà, des d'aquell moment: la Societat Coral l'Espiga de les Corts. El mes de novembre de 1951 s'establiren els primers estatuts de l'entitat, els quals van ser enregistrats al Govern Civil de la Província de Barcelona el dia 11 d'agost de 1951.

L'any 1952 el director, Lluís Baiget, va morir després de patir una llarga malaltia. Agafà el relleu en la direcció del cor el seu germà Josep Baiget, qui el va dirigir des d'aquell moment fins l'any 1968. Tant en aquesta segona època, com també succeí en la primera, l'única activitat que desenvolupava la Societat Coral l'Espiga va ser la pràctica del cant coral a tres i quatre veus iguals d'home. El repertori era molt variat i ampli, com per exemple una gran quantitat de sardanes, algunes de les quals eren dedicades a la coral per part dels seus compositors, com la peça titulada "L'Espiga", escrita per Jordi Folch.

En els anys de la seva renaixença la Societat va realitzar una important tasca social que es dividia en nivell intern i en un nivell més global. A nivell intern caldria destacar que s'acceptava a totes aquelles persones que desitgessin participar i organitzar excursions anuals per als seus membres.

A nivell de barri participava en totes les seves festes i celebracions, feien cantades a centres de beneficència, hospitals i residències i s'organitzaven actes per tal de recaptar

fons per destinar a la gent necessitada. A nivell més global es participava en cantades organitzades per altres entitats, a les quals l'Espiga hi era convidada.

Permetia la confraternitat entre homes provinents, generalment, d'estatus social emmarcat en la gent treballadora i més aviat humil.

Els llocs d'assaig

Durant la primera època i des de l'any 1926, quan es constituí com una secció del Centre Familiar Cortsenc, els assajos es feien en una sala del mateix Centre. Després de la guerra l'edifici del Casinet va ser incautat i destinat a altres usos. Davant la manca d'un espai on assajar durant la segona època, es va optar per buscar un bar que els acollís. D'aquesta manera es van establir al bar Agustí, al carrer Vilamur núm. 18. L'any 1951 es van traslladar al cafè-bar Joventut de la plaça de la Concòrdia núm. 10, conegut per tothom com a bar "Gori". A finals de l'any 1955 el bar, el seu propietari i l'entitat es traslladaren a la Travessera de les Corts núm. 281. L'any següent, i per causes desconegudes, l'entitat va marxar del bar Gori i va començar un període on es va assajar en diferents locals durant períodes de temps curts. Poc temps després de l'any 1966 els cantaires es traslladaren definitivament a l'auditori de la seu del Districte, ubicat al mateix indret on és ara, a la plaça Comas núm. 18. En aquell indret hi va assajar la coral de grans i la infantil, així com l'entitat hi va representar alguna obra de teatre, fins que a principis de 1983 va quedar enllestida la sala del nou estatge social.

Finançament de l'Entitat

La coral es finançava mitjançant la recaptació que feia en les cantades de Caramelles i a través de la venda de números de rifa diària i la rifa de Nadal. No s'havia establert cap quota per formar part de l'entitat.

Noces d'argent

Coincidint amb el ressorgiment de l'entitat, l'any 1949 es va produir el 25è aniversari de la seva creació. Tot i així, i degut al moment de renaixement en què es trobava, la celebració de les Noces d'Argent es va posposar dos anys. La celebració va consistir en la realització de diversos actes, com la concentració d'entitats corals, la posterior missa

d'acció de gràcies a la Parròquia del Remei i posterior cercavila pels carrers del barri, aturant-se a la seu del Districte per saludar a les autoritats, acabant al cafè Joventut, seu de l'entitat, on totes les corals interpretaren diverses cançons. Es va aprofitar la celebració per atorgar el títol de soci Honorari al cantaire Eleuteri Palacios i Sáez.

La nova senyera

El 25 de setembre de 1955 es va estrenar i beneir una nova senyera, ja que en la inicial, confeccionada l'any 1926, L'Espiga apareixia com a dependent del Casino, cosa que com ja hem vist, en aquest moment ja no era així. A més a més, cal tenir present també que el seu estat de conservació no era gaire bó. Es va fer una gran celebració per festejar l'esdeveniment.

En els 26 anys que conformen aquesta segona època ni el nombre de cantaires ni el seu desenvolupament social van ser sempre igual. Així doncs, la dècada dels 50 va ser molt reeixida i molt activa en quant a la participació i organització d'activitats, gràcies al moviment de la junta directiva, i en especial a la figura del seu secretari, el senyor August Cera i Campdarròs.

En la dècada dels anys 60 del segle passat, es pot dividir en dos períodes, el dels primers anys, en els quals el nombre de cantaires i el seu teixit social davallà una mica degut a les noves opcions d'oci que oferia el canvi social, que es va desenvolupar en aquell moment. Als anys finals de la dècada dels anys seixanta i la primera meitat de la dècada dels anys setanta la situació encara va empitjorar més, passant dels 45 cantaires de la dècada de 1950, als només 14 o 15 en aquest moment. Davant d'aquesta situació, l'any 1975, sota la presidència de Josep Gutiérrez i Zafra, es va obrir la porta a la incorporació de veus femenines en el cor, donant entrada a la tercera època. Fent la incorporació efectiva l'any 1977.

Amb aquesta incorporació s'inicià la tercera època. L'admissió de dones comportava un canvi important a nivell social per a l'associació, alhora que va permetre conformar un cor de fins a 36 cantaires el mateix any 1977. Aquesta època, sota la direcció del mestre Ignasi Vilajoana el cor va aprendre un nou repertori de polifonia variada i força més extensa que la utilitzada anys enrere. La incorporació de les dones va suposar també una onada d'optimisme pel cor.

Pel mes de desembre de 1978 es va proposar la presidència a Joan Hugué i Rovirosa, en substitució de Josep Gutiérrez. Amb el president es va canviar també la Junta Directiva. Amb el canvi de junta s'acordà reprendre les excursions trimestrals gratuïtes pel socis, que anteriorment s'havien deixat de fer. També es configurà un quadre escènic fix dins la mateixa Societat. De la mateixa manera que a finals dels anys 70 es començà a parlar de la construcció d'una seu social fixa de l'entitat que s'ubicà al carrer de Solà núm. 31. També aquell any es va proposar l'edició d'un butlletí titulat "La Veu de l'Espiga", si bé només se'n publicaren dues edicions, ja que no se'n va poder fer una tercera degut a la manca de temps d'una banda, i a la previsió de la sortida de les circulars informatives als socis, que complien una funció similar.

En l'Assemblea General de Socis efectuada el febrer de 1980 es va acordar la creació de diverses seccions dins la societat, conformades per: secció de Cant Coral, de Teatre, de Dansa, de Cultura i d'Esbarjo.

Així doncs, aquesta tercera època es va caracteritzar per l'impuls enèrgic de les diverses seccions creades i el manteniment d'una important i abundant activitat cultural i social. D'aquell període cal destacar també la celebració del 75è aniversari de la Societat, l'any 1998, motiu pel qual s'organitzaren unes jornades molt prolífères de cara a recollir noves idees per l'impuls de la Societat en el futur.

A continuació farem tot seguit una síntesi de la memòria històrica de la Societat Coral de l'Espiga de les Corts:

El cant ha estat la columna vertebral de la Societat des de la seva fundació l'any 1924. Els seus objectius seguien l'Ideari Claverià, reunir-se i convida sota l'empareda de la pràctica coral. Al llarg de la primera i segona època de la coral aquesta era l'única activitat que acollia, mentre que posteriorment s'incorporaren noves seccions, fins a assolir les sis seccions actuals: Coral, Coral Infantil, Teatre, Escacs, Rol i Scrabble.

Com ja hem vist, l'any 1977 el cor, inicialment compost únicament per veus masculines, acceptà les primeres dones, transformant-se d'aquesta manera en un cor mixt. A finals del mateix any entraren també diversos nens. En aquell moment el president era Josep Gutiérrez i Zafra, i el director el mestre Vilajoana. La discrepància d'aquest últim a

la voluntat del president que la coral amenitzés determinades competicions de futbol sala, va comportar la seva destitució i substitució per un nou mestre, Josep Baiget i Massip.

L'any 1979, Joan Hugué i Rovirosa assumí la presidència de la Societat. En aquell mateix any i sota la seva presidència s'introduí l'ús de l'uniforme, de color blau. L'uniforme masculí s'ha mantingut pràcticament igual fins avui dia, mentre que el femení ha patit canvis substancials. En aquell any la coral va participar en una gran varietat d'actes, destacant la seva participació en la cantada de caramelles i en la Diada de la Coral. Aquests actes suposaren la recuperació de les caramelles que, en els anys anteriors no s'havien cantat. Pel que fa a la Diada de la Coral, es van fer actes de totes les seccions de la Societat, no només de la Coral.

El mes de desembre de 1981 el mestre Baiget va deixar el càrrec, que va ser ocupat per Jordi Belza i Sánchez, el qual va estar al càrrec pocs mesos ja que per motius de feina es va haver de traslladar a Madrid, i el seu lloc va ser ocupat per Montserrat Oliveras i Vivancos, la qual va assumir la tasca de forma transitòria, ja que a causa d'un incident va haver de deixar el càrrec el 2 d'agost de 1982, poc més de dos mesos després d'haver-hi arribat. Davant la manca de mestre per començar un nou curs, el president va assumir temporalment el seu lloc, si bé Baiget, coneixedor de la situació, es va oferir per assumir de nou el lloc de mestre, càrrec que va mantenir fins al mes de setembre de 1984. Durant aquest quart i darrer període de direcció de Baiget, se celebraren diversos actes, destacant les caramelles, les quals es cantaren el 28 d'abril de 1984, l'últim any de cant caramellenc, ja que els directors que el succeïren es van negar rotundament a dirigir i interpretar les Caramelles.

Baiget fou substituït al setembre de 1984 per Ricard Bordas i Sastre, la direcció del qual va durar fins l'abril de 1986. Sota la direcció de Bordas es varen fer les cantades habituals: la de fi de curs, les de la Festa Major, les de Nadal i les que sortien de forma esporàdica. Igualment s'assistí a diversos actes organitzats per altres corals a les quals van ser convidats. Així doncs, es va participar en l'acte d'homenatge a Josep Baiget; un concert a l'església de Santa Magdalena de Mosqueroles, a Fogars de Montclús (Vallès Oriental) i un recital en l'acte d'homenatge al cantaire i antic soci Lluís Ribas i Manetes.

El següent director de la coral va ser Antoni Trigeros i Montero. Aquest va assolir el càrrec a finals de 1988. Una de les actuacions de més renom que es dugué a terme sota la seva direcció va ser en els actes de la "I Vila Claveriana", organitzats per la Federació de Cors de Clavé, a Ripoll el 15 de juny de 1986. El cor de la Societat va formar part d'un dels sis que conformaren el concert de cloenda d'aquelles jornades. Aquell mateix any van participar en el recital ofert a Can Deu, amb motiu de la inauguració d'aquest Centre Cívic, el dia 6 de desembre de 1986.

El 15 de novembre de 1987 es va fer una excursió a Montserrat, fent una cantada al Monestir. Es va participar també en el Seminari sobre cant coral organitzat per la Federació de Cors de Clavé.

Antoni Trigeros i Montero va dirigir la coral entre 1989 fins a l'octubre de 1990. Sota la seva direcció es van dur a terme els següents actes: participació en les "I Jornades Músico-Corals" al barri; participació de la coral i de l'esbart de la Societat i a l'acte d'inauguració de la Penya Barcelonista de Benicarló. En aquesta ocasió el concert coral es va acompanyar d'una ballada de danses populars. Es va participar també a les "II Jornades Músico-Corals" al barri, que es van dur a terme l'any 1990. Es va participar també en la "V Vila Claveriana", celebrada a Granollers.

El 1990, davant la necessitat de trobar un nou mestre, es va proposar Josep Maria Torralba, si bé la manca d'entesa del mestre amb la coral va fer revocar el contracte. Davant d'aquesta situació i d'un petit període sense direcció, una de les cantaires i sòcies de la Societat, Maria Flores i Tortosa agafà de manera provisional la direcció de la coral. Pel febrer de 1991 es va localitzar una nova candidata a assumir la direcció, Ester Doñate i Gil, qui es posà a treballar i connectà amb els cantaires d'una manera molt positiva. El primer acte que va dirigir va ser el concert a la plaça Rosés el 21 d'abril de 1991, dins els actes organitzats amb motiu de la jornada de Sant Jordi. La nova directora va portar la coral fins l'any 1994. Durant aquest període va introduir 18 noves cançons de temes diversos, cinc nades i una sardana. Entre diverses actuacions, cal destacar: la participació en la missa cantada al col·legi de les M. M. Concepcionistes de Lesseps, el 15 de desembre de 1991, la participació en els actes corresponents a les "III Jornades Músico-Corals", al barri; l'excursió al monestir de Poblet, amb dinar de germanor i cantada a Vimbodí.

Les actuacions culturals i d'esbarjo de tota mena van ser constants, fins arribar al moment d'avui que es pot afirmar que la Societat Coral l'Espiga de les Corts, és una de les més actives que resten en el barri.

Tal com hem esmentat l'Entitat necessitava un local propi, i el diumenge 2 d'octubre de 1983 s'inaugurava el nou Casal de l'Espiga situat a la cantonada del carrer de Solà amb el carrer de Joan Gamper, just a tocar amb l'antiga torre d'un dels germans Deu, que en aquell moment, després de ser la Clínica de la Mercè, dedicada a malalties respiratòries, s'havia convertit en l'Alberg Pere Tarrés. La benedicció del local va ser realitzada pel rector de la Parròquia, mossèn Francesc Tena i Garriga. Tot seguit es va fer la inauguració oficial del casal. Seguint el protocol hi varen haver diversos parlaments, el primer en intervenir-hi va ser el president de l'entitat que en aquell moment era Joan Hugué i Rovirosa; després hi van intervenir el senyor Enric Vila, com a regidor del Districte i el senyor Pere Baltà, en representació del Departament de Cultura de la Generalitat. A continuació, els dos cors de la Societat -infants i grans- varen interpretar cadascun dues peces corals. Finalment es va servir un vi d'honor.

Passats uns anys, l'Alberg Pere Tarrés va precisar d'una gran ampliació i modernització. Aquest fet va motivar el trasllat forçós del Casal dins del recinte dels terrenys de l'Alberg Pere Tarrés, després d'arribar a un amistós acord es va construir un nou i modern local que avui segueix funcionant, a plena activitat, en totes les seves seccions al carrer de Joan Gamper núm. 30¹⁵².

8.1.4. Agrupació Cultural de la Dansa

Les primeres gestions realitzades per la fundació d'aquesta agrupació van tenir lloc en una botiga ubicada al núm. 7 del carrer de Berguedà. Va ser en aquest lloc on es varen començar a organitzar audicions de sardanes, però fins el mes de febrer de l'any 1926 aquest col·lectiu no va quedar legalment autoritzat amb el nom d'Agrupació Cultural de la Dansa. Les activitats principals que realitzaren foren les ballades i audicions de sardanes i ballets amb els quals assoliren èxits molt rellevants. De cap de les maneres es pot oblidar que va ser el primer esbart del barri. Passat un temps, dins de la mateixa agrupació hi

¹⁵² *Ibid.* p. 249-264.

nasqué un vigorós quadre escènic, que alternava les representacions teatrals amb comèdies musicals, com "Flametes del gran amor", "El noi de la Mare" o "La mare del Tano".

Passats uns anys, l'agrupació es va dissoldre i una gran part dels seus components es va integrar a les diverses seccions de la Joventut de les Corts¹⁵³.

8.1.5. Bar i Sala Catalunya

El bar i la sala Catalunya estaven situats al carrer de Morales. Es parla d'aquests dos locals perquè en el seu interior s'hi organitzaven moltes activitats de caire popular, com balls, sardanes i teatre. Entre altres representacions, cada any, per Tots Sants, es posava en escena el "Tenorio" en la versió còmica de "Llam-Brocs". Aquesta representació sempre va assolir un èxit aclaparador, omplint la sala completament. El senyor Carbonell, de qui ja s'ha fet esment anteriorment, afirmava que, segons manifestacions de la gent de l'època, era tan gran l'acollida a la representació que es veien obligats a repetir-la varies vegades¹⁵⁴.

8.1.6. Sala i Teatre de les Cristalleries Planell

Leopoldo Planell tenia unes idees de caire social molt avançades i desitjava que els seus empleats veiessin la fàbrica com un lloc de convivència que es pogués considerar familiar. Per aquest motiu, en una gran dependència de la fàbrica, es van realitzar les obres necessàries per adaptar-hi una sala de teatre en què els actors eren els propis treballadors de les Cristalleries. Les actuacions eren gratuïtes i malgrat que l'entrada era lliure per a tothom, generalment el contingent dels espectadors eren els familiars dels propis treballadors de l'empresa. Durant uns anys també s'hi va ubicar l'envelat per celebrar-hi els balls de la Festa Major i altres actes corresponents a la Festa¹⁵⁵.

La Festa Major de les Corts es celebra per la Mare de Déu del Remei, que acostuma a coincidir amb el segon diumenge d'octubre.

¹⁵³ CARBONELL, F., *Un poble dins la ciutat. Les Corts*. Fundació Pública Casa de la Caritat, impremta Escola Consell Municipal del Districte de les Corts, Ajuntament de Barcelona, 1992, p. 176-178.

¹⁵⁴ *Ibid.* p. 179.

¹⁵⁵ *Ibid.* p. 180.

8.2. Cinemes

8.2.1. Cinema Vallespir

El cinema més antic de les Corts que va funcionar comercialment va ser el cinema Vallespir, situat al costat dret de la cruïlla del mateix carrer de Vallespir amb l'avinguda de Madrid, just a la plaça del Centre. Era un cinema de tercera categoria on es projectaven pel·lícules després de ser estrenades i reestrenades en altres sales més importants. Aquesta sala avui ja no existeix i en el seu lloc s'hi ha construït un edifici d'habitatges.

8.2.2. Cinema Rialto (1941-1977)

Aquesta sala de cinema situada a l'actual plaça Francesc Macià núm. 3 (abans Plaza Calvo Sotelo) es va inaugurar el 20 de juny del 1941 amb l'estrena del film "Un patriota". Era un cinema de petit format amb una capacitat de 440 places, equipat amb una decoració molt senzilla, que ben aviat es va convertir en cinema de barri amb programació doble de pel·lícules de reestrena. Aquell mateix any es va estrenar, durant el mes de setembre, "El correo de la emperatriz".

L'any 1943 el cinema va tancar i no es va tornar a obrir fins el 23 de desembre de 1954. Durant el parèntesi d'aquesta dècada, el local fou ocupat per la sala de festes-cabaret Lamoga. En la nova etapa com a cinema els primers films que es van projectar van ser aptes per a tots els públics, amb títols com els de "Tarzán y la cazadora" i la "Legión invencible".

L'any 1968 el Rialto es va convertir en una sala de projeccions de films d'Art i Assaig. La primera estrena d'aquesta modalitat va ser el film de François Truffaut "Jules et Jim". Amb aquesta nova modalitat, reservada per a intel·lectuals i cinèfils, la sala va adquirir un cert renom com a cinema d'aquesta especialitat. Malauradament aquest període va ser molt limitat i a finals de 1970 la sala tornaria a programar sessions de projecció de films de reestrena, fet que va precipitar la seva decadència i que va acabar amb el seu tancament el 30 de desembre de 1977. El local es va convertir en una de les primeres hamburgueseries de Barcelona. Avui, en l'espai que havia ocupat el cinema hi ha establerta una farmàcia¹⁵⁶.

¹⁵⁶ *Barcelofília*, 21 d'octubre de 2010 [11.43] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

*Fig. 310. Indret on havia estat ubicat el cinema Rialto, on avui hi ha la plaça Francesc Macià.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.*

8.2.3. Cinema Aquitània

Aquesta sala cinematogràfica situada a la carretera de Sarrià núm. 31 (avui avinguda) es va convertir en la Filmoteca de Catalunya, que s'hi va instal·lar durant un període de 20 anys fins el seu trasllat definitiu al barri del Raval, concretament a la plaça Salvador Seguí, 1-9. El local del "Aquitània" va seguir funcionant com a teatre, amb una programació d'obres continuada fins el moment que el local es va tancar definitivament

Fig. 311. Teatre Aquitània. Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.

8.2.4. Cinema Renoir les Corts

Els cinemes Renoir de les Corts van ser les primeres sales d'aquesta cadena que es varen instal·lar a Barcelona. Estaven situades al carrer d'Eugeni d'Ors, entre el Primer Cinturó (avinguda de Carles III) i el mercat municipal de les Corts. Els cinemes disposaven de sis sales, situades al costat del col·legi les Corts, on es projectaven cintes d'autor i pel·lícules d'estrena en versió original. Es creu que una de les principals dificultats de l'estructura era la gran escalinata que començava, tot just, després de la porta d'entrada i arribava fins a les taquilles. Aquestes escales dificultaven la mobilitat d'entrada i sortida de les sales de projecció. A l'espai entre les taquilles i les sales s'hi disposava d'un petit bar on la gent aprofitava per fer alguna consumició mentre esperava l'hora del començament de la projecció cinematogràfica. Aquesta cadena tenia com a norma, per qui volgués, programes que es podien visualitzar a l'espai previ a l'entrada de les sales de cadascuna de les pel·lícules projectades.

La mínima centralitat de la zona, malgrat la proximitat de l'estació de la Línia 3 de metro de les Corts, propiciava que l'afluència d'espectadors no fos la desitjada per poder fer rendible l'establiment del cine. Aquesta va ser segurament la principal causa per la que al començament de l'estiu del 2012 el cinema Renoir de les Corts tanqués definitivament. Actualment, en el seu lloc s'han establert un conjunt d'equipaments culturals i socials públics a disposició del barri¹⁵⁷.

Fig. 312. Sales del desaparegut cinema Renoir.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.

¹⁵⁷ *Barcelofília*, 31 de gener de 2014 [22.15] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

8.2.5. Cinema Loreto

Aquesta sala de cinema va obrir les portes el dilluns 21 de gener del 1963. El local estava situat en uns dels baixos dels habitatges construïts en els terrenys on abans hi estava ubicat el Canòdrom Loreto. La sala era molt gran i confortable i va quedar integrada en el conjunt de cinemes qualificats de reestrena. Les primeres pel·lícules que s'hi varen projectar van ser "Cuando llegue septiembre", amb Rock Hudson i Gina Lollobrigida, i "Susan Slade", un film de Delmer Daves. En els primers anys de la seva existència el cinema Loreto acollia sessions de cinefòrum durant els dies de la Festa Major de les Corts. El mateix any de la seva obertura, l'any 1963, va acollir les projeccions del "Col·loqui Internacional de Cinema Submarí" i durant els anys seixanta del segle passat va ser molt corrent la projecció de documentals sobre expedicions de muntanya, esquí i alpinisme.

Va ser a partir de l'any 1981 que el cinema Loreto es va transformar en una sala de projeccions de cinema d'autor. La selecció d'aquests cicles va anar a càrrec dels coneguts crítics cinematogràfics Àlex i Pablo Gorina. Amb la direcció dels dos crítics la sala va aconseguir un gran i importantíssim reconeixement per part de tots els cinèfils. Dues sessions retrospectives sobre Jacques Tati i Peter Sellers van obrir el pas a aquesta nova etapa de la sala. La introducció dels vídeoclubs i la seva distribució domèstica va representar la mort per a tots els cinemes de repertori i el Loreto no va ser precisament una excepció. A mitjans de l'any 1984 tancava les portes per obrir pas a un pàrquing¹⁵⁸.

*Fig. 313. Edifici d'habitatges antigament ocupat pel cinema Loreto.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col·lecció particular.*

¹⁵⁸ *Barcelofília*, 29 d'agost de 2011 [15.26] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

8.2.6. Cinema Alborada

Estava situat al carrer de Galileu núm. 288. Era un local d'amplíssimes dimensions i amb una capacitat impròpia pel que podia donar de sí la població del barri per assegurar una afluència d'espectadors que fes rendible la sala. Consta que l'any 1947 el cinema ja estava funcionant perquè ja hi havia programació. El local disposava de pantalla panoràmica i la seva existència va ser continuada fins a finals de la dècada dels anys cinquanta i principis dels anys seixanta del segle passat. En el seu espai s'hi van construir edificis destinats a habitatges.

*Fig. 314. Edifici d'habitatges antigament ocupat pel cinema Alborada.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2015, col.lecció particular*

8.3. Sales de Festa

8.3.1. La Rosaleda

Aquesta sala estava integrada en el cercle de balls restaurants situats a l'aire lliure que durant la postguerra van ser instal·lats en la zona alta de la Diagonal.

Aquest espai va obrir les seves portes a l'estiu de l'any 1940. Es presentava públicament com "la más alta expresión de la elegancia y calidad de la vida social de nuestra cosmopolita ciudad". S'hi van organitzar diferents desfilades de moda, festes privades de l'alta societat barcelonina, "puestas de largo" de jovenetes de casa bona, dinars i sopars de recepció a personalitats estrangeres que visitaven la ciutat i revetlles i celebracions de cap d'any. El negoci estava vinculat a l' Hotel Ritz, i malgrat la distància, formava part del programa de restaurant espectacle a l'aire lliure durant els mesos de la temporada d'estiu (normalment aquesta temporada començava el mes de juny i es tancava a finals de setembre). La temporada de l'any 1951 va ser molt rellevant amb la presentació i actuació a la Rosaleda del cantant francès Charles Trenet. També es vol deixar constància d'alguns dels artistes importants que van actuar al local¹⁵⁹:

Juliol del 1946 - Bernard Hilda i Raul Abril

Juliol del 1947 - Lili Moreno

Juliol del 1950 - Josephine Baker

El local estava situat a la part de muntanya de la Diagonal, en la confluència amb el carrer d'Anglesola (antiga carretera de les Corts).

Fig. 315 i 316. Edificis d'habitatges i comercials allà on havia estat ubicada la sala de festes la Rosaleda.
Imatge: A. Brengaret i Framis, 2015, col·lecció particular.

¹⁵⁹*Barcelofília*, 30 d'octubre de 2010 [19.55] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

8.3.2. Sala El Cortijo

Acabada la Guerra Civil es va considerar necessari anar completant la urbanització de la zona nord de la Diagonal des de la plaça de Francesc Macià (en aquell temps Calvo Sotelo), fins a la zona de Pedralbes de la barriada de les Corts. La vida nocturna de Barcelona, d'un cert nivell, es va anar desplaçant del centre cap aquesta nova zona, sobretot a la temporada d'estiu, ja que molts d'aquests locals representaven actuacions, aprofitant la fresca nocturna, en un ambient agradable rodejat de jardins.

Aquest local estava situat concretament al núm. 612 de la Diagonal, molt a prop de la cantonada de l'actual carrer de Beethoven. El Cortijo oferia restaurant a l'aire lliure i ball amenitzat amb orquestra totes les nits d'estiu.

Va tancar a començaments dels anys seixanta del segle passat, quan es va acabar d'enllestir la urbanització del carrer del Mestre Nicolau i es van edificar el darrers edificis en aquella zona.

Per certificar la seva existència, avui, en un dels edificis, concretament el que disposa del núm. 608 de la Diagonal, s'hi pot veure a l'entrada de la finca un rètol amb el nom de "Edificio El Cortijo"¹⁶⁰.

Fig. 317. Il·lustració del que havia estat la sala de festes El Cortijo.
Imatge: <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

¹⁶⁰ *Ibid.* [2.24]

8.4. Esports

8.4.1. Futbol Club Barcelona

(veure Annex, cap. XII)

Un dels privilegis que com a poble va tenir les Corts va ser poder ubicar el camp de futbol del FC Barcelona. Abans d'establir-se a les Corts els inicis d'aquest club varen ser amb els afeccionats jugant pels carrers de Sant Gervasi (1898-1899). Després es van fer servir altres espais com l'antic velòdrom de la Bonanova (1899-1900); el camp de la carretera d'Horta (1901-1905); el camp del carrer Muntaner (1905-1909); així com el camp del carrer de la Indústria (1909-1922).

Després de viure totes aquestes ubicacions es va decidir cercar uns terrenys on poder construir el nou estadi. L'any 1920, concretament el dia 27 de juny, a la seu del Centre autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), a la rambla de Santa Mònica, l'ambient era d'eufòria per l'excel·lent trajectòria de l'equip i la bona salut de l'entitat. El president Ricard Graells, que deixava la presidència de l'entitat, va proposar que es crees una ponència que s'encarregués d'adquirir uns terrenys adequats per bastir un nou camp, sobretot en propietat, davant l'evidència que el vell camp del carrer Indústria resultava insuficient del tot per ubicar l'afició ja que cada dia resultava més nombrosa. Amb el problema afegit que les instal·lacions del carrer de la Indústria estaven assentades en uns terrenys de lloguer, en una zona de l'Eixample on cada dia creixien noves edificacions, i amb la incògnita que el propietari rebés propostes de compra per part de particulars o empreses interessades en edificar nous edificis i que l'oferta fos prou generosa perquè el propietari l'acceptés i provoqués un desnonament immediat, fet que deixaria el club sense camp on poder desenvolupar les seves activitats esportives.

En la ponència el president va exigir que els terrenys, que devien ser comprats, havien d'estar situats forçosament a un lloc assequible, no massa allunyat del centre de la capital. El preu no havia de ser elevat, de manera que resultés prohibitiu per la quantitat, ja que si fos així, la seva compra resultaria fora de les possibilitats del club. La proposta va ser aprovada per unanimitat per la ponència, que fou formada pels expresidents barcelonistes Artur Witty, Juli Marial, Joan Gamper, Otto Gmelin, Àlvar Presta, Rafael Llopart, Francesc de Moxó, Gaspar Rosés i Ricart Graells, a més dels tècnics assessors Joan Sitges i Jaume Baladia, i l'arquitecte Josep Alemany.

Una vegada constituïda, la comissió va quedar encallada per la inacció que en aquella època patia el club, quan el que regia el seu destí no era el seu gran impulsor Joan Gamper. Malgrat les dificultats va ser el suís el que va donar l'impuls definitiu al projecte, després que el 10 de juliol de 1921 la proposició, que fou aprovada per unanimitat, amb un apartat que deia: “És voluntat primordial del FC Barcelona que la seva junta de govern procuri a tot preu i com més aviat millor un nou camp de joc, amb totes les condicions indispensables que requereix el bon nom del club per la seva gloriosa història i per honor de tota la Catalunya futbolística”. Tres dies després Gamper nomenà una nova comissió de camp en la que ell hi figurava amb Ricart Cabot, Jaquim Sot, Juli Marial, Albert Solsona, Lluís Jover, Ignasi Pons i Joan Maria Guasch, tots directius, a més dels tècnics assessors Jaume Baladia i Josep Alemany.

Immediatament la comissió es va dedicar a visitar tots els terrenys adequats que fossin possibles de compra. Una vegada avançats els treballs, el 8 de desembre del mateix any es va convocar una assemblea extraordinària per decidir com cobrir el pressupost per poder realitzar la tant gegantina obra. Aquell mateix dia es va decidir subscriure obligacions hipotecàries de cent a cent mil pessetes al 5% amb aquestes obligacions es va poder recaptar un ingrés de 629.900 pessetes. També es va acordar l'emissió de 5.000 cèdules de cent pessetes de valor nominal sense interès, reservades als socis inscrits abans del 31 de gener de 1922. Aquestes cèdules serien amortitzades en deu anys, a raó de 10 pessetes anuals, que reportarien al club 500.000 pessetes més. Al mateix temps, l'assemblea decidí per unanimitat apujar la quota mensual de 3 a 4 pessetes als associats que no subscrivissin cèdules¹⁶¹. Aquell dia, el president Joan Gamper, plenament conscient de la transcendència dels acords que s'havien adoptat, va pronunciar amb tota solemnitat aquestes grans paraules: "Senyors, d'aquí naixerà un Barcelona nou, i s'obrirà una era de prosperitat i es tancarà el període preparatori d'una història"¹⁶².

Una vegada resolta l'economia necessària per portar a terme la construcció del Nou Camp de les Corts, la Comissió va poder emetre el seu veredict: el terreny òptim per bastir un nou camp era també conegut per Can Ribot, anomenat també Can Guerra, situat al districte de les Corts. En aquell moment, la zona estava delimitada entre la Travessera de

¹⁶¹ BELENGUER, T., *Les Corts i el Barça. Vuitanta cinc anys d'història compartida*. Edita Ajuntament de Barcelona, 2007, p. 17.

¹⁶² Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona. Butlletí Oficial del FC Barcelona, novembre-desembre de 1921.

les Corts, encara per urbanitzar; el carrer Gerard Piera; el carrer Marquès de Sentmenat (Travessera Vella); i el carrer Mas Pujó.

El cost total dels terrenys va ser de 928.500 pessetes. Hi va haver assistents a l'assemblea que no estaven d'acord amb el projecte i van arribar a posar en dubte la neutralitat de la comissió de camp, però aquest fet no va passar de ser una hipòtesi sense fonament.

El 8 de febrer de l'any 1922, Joan Gamper molt emocionat signava l'escriptura de compra dels terrenys de Can Guerra. El contracte que es va signar deia el següent¹⁶³:

EN LA CIUDAD DE BARCELONA,

A ocho de febrero de mil novecientos veinte y dos.

REUNIDOS

Doña Mercedes Deu y Majó, asistida de su marido Don José Ribot y Nubiola, ambos mayores de edad y vecinos de Sarrià, con cédulas personales números 3.388 y 3.387 clases quinta y octava de fecha diez de agosto último; obrando en su nombre propio.

Y Don Juan Gamper Haessing, mayor de edad, casado y vecino de esta capital; con cédula personal de clase cuarta, expedida a ocho de julio próximo pasado [sic] bajo el número 4.788; obrando en nombre y representación y como presidente del “Futbol Club Barcelona”, sociedad de deporte establecida en esta ciudad, autorizado por la Junta general extraordinaria celebrada el día ocho de diciembre último.

Otorgan el presente documento privado en virtud del cual Doña Mercedes Deu i Majó se obliga a vender al “Futbol Club Barcelona” y éste se obliga a comprar una finca conocida por “Can Guerra”, sita en la barriada de Las Corts, agregada a esta ciudad, de superficie aproximada 23.385 metros 14 decímetros cuadrados, bajo las condiciones siguientes:

1º El precio de la venta será novecientos veinte y ocho mil quinientas pesetas, pagaderas en cuanto a setenta y cinco mil pesetas en el acto de firmarse la escritura de venta y el resto a razón de cincuenta mil pesetas como asimismo en los años inmediato siguientes con el cuatro por ciento de interés anual a partir del comienzo del tercer año, o sea por primera vez en 31 de enero de 1925 respecto del interés correspondiente al año anterior. Caso de que el precio no hubiese sido pagado a los diez años, el interés por lo que quede aumentará a seis por ciento anual.

2º La escritura de venta se otorgará antes del día quince de abril de este año, siendo de cuenta del “Futbol Club Barcelona” todos los gastos de la misma y de la hipoteca que se constituirá en garantía del precio aplazado y de sus intereses, así como los de las cartas de pago.

¹⁶³ *Ibid.* 8 de febrer de 1922.

3º La finca se vende en el concepto de libre de cargas.

4º El “Futbol Club Barcelona” podrá empezar desde luego las obras.

5º Doña Mercedes Deu recibe en este acto del Señor Gamper quince mil pesetas como arras.

Y en prueba de conformidad firman este documento por duplicado y a un solo efecto.

Les normes urbanístiques a començaments dels anys 20 del segle passat disposaven que el terreny de Can Guerra estava limitat per l'actual Travessera de les Corts, el carrer Gerard Piera (actualment carrer del Marquès de Sentmenat), la prolongació d'una secció del carrer Mas Pujó que, a partir de la Travessera de les Corts era més o menys un camí sense urbanitzar, i la propietat Cuyàs. Tot plegat formava un quadrilàter de 200 per 123 metres. La col·locació de la primera pedra del futur Camp Nou de les Corts es va produir a les 11 hores del matí del dia 11 de febrer. Aquesta efemèride es va realitzar amb tota la solemnitat possible acompanyada d'una munió de barcelonistes que va sortir dels carrers París i Urgell, allà on estava ubicat l'esmentat Camp Vell, situat al carrer Indústria. La comitiva formada per quatre bateadors de la guàrdia municipal, la banda de música de la Casa de Família, el penó antic del club, portat per Josep Ardèvol, ex campió de lluita grecoromana i radical seguidor barcelonista. Els jugadors dels quatre equips de l'entitat, representants de l'Ajuntament, la Mancomunitat, la junta directiva i nombrosos socis i simpatitzants del Futbol Club Barcelona. Quan arribaren a Can Ribot, el pare Lluís Sabaté -soci núm. 79 del club i gran barcelonista- procedí a beneir la primera pedra davant d'una tribuna improvisada per les autoritats. Després de diversos parlaments a càrrec dels representants de les institucions, Joan Gamper va donar per acabat l'acte amb aquest emocionant discurs¹⁶⁴:

Digníssimes autoritats, socis del Barcelona, amants del nostre club: en aquests moments de joia suprema, sota aquest cel gloriós que ens abriga, davant d'aqueixes muntanyes que vetllen la ciutat, aixecarem ben alta la bandera blau i grana: l'aixecarem en senyal de possessió.

En aquest camp conquerit a força de treball i d'amor, hi plantarem arrels.

Recordant les victòries passades, en aquest clos beneït hi floriran les victòries futures.

Amunt els cors, que ja tenim camp nou!

¹⁶⁴ CARBÓ, D., *Historial del FC Barcelona 1899-1924*, vol.II, imp. Costa, 1924, p. 238-239.

Les multituds ens hi han portat. Hem vingut a pes de braços. El nostre poble s'ha fet seu el Barcelona i Barcelona s'ha fet el club de tothom. La seva fama mundial ha omplert d'orgull Catalunya, aquest grapat de terra adorable, tan amat de totes les lluites; que les lluites, quan són nobles, enforteixen i enlairen.

Per això, en aquest jorn de festa, voltat de tanta gent que ens estima, jo prego a les autoritats que m'escolten que vetllin pel nostre club, per aqueixa força veritable, per aquest Barcelona de les meves entranyes, per aquest fill que s'ha fet gran i formós, que és l'encís de tot el món.

Als jugadors jo els prego fidelitat. Damunt del pit porten l'escut del Barcelona; dessota l'escut els batega el cor. Una cosa, lligada amb l'altra, fa el jugador ideal. Però això, sempre, a tot arreu i a totes hores, com dues coses bessones.

Als socis vells i als socis nous, que no s'apagui mai el foc sagrat que els arbora. Ells són els que eixamplen les victòries, els qui aboquen el riu d'argent que fecunda els nostres somnis tornant-los realitats, els qui perpetuen l'amor al club, els qui vetllen la marxa del Barcelona.

Quan vingui el maig, tot això farà goig. Els professionals anglesos, de tornada a llur país, seran els primers que espargiran per Europa la impressió de magnificència del nostre camp d'esports. Allà, en terres del Nord, perduts sota la boira grisa que tot l'any els embolcalla, amb els ulls aclucats veuran contraclaror els gallardets de mil colors, les dones rialleres, els homes delirants i els nostres jugadors que, d'un tros lluny, els cridaran, amb el braç alt, com a senyal de victòria: "Val més molta que força!"

Tot això, ple de sol, enlluernador, curull de gràcia. Treballem, doncs, cadascú al seu lloc; coronem dignament la nostra obra. Fem pàtria; fem esport! I, per damunt de tot, que visqui el Barcelona.

Després de tres mesos treballant nit i dia el camp de les Corts ja estava enllestit. El 20 de maig de 1922 es va celebrar la solemne inauguració del Camp de les Corts. Les obres de construcció no estaven del tot acabades; "la catedral del futbol", com es va conèixer ben aviat fou conegut com l'Estadi de les Corts, i es reconeixia que era un dels millors camps de futbol d'Europa. Va ser obra dels arquitectes Santiago Mestres i Josep Alemany. El camp de les Corts, que havia costat oficialment 991.984,05 pessetes, feia 112 x 70 m i el seu nivell de terra estava situat 75 cm per sota de la primera filera d'espectadors, els quals estaven separats del terreny de joc per una sòlida barana de fusta que dificultés que el públic pogués envair el camp.

Entre altres particularitats que componien l'estructura del camp citem com les més importants:

- Una gran tribuna coberta, amb capacitat per a 1.300 persones, que tenia 60 m de llargada amb una línia de 32 llotges per a 256 espectadors. Al centre de la tribuna s'hi trobava la llotja presidencial.
- Dues tribunes descobertes, de preferència, situades una a cada costat de la tribuna central, aquesta coberta, que en conjunt les dues tribunes laterals disposaven d'una capacitat conjunta de 1.456 espectadors asseguts.
- Graderies de ciment armat. Les quatre primeres fileres, denominades laterals, admetien a 935 persones, mentre que les 19 restants ho eren per a 4.560 espectadors.
- Graderies als terraplens als extrems del camp. Disposaven de cinc i quatre fileres de seients de ciment armat, amb una capacitat per a 1.452 persones, la resta de les graderies dempeus acollien a 12.000 espectadors.

A l'entrada per la dreta del gol nord, junt amb la tribuna principal, hi ha encara l'anomenat Pi de les Corts, que presidia elegantment tot el conjunt de l'Estadi. Aquest pi està situat concretament entre la cruïlla del carrer Vilamur amb la Travessera de les Corts. Seria important fer referència a la declaració del conserge del camp de les Corts, Manuel Torres, que resultava ser un testimoni de primera mà que en les seves memòries comentava: “Al poco tiempo de construirse el campo de les Corts, esta barriada barcelonesa, entonces muy poco habitada, empezó a cobrar un gran auge. Empezaron a construirse casas, a edificarse fábricas, a establecerse industrias y comercios. El campo de les Corts fue un poderoso imán que atrajo a los barceloneses a engrandecer la ciudad por esa zona”. Aquest fet va convertir el Futbol Club Barcelona en un motor imparable del districte de les Corts, i que fins avui encara és vigent.

Es vivien uns temps que el futbol era molt determinant en la societat barcelonina, de tal manera que tant a Catalunya com a Espanya era l'esport esclatant. Aquest fet va determinar que el camp de les Corts resultés completament petit després de jugar-hi importants partits, fet que va fer exterioritzar la opinió del president Joan Gamper dient: "Crec que hauríem hagut d'adquirir un terreny el doble de gran"

Dels anys 20 del segle passat data el primer himne del FC Barcelona. Va ser el 25 de febrer de 1923 quan al camp es va decidir realitzar un homenatge a Joan Gamper i al acabar fou estrenat per l'Orfeó Gracienc l'Himne del FC Barcelona, amb lletra de Rafael

Folch i música d'Enric Morera. En aquesta composició es parlava del que representava la unió "Esport i Pàtria", que en aquells moments es podia interpretar que el Barça i Catalunya eren una sola cosa.

El cop militar del general Primo de Rivera (13 de setembre de 1923) va imposar un règim dictatorial que sobretot quedava marcat per una persecució gens dissimulada envers Catalunya. Aquest fet, va tenir entre altres, una afectació directa contra una entitat de la importància catalanista com podia ser el FC Barcelona. No hi va haver un sol barcelonista que es lliurés de ser qualificat com un absolut independentista. L'ambient era molt tens i el que es va generar amb totes les autoritats militars feia respirar que en qualsevol moment esclatés un fet prou importat que afectés totalment al club. La directiva, conscient de la situació, es va avançar i va publicar una circular dirigida a tots els socis l'octubre de 1923, en la qual es demanava que s'actués amb la màxima prudència per evitar mals que podrien ser insuperables. Sobretot es demanava la màxima correcció en expressar-se tant en els moments que es podien considerar favorables com en els que es podia interpretar el contrari.

El 14 de juny de 1925 es va celebrar al camp de les Corts del FC Barcelona un homenatge a l'Orfeó Català, jugant un partit el FC Barcelona contra el Júpiter. La banda de música d'un vaixell anglès que aquells dies, junt amb altres vaixells de l'Armada anglesa, estava ancorat al port de Barcelona va interpretar l'himne reial d'Espanya, que va ser rebut amb una xiulada impressionant. Immediatament la banda de música anglesa present al camp va interpretar les primeres notes *God Save The King*, que van ser premiades amb un aplaudiment general. Per la directiva ja es va considerar que aquest fet comportaria complicacions. Efectivament, el 24 de juny de 1925 el general Joaquim Milans del Bosch va decretar el tancament del camp del Barça durant sis mesos, i aconsellant que durant un temps el president Joan Gamper marxés del país. Joan Gamper va dimitir com a president del Club i s'exilià a Suïssa. Gràcies al ferm suport dels seus seguidors, el Barça va poder superar aquesta crisi, molt més greu per la qüestió econòmica que no pas per la que fa a la social o esportiva, perquè els quantiosos deutes que arrossegava el Club per la recent construcció del camp eren molt elevats. El sotrac es va poder superar gràcies a l'esforç personal dels socis barcelonistes que, malgrat el tancament del camp i la suspensió

d'activitats, van renovar les quotes i, a més, van oferir préstecs personals perquè la Junta Directiva pogués cobrir la manca d'ingressos¹⁶⁵.

Tots aquests fets van culminar el 23 de maig de 1926, quan a l'estadi de les Corts es va celebrar un homenatge al FC Barcelona per haver guanyat el títol de Campió d'Espanya. A la mitja part d'un partit entre dos equips blaugrana, al mig del camp, es va treure una senyera, un acte molt important en aquells temps d'absoluta dictadura primo-riverista i encara molt més considerat, tenint en compte el que havia passat l'any anterior.

Un cop passada la tempesta, el Club va reprendre el seu brillant esdevenir com a gran entitat esportiva i social. A l'agost de 1926 es comença a pensar amb la possibilitat d'adquirir els terrenys del Sòl de Baix, perquè servís com a camp d'entrenament de totes les seccions del Club. Aquest terreny havia estat una finca senyorial propietat del més important terratinent del poble de les Corts al segle XIX, que era Josep Comas i Masferrer. Una vegada adquirit el terreny es va utilitzar com a camp de futbol on jugaren els equips blaugrana de base fins a finals del 1932, tot i que aleshores es va fer servir com a terreny d'entrenament del primer equip i d'altres seccions esportives. Així mateix, el Club va llogar en aquells moments uns terrenys a la Gran Via, que eren propietat de l'empresa Pirelli i que havien de servir per ser utilitzades per les seccions d'atletisme i de bàsquet¹⁶⁶.

El 24 de setembre de 1926 el camp de les Corts va millorar moltíssim al disputar-se el primer partit amb gespa natural de la seva història. Que els camps fossin de gespa va ser una imposició als grans clubs per la Federació Espanyola de Futbol. Una de les coses que s'ha tingut en compte no fa gaire és que en aquell moment un dels símbols de la ciutat de Barcelona i, aleshores, el recinte més conegut del districte de les Corts, arribà al màxim de la seva popularitat.

Fa poc es va escriure molt encertadament: "A partir d'aquell instant cada diumenge el camp farà aquella clàssica olor d'herba humida i de cigar havà. El partit del diumenge és una parada obligada en l'itinerari ociós i popular dels diumenges barcelonins. La catifa verda de les Corts serà una de les imatges de la memòria col·lectiva i un espectacle

¹⁶⁵ FABRE, J., i HUERTAS, J.M., *La construcció d'una ciutat (Barcelona, 1888-1988)*, Plaza & Janés, Barcelona 1988, p. 143.

¹⁶⁶ De fet, durant aquells sis mesos el Campionat de Catalunya va restar suspès en espera del retorn del FC Barcelona.

meravellós per als espectadors ocasionals que, un cop a la vida, peregrinen a la catedral del futbol català per veure un partit del Barça¹⁶⁷.

A l'agost de 1928, els directius barcelonistes Josep Plantada i Epifani de Fortuny van fer públic el projecte i la decisió de construir la grada que faltava al gol de baix. Es va encarregar l'obra, després d'un concurs públic, a l'empresa Pujades & Jorba, que va presentar un projecte d'una grada amb una capacitat entre 9.000 i 9.500 persones amb un cost total de 169.972,20 pessetes i amb el compromís d'entregar l'obra completament enllestida en dos mesos exactament.

El 1919 el Barça descobreix la partitura del seu primer himne coincidint amb el 115 aniversari de la seva fundació, i comunica la troballa de la partitura que data de l'any 1910 i que responia al nom de "Foot-ball Club Barcelona Himno Marcha". Un segle després doncs, l'himne ha estat enregistrat de nou en una gran troballa. La partitura d'aquest himne va ser realitzada per José Antonio Lodeiro Piñeiroa 1868-1934, natural de Mondoñedo (Lugo) i era músic major de la banda del regiment d'infanteria d'Alcántara núm. 58. Es va trobar la referència gràcies a la col·laboració del Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona amb la "Peña Barcelonista de Mondoñedo" i Andrés Garcia, cronista d'aquesta població de Lugo. La tasca va permetre trobar una fotografia de la partitura de gran qualitat, propietat de Concepcion Piñeiroa, neboda neta del compositor. La recerca encara no ha finalitzat, perquè hi ha indicis que aquest himne pot tenir lletra.

La crida ha donat els seus fruits i es va trobar la referència a l'himne del 1910 al llibre *Historial del FC Barcelona* (1924) de Daniel Carbó. Amb aquestes dades l'hemeroteca dels diaris "El Mundo Deportivo" i "La Vanguardia", van començar a investigar sobre el compositor, José Antonio Londeiro Piñeiroa¹⁶⁸.

Entre els anys 1929 i fins al final de la Guerra Civil, l'any 1939, es va produir una seriosa crisi.

El FC Barcelona va viure el nivell més alt de la seva edat d'or als anys vint del segle passat amb la conquesta del primer Campionat Nacional de Lliga. Malauradament, aquest

¹⁶⁷ BARNILS, R., *Història crítica del FC Barcelona*, ed. Empúries, Barcelona 1999, p. 66.

¹⁶⁸ La partitura escrita per a piano de José Lodeiro Piñeiroa la va trobar Xavier Andrés Garrote, a finals del mes d'octubre de 2015.

va ser el final d'una gloriosa etapa. El relleu generacional no va complir les expectatives que en un principi s'havien fet previsibles i afegint-hi que la gent es va involucrar cada vegada més intensament en la política, el cop de gràcia es va executar amb l'arribada de l'època republicana. Així, el nou Barça dels anys trenta va entrar en una desastrosa crisi, pèrdua de figures, sequera de títols i socialment parlant, pèrdua importantíssima de socis, que tot junt va provocar una greu crisi econòmica per la disminució de quotes i sobretot per la poca assistència de públic, i el que hi assistia adquiria una entrada de pagament per cada partit.

De totes maneres, l'ambient de llibertat que va comportar, amb aires completament nous, la Segona República Espanyola el 14 d'abril de 1931, va fer realitat que el 21 de juny d'aquell mateix any el Barça pogués organitzar un nou homenatge a l'Orfeó Català, en aquest moment, a diferència de l'any 1925, en un ambient social favorable. En el descans del partit celebrat entre el FC Barcelona i el Saragossa (que acabà amb victòria local per 4 a 0) es va lliurar un pergamí a l'Orfeó i una senyera que l'acompanyava. El pergamí era obra dels artistes i socis blaugrana Utrillo i Joan M. Guasch, que a més era directiu. El pergamí va ser el mateix que es pensava oferir durant la conflictiva tarda del 14 de juny del 1925. A la llotja, com l'any 1925, hi havia el mestre Lluís Millet, fundador de l'Orfeó Català. Passats uns dies, el 12 de juliol de 1931, el president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, feia entrega al camp de les Corts del trofeu de campió de la Copa, que portava el seu nom, que el va assolir el FC Barcelona amb la victòria sobre el Badalona per 1 a 0; el Badalona resultà finalista rebent també un trofeu que ho certificava.

S'ha fet menció d'aquest esdeveniment per deixar-ne constància de la seva importància. A part d'aquest i d'altres, es tractarà de les vicissituds estructurals del camp de les Corts que van estar constantment sobre la taula en aquells moments. A l'agost de 1929, una bona part del terreny del camp de les Corts va ser expropiat per l'Ajuntament de Barcelona per exigències de la nova urbanització de la zona. El camp no deixava de modernitzar-se, tot i que degut a la falta de terreny s'havia descartat la possibilitat d'ampliar-lo. L'any 1933 es va replantar la gespa del terreny de joc i el servei de bar s'havia millorat amb la seva ampliació i amb la instal·lació d'una font d'aigua potable amb servei de vasos esterilitzats. Repassant a fons l'escriptura de la compra dels terrenys es va poder constatar que una mina d'aigua, de gran cabdal, era reconeguda com a propietat del Club i la seva utilització per tots els serveis del camp, fins hi tot pel rec i manteniment de la gespa, comportava un estalvi importantíssim pel Club.

També com a fet innovador es va construir un pas soterrat que comunicava el terreny de joc amb la zona de vestidors. Aquesta millora única en el moment, va determinar que els dirigents del Club situessin el camp de les Corts com el més avançat de l'Estat espanyol.

El temps no s'aturà i la dècada dels anys trenta del segle passat van ser molt moguts, la continuïtat del Club va estar moltes vegades al límit de la seva desaparició. Les convulsions, enfrontaments socials i els desastres polítics a tot l'estat, van posar massa vegades el punt de mira al FC Barcelona. Una part de la facció espanyolista de l'Estat qualificava el Club com un dels bressols separatistes, mentre que des de Catalunya esdevenia realment una de les bases sòlides per fer possible una República Catalana independent. Tot aquest cúmul de determinants va culminar amb l'esclat de la incomprendible Guerra Civil amb totes les seves conseqüències. Acabada la Guerra, immediatament es va determinar l'enderroc de tot el que tenia un sentit pròpiament català, de tal dimensió va resultar el fet que el FC Barcelona va estar a punt de ser eliminat del context esportiu. Entre molts esdeveniments injustificables ja havia sofert l'afusellament del seu president, Josep Sunyol i Garriga, que a més era parlamentari d'ERC a les Corts de Madrid, a mans d'unitats franquistes, el 6 d'agost de 1936. Sumant-hi moltes actuacions, es deixa constància d'un esdeveniment gràcies al qual es va poder mantenir una flama d'esperança en el seu ressorgiment. El primer contacte entre els militars feixistes i el Club podria haver estat patètic. Els militars tenien planejat establir un parc mòbil en el camp de les Corts i convertir-lo en un garatge de tancs i vehicles militars. Els militars foren rebuts per Manuel Torres i el secretari del Club, Rosend Calvet Mata. Calvet, nerviosíssim, li va dir a l'oficial: "Señor, ahí tiene usted el templo destinado al culto del deporte y la cultura física. Ha sido y lo hemos respetado durante la guerra. Ahora usted decidirá". La resposta del militar va constituir tota una sorpresa, sobretot perquè els tons comprensius no eren precisament habituals: "Esté usted tranquilo joven, no seremos nosotros quienes perjudiquemos lo que vosotros habéis conservado". I els soldats abandonaren les instal·lacions de les Corts sense posar en pràctica la terrorífica idea que els hi havia portat¹⁶⁹.

El Club va restar totalment inactiu fins els primers mesos de l'any 1939, en els que el FC Barcelona reprengué l'activitat el 29 de juny amb un incomprendible partit al camp de les Corts entre una selecció espanyola que vestia els colors blaugrana i els juvenils de l'Athletic Club de Bilbao.

¹⁶⁹ CALVET, R., *Història del Futbol Club Barcelona*, ed. Hispano Europea, Barcelona, 1978, p. 95.

El Club es va anar refent immediatament augmentant el nombre de socis i projectant noves reformes i ampliacions al camp. L'any 1943 s'havia ampliat la grada del gol nord segons els plànols i projectes presentats per Sagnier, i el mateix any, sobre la grada ampliada va quedar inaugurat el nou marcador. Aquestes obres van durar cinc mesos i varen representar un augment en l'aforament de 5.000 espectadors. L'obra més important va ser la construcció de la nova tribuna amb una coberta sense columnes que li concedia una imatge espectacular. El projecte i la direcció de l'obra va anar a càrrec de l'enginyer Eduard Torroja Miret. La majestuosa tribuna va ser construïda sobre la vella, aquesta vella tribuna va ser venuda al Gimnàstic de Tarragona. El camp va quedar, malgrat les constants ampliacions, completament petit. En el moment d'ampliar-se el gol sud, es va haver de sacrificar la pista de terra batuda de la secció de bàsquet que estava situada just en paral·lel al carrer del Marquès de Sentmenat (Travessera Vella). Malgrat l'ampliació, la capacitat del camp va resultar totalment insuficient. Es van realitzar estudis per aixecar un segon pis per damunt del lateral est però el pendent de la grada existent ho feia irrealitzable. Es va estudiar la possibilitat d'enderrocar la grada i fer-ne una d'espectacular, nova, de dos pisos. Montal, el president del Club en aquella època, reconeixia que la principal preocupació de la junta era la capacitat insuficient de les instal·lacions de les Corts, però encara era partidari d'ampliar el camp en lloc de construir un nou estadi. La seva principal preocupació per realitzar un nou estadi era l'excessiva despesa econòmica que reportaria i que possiblement superaria les possibilitats del Club. Per Montal en aquells moments l'única solució era seguir amb la tant repetida ampliació del camp de les Corts. Montal, després de pensar-s'ho molt, va arribar a la conclusió que l'única solució possible era aixecar el Camp Nou.

Decidida definitivament l'opció d'aixecar el Camp Nou es va optar perquè tots els socis aportessin una quantitat suplementària en la quota corresponent i així poder tenir més efectiu disponible. D'altra banda, una de les principals entitats bancàries que va facilitar els crèdits va ser el Banc de Santander que, en certa manera, es va beneficiar del fet, ja que li va facilitar una gran expansió d'agències bancàries per tots els indrets de Barcelona.

Es van haver de superar nombroses dificultats entre compra, venda i permutes que no acabaven de quallar, fins que finalment, i malgrat aquest descoratjador estat de la situació, els intents de desbloquejar totes les dificultats acumulades van veure la llum i així, el dia 30 de març, després d'una reunió entre representants de l'Ajuntament, la Junta d'Obres de la Universitat i la Junta Directiva Barcelonista, s'acordà nomenar una comissió formada per

un delegat de l'Ajuntament, els tècnics de la Junta d'Obres de la Universitat i el tècnic nomenat pel Club, amb l'encàrrec de preparar un informe que resolgués definitivament el perímetre dels terrenys necessaris per l'emplaçament ideal del camp. Malgrat l'acord, que en principi semblava definitiu, sorgiren noves dificultats, el Club havia acceptat la resolució però no així la Junta d'Obres de la Universitat, que va proposar un nou emplaçament alternatiu al capdamunt de la Diagonal, però la major part dels terrenys eren dins del terme municipal d'Esplugues de Llobregat. El Club no va acceptar de cap de les maneres aquest nou emplaçament pel fet que no volien que el camp s'edifiqués fora del terme municipal de Barcelona "pensando siempre en los altos intereses de la ciudad y el nombre de nuestro Club, que tan vinculado está a la ciudad de la cual lleva su nombre".

Els directius del FC Barcelona, fastiguejats de tants entrebancs, es posaren en contacte amb els dirigents del "Sindicato Español Universitario" per demanar la seva opinió sobre el problema. Aquests decidiren que el més raonable era la permuta directa dels terrenys pertanyents al FC Barcelona pels de la Universitat.

Això succeïa el 18 de setembre de 1953, moment crític de la història del FC Barcelona amb l'esclat del conegut afer del tristíssim cas Di Stefano que, per ordres superiors, va haver de formar part del conjunt de futbolistes pertanyents al Reial Madrid. Aquesta lamentable resolució de l'afer provocà el 28 de setembre de 1953 la dimissió del president de l'entitat, Enric Martí Carreto i de tota la junta directiva. Aquestes circumstàncies van aturar tot el projecte del Camp Nou. Del Club es va fer càrrec una comissió gestora integrada per expresidents de la entitat fins que convocà eleccions pel dia 14 de novembre de 1953. Francesc Miró Sans guanyà els comicis i, com és ben sabut, la seva obsessió era la construcció del Nou Camp. Una de les primeres accions va ser assabentar-se fil per randa de la situació. En aquest cas Miró Sans, que era militant de falange, combregava amb els ideals del règim franquista, i gràcies a les seves òptimes relacions amb les autoritats polítiques i esportives de l'Estat espanyol, va poder tirar endavant el projecte del Nou Camp.

El 28 de març de l'any 1954, sota la presidència del governador civil, Felipe Acedo Colunga, i amb la benedicció del bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego Casaus, acompanyat de Mossèn Llorenç Castells, rector de la parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts, es va col·locar la primera pedra. D'aquesta manera s'acabaren els mals de caps i la construcció del Nou Camp disposava de llum verda pel començament de les obres.

Els arquitectes que van realitzar el projecte i la direcció de les obres foren Francesc Mitjans i Miró i Josep Soteras i Mauri, que van comptar amb la col·laboració de Lorenzo García Borbón.

El pressupost situat en els valors d'aquell temps va resultar faraònic. En un principi ascendia a 127.698.879,95 pessetes a les que s'hi havia d'afegir 14.739.502,86 pessetes per cobrir les obres complementàries i fer un previsió per fer front a l'increment dels preus dels materials i mà d'obra que, en un principi, es van estimar en un increment de més de 20 milions de pessetes.

En definitiva s'havia d'estar preparat per fer front a una despesa de més de 162 milions de pessetes que, en acabar les obres, es va disparar de manera desorbitada.

L'escassetat dels diners disponibles van retardar en diverses ocasions les obres. La necessitat urgent de poder disposar de diners, va obligar al Club a emetre obligacions hipotecàries per valor de cent milions de pessetes que era el que es creia que feia falta per construir la primera fase de l'estadi. Aquesta operació es va tirar endavant a contracor davant el cost dels interessos i sobretot pel fet de no disposar de la seguretat de poder complir amb el termini d'amortització de les obligacions.

Segons un informe emès el mes de febrer de 1958 els comptes del Club quedaven situats de la següent manera:

Total despeses en totes les seves facetes: 242.853.989,50 pessetes.

Una part d'aquesta quantitat s'havia eixugat amb aportacions dels socis, diners procedents de la tresoreria del Club, bestretes d'abonaments al comptat i a termini i el nominal de l'emissió d'obligacions que en total sumaven 191.093.329,34 pessetes.

Entre les despeses i el disponible s'arrossegava una important diferència de 51.760.660,16 pessetes, xifra que es quedà petita vist un darrer balanç fet pel Club el juny de 1959, en què quedaven registrades les següents quantitats¹⁷⁰:

Obres	228.066,935 pessetes
Terrenys	37.137,208 “
Instal·lació de llum	13.544,000 “
Zona esportiva	1.803,000 “
Arquitectes i permisos	7.537,000 “
TOTAL	288.088,143

Finalment, superats tots els cúmuls de dificultats, el 24 de setembre de 1957 es va procedir a la inauguració del Nou Camp. Va ser un acte multitudinari amb la participació d'autoritats, entitats esportives i socials de tot el país. El partit inaugural el van jugar el FC Barcelona i el conjunt polonès del Varsòvia. L'assistència total de públic fou de 93.059 espectadors.

Amb la construcció de la tercera graderia quedava completat totalment el projecte del Nou Camp, coincidint així amb la celebració de la Copa Mundial de la FIFA, on la seu va ser Espanya, l'any 1982. Hem de remarcar que en construir la tercera graderia, un error de càlcul va propiciar que la part corresponent al gol sud no enllacés perfectament amb la seva homòloga existent a la tribuna. Per dissimular el defecte en aquest lloc les plaques de formigó que envolten tot el camp pels límits de la tercera graderia, es van haver de realitzar amb unes dimensions més grans que les altres. Aquest defecte es pot observar visualment des de la Travessera de les Corts.

Cal esmentar que el 10 de juliol de 1965 es va celebrar al Camp Vell la final del Campionat de Futbol Infantil "OAR", disputada entre l'infantil A del FC Barcelona i l'infantil de l'UB Catalonia. Aquest va ser el darrer partit jugat al camp vell abans

¹⁷⁰ Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona, “Emisión de Bonos de Caja de un valor nominal de 60.000.000 de pesetas para la consolidación de las deudas contraídas hasta la terminación del nuevo campo”, febrer del 1958, p. 2.

d'enderrocar-lo¹⁷¹. El 2 de febrer de 1966 es va procedir al començament de l'enderrocament del camp vell de les Corts, que s'havia venut per 226 milions de pessetes a la Immobiliària Habitat.

El Club, amb els seus alts i baixos va anar agafant una marxa absoluta. S'assolien títols, es creaven noves seccions esportives. El 20 d'octubre de 1979 s'inaugurà la residència de joves promeses futbolístiques a l'edifici de la Masia (masia històrica que es va restaurar i conservar) i a l'entorn del recinte del Nou Camp s'hi van instal·lar diferents edificacions esportives i ampliacions. El 23 d'octubre de 1971 s'inaugurà el Palau Blaugrana. El dia 30 d'octubre de 1971 s'inaugurà la Pista de Gel. El 24 d'agost de 1982 s'inaugurava oficialment la tercera graderia, propiciada, com ja s'ha dit abans, per la celebració de la Copa Mundial de la FIFA, graderia que ja va ser utilitzada abans d'inaugurar-la el dia 1 de juliol del mateix any, com certifica la entrada al recinte.

Fig. 318. Entrada al camp vell per la Travessera de les Corts, just davant del carrer de Vilamur. El pi, anomenat el "Pi de les Corts", avui existeix en el mateix lloc. Imatge: AMDC i Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona.

¹⁷¹ La imatge de l'equip infantil del FC Barcelona que va jugar el darrer partit, el dia 10 de juliol de 1965, al camp vell de les Corts va sortir publicada a la "Revista Barcelonista", el dia 14 de juliol, quatre dies després.

El Club no va parar de créixer, tant en el sentit esportiu com en les instal·lacions que per concloure aquest estudi detallarem les construccions més importants i la data de la seva inauguració, així com els projectes encara no realitzats i que molts d'ells potser no es realitzaran.

El 23 de setembre de 1982 es va inaugurar el Miniestadi, camp de joc dels equips filials, amb una capacitat per a 15.000 espectadors. El 24 de setembre de 1984 es va procedir a la inauguració del Museu del Club; avui un dels més visitats de Catalunya. A l'octubre de 1994 s'inaugura el Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona, l'Arxiu Històric, la Biblioteca i la Hemeroteca del Club.

El 18 de novembre de 1998 es presenta el conveni signat entre el FC Barcelona i l'Ajuntament de Barcelona per tal de donar impuls al projecte del club, anomenat "Barça 2000", que volia convertir l'entorn del Camp Nou, en una gran zona lúdica, amb parcs temàtics, hotels, restaurants, centres comercials, i altres. Amb el pas del temps, l'oposició dels veïns de les Corts, que veïen en aquest complex un segon "Maremàgnum", amb tots els inconvenients que la concentració hauria comportat, així com la reticència de les institucions, va provocar que el projecte quedés aparcad definitivament i es desestimés la seva realització. L'1 de juny de 2006 s'inaugura la ciutat esportiva "Joan Gamper" a Sant Joan Despí. El 7 de setembre de 2006 el FC Barcelona segella un històric acord solidari amb Unicef a la seu de l'ONU a Nova York. I el 30 de juny de 2007 el nombre de socis arriba ja a la xifra de 156.366.

El 18 de setembre de 2007 l'adjudicació de les obres de remodelació del Camp Nou al prestigiós arquitecte anglès Norman Foster. Aquestes obres de remodelació del Camp de moment encara no han començat. Hi ha una diversitat de criteris i opinions i caldrà concretar si alguna d'aquestes opinions farà possible la remodelació, o s'optarà per una altra solució. Fins a la temporada 2014 - 2015, el Club ha assolit èxits esportius quasi insuperables, remarcant l'assoliment a la temporada 2014-2015, en la que va guanyar la Copa, la Lliga i la Champions.

*Fig. 319. Fotografia aproximadament de l'any 1922 del camp vell de les Corts.
Imatge: AMDC.*

*Fig. 320. Imatge de les graderies del gol sud, enllaçant amb la tribuna del Nou Camp del FC Barcelona. La barana de la part superior de la tercera gradaria, per un defecte de càlcul, va augmentant de mida a l'arribar a la tercera gradaria i connectar amb la tribuna, doncs a causa de l'error no encaixava i es va haver d'optar per aquesta solució per disimular l'error.
Imatge A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.*

*Fig. 321. Nova imatge del gol sud del Nou Camp.
Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.*

Fig. 322. Nova imatge de la connexió de la tercera graderia del gol sud, del Nou Camp del FC Barcelona en el seu enllaç amb la seva homòloga de la tribuna. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 323. Nova imatge, del mateix enllaç, presa des d'un altre angle.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 324. Nova imatge del mateix enllaç, on es pot veure amb una mica més de facilitat la diferència de mida de la barana de seguretat de la tercera graderia del gol sud, del Nou Camp del FC Barcelona.
 Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 325. Imatge del gol sud amb el seu enllaç al començament de la graderia lateral est del Nou Camp del FC Barcelona. Imatge: A. Brengaret i Framis., col·lecció particular.

8.4.2. Unió Esportiva de Sants

Aquesta entitat va estar ubicada al carrer de Galileu, dins els límits del barri de les Corts, fins el 23 de febrer de 1964, quan es va disputar el darrer partit. Aquest històric terreny de joc de futbol va desaparèixer quan es va urbanitzar la zona i es va obrir l'avinguda de Madrid. Fent història, el primer equip que va disputar els seus partits en el camp del carrer de Galileu, que va ser a partir de l'any 1921, fou el FC Internacional. Un any després el FC Internacional es va integrar amb diverses entitats del barri de Sants i amb elles va néixer la Unió Esportiva de Sants, que es fundava el 26 d'abril de l'any 1922. El diumenge 23 de febrer de 1964, es va disputar el darrer partit al camp del carrer de Galileu enmig d'una gran festa popular. Una vegada enderrocada el camp del carrer de Galileu, l'equip de la UE de Sants va començar un pelegrinatge per diferents terrenys de joc de la ciutat, fins que es va poder assentar en l'actual emplaçament en les instal·lacions de la zona anomenada Magòria (aquest indret rep encara aquest nom pel pas de la riera del mateix nom)¹⁷².

¹⁷² *Barcelofília*, 6 de setembre de 2010 [20:17] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

8.4.3. Canòdrom Loreto

Estava situat a l'est del barri de les Corts, just a tocar de la carretera de Sarrià. Aquest canòdrom, dedicat a la cursa de llebrers, va ser inaugurat i obert al públic l'any 1955. S'hi van celebrar diversos campionats d'Espanya. L'any 1957 el Loreto va ser la seu del campionat d'Europa de llebrers. A finals de la dècada de 1960 ja es preveia el tancament immediat d'aquest canòdrom. Els terrenys es van vendre a una immobiliària per edificar-hi habitatges i en les instal·lacions es va celebrar la darrera cursa la nit del dia 7 de gener de 1962. A partir d'aquell moment el canòdrom es va traslladar a la part alta de la Diagonal, al costat del Reial Club de Polo. Aquest trasllat es va realitzar en només unes poques setmanes. El nou canòdrom obria amb el nom de "Canòdrom Avenida" canviant més endavant el nom pel de "Canòdrom Diagonal" on va continuar la seva activitat fins el seu tancament¹⁷³.

8.4.4. Parc d'Esports del Sòl de Baix. Canòdrom Park

El Parc d'Esports del Sòl de Baix ocupava una part molt important de la Travessera de les Corts, la Gran Via de Carles III, l'avinguda de Madrid i el carrer de Joan Güell. Va ser inaugurat els primers dies del mes de juny de 1932 per iniciativa de la "Asociación Hípica Galguera de Cataluña". El projecte original contemplava la corda de la pista de curses per a llebrers, complementada per dues més dedicades a curses de motos i trotons i l'espai central quedava apte com a terreny de joc per practicar-hi competicions de futbol, rugbi o beisbol. Als darrers temps, amb molt d'èxit, s'hi van celebrar curses de Midgets (bòlids de carreres a motor de petites dimensions) que es desplaçaven a grans velocitats sobre la pista de cendra del canòdrom. Aquesta modalitat de curses de bòlids, resultava molt espectacular i al mateix temps molt perillosa, provocant molts accidents degut al fet que la protecció física dels pilots era molt deficient.

En acabar la Guerra Civil, els vencedors van imposar l'únic idioma permès i es va haver de castellanitzar el nom pel de "Canódromo Parque", que va continuar les seves activitats

¹⁷³ *Barcelofília*, 2 de desembre de 2010 [0:02] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

fins a començaments dels anys 1950. En el seu espai s'hi varen construir habitatges, espais verds i l'obertura de carrers¹⁷⁴.

8.4.5. Club Esportiu Laietà

L'any 1921, el pare escolapi Eusebi Millán va tornar dels Estats Units d'Amèrica entusiasmat per l'esport que practicaven a les escoles i universitats americanes. L'any següent, un grup d'antics alumnes dels Escolapis va decidir imitar als nord americans i van crear un club per dedicar-se a practicar el bàsquet i el van batejar amb el nom de Club Esportiu Laietà, que va resultar ser el primer club que, d'una manera oficial, es va constituir en tot l'Estat. El fundador va ser el senyor Pardiñas i Bonet, que més tard va assolir la presidència del Club.

Les primeres instal·lacions es van ubicar en un solar al carrer de Viladomat, cantonada amb el carrer de Provença. L'any 1926 el Club va quedar sota la disciplina de la Federació Catalana de Tennis i el 1928-29 el Club va quedar campió dels Campionats de Catalunya, que en aquells moments era l'única competició oficial existent en tot l'Estat. Dos anys més tard, concretament el 1931, el club va traslladar les seves instal·lacions al núm. 235 del carrer de Viladomat, xamfrà amb el carrer de Rosselló.

Els orígens del Bàsquet Català són de l'any 1922, de la mà del Club Esportiu Laietà. El primer partit es va celebrar al camp del Club Esportiu Europa i el resultat va ser favorable al Club Esportiu Laietà. La primera competició oficial va tenir lloc a l'estadi de la Fuixarda, a Montjuïc, el mes d'abril de 1923. Hi van participar l'equip del FC Barcelona, el del Reial Club Esportiu Espanyol, el CE Europa, El Patrie, l'Amèrica, El France i el CE Laietà. El campió de la competició va ser El Patrie. Aquell mateix any es va constituir a Barcelona la primera Federació Espanyola de Bàsquet, sota la presidència del senyor Fidel Bricall.

Entre l'any 1933 i 1935 es van disputar competicions de bàsquet femení que no foren homologades. La primera edició oficial es va disputar l'any 1936. El Club Laietà femení va guanyar les competicions dels anys 1936 i 1941. El 1935 es va posar en marxa la secció de Hoquei. Aquesta activitat es va consolidar completament, i a partir de l'any 1947 la

¹⁷⁴ *Barcelofília*, 10 de juny de 2013 [22.58] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

professionalitat es va anar imposant i els jugadors més importants del Laietà van anar marxant allà on els hi oferien millors condicions econòmiques.

Aquell mateix any 1947 el Club va celebrar els seus 25 anys de la seva fundació i per aquest motiu la Federación Española de Baloncesto li va concedir, per primera vegada, la medalla al Mèrit en Bàsquet.

A la temporada 1962-63 el Laietà aconseguia l'ascens a la màxima categoria del bàsquet estatal, per segona i última vegada.

El 2 de novembre del 1965 Joan Antoni Samaranch, que ja era delegat nacional, presidia la col·locació de la primera pedra de les que van ser les noves instal·lacions. Una vegada acabades i amb la inauguració de les noves dependències al carrer de Sant Ramon Nonat, els socis del Club van decidir que s'havien de prioritzar les activitats en la formació esportiva, sobretot dels més joves. Just un any després es va presentar l'oportunitat d'ampliar-les. Es van llogar uns terrenys adjacents que van permetre ampliar les 4 pistes de tennis existents a un total de 8. Una pista molt més gran que permetia convertir-la en poliesportiva i frontó de tennis perquè l'escola d'aquest esport la pogués utilitzar.

Amb el senyor Josep Guix com a president es van celebrar els 50 anys del Club Esportiu Laietà, que en aquell moment ja disposaven de tots els terrenys de propietat i d'unes instal·lacions esportives i socials, actualitzades a les exigències més avançades del moment. Comptava amb una massa social de 1.400 socis i, sobretot, gaudia d'una ubicació que es podia qualificar d'immillorable dins del marc urbà barceloní.

Actualitzant l'estat actual de l'entitat i fent un balanç dels seus actius, el Club disposa d'uns 30.000 m², on hi ha instal·lades 15 pistes de tennis de terra batuda, 11 pistes de pàdel, un camp de futbol sala amb gespa artificial, una pista d'hoquei, una altra poliesportiva, un pavelló cobert, una pista descoberta, un gimnàs de tres plantes, restaurant, saló social, diferents terrasses i un aparcament privat.

Amb la gran transformació urbanística de la zona i amb el disseny i construcció dels nous vials, el domicili actual ha quedat emplaçat al carrer Pintor Ribalta, de nova construcció dins la zona, núm. 2 - 8 del barri de les Corts de Barcelona¹⁷⁵.

¹⁷⁵ *Barcelofília*, 7 de novembre de 2011 [22.05] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

8.4.6. Canòdrom del Kennel Club

Als anys 30 del segle passat existia una gran afició a les curses de llebrers, convertint-se en un lleure totalment popular, de tal manera que la premsa se'n feia total col·laboradora amb ressenyes i comentaris diaris. Aquest fet dels canòdroms i les curses de llebrers aparellades, de les apostes i el negoci que aquestes comportaven, van possibilitar que fossin molt característiques a diferents països del món que, entre altres, van sobresortir a Anglaterra, Bèlgica, Estats Units, Xile, Panamà o Austràlia.

L'any 1933 es va crear el Kennel Club de Barcelona, amb l'objectiu de fomentar la cria de gossos i llebrers i portar a Barcelona una programació de curses estables dels millors exemplars. Després d'abandonar els terrenys que tenia a la carretera de Sarrià, el Kennel Club va establir la seva pista principal als terrenys que tenia el Polo Club al final de la Diagonal. L'any 1934 en els terrenys abandonats de la carretera de Sarrià s'hi establiria un segon canòdrom, el Kennel Sarrià. En aquesta instal·lació, un any després, es posava en servei una patent de llebre elèctrica i un sistema de gàbia d'arrencada que anul·lava els avantatges d'una sortida més o menys apanyada i preservava els animals de qualsevol accident.

En el recinte es disposava d'un espai per aïllar els llebrers durant les quatre hores prèvies a la cursa i evitar d'aquesta manera els dubtes de manipulació entre el públic. Per fer les apostes estaven a l'abast del públic un conjunt de 36 finestretes. A la meta d'arribada de les curses hi havia instal·lada una càmera que fotografiava l'arribada per poder determinar el guanyador en cas de dubte. La tribuna podia acollir fins a 5.000 persones. La pista tenia un recorregut de 400 m i la llebre donava la volta sencera al circuit en vint-i-cinc segons. El canòdrom disposava d'una il·luminació elèctrica molt potent que permetia realitzar curses nocturnes. L'extensió total del recinte superava els 20.000 m² i els propietaris dels llebrers disposaven d'una zona específica per mantenir-los en òptimes condicions fins al començament de la cursa. El nombre total de gossos del Kennel Club va sobrepassar el centenar.

El conjunt, inaugurat al gener de 1934, va passar a ser el de més categoria i modern de la ciutat. Aquest canòdrom va funcionar fins al final de la Guerra Civil. Aleshores va quedar inutilitzat i integrat a les instal·lacions del Reial Club de Polo¹⁷⁶.

¹⁷⁶ *Barcelofília*, 9 i 10 de juny de 2011 [19:33] [21:38] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

8.4.7. Reial Club de Polo

El Reial Club de Polo de Barcelona es va fundar l'any 1897. El van fer possible un grup de jugadors de Polo, capitanejats per Enrique Ibarrola. La idea principal era fomentar l'esport hípic. En un primer moment les activitats es desenvolupaven a l'espai central on havia estat ubicat el "Hipódromo de Can Tunis". Passats cinc anys, a la plaça d'Armes del Parc de la Ciutadella, es va celebrar el primer Concurs Hípic de Barcelona.

Fig. 326. El Club de Polo en els seus primers anys.
Imatge: AMDC.

Quan es va crear i construir el Port Franc de Barcelona, el club es va veure obligat a instal·lar-se en uns terrenys a la carretera de Sarrià, coneguts popularment com a Can Ràbia, fet que va propiciar la fusió amb el Barcelona Jockey Club. L'any 1912 es van canviar els estatuts de l'entitat al mateix moment que es canviava el nom del Club pel de Real Polo Jockey Club de Barcelona.

El Club va anar creixent incorporant noves seccions com les del tennis i el joquei. L'any 1932, davant la necessitat d'ampliar les instal·lacions, el Club es va ubicar al costat mar, del capdamunt de la Diagonal, on encara es troba ara. L'any 1939, la denominació oficial del Club es va canviar per la de Real Club de Polo de Barcelona. En els anys noranta del segle passat, el Club incorpora el Pàdel.

El Club, amb el pas del temps, ha organitzat moltes competicions internacionals de gran importància. En els Jocs Olímpics de Barcelona, celebrats l'any 1992, el Reial Club de

Polo es va sotmetre a una de les més importants remodelacions. Va ser l'únic equipament privat que va allotjar una competició olímpica. Es pot afirmar que avui és un dels clubs esportius de més alt nivell internacional per la varietat, quantitat i qualitat de les seves instal·lacions.

El tracte en l'atenció i el servei al soci acumulen les claus del èxit del Reial Club de Polo de Barcelona, entitat familiar que respira per tot arreu la passió per l'esport¹⁷⁷.

8.4.8. Picadero Jockey Club

El Picadero Jockey Club, popularment anomenat Picadero, va ser fundat l'any 1951 per Joaquim Rodríguez Rosselló, com a continuador de l'antic Picadero Andaluz que existia a la Diagonal, cantonada amb el carrer de Numància. Va ser un club poliesportiu molt important.

Com a fet curiós, l'entitat va néixer sense cap secció dedicada a l'equitació. Va destacar, sobretot, per la secció de basquetbol. Aquesta secció va ser fundada l'any 1953, tot i que altres seccions dedicades a disciplines esportives com handbol, beisbol, voleibol, ciclisme, hoquei patins i rugbi, també van assolir una relativa importància. L'esport estrella va ser el bàsquet masculí, que va tenir els seus inicis als anys seixanta del segle passat. L'equip va assolir el sots campionat de la Lliga Espanyola en quatre temporades, 1964, 1965, 1966 i 1970. Va quedar sempre darrere del Reial Madrid, que en aquells temps era l'etern guanyador del campionat. Cal destacar que en la Lliga de l'any 1970 la diferència en la classificació final del campió Reial Madrid va ser només d'un punt. Pel que fa a la Copa del Generalísimo, com s'anomenava aleshores, el Picadero va ser el brillant campió de l'edició de l'any 1964 amb la victòria final davant de l'Aíslalíbar, després d'haver eliminat el Reial Madrid a les semifinals superant-lo en 40 punts. A la temporada de l'any 1968, a la final de Copa disputada a Gijón enfrontant-se al Joventut de Badalona, va repetir el títol de Copa guanyant la final per 58 a 55.

A començaments dels anys setanta del segle passat, el FC Barcelona va tornar a posar en marxa la secció de bàsquet. Aquest fet, amb la puixança del Joventut de Badalona, va provocar que l'equip de bàsquet del Picadero (aleshores esponsoritzat per la cervesera

¹⁷⁷ *Barcelofília*, 9 de juny de 2011 [21.38] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

Damm i l'empresa Filomàtic) entrés en una fase de decadència que es va materialitzar totalment a partir de la retirada de la primera divisió a finals de la temporada 1972-73.

L'equip de bàsquet femení va continuar amb notables èxits. Va aconseguir entre 1975 i 1983, un total de sis lligues espanyoles i set copes, fent el doblet a les temporades 1975, 1978, 1980 i 1983. El darrer títol aconseguit fou la Copa de 1985. Finalment l'equip de bàsquet femení, que ja resultava l'última secció del Club en actiu, va ser desfet l'any 1989.

Dos anys després de la seva fundació el Club es va traslladar de la Diagonal a la carretera de Sarrià núm. 161, on va inaugurar la seva nova pista. En els darrers anys el Club va tornar-se a traslladar a la Travessera de les Corts, cantonada amb el carrer Aristides Maillol, on va disposar d'una pista coberta, al costat d'un edifici de vuit plantes sobre els terrenys que antigament havia ocupat la masia de Can Taner i que el Club Picadero havia adquirit l'any 1965. El Club disposava en aquest mateix edifici de la seva seu social.

L'any 1973, el pavelló va ser comprat pel FC Barcelona i el va rebatejar com a Palau Blaugrana 2. Albert Tobal (1979) i Joaquim Sagnier (1983) foren els darrers presidents. En desaparèixer el Club, molts dels seus socis s'integraren en el Club Esportiu Laietà¹⁷⁸.

En conclusió, hem fet un recorregut centrant-nos amb tot el que, en certa manera, podem afirmar que ha configurat les Corts, primer com a poble i més endavant com a barri de la ciutat de Barcelona. Dels temes tractats, sobretot el que es refereix a les persones i a fets puntuals de tots els apartats, hem disposat un annex amb informació complementària que hem cregut més convenient perquè quedi a disposició de qui la vulgui o l'interessi consultar.

¹⁷⁸ *Barcelofília*, 29 de gener de 2012 [10.33] <<http://www.barcelofilia.blogspot.com>>

RELACIÓ D'ALGUNES DE LES PERSONES DESTACABLES DEL DISTRICTE DE LES CORTS

(veure Annex, cap. XIII i XIV)

A les Corts hi varen existir i existeixen persones molt importants que, sobretot, destaquen per la seva senzillesa, malgrat el seu gran esforç cultural i la generositat d'haver sabut treballar per millorar els coneixements elevant la cultura del barri.

Daniel Dalmases i Piquet, filòsof, artista, pensador, escriptor i gran historiador del barri, és un dels homes de pro més importants de les Corts. L'Ajuntament de Barcelona li ha dedicat una placa commemorativa, situada al carrer de les Corts, a la façana de la caserna de la Guàrdia Urbana, situada just davant d'on havia estat ubicada la seva casa natal i posterior habitatge. Darrerament, fent absoluta justícia, se li ha dedicat el seu nom a una placeta situada a la confluència del carrer de Masferrer cantonada amb el primer cinturó, en aquell moment avinguda de Carles III.

Joan Commeleran i Carrera, pintor, que entre les moltes pintures que va realitzar, cal destacar els murals que va fer en la restauració, a la segona meitat del segle XX, a l'Ermita Romànica del segle XIII, ubicada al barri de Bellvitge, a l'Hospitalet de Llobregat i coneguda amb el nom de Verge de Bellvitge.

Josep Moran i Ocerinjauregui, professor emèrit del departament de filologia catalana de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans. Se'l pot considerar, amb tota justícia, home de pro del barri, per tot el seu treball d'investigació i col·laboració amb tot el referent a les Corts. Cal destacar sobretot el seu esforç en la lluita per demostrar i aconseguir el reconeixement oficial que el Reial Monestir de Pedralbes era i havia estat sempre del municipi i després barri de les Corts i no del de Sarrià, com reclamaven aquests darrers, sense cap justificació documentada que ho pogués acreditar.

Pere Poll i Barberà, arquitecte tècnic, destacable pel seu gran treball, a canvi absolutament de res, en la recerca i estudi dels planells urbanístics antics i actuals. Fet que queda palès, entre infinites altres realitzacions, en el muntatge del vídeo editat per l'Arxiu Històric Municipal de les Corts “Coneguem les Corts”.

Eduard Motis Fondevila, enginyer tècnic industrial, immers en moltes realitzacions culturals del barri. Sense ell, molt del que s'ha fet no hauria estat possible. Cal destacar la seva generositat, doncs tot el que ha treballat per les Corts sempre ha estat a canvi absolutament de res.

Santiago Mach Porta, gran home polifacètic. Director de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Remei. El seu treball en localitzar, ordenar i arxivar tota la documentació que ha trobat i seleccionat, ha estat una feina realment admirable.

Montserrat Beltran, avui arxivera en cap de l'Arxiu Històric de Barcelona. A ella conjuntament amb el Dr. Josep Moran, devem la creació i l'existència de l'Arxiu Històric Municipal del Districte de les Corts.

Joan Soley Jansana, tècnic electrònic. Va ser el responsable de les instal·lacions de la primera emissora de Ràdio Nacional d'Espanya a Barcelona, situada a la Gran Via de les Corts Catalanes, entre Passeig de Gràcia i la Plaça de Tetuan. També va ser un dels responsables del funcionament tècnic, de les projeccions cinematogràfiques del Centre Parroquial de les Corts. Aquesta darrera responsabilitat també va ser realitzada generosament a canvi absolutament de res.

Joan Hugué, entre moltes altres realitzacions, ha estat el gran impulsor del centre cultural i artístic de la Societat Coral l'Espiga de les Corts. Avui potser l'entitat d'esbarjo i cultura més activa del barri.

Carmelo Rodríguez Escolà, llicenciat en Química. És un gran investigador en tractaments tèrmics de diferents tipus d'acers i persona molt estimada i considerada al barri.

A part de les persones esmentades, en queden moltíssimes que no citem aquí per no confeccionar una llista inesgotable, però que tindrien la mateixa importància; a tots ells la història de les Corts els pertany.

CONCLUSIÓ

Aquesta tesi ha pretès cartografiar el territori de les Corts en el seu traspàs de poble a districte de Barcelona a partir de 1892. Amb aquesta cartografia hem volgut remarcar el canvi que va suposar passar d'un territori eminentment rural amb un gran nombre de masies, moltes d'elles avui perdudes, a un estadi industrial que agafa embranzida a partir de principis del segle XX.

A través de documentació bibliogràfica, d'arxius documentals públics i privats, d'arxius fotogràfics públics i de la nostra propietat, i d'objectes sorgits de les indústries, sobretot de les Cristalleries Planell, hem anat donant a conèixer indrets i institucions que conformaren, i encara conformen, el paisatge urbà de les Corts. A tota aquesta documentació se suma la memòria històrica de nosaltres mateixos i de la d'aquells veïns de les Corts que, per la seva edat avançada, encara recorden fets i indrets avui perduts i mai recollits.

Així, la suma de materials propis de la investigació queda completada per la dita memòria històrica i una exhaustiva labor de camp, que ens ha permès confeccionar el mapa actual del barri de les Corts.

Aquestes aportacions centren l'estudi de les masies, amb una extensa documentació gràfica, alguna d'elles inèdita, que podem aportar pel nostre record de fets i indrets, alguns d'ells de familiars i d'amics.

A més hem confeccionat un mapa de les indústries de les Corts amb l'aportació de material inèdit i el seguiment de l'estat actual de dites indústries, algunes d'elles pioneres en la industrialització i comerç de Barcelona i Catalunya. En aquest apartat hem analitzat de manera exhaustiva les Cristalleries Planell. Raons sentimentals, la nostra mare Agustina Framis hi va treballar com a talladora de peces sumptuoses de cristall, fet que ens ha permès, a més d'analitzar les Cristalleries Planell des del punt de vista arquitectònic, fer-ho també a partir dels productes que s'hi realitzaven, alguns d'ells de la nostra col·lecció particular. Semblantment hem estudiat les bòbiles i ens hem aturat en el seu sistema de producció.

Aquests volen reivindicar la memòria històrica que és evident en el capítol dedicat al lleure, on podem veure com era, abans i després de la Guerra Civil. El paper que tingueren l'església, els prohoms de les Corts i més endavant les indústries del lleure, com les sales de festa, cinemes...la majoria desapareguts o traslladats a altres indrets. En aquest apartat s'inclou el Futbol Club Barcelona amb l'estudi de l'antic Camp de les Corts i el Camp Nou.

Capítol important és el dedicat a l'Església Parroquial de Santa Maria del Remei, amb una àmplia aportació documental, amb transcripció completa a l'annex, on no només s'estudien aspectes arquitectònics, sinó també socials i eclesials, sense deixar d'aportar una actuació recent com són les pintures que decoren les naus de la parròquia, analitzades iconogràficament.

Un altre capítol estudiat per nosaltres és el dedicat a la Presó de les Dones, institució repressiva del franquisme, avui seu de El Corte Inglés, però abans col·legi religiós de monges franceses. Un altre cop la memòria històrica està present i és del tot necessària.

També hem analitzat les institucions assistencials, des de la Maternitat a l'Asil de Sant Rafael i Sant Joan de Déu. Per raons de reivindicació veïnal ens aturem de manera més extensa en l'Institut Dolça, més conegut com a Frenopàtic i avui seu de l'Institut Dexeus. També hem tractat el teixit associatiu de les Corts i hem parlat, encara que de manera breu, dels homes i dones que amb la seva constància han format part de manera activa en la vida i el desenvolupament del barri.

Malgrat una tesi no és el lloc de reivindicacions, hem volgut insistir en la pertinença del Monestir de Pedralbes a l'antiga vila de les Corts i no a la antiga vila de Sarrià, és a dir, part de sempre integrant de les Corts.

El conjunt del cos de la tesi i els documents d'arxiu, hemeroteca i gràfics aportats a l'annex, configuren una tesi que explica i analitza la vida i l'art d'una vila amb entitat pròpia i amb una vitalitat que la fa, si no més important, sí més singular dins el conjunt de viles que en un moment concret s'integraren a Barcelona sense perdre la seva singularitat.

CONCLUSIÓ POÈTICA, per A. Brengaret i Framis

Un drac. Caldria recórrer tota la ciutat de nord a sud i d'est a oest per descobrir la gran quantitat de dracs que tenim repartits per tota la geografia de Barcelona. Són uns animals simpàtics, no espanten a ningú, és com si ens vigilessin a nosaltres o al nostre entorn per defensar-nos de qualsevol que ens volgués atacar. De tots els dracs de la ciutat, potser el més impressionant i majestuós que he vist es troba a la porta de l'antiga residència dels Güell a les Corts, avui anomenat Palau Reial, situat al mig de l'avinguda de Pedralbes. He estat una bona estona contemplant-lo abans de viatjar pel túnel del temps, arribant a primers de segle i intentant reviure el que havia estat el poble de les Corts. Les Corts, terra de rajolers, pagesos, ramaders i personatges originals... els Framis, els de Can Deu, Can Tetes, els de Can Ramon de l'Ull, els Mach, els Crosses, els Motis, els Planell, tots els Piera, els de Can Feu, els Perelló, els de Can Macians, els de Can Pepitu de la noia Flores... els de Can Poll, els Closes, els Crehuet, els de les pells, els Cerdà i el "Xulo", el pegot de la Plaça de la Concòrdia i el Ferran, l'apotecari que se les sabia totes a l'hora d'atendre als malalts del poble. En queden tants per anomenar... i no me'n voldria deixar ni un...

Per suposat, hem de parlar del Daniel Dalmases i Piquet, l'intel·lectual, dramaturg, poeta, ecologista i músic excepcional, i en Josep Moran, el catedràtic de Filologia Catalana... però amb ells i tants d'altres s'acaba el poble... un poble en el que es respiraven els magres olors de les cuines senzilles i on el blau brillant del cel servia de suport a la pintura imaginària de múltiples colors, inspirada en la roba estesa, sorgida i apedaçada, que volava pels balcons... un barri de gent humil però rica a la vegada, de tantíssims valors que dissortadament s'han perdut.

Les grues i les excavadores avancen sense parar... no hi ha dia que no caigui una casa per algun indret o altre i amb tants enderrocs s'ofega tota una història i en comença una altra que per molts deu ésser molt millor, però per mi resulta com una tardor inacabable de fulles seques i arbres esporgats i tallats per uns especuladors de calculadores electròniques totalment mancats de sensibilitat.

El progrés, les avingudes i els edificis que volen tocar el cel es mengen a gran velocitat les restes de tantes hores clares i dies extraordinaris de gent sense ordinadors i sense finances, que van tenir la virtut de saber viure un temps que caldria tenir en compte... un temps de fred i bufandes per Nadal, teatre i poesia al Casal a la primavera, caramelles per Pasqua i d'ombres llunyanes d'uns caps junts de les parelles d'enamorats que es fonien en un de sol pels camins que si més no, els portaven molt més enllà de l'infinit.

ABREVIATURES

- ACA. Arxiu de la Corona d'Aragó
- ACB. Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona
- ACVO. Arxiu Comarcal Vallès Oriental
- ACG. Arxiu Comarcal de Granollers
- ACME. Associació per la Cultura i Memòria de Catalunya
- ADB. Arxiu Diocesà de Barcelona
- AEFC. Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya
- AHCB. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
- AHCB. Arxiu Històric Ciutat de Barcelona
- AHCG. Arxiu Històric Comarcal de Girona
- AHCOAC. Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
- AHDB. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
- AHPB. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
- AHSCP. Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau
- AMDC. Arxiu Municipal del Districte de les Corts
- AMDSM. Arxiu Municipal del Districte de Sants Montjuïc
- AMDS. Arxiu Municipal del Districte de Sarrià
- AMP. Arxiu del Monestir de Pedralbes
- ANC. Arxiu Nacional de Catalunya
- AP. Arxiu Patrimonial
- APR. Arxiu de la Parròquia del Remei de les Corts
- APS. Arxiu Parroquial de Sarrià
- CDE/FCB. Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona

CNT. Confederació Nacional del Treball

ICC. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

GRC. Gestora de Runes de la Construcció

MUHBA. Museu d'Història de Barcelona

ÍNDEX DE FIGURES

Fig. 1. Plànol topogràfic del poble de les Corts realitzat el dia 1 de maig de 1868 per Andrés Bosch. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB), núm. de registre R. 2426.

Fig. 2. Plànol amb els límits antics i actuals de les Corts. Arxiu Municipal del Districte de les Corts (AMDC).

Fig. 3. Plànol amb la situació de les masies de les Corts en els límits del municipi, vers el segle XIX. NAVARRO, I. *Coneguem les Corts*, fasc. núm. 6, *El món rural a les Corts*. Il·lustracions, Ballonga, J., Ed. Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts.

Fig. 4. Plànol amb les principals masies de les Corts (AMDC).

Fig. 5. Plànol que demostra la propietat que Joaquim Gelabert i Cuyàs posseïa en el poble de les Corts, amb la distribució de carrers i solars per l'establiment de noves construccions d'edificis (AMDC).

Fig. 6. Projecte del 29 de gener de 1872 d'ordenació i urbanització dels terrenys de Josep Closas a les Corts, (AMDC).

Fig. 7. Plànol del projecte del 10 de maig de 1883 presentat per Maria Dolors Masferrer de Comas per a la nova urbanització de la zona central del poble de les Corts (AMDC).

Fig. 8. Plànol del projecte urbanístic del 1913 presentat per la nova urbanització de la plaça de Comas i del carrer del Remei (AMDC).

Fig. 9. Plànol del projecte presentat l'any 1962 per a la nova urbanització del carrer de les Corts i del carrer Masferrer (AMDC).

Fig. 10. Plànol definitiu i actual de la urbanització de la plaça de Comas (AMDC).

Fig. 11. Fotografia aèria dels anys 40-50 del segle XX. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICC).

Fig. 12. Fotografia aèria actual (ICC).

Fig. 13. Fotografia aèria dels anys 40-50 del segle XX (ICC).

Fig. 14. Fotografia aèria actual del districte de les Corts que certifica la transformació de l'indret (ICC).

Fig. 15. Celebració a la Plaça de Pius XII - Diagonal, del Congrés Eucarístic Internacional, l'any 1952. (AMDC).

Fig. 16. Acte de presentació de la placa commemorativa en record de les barraques que van existir al barri de les Corts. Imatge: Antoni Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 17 i 18. Barraques situades al sector muntanya de la Diagonal entre el carrer Capità Arenas (església de Santa Gemma), avinguda de Carles III i el carrer de Numància (AMDC).

Fig. 19. Barraques situades a l'indret de la Riera Blanca. Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc (AMDSM).

Fig. 20. Fotografia parcial del nucli de barraques del carrer Joan Güell xamfrà amb el carrer d'Evarist Arnús, any 1974 (AMDSM).

Fig. 21. Sector de les barraques ubicades al carrer del Brasil, any 1961. (AMDSM).

Fig. 22. Fotografia d'un carrer de la Colònia Castells. Donació de Francesc Carbonell a l'AMDC.

Fig. 23, 24, 25 i 26. Imatges del carrer o passatge de Piera de la Colònia Castells, poques setmanes abans del seu enderrocament. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 27. Una nova imatge del passatge de Piera amb portes i finestres segellades amb obra a les cases de la Colònia Castells poc abans de ser enderrocades. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 28. Jardins de Gaietà Renom, situats avui a l'espai on s'ubicava la fàbrica Castells. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 29. Entrada als jardins de Gaietà Renom, situats en l'espai on estava ubicada la fàbrica Castells. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 30. Edificis d'habitatges ubicats en part de l'espai a on hi havia la fàbrica Castells i, més tard, la fàbrica Inter-Grundig, totes dues actualment desaparegudes. Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 31. El món rural a les Corts (NAVARRO, I.). Il·lustracions: Ballonga, J.

Fig. 32. Can Cuyàs (coneguda popularment com a Can Berra), 1922. Imatge: Rovirosa. Facilitada per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 33. Ca L'Estela, aprox. 1920. Imatge: B. Batlle i Piera, facilitada i cedida a l'AMDC.

Fig. 34. Torre Güell (Can Custó), 1913. Imatge: recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'Arxiu Mas.

Fig. 35. Can Baldirò, aprox. 1920. Imatge: facilitada per Jaume Coll, cedida a l'AMDC.

Fig. 36. Cal Feliu, 1909. Imatge: A. Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'AMDC.

Fig. 37. La Torre de Santa Caterina, 1929. Imatge: recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'Arxiu Mas.

Fig. 38. Detall de la Font del Lleó, emplaçada al jardí de la finca. La Torre de Santa Caterina, 1990. Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 39. Can Canet de la Riera, 1899. Imatge: recollida i cedida per B. Batlle i Piera a l'AHCB.

Fig. 40. El Palau Reial i el seu entorn, 1950. Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 41. Cursa al circuit de la Diagonal. Fotografia d'una de les curses de la Penya Rhin al circuit de la Diagonal -Les Corts- Pedralbes. AMDC.

Fig. 42. Can Granota, 1925. Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 43. La Torre Melina, 1950. Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 44. La Torre Girona, 1989. Imatge: Lluís Bou i Eva Gimeno, cedida a l'AMDC.

Fig. 45. Can Simó, 1951. Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 46. Can Carreres, 1952. Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 47. Cal Coix, 1925. Imatge: A. Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Cedida per B. Batlle i Piera a l'AMDC.

- Fig. 48.** *Can Sòl de Dalt o Mas Corts, 1925.* Imatge: A. Gallardo i Garriga. Estudi de la Masia Catalana, Centre Excursionista de Catalunya, (CEC). Cedida per Bonaventura Batlle i Piera. (AMDC).
- Fig. 49.** *Can Macalon, 1947.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 50.** *Can Grau, 1950.* Cedida per B. Batlle i Piera a l'AHCB.
- Fig. 51.** *Can Farinetes.* Imatge: Rovirosa, cedida per B. Batlle i Piera a l'AMDC.
- Fig. 52.** *Can Closetes, aprox. 1920.* Imatge: cedida per la família Brengaret i Framis a l'AMDC.
- Fig. 53.** *Can Ramon de l'Ull, 1920.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 54.** *Can Calona o Calopa, 1935.* Imatge: A. Gallardo i Garriga CEC. Estudi de la Masia Catalana.
- Fig. 55 i 56.** *Can Múxiga o Can Duran o Feló, 1950.* Imatges: B. Batlle i Piera, cedides a l'AMDC per B. Batlle i Piera.
- Fig. 57.** *Can Taner, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 58.** *Can Sòl de Baix, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida al AMDC.
- Fig. 59 i 60.** *Cal Nena Casas de les Corts, s.d.*
Imatges: facilitades per Antònia Estruch i Piera. Recollides per B. Batlle i Piera i cedides a l'AMDC.
- Fig. 61.** *Casa Xica d'en Guerra, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 62.** *Can Rosés, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 63.** *Can Cases, aprox. 1920.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 64 i 65.** *Can Closes, sd.* La primera fotografia facilitada per Joaquim Closas, recollida per Bonaventura Batlle i Piera i cedida a l'AMDC. La segona, d'autor desconegut, dona testimoni de la destrucció dels pins centenaris de la finca, recollida per l'AMDC.
- Fig. 66.** *Can Raspall o Llavallol, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 67.** *La Torre dels Agustins. Convent de Loreto, 1909.* Imatge: B. Batlle i Piera, AMCD.
- Fig. 68.** *Can Ferrer de la Creueta, aprox. 1920.* Imatge: Dolcet. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'AMDC.
- Fig. 69.** *Can Vidalet, aprox. 1920.* Imatge: facilitada per la família Brengaret i Piera i cedida a l'AMDC.
- Fig. 70.** *Can Cuyàs, 1960* Imatge: recollida per B. Batlle i Piera. AHCB
- Fig. 71.** *Can Sangés, aprox. 1920.* Imatge: família Brengaret i Framis, cedida a l'AMDC.
- Fig. 72 i 73.** *Can Bruixa, 1896.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 74.** *Can Novell.* Arxiu Municipal Districte de Sants Montjuïc. Imatge: recollida per B. Batlle i Piera.
- Fig. 75.** *Can Guerra, 1922.* Acte de la col·locació de la primera pedra de l'antic camp de futbol de les Corts. Imatge: Rovirosa. Facilitada per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.
- Fig. 76.** *Can Feu, 1950.* Imatge: AHCB. Recollida i cedida per B. Batlle i Piera.
- Fig. 77.** *Can Segalar, Torre Parladé o Torre Victor, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig.78. *La Torre Gran o Can Raspall, 1915.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 79. *Can Bacardí, sd.* Imatge: Recollida per B. Batlle i Piera i cedida a l'AM del Districte de Sants Montjuïc.

Fig. 80. *La Torre Rodona, 1927.* Imatge: A. Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 81. *Can Planes o Freixes, 1925.* Imatge: Gallardo i Garriga. CEC. Estudi de la Masia Catalana. Recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 82. *Can Cavaller, 1930.* Imatge: Carles Carceller i Blay. Recollida per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 83. *Can Negre, 1951.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 84. *Ca n'Orlando.* Imatge: facilitada per Esteve Albert Icorp, cedida a l'AMDC.

Fig. 85. *Can Perot, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 86. *Can Poc Oli.* Imatge: reproduïda per B. Batlle i Piera.

Fig. 87. *Can Balasc, 1952.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC. Junes del Reial Club Deportivo Espanyol.

Fig. 88. *Can Sagristà del Pla. Dibuix que figura en l'arbre familiar,*

Fig. 89. *Can Batllori, 1950.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 90. *Can Cusó o Deliri, aprox, 1920.*
Imatge: Arxiu de la família Cusó, facilitada per B. Batlle i Piera i cedida a l'AMDC.

Fig. 91. *Can Malanit, aprox. 1945.* Imatge: facilitada per B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 92. *Monestir de Pedralbes, entrada, 2009.* Imatge: Antoni Brengaret i Framis.

Fig. 93. *Monestir de Pedralbes al s. XVII. Il·lustració de Jordi Ballonga.* AMDC.

Fig. 94. *Monestir de Pedralbes. Secció de la infermeria, inicis del s. XVI. Il·lustració de Jordi Ballonga.* AMDC.

Fig. 95. *Làpida a l'interior de la parròquia.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 96. *Plafons pintats situats darrera de l'altar, al presbiteri. Parròquia de Sta. Ma. Del Remei de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 97 i 98. *Pintures murals del mur frontal del presbiteri, darrera de l'altar, a dreta i esquerra.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 99. *Sobre l'altar, imatge de la Mare de Déu del Remei acompanyada de dos àngels que presideixen el temple des del cambril.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 100. *Interior del temple. Arcades del passadís dret, que envolten la nau.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 101. *Campanar-rellotge de l'Església de Santa Maria del Remei de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 102. *Cementiri de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 103. *Cementiri de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 104 i 105. *Tomba de la Família Deu, de finals del segle XIX, al cementiri de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 106. *Nínxol de la família Framis, de finals del segle XIX, al cementiri de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 107. *Nínxol de la Família Bofarull Morales, de finals del segle XIX, al cementiri de les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 108. *Plànol amb la ubicació de les indústries a les Corts. (TATJER, M. i VILANOVA, A., La indústria a les Corts).* Imatge: AMDC.

Fig. 109 i 110. *Antiga Bòbila de Can Feu, de la família Amat, 1903.* Imatge: B. Batllet i Piera; i Joaquim Tapiola i Balmes, respectivament. Imatge: AMDC.

Fig. 111. *Façana principal de la FIAT a la Gran Via de Carles III, 1956.* Imatge: AMAB.

Fig. 112. *Estructura interior de la FIAT encara estava en funcionament.* Sn. Imatge: AMDC.

Fig. 113. *Fàbrica Fiat, futur CEIP Les Corts, 1981.* Imatge: P. Monés. AMDC

Fig. 114. *Publicitat de Fiat Hispania. Programa de Festa Major de les Corts, 1975.* Imatge:AMDC

Fig. 115. *Secció de la fabricació de refractaris de les Cristalleries Planell, al carrer Vilamur, davant de la nau de forns de vidre i cristall.* Imatge: AMDC.

Fig. 116. *Publicitat de Planell & Borrás.* Imatge: AMDC.

Fig. 117. *Trencadís ceràmic de la tribuna, obra de Josep Graner i Prat, 1918.* Imatge: A. Vilanova (2004). AMDC.

Fig. 118. *Entrada de la fàbrica pel carrer Anglesola quan als inicis era Planell i Riba.* Imatge: AMDC.

Fig. 119. *Façana al carrer Europa de les naus de producció de les Cristalleries Planell, 1973.* Imatge: H. Capel.

Fig. 120. *Vista parcial de les naus de forns i de la xemeneia de refractaris (1945-1947).* Imatge: J. Tapiola. AMDC.

Fig. 121. *Camioneta de transport de les Cristalleries Planell. Autor no identificat.* Imatge: AMDC.

Fig. 122. *Publicitat de les Cristalleries Planell, 1916.* Imatge: "Barcelona Artística e Industrial".

Fig. 123. *Funcionament d'un forn de vidre.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. AMDC

Fig. 124. *Interior de la fàbrica de vidre.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. AMDC.

Fig. 125. *Laboratori i magatzem de matèria primera per elaborar la pasta de vidre i cristall en els forns.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. AMDC.

Fig. 126. *Fàbrica de vidre.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'Antoni Brengaret i Framis. AMDC.

- Fig. 127.** *Revoltes socials (Vaga dels Nens). Retall de premsa que certificava la vaga dels aprenents organitzada l'any 1925.* Imatge: AMDC.
- Fig. 128.** *Placa del carrer que se li ha dedicat a l'activista infantil Francesc Pedra Argüelles, cap de la revolta.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.
- Fig. 129.** *Carnet laboral i fotografia d'Agustina Framis i Gibert, cap de la secció de talla i gravat de peces sumptuàries de cristall.* Imatge: AMDC.
- Fig. 130.** *Fotografia del senyor Leopoldo Planell.* Imatge: AMDC.
- Fig. 131.** *Invitació a l'homenatge al senyor Leopoldo Planell al gener de l'any 1941, just quan es reprèn l'activitat de les Cristalleries.* Imatge: AMDC.
- Fig. 132.** *Títol acreditatiu de la declaració de les Cristalleries Planell com a "Empresa ejemplar" el 18 de juliol de 1942.* Imatge: AMDC.
- Fig. 133.** *Caràtula d'un catàleg de peces de les Cristalleries Planell.* Imatge: AMDC.
- Fig. 134 i 135.** *Projectes de peces realitzades a les Cristalleries Planell.* Imatge: AMDC.
- Fig. 136 i 137.** *Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell. Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.*
- Fig. 138, 139 i 140.** *Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell. Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.*
- Fig. 141 i 142.** *Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell. Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.*
- Fig. 143, 144, 145 i 146.** *Detall de peces de la producció de les Cristalleries Planell. Totes aquestes peces són procedents de la col·lecció particular d'Antoni Brengaret i Framis.*
- Fig. 147.** *Llistat de preus de diferents peces produïdes a les Cristalleries Planell.* Imatge: AMDC.
- Fig. 148 i 149.** *Fotografies dels treballadores i treballadors de les Cristalleries Planell.* Imatge: AMDC.
- Fig. 150.** *Façana de la fàbrica a l'immediata postguerra (1940-1942).* Imatge: J. Tapiola. Imatge: AMDC.
- Fig. 151.** *Cartell acreditatiu de la rehabilitació de l'antiga fàbrica de les Cristalleries Planell, que en aquests moments s'està enllestit completament.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.
- Fig. 152.** *Recinte de les Cristalleries Planell en estat de rehabilitació. Vista del xamfrà del carrers Anglesola i del Doctor Ibáñez.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.
- Fig. 153.** *Darrer local que l'empresa SAM havia disposat a les Corts al carrer d'Anglesola. Posteriorment va ser un equipament esportiu, i avui, una vegada enderrocat, en el solar s'hi ha edificat un conjunt.* Imatge : A. Vilanova. AMDC.
- Fig. 154.** *Publicitat de l'empresa SAM, en el Programa de Festa Major de les Corts de l'any 1959.* AMDC. d'habitatges. Imatge : A. Vilanova. AMDC.
- Fig. 155.** *Panoràmica de l'exemple vuitcentista de les Corts l'any 1924, amb les Cristalleries Planell i la fàbrica El Bolado a tocar de la Diagonal, en construcció, al costat superior dret de la fotografia.* Imatge: AHCB.
- Fig. 156.** *Publicitat de l'empresa Vídua i Fills de P. Nicolau, 1944.* Imatge: Anuario Industrial de Cataluña.

Fig. 157. *Instal·lacions de El Bolado, 1915.* Imatge: AMDC.

Fig. 158. *Publicitat d'Amadeu Carné, predecessora de Tapias i Pujol, 1916.* Imatge: "Barcelona Artística e Industrial".

Fig. 159. *Xemeneia de les instal·lacions Tapias i Pujol.* Imatge: A. Vilanova, 2004. AMD.

Fig. 160 i 161. *Detall al mur amb part de l'esgrafiats noucentista de la tanca de Tapias i Pujol.* Imatges: A. Vilanova. AMDC.

Fig. 162 i 163. *Detall de llum de les instal·lacions fabrils de Tapias i Pujol.* Imatges: A. Vilanova., 2004. AMDC.

Fig. 164. *Oficina administrativa de les diferents bòbiles Framis, en l'actualitat Escola d'Arts Plàstiques i Disseny de Grau Superior "GROC".* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 165. *Fotografia d'un dels grans pioners de la rajoleria a les Corts, Antoni Framis i Pellicer.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 166. *Procés en la fabricació de peces.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 10.

Fig. 167. *El forn continu tipus Hoffman.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 11.

Fig. 168. *Forn continu tipus Hoffman.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 12.

Fig. 169. *Tipus de peces i motlles.* Il·lustració de Jordi Ballonga, segons l'assessorament d'A. Brengaret i Framis. "Quaderns d'Estudi. Coneguem les Corts" Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Barcelona, 2001, p. 13.

Fig. 170. *Motlle dissenyat per l'arquitecte Antoni Gaudí, perquè els rajolers Antoni i Carles Framis i Pellicer li fabriquessin les peces a la seva bòbila.* Motlle de la col·lecció particular d'A. Brengaret i Framis.

Fig. 171, 172 i 173. *Motlles del segle XIX de fusta de melis, un de totxos de 30 x 15 x 5 cm.; un altre de cairons de 25 x 25 cm.; i un darrer de rajoles de 30 x 5 x 2 cm.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 174. *Magall utilitzat per a l'extracció de la terra en els terrats.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 175. *Albarà de la darrera bòbila Framis situada a la barriada de Sant Andreu de Barcelona.* Imatge: A. Brengaret i Framis, de la seva col·lecció particular.

Fig. 176. *Taula de ceràmica sobre peu de mitjans de 30 x 15 x 3 cm. Les peces que conformen el peu i la taula són obra d'Antoni Framis i Pellicer realitzades l'any 1917.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular situada a l'edifici a on hi havia les oficines de la indústria, avui Escola d'Arts Groc.

Fig. 177. *Sostre, paret de pedra i part revestida de rajola vidriada d'una de les dependències de les oficines de la indústria Framis.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 178. Fotografia de peces de cagaferro, com les que va utilitzar l'arquitecte Antoni Gaudí en l'edificació de la Cripta de la Colònia Güell de Santa Coloma de Cervelló. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 179. Bòbila circular de la família Crehuet situada a on hi ha les instal·lacions del FC Barcelona. Imatge: *Història gràfica de la Catalunya contemporània*, vol. II.

Fig. 180. Evolució del logotip de la marca. Imatge: AMDC.

Fig. 181. Publicitat de la fàbrica Pàniker, SA. Imatge: "El Arte de curtir", 1926.

Fig. 182. Vista de la façana de La Alimenticia Española, SA, 1916. Imatge: "Barcelona Artística e Industrial".

Fig. 183. La Alimenticia Española, SA. Imatge: "Barcelona Artística e Industrial", 1916.

Fig. 184. Publicitat de La Alimenticia Española, SA. Imatge: "Barcelona Atracción," 1915.

Fig. 185. Publicitat de l'anís Deu a la Rambla Bristol de Mar del Plata (Argentina), 1930. Imatge: F. A. Cacopardo. Mar del Plata. "Ciudad e Historia", 1997. CEHAU.

Fig. 186. Treballadors del taller de Can Deu, 1886. Imatge: AMDC.

Fig. 187. Magatzems de Can Deu al carrer de Solà, 1945. Imatge: E. Solà. AMDC.

Fig. 188. Publicitat de l'anís Deu. Imatge: "Barcelona. Àlbum Guia". 1913.

Fig. 189. Festa a la fàbrica de Can Deu, 1931. Imatge: AMDC.

Fig. 190. Botes de vi de Can Deu, 1910-1920. Al cantó superior dret de la fotografia es pot veure una de les torres dels germans Deu, avui inexistent. Imatge: AMDC.

Fig. 191. Portada de la col·lecció d'hivern "winter 97-98". Imatge: Artur Lleó. Disseny gràfic: Subirà Associats.

Fig. 192. Publicitat de Renaud Germain, on es pot veure una panoràmica de la fàbrica a les Corts. Imatge: "Arte, Comercio e Industria", 1927-1928.

Fig. 193. Cartell publicitari, obra de Ramon Casas. Imatge: "España Comercial e Industrial", 1902.

Fig. 194. Publicitat de Regordosa i Fill. Imatge: Roca y Roca, J. "Barcelona en la mano", 1895.

Fig. 195 i 196. A l'esquerra, publicitat de la fàbrica d'antisèptics Higia, 1935. A la dreta, publicitat de premsa. Imatges: AMDC.

Fig. 197 i 198. Logotip de la fàbrica Serra Capel i detall del projecte de forn de recuita, 1944. Imatges: AMDC.

Fig. 199. Treballadores de la fàbrica Manuel Pérez Mañanet, 1955. Imatges: autor no identificat. Donació de Teresa Morales. AMDC.

Fig. 200 i 201. A l'esquerra, publicitat de l'aigua de massatge per a després de l'afaitada Floïd. Imatge: "La Vanguardia", 1947. A la dreta, publicitat de loció capil·lar Floïd. Imatge: "Serra d'Or", 1962.

Fig. 202. Volta catalana de la coberta de la fàbrica, construïda segons l'estil de l'arquitecte Guastavino. Imatge: AMDC.

- Fig. 203.** Edifici de la Inter-Grundig al 1993, abans del seu enderroc. Imatge: B. Batlle i Piera. AMDC.
- Fig. 204.** Publicitat de televisors Inter-Grundig. Imatge: "Anuari de La Vanguardia", 1964.
- Fig. 205.** Publicitat de la fàbrica de botons López Rodó (inicialment, vídua i fills de M. López Vidal). Imatge: AMDC.
- Fig. 206 i 207.** Instal·lacions de la fàbrica de botons. Imatge: "Barcelona Artística e Industrial," 1916.
- Fig. 208.** Detall de la façana amb el nom de la indústria abans de l'enderroc a finals del segle passat. Imatge: B. Batlle i Piera. AMDC.
- Fig. 209.** Publicitat de Taller Mecànic TAM. Imatge: programa de Festa Major de les Corts 1955. AMDC.
- Fig. 210.** Vista de la fàbrica segons un timbrat de paper de carta. Imatge: Fons de Benet Campabadal. AMDC.
- Fig. 211 i 212.** A l'esquerra, vehicle per transport de mercaderies de l'empresa. A la dreta, marca de la fàbrica d'un dels productes d'Indústries Benet Campabadal, SA. Imatges: autor no identificat, AMDC.
- Fig. 213.** Treballadores de la fàbrica Indústries Benet Campabadal, SA. Imatge: autor no identificat. AMDC.
- Fig. 214.** Nau única dels telers de la fàbrica Indústries Benet Campabadal, SA. Imatge: autor no identificat. AMDC.
- Fig. 215.** Detall de la coberta de la fàbrica amb la forma tradicional en dent de serra. Imatge: A. Vilanova. AMDC.
- Fig. 216.** Alçat-secció del projecte original de l'arquitecte Antoni Pons Domínguez. Imatge: EXP. Q127. 1924/25. AMAB.
- Fig. 217.** Treballadors de la bòbila Perelló-Macians. Imatge: autor no identificat; donació d'A. Brengaret i Framis a l'AMDC.
- Fig. 218.** Gravat del forn tipus Hoffmann de la bòbila Perelló-Macians. Imatge: "Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña, 1904".
- Fig. 219.** Patents d'un dels camions de la bòbila Perelló Macians. Imatge: Carme Solà i Ejarque, col.lecció particular.
- Fig. 220.** Publicitat de l'empresa. Imatge: AMDC.
- Fig. 221 i 222.** Fotografies d'elements de cuina fabricats per l'empresa Bra, SA. Imatges: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.
- Fig. 223.** Publicitat de l'empresa Bra, SA. Imatge: AMDC.
- Fig. 224.** Anunci de la fàbrica Castells. Imatge: "Barcelona Artística e Industrial", 1922.
- Fig. 225.** Entrada de l'impremta l'any 2005. Imatge: Antoni Vilanova. AMDC.
- Fig. 226.** Treball tipogràfic de Gràfiques Torres. Imatge: Antoni Vilanova, 2005. AMDC.
- Fig. 227.** Tipus d'impremta conservats a Gràfiques Torres. Imatge: Antoni Vilanova. AMDC.
- Fig. 228.** Anunci de productes Victòria. Imatge: Programa de la Festa Major de les Corts, 1959. AMDC.

Fig. 229. Interior de la nau d'emballatge, abans de la seva conversió en escola. Imatge: "Memòria escolar curs 1992-93". XXV Aniversari dels Maristes de les Corts, 1993.

Fig. 230. Interior de la nau d'emballatge de la Cita, abans de la seva conversió en escola. Imatge: "Memòria escolar curs 1992-93. XXV aniversari dels Maristes de les Corts, 1993.

Fig. 231. Vista de l'edifici d'Ecmesa, 2004 (entre Marquès de Sentmenat i comtes de Bell-lloc). Imatge: A. Vilanova. AMDC.

Fig. 232. Façana principal d'Ecmesa al carrer del Marquès de Sentmenat, que ara pertany a un local amb compartiments de lloguer. Imatge: A. Vilanova, 2004. AMDC.

Fig. 233. Anunci a l'Anuari de la guia telefònica de Barcelona, 1960.

Fig. 234. Perspectiva del projecte de la fàbrica Lucta, SA. Imatge: Jordi Esteve. AMDC.

Fig. 235. Porta d'entrada de l'empresa Lucta, SA, 1960-1970. Imatge: autor no identificat. AMDC.

Fig. 236. Personal de la fàbrica Lucta, SA. Imatge: M. Conill 1965, AMDC.

Fig. 237 i 238. A l'esquerra, un dels primers models fabricats per l'empresa. Imatge: Programa de la Festa Major de les Corts, 1953. AMDC. A la dreta, logotip de Corberó. Imatge: "Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo," 1952-1953.

Fig. 239. Façana de l'Impremta i Editorial Altés, SL abans de l'enderroc. Imatge: AMDC.

Fig. 240. Logotip Editorial Altés. Imatge: Fig. 241 i 242. Full dominical editat per Editorial Altés (a l'esquerra). Imatge: M. Tatjer. I treballs d'impremta de l'editorial (a la dreta). Imatge: Àlbum de família, 1986.

Fig. 241 i 242. Full dominical editat per Editorial Altés (a l'esquerra). Imatge: M. Tatjer. I treballs d'impremta de l'editorial (a la dreta). Imatge: Àlbum de família, 1986.

Fig. 243. Conjunt de restes en el solar de la fàbrica El Vidriol en el moment d'obrir-se l'avinguda de la Infanta Carlota, actualment avinguda de Josep Tarradellas. Imatge: L. Girau i Bach, 1948. AMDC.

Fig. 244. Publicitat de la fàbrica El Vidriol. Imatge: "Anuario de la Exportación", 1932.

Fig. 245. Propaganda de la Marca Dragon de l'empresa Hugo Heusch y Compañia, any 1900. Imatge: "Catalunya en 1000 Cartells", 1994.

Fig. 246. Publicitat de la fàbrica durant la Guerra Civil. Imatge: Àlbum dedicat a les col·lectivititzacions a Catalunya, 1938.

Fig. 247. Can Batlló, Edifici del Rellotge, aquest edifici avui està integrat al recinte educatiu de L'Escola del Treball de Barcelona,(Antiga Escola Industrial). Imatge: J. M. Sagarra. AMDC.

Fig. 248. Publicitat de l'empresa Companyia del Gramòfon Odeon. Imatge:"La Vanguardia", 1920.

Fig. 249. Fotografia d'un gramòfon fabricat per la Compañía del Gramófono ODEON, "La voz de su amo". Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 250. Entrada pel concert de The Beatles celebrat a la Monumental de Barcelona l'any 1965. Imatge: AMDC.

Fig. 251. Cartell anunciador que recorda el concert dels Beatles a Barcelona el 1965. Imatge: Exposició organitzada per l'AMDC a la Seu del Districte de les Corts el 2015. AMDC.

Fig. 252. *Façana neorenaixentista de l'editorial Ramón Sopena, de l'arquitecte Melcior Viñals.* Imatge: AMDC.

Fig. 253. *Façana de Salvat Editores.* Imatge: AMDC.

Fig. 254. *Façana de l'Hospital de Sant Joan de Déu des del carrer Deu i Mata.* Imatge: AMDC.

Fig. 255. *Fulletó de propaganda de l'Institut Frenopàtic de l'any 1874 on figurava "Manicomio establecido en las Corts de Sarrià".* Imatge: Bou i Roura: "El Frenopàtic de les Corts: Història d'un Centre de Salut Mental". (AMDC).

Fig. 256. *Monument al Dr. Martí i Julià a la pl. de la Reina Maria Cristina.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2015, col.lecció particular.

Fig. 257. *Recinte Maternitat. Pavelló de Cuines i forn de pa, dissenyat per Josep Bori.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 258. *Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.* Imatge: (AA.VV., *La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts*, Ed. Aj. Barcelona, 2004).

Fig. 259. *Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.* Imatge: (AA.VV., *La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts*, Ed. Aj. Barcelona, 2004).

Fig. 260. *Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.* Imatge: (AA.VV., *La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts*, Ed. Aj. Barcelona, 2004).

Fig. 261. *Plànol que mostra les ubicacions dels pavellons d'aquesta primera època.* Imatge: (AA.VV., *La Casa de Maternitat i Expòsits Les Corts*, Ed. Aj. Barcelona, 2004).

Fig. 262. *Recinte Maternitat.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 263. *Pavelló Cambó.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 264. *Recinte Maternitat.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 265. *Jardins del recinte de la Maternitat amb vista a la graderia lateral est del Nou Camp del FCB.* Imatge: A. Brengaret i Framis col.lecció particular.

Fig. 266. *Recinte Maternitat. Pavelló Rosa. Centre d'Informàtica, Servei de Personal i Gestió.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 267. *Recinte Maternitat; al fons Edifici gestionat per la Corporació Sanitària Clínic.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 268. *Avinguda que conformava l'entrada, horts i jardins de la Presó de les Dones.* Imatge: AMDC.

Fig. 269. *Plànol de Barcelona 1929, en Barcelona 1714 - 1940: 10 plànols històrics.* Barcelona. Lunweg, 1994. Edició a càrrec de: La ciutat de les ciutats, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, amb la col·laboració de l'Institut Municipal d'Història.

Fig. 270. *Plànol de parcel·laries, fet entre 1930 i 1940, pel Servei Topogràfic de l'Ajuntament de Barcelona, de Vicenç Martorell Portas. 1931, en Barcelona 1714 - 1940: 10 plànols històrics.* Barcelona. Lunweg, 1994. Edició a càrrec de: La ciutat de les ciutats, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, amb la col·laboració del Institut Municipal d'Història.

Fig. 271. *Plànol de Barcelona indicant "Cárcel de Mujeres".* Imatge: *Guia urbana de Barcelona*. Ed. Arnaldo Gassó. Barcelona, Grafos, 1952-1953.

Fig. 272. *Plànol de Barcelona, situació actual.* Imatge: web de l'Ajuntament de Barcelona.

Fig. 273. *Façana-entrada de l'institut Ausiàs March.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 274. *Façana-entrada de l'institut Públic Joan Boscà.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 275. *Façana-entrada de l'institut Les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 276 i 277. *Edifici del col·legi Santa Teresa de Lisieux.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 278. *Entrada accés al col·legi Lavinia.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 279. *Entrada accés al col·legi Maristes Sants - les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 280 i 281. *Edifici del col·legi Thau.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 282. *Façana-entrada de l'escola pública Ausiàs March les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 283. *Façana del Col·legi Pare Manyanet les Corts.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 284. *Escola Ítaca.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 285 i 286. *Accés i instal·lacions del col·legi Duran i Bas.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 287. *Accés i instal·lacions de l'escola d'Arts Plàstiques i Disseny Groc.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 288. *Façana Escola Barcelona.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2016, col.lecció particular.

Fig. 289. *Concentració coral amb motiu del 50è aniversari del cor "La Joventut de les Corts", 1929.* Imatge: cedida per la família Carbonell a l'AMDC.

Fig. 290. *Joventuts nacionalistes de la Lliga Catalana, 1929.* Imatge: cedida per la família Carbonell a l'AMDC.

Fig. 291. *Local de La Joventut de les Corts, 1929.* Imatge: cedida per la família Carbonell a l'AMDC.

Fig. 292. *Manifest redactat per Daniel Dalmases i Piquet, 1940. Certificat per les signatures que figuren al final del document.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 293. *Façana del que havia estat el primer Centre Parroquial de les Corts del carrer d'Anglesola núm. 32, avui desaparegut; en el seu lloc hi ha edificats habitatges.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2009, col.lecció particular.

Fig. 294. *Façana del Centre Parroquial de les Corts del carrer d'Anglesola núm. 32.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2009, col.lecció particular.

Fig. 295. *Nou Centre Parroquial del carrer Cabestany núm. 26-34, 1960.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 296. *Nou Centre Parroquial del carrer Cabestany núm. 26-34.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2010, col.lecció particular.

Fig. 297. *Document referent al nou Centre Parroquial de les Corts. Rebuts de lloguer de pel·lícules, 1962.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 298. *Factura de la compra de material cinematogràfic divers pel Centre Parroquial de les Corts, 1952.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 299. *Carnet d'abonament de 35 pel·lícules de l'any 1939.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 300. *Programa de representacions al Centre Parroquial de les Corts, febrer de 1944.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 301. *Programa de representacions al Centre Parroquial de les Corts, febrer de 1945.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 302. *Programa de representacions al Centre Parroquial de les Corts, març de 1947".* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 303. *Propaganda d'un dels films que es va projectar al Centre Parroquial de les Corts, a la dècada dels anys 40-50 del segle passat.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 304. *Propaganda d'un dels films que es va projectar al Centre Parroquial de les Corts, a la dècada dels anys 40-50 del segle passat.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 305 i 306. *Dues imatges de propaganda de films que es van projectar al Centre Parroquial de les Corts a la dècada dels anys 40-50, del segle passat.* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 307. *Propaganda d'un dels films que es va projectar al Centre Parroquial de les Corts durant el mes de març de l'any 1942, "El Japón Moderno".* Imatge: A. Brengaret i Framis, col.lecció particular.

Fig. 308. *Sala del Cercle Familiar Cortsenc, El Casinet.* Imatge: B. Batlle i Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 309. *Pubilla i dames d'honor escollides en el Ball de Primavera.* Imatge: Teresa Piera, cedida a l'AMDC.

Fig. 310. *Indret on havia estat ubicat el cinema Rialto, on avui hi ha la plaça Francesc Macià.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.

Fig. 311. *Teatre Aquitània.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.

Fig. 312. *Sales del desaparegut cinema Renoir.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.

Fig. 313. *Edifici d'habitatges antigament ocupat pel cinema Loreto.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2014, col.lecció particular.

Fig. 314. *Edifici d'habitatges antigament ocupat pel cinema Alborada.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2015, col.lecció particular.

Fig. 315 i 316. *Edificis d'habitatges i comercials allà on havia estat ubicada la sala de festes la Rosaleda.* Imatge: A. Brengaret i Framis, 2015, col.lecció particular.

Fig. 317. *Il·lustració del que havia estat la sala de festes El Cortijo.* Imatge: <http://www.barcelofília.blogspot.com>.

Fig. 318. Entrada al camp vell per la Travessera de les Corts, just davant del carrer de Vilamur. El pi, anomenat el "Pi de les Corts", avui existeix en el mateix lloc. Imatge: AMDC i Centre de Documentació i Estudis del FC Barcelona.

Fig. 319. Fotografia aproximadament del l'any 1922 del camp vell de les Corts. Imatge: AMDC.

Fig. 320. Imatge de les graderies del gol sud, enllaçant amb la tribuna del Nou Camp del FC Barcelona. La barana de la part superior de la tercera gradaria, per un defecte de càlcul, va augmentant de mida a l'arribar a la tercera gradaria i connectar amb la tribuna, doncs a causa de l'error no encaixava i es va haver d'optar per aquesta solució per disimular l'error. Imatge A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 321. Nova imatge del gol sud del Nou Camp. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 322. Nova imatge de la connexió de la tercera gradaria del gol sud, del Nou Camp del FC Barcelona en el seu enllaç amb la seva homòloga de la tribuna. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 323. Nova imatge, del mateix enllaç, presa des d'un altre angle. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 324. Nova imatge del mateix enllaç, a on es pot veure amb una mica més de facilitat, la diferència de mida de la barana de seguretat de la tercera gradaria del gol sud, del Nou Camp del FC Barcelona. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 325. Imatge del gol sud amb el seu enllaç al començament de la gradaria lateral est del Nou Camp del FC Barcelona. Imatge: A. Brengaret i Framis, col·lecció particular.

Fig. 326. El Club de Polo en els seus primers anys. Imatge: AMDC.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. Jornades de recerca històrica de les Corts. “Quaderns de l'arxiu 3”. Arxiu municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 1997.
- AA.VV. *El món rural a les Corts*. “Quaderns d'estudi. Coneguem les Corts”, Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts. Barcelona, 2004.
- AA.VV. *Les Corts, govern local i límits antics*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 2003.
- ADROER, A.M. Actes del “II Congrés d'Història del Pla de Barcelona”, celebrat a l'Institut Municipal d'Història els dies 6 i 7 de desembre de 1985 a *Història urbana del pla de Barcelona*. Vol. 1. Ajuntament de Barcelona.
- AGUILAR i CESTERO, R., CARBONELL i ESTELLER, M., GIMENO i CASES, E., MONTIEL i PASTOR, J. *La Casa de la Maternitat i Expòsits. Les Corts*. Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts, Arxiu Municipal del Districte de les Corts, Diputació de Barcelona. Barcelona, 2004.
- AINAUD de LASARTE, J.M. *Les construccions escolars a Barcelona*. Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament. Barcelona, 1922.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Els municipis del Pla de Barcelona i la seva agregació a la ciutat*. Barcelona. Museu d'Història de la Ciutat. Departament d'educació. (Mecanoscrit)
- “Barcelofília” (lloc web), <http://www.barcelofilia.blogspot.com>.
- BARNILS, R. *Història crítica del F.C. Barcelona*, Ed. Empúries. Barcelona, 1999.
- BELTRAN, M.; MORAN, J. *Les Corts. Notícia històrica del districte*. Consell Municipal del Districte de Les Corts. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 1986.
- BOU i ROURA, LL. *Les Corts 1. Des de l'època medieval fins al segle XIX*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 2005.
- BOU i ROURA, LL. *Les Corts 2, el pas a la modernitat*. Ajuntament de Barcelona. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 2006.
- BOU i ROURA, LL. *El Frenopàtic de les Corts: Història d'un Centre de salut mental*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona, 2006.

- BOU i ROURA, LL. *La Maternitat i Sant Ramon. Desenvolupament d'un barri de les Corts*. Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts i Arxiu Municipal. Barcelona, 2009.
- BOU i ROURA, LL. *Les Corts, els espais verds*. Ajuntament de Barcelona. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 2006.
- BRENGARET i FRAMIS, A. *Les Corts... que ve de lluny* (inèdit)
- BRONCHAL, J. LL. (presentació i coord.) *Homenatge a sor Pierrette Prat (clarissa i Abadessa del Reial Monestir Santa Maria de Pedralbes 1927-2014)*. Edita, Amics i amigues de sor Pierrette Prat. Barcelona 2016.
- BURGUEÑO, J. i LASSO DE LA VEGA, F. *Història del mapa municipal de Catalunya*, Direcció General d'Administració Local. Barcelona, 2002.
- CALVET, R. *Història del F.C. Barcelona*, Ed. Hispano Europea. Barcelona, 1978.
- CALVO, LL. *Les Corts: el testimoni d'un passat*. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 1997.
- CARBÓ, D. *Historial del F.C. Barcelona, 1899-1924*, vol. II, imp. Costa. Barcelona, 1924 - p. 238-239.
- CARBONELL i BARBERÀ, F. *Un poble dins la ciutat de "les Corts"*. Consell Municipal del Districte de les Corts. Ajuntament de Barcelona. Fundació Pública Casa de Caritat. Impremta Escola. Barcelona, 1992.
- CARRERAS, F. *Notas históricas de Sarrià*, F.J. Altés. Barcelona, 1901.
- CASASÚS i GURI, J.M. *Les Corts: un poble perdut, un barri introbable*. Edicions 62. Barcelona, 1976.
- CASTELLANO, A. *El Monestir de Pedralbes*. "Quaderns d'estudi. Coneguem les Corts". Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts. Barcelona, 2003.
- COMAS PARER, E. *Batlles, regidors i procuradors, síndics generals dels pobles del Pla de Barcelona sota la Nova Planta 1718-1808*. Quaderns del seminari d'Història de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat. Barcelona 2002.
- CONSELL ASSESSOR ARXIU MUNICIPAL DE LES CORTS. *Les Corts, govern local i límits antics*. Barcelona, 2003.
- DALMASES, N. i ANTONI JOSÉ PITARCH. *L'Art Gòtic, segles XIV-XV*. Vol. III, Edicions 62. Barcelona 1984.

- DOLSA, T. i LLORACH, P. (1865) *Instituto particular en Gracia, con arreglo a las reales disposiciones vigentes (...) dirigido por los especialistas en este ramo Sres. Dolsa i Llorach*. Barcelona: Establ. tip. de Narciso Ramírez y Rialp.
- DURAN, A. *Barcelona i la seva història*. Curial. V.3. Barcelona, 1972.
- FABRÉ J. i HUERTAS CLAVERIA, J.M. *La construcció d'una ciutat, Barcelona 1888-1988*, Plaza i Janés. Barcelona, 1988.
- FARRÉ, J. *Els Centres Assistencials i Sanitaris de l'Antic Terme de les Corts*. Gimbernat. vol XXII. Barcelona, 1994,
- GALLARDO, A. *Las casas esgrafiadas de Sarrià a Barcelona Atracción*, gener i març de 1933.
- GRANADOS, J. O. *Un vaso corintio con decoración en relieve a molde en la necrópolis romana de les Corts*. Barcelona. B.S.A.A.
- GÜELL, A. i ALMIRALL, N. *La població de les Corts*, Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts. Barcelona, 2007.
- HUGUÉ, J. *L'Espiga, 75 anys d'història*, Societat Coral l'Espiga de les Corts. Barcelona, 2003.
- LLORACH, P. *¿Qué relaciones guardan las enfermedades mentales con las formas del cráneo?* Discurs llegit per Don Pablo Llorach i Malet. Director de l'Institut Frenopàtic de las Corts de Sarrià, en el solemne acte de rebre el birret de doctor en Medicina i Cirurgia, (...) Barcelona: Establ. tip. de Narciso Ramírez. 1987.
- MALUQUER, A. *Historial del C.F. Barcelona*, M. Arimany, Barcelona, 1949.
- MALUQUER, A. *Historial del C.F. Barcelona a través de sus campos de juego 1899-1957*. Barcelona, 1957
- MARTI, J.M. *I Jornades de Recerca Històrica de les Corts*. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 1997.
- MARTÍ, J.M., Catàleg monumental de l'arquebisbat de Barcelona, vol. VI-I. (ADB) Arxiu Diocesà de Barcelona. Barcelona, 1987.
- MASPONS, F. *Les Franqueses de les Corts. La Il·lustració Catalana*, V. IX, 1980.
- McDONOGH, G.W. *Las buenas familias de Barcelona. Historia social de poder en la era industrial*. Omega, 1989
- MOLINA JAVIERRE. M. PILAR, *La Presó de les Dones de Barcelona. Les Corts (1939-1959)*. Direcció i coordinació de l'edició: Pilar de Luna. Departament de Comunicació. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 2010.

- MORAN, J. i BELTRAN, M. *Les franqueses del poble de les Corts, del segle XI fins al segle XVII a Història urbana del Pla de Barcelona: Actes del II Congrés d'Història de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història. Barcelona, 1989.
- MORAN, J. *Orígens de l'Ajuntament de les Corts, 1814-1836*. Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (núm. XXIV, p. 617-627). Barcelona, 2013.
- MORAN, J. *El Monestir de Pedralbes*, Serra d'Or, p. 4/436. Barcelona, juny de 2012.
- MORAN, J. *Més sobre el Monestir de Pedralbes*, Serra d'Or p. 4/628. Barcelona, setembre de 2012.
- MORAN, J. "Can Feló". Notes històriques d'un casal de les Corts (segles XIII-IX)", dins *El Pla de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, Institut Municipal d'Història. Barcelona, 1989.
- NAVARRO, I. *Masies de les Corts: torres, masos i altres cases*. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 1993.
- OYÓN, J. L. *Un suburbi obrer a la Barcelona d'entreguerres. La Colònia Castells de les Corts, 1923-1936*. Ajuntament de Barcelona i Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 2003.
- PAGÈS, M., *La Torre Rodona de les Corts*, col. "Quaderns d'estudis medievals", any II, núm 3, vol. I. Barcelona, 1981.
- PAULÍ, A., *El monasterio de "La Encarnación" MM. Carmelitas de Barcelona*, Bartres, 1951.
- PORTAVELLA, J. *Els carrers de Barcelona: les Corts*. Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts i Arxiu Municipal de Barcelona. Barcelona, 1999.
- ROVIRALTA, G. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del s. XIX*, vol. III. Imp. F.J. Altés y Alabart, Barcelona, 1906.
- SAGARRA, F. *Sant Vicenç de Sarrià: dades i clarícies referents a la història d'aquesta vila i parroquia*. Imp. de Francesc X. Altés i Alabart. Barcelona, 1921.
- SEGURA, I. *Dones de les Corts, Itineraris històrics*. Ajuntament de Barcelona Districte de les Corts. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Centre d'Informació i Recursos de la Dona. Barcelona, 2010.

- SERRA i PUIG, E. "Els Gualbes ciutadans de Barcelona: de la fallida bancària del s. XV a l'enllaç nobiliari del s. XVII". Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya (Barcelona, del 17 al 21 de desembre de 1984), vol. I, 1984, pg. 479-494.
- SOLÀ, C. *Memòries, tres quarts de segle a les Corts*. Edicions "El Llonguet". Les Corts, Barcelona, 2005.
- TALLER, M. VILANOVA, A. *El nucli antic : les Corts Noves*. "Quaderns de l'Arxiu 3". Ajuntament de Barcelona, Districte de les Corts. Barcelona, 2001.
- TATJER, M., VILANOVA, A., INSA, Y. *Les Corts, memòria del passat industrial*. Ajuntament de Barcelona. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 2005.
- TOMÀS i BELENGUER, M. *Les Corts i el Barça*. Ajuntament de Barcelona. Districte de les Corts. Arxiu Municipal del Districte de les Corts. Barcelona, 2007.
- TRIADÓ i TUR, J.R. *Història de l'Art Català - L'època del Barroc, s.XVII i XVIII*. Vol. V, edicions 62. Barcelona, 1984.

